

KAZIMIERZ KRAJ

Rosyjski system antyterrorystyczny

Pamięci nieodżałowanego Antosia

Autor

KAZIMIERZ KRAJ

Rosyjski system antyterrorystyczny

Kraków 2017

Redakcja techniczna, skład i łamanie
Tobiasz Małyśa

Korekta
Sabina Wyzga

Recenzent
prof. nadzw. dr hab. Andrzej Żebrowski

Copyright by Kazimierz Kraj

ISBN 978-83-925659-5-6

Wydawca:
Krakowska Fundacja Badań Wschodnich
30-382 Kraków
ul. Kobierzyńska 99 / 49
www.kfbw.pl
info@kfbw.pl

Spis treści

Wykaz akronimów	9
-----------------------	---

Wstęp	10
-------------	----

Rozdział I

Terroryzm w Rosji	13
--------------------------------	-----------

1.1 Geneza i historyczne tradycje terroryzmu w Rosji	13
--	----

1.2 Terroryzm w Rosji XIX i początków XX wieku – źródła i przyczyny	15
--	----

1.3 Terroryzm okresu radzieckiego	26
---	----

1.4 Źródła terroryzmu w Federacji Rosyjskiej	32
--	----

1.5 Organizacje terrorystyczne w Rosji	37
--	----

1.6 Terroryzm na Północnym Kaukazie	41
---	----

1.7 Akty terroru we współczesnej Rosji w latach 1991 – 2017 (wybór)	47
--	----

a. Budionowsk 1995	48
--------------------------	----

b. Moskwa 1999	49
----------------------	----

c. Dubrowka 2002	51
------------------------	----

d. Biesłan 2004	53
-----------------------	----

Konkluzje	57
-----------------	----

Rozdział II

Organizacja zwalczania terroryzmu w Rosji	59
--	-----------

2.1 Ustawodawstwo i inne regulacje prawne	59
---	----

2.2 Rosyjski system zwalczania terroryzmu	84
---	----

2.2.1 Prezydent Federacji Rosyjskiej w systemie zwalczania terroryzmu	84
--	----

2.2.2 Narodowy Komitet Antyterrorystyczny	87
---	----

2.2.3 Rząd Federacji Rosyjskiej	91
---------------------------------------	----

2.2.4 Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej	92
--	----

2.2.5 Federalna Służba Bezpieczeństwa i Służba Wywiadu Zagranicznego	95
---	----

2.2.6 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Federalna Służba Wojsk Gwardii Narodowej	102
---	-----

2.2.7 Ministerstwo Obrony	104
---------------------------------	-----

2.2.8 Inne struktury uczestniczące w walce z terroryzmem (wybór)	105
---	-----

Konkluzje	108
-----------------	-----

Rozdział III

Rosja w walce z terroryzmem	109
3.1 Umowa o współpracy państw członków WNP w walce z terroryzmem	109
3.1.1 Wspólny program walki z terroryzmem międzynarodowym	113
3.2 Centrum Antyterrorystyczne Wspólnoty Niepodległych Państw	121
3.3 Wojna w Czeczenii	128
3.4 Współpraca na forum WNP.....	131
3.5 Szanghajska Organizacja Współpracy	134
3.5.1 Konwencja o walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem	136
3.6 Regionalna Struktura Antyterrorystyczna	142
Konkluzje	149
Zakończenie.....	152
Резюме.....	154
Bibliografia	156
Załączniki	166-171
Indeks nazwisk	172

Wykaz najważniejszych akronimów

CA WNP	Centrum Antyterrorystyczne WNP
CODEXTER	Komisja Ekspertów ds. Terroryzmu
CSP	Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB
FR	Federacja Rosyjska
FSB	Federalna Służba Bezpieczeństwa FR
FSO	Federalna Służba Ochrony FR
FSOG	Federalna Służba Ochrony Granic FR
FSWGN	Federalna Służba Wojsk Gwardii Narodowej
GRU	Główny Zarząd Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR
KGB	Komitet Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR
KK ONZ	Komitet Kontrterrorystyczny ONZ
KW RSRP	Komitet Wykonawczy Rosyjskiej Socjalno Rewolucyjnej Partii
LFWP	Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny
NKA	Narodowy Komitet Antyterrorystyczny
NRA	Nowa Rewolucyjna Alternatywa
NR SSSR	Narodowy Ruch za Swobodną Silną Sprawiedliwą Rosję
OBWE	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
ONZ	Organizacja narodów Zjednoczonych
OUN	Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
RB FR	Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej
RB ONZ	Rada Bezpieczeństwa ONZ
RFSRR	Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka
RR RFSRR	Rada Rewolucyjna RFSRR
RSA SOW	Regionalna Struktura Antyterrorystyczna SOW
RSzP WNP	Rada Szefów Państw WNP
RZN	Rosyjskie Zjednoczenie Narodowe
SBU	Służba Bezpieczeństwa Ukrainy
SOW	Szanghajska Organizacja Współpracy
SWZ	Służba Wywiadu Zagranicznego FR
UE	Unia Europejska
WCzK	Wszechrosyjska Nadzwyczajna Komisja do Walki z Kontrewolucją, Sabotażem i Korupcją
WNP	Wspólnota Niepodległych Państw

Wstęp

Monografia jest kontynuacją zainteresowań autora problematyką systemu antyterrorystycznego Federacji Rosyjskiej, i ściśle wiąże się z jego badaniami nad organami bezpieczeństwa współczesnej Rosji. Od wydania książki *Rosja w walce z terroryzmem* [2009], autor wielokrotnie i wielostronnie w swoich publikacjach podnosił problematykę zwalczania terroryzmu w Rosji. Z ubolewaniem zauważa, że badanie tego zagadnienia nie znajduje szerszego zainteresowania wśród polskich naukowców zajmujących się terroryzmem. Jest to wielki błąd i problem ten, nie wiedzieć, czemu, jest lekceważony w publikacjach zbiorowych przedstawiających szeroko rozumianą problematykę terroryzmu. Zagadnienie dogłębnego zbadania historii, regulacji prawnych, osiągnięć organizacyjnych, ale i niepowodzeń Rosji w budowie systemu antyterrorystycznego, który musi zapewnić bezpieczeństwo na terytorium o powierzchni 17,5 mln km², jest wyzwaniem, nie dla jednego badacza, ale całych zespołów naukowców. Z perspektywą wieloletnich dociekań. Badaniami powinni być zainteresowani politolodzy, prawnicy i badacze z zakresu nauk o bezpieczeństwie. Rosyjski system antyterrorystyczny, mechanizmy kierowania nim, rozwiązania prawne, organizacyjne oraz analiza ich operacji kontrterrorystycznych są znakomitym polem badawczym, które w polskim piśmiennictwie naukowym stanowi praktycznie czystą kartę, znaczoną nielicznymi publikacjami.

Problematykę zwalczania terroryzmu w Federacji Rosyjskiej porusza (ła) znikoma ilość autorów. Zazwyczaj w powiązaniu lub, jako część szerszego badanego problemu.

Można wymienić następujących badaczy A. Bryc [2004], K. Czornik [2004], A. Ciupiński, O. Podvorna [2006], K. Kraj [2003, 2004, 2007, 2008, 2009, 2010, 2015], J. Tomaszewicz [2000].

Chwalebny wyjątek stanowią trzy panie Katarzyna Laskowska [2010], która zajęła się ustawodawstwem antyterrorystycznym w FR, Natasza Duraj [2016], i jej wcześniejsze artykuły, która przybliżyła polskiemu czytelnikowi rozwiązania prawne – tłumaczenia rosyjskich ustaw antyterrorystycznych i innych aktów prawnych opatrzone własnym komentarzem. Trzecią jest Aleksandra Zięba [2017], która porównała rosyjski i litewski systemy antyterrorystyczne, wpisując się do grona tych nielicznych autorów, którzy bardziej szczegółowo podjęli problematykę badania rozwiązań związanych ze zwalczaniem terroryzmu w Rosji. Ustawę *O przeciwdziałaniu terroryzmowi*, w swojej monografii poświęconej FSB, udostępnił w języku polskim M. Berliński, R. Zulczyk [2016].

Bazę badawczą książki stanowiły oficjalne dokumenty Federacji Rosyjskiej, teksty podpisanych porozumień i konwencji, dekrety prezydenta FR, regulaminy oraz statuty badanych organizacji lub struktur oraz publikacje rosyjskie oraz polskie. Do innych ważnych źródeł należały komunikaty i sprawozdania z oficjalnych spotkań, przemówienia i referaty przedstawicieli władz rosyjskich. Uzupełnienie stanowiły artykuły z periodyków naukowych oraz prasy polskiej i rosyjskiej.

Wieloaspektowa, złożona problematyka podjęta w książce wymusiła zastosowanie kilku metod badawczych. Należą do nich metoda historyczno – porównawcza, metoda analizy systemowej, analiza tekstów dokumentów. Autor dokonał syntezy rozproszonych informacji dotyczących badanej problematyki oraz posiadanej wiedzy poza źródłowej. Podczas przygotowania książki wykorzystał treści zawarte w swojej monografii *Rosja w walce z terroryzmem*.

Książka została zredagowana, jako trzy rozdziałowa. Jest opatrzona wstępem i zakończeniem oraz bibliografią i indeksem nazwisk. Integralną częścią monografii jest aneks zawierający schematy organizacyjne, które stanowią uzupełnienie treści zawartych w rozdziałach merytorycznych. Każdy z rozdziałów kończy się konkluzjami.

Pierwszy rozdział obejmuje genezę i historyczne tradycje terroryzmu w Rosji, jego źródła i przyczyny. Poznajemy terroryzm z czasów Związku Radzieckiego oraz przyczyny leżące u podstaw terroryzmu we współczesnej Rosji.

W rozdziale drugim zajmujemy się organizacją, regulacjami prawnymi oraz kluczowymi instytucjami zwalczającymi terroryzm w Rosji. Przeanalizowane zostały najważniejsze dokumenty, akta prawne oraz przedstawione rozstrzygnięcia natury politycznej i organizacyjnej.

Rozdział trzeci to analiza programów państw WNP, które dotyczą walki z terroryzmem. Przedstawione zostało Centrum Antyterrorystyczne oraz osiągnięcia Rosji i państw Wspólnoty w tej sferze współpracy. Długa część rozdziału przedstawia funkcjonowanie Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej Szanghajskiej Organizacji Współpracy oraz kluczowe dokumenty przyjęte przez SOW w zakresie walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem.

Celem publikacji jest ponowne zainteresowanie Czytelnika problematyką organizacji zwalczania terroryzmu przez Federację Rosyjską i jej współpracą w tym zakresie z najbliższymi sojusznikami. Uaktualnienie i poszerzenie informacji przedstawionych w poprzedniej monografii. Pominięte zostały aspekty aktywności Rosji w zakresie zwalczania terroryzmu na globalnej scenie politycznej.

Terroryzm w Rosji

1.1 Geneza i historyczne tradycje terroryzmu w Rosji

Genezy i historycznych korzeni terroryzmu w Rosji należy szukać w pierwszych latach, drugiej połowy XIX wieku. Impulsem do ożywienia działalności liberalno–demokratycznej i rewolucyjnej była ustawa z 19 lutego 1861 r. (wg starego stylu) o włościanach uwolnionych z poddaństwa pańszczyźnianego. Niezadowolenie z rozwiązań zaproponowanych w ustawie¹, spowodowało chłopskie wystąpienia na masową wręcz skalę². Największy echem odbiła się tragedia we wsi Biedzna, powiatu spaskiego, guberni kazańskiej. Zginęło w niej wg oficjalnych danych 80-100 osób³. W toku ożywienia działalności rewolucyjno – demokratycznej powstała pierwsza organizacja o politycznym charakterze, *Ziemia i Wola*, nie będąca organizacją terrorystyczną. Jej celem było obalenie samowładztwa carskiego na drodze powstania chłopskiego, wspieranego przez wojsko. *Ziemia i Wola* nie była konspiracją scentralizowaną i hierarchiczną. Jednak w jej szeregach znaleźli się ludzie skłaniający ku terroryzmowi politycznemu⁴. *Ziemia i Wola* została rozgromiona w 1863 roku. W 1861 roku za rozpowszechnianie zakazanej literatury został aresztowany student uniwersytetu moskiewskiego u Piotr Zajczniewski. W trakcie śledztwa, przebywając w policyjnym więzieniu w twierdzy twerskiej, napisał proklamację pt. *Młoda Rosja*. Wskazywał w niej na społeczną niesprawiedliwość wzywał do zmiany ustroju na drodze rewolucyjnej. Zmiana ustroju, jego zdaniem, miała zostać dokonana poprzez zastosowanie terroru⁵.

¹ Szerzej o reformie czytaj L. Bazylow, Historia Rosji, t. II, Warszawa 1985, s. 277 – 288.

² Tamże, s. 290, wg raportów żandarmerii w 1861 w Rosji odbyło się 1370 wystąpień, 718 razy wzywano wojsko, zginęło co najmniej 140 osób.

³ Tamże, s. 290.

⁴ Mowa o późniejszym bohaterze Powstania Styczniowego Andrieji Potiebn i jego Komitecie Oficerów Rosyjskich w Polsce, który dokonał w czerwcu 1863 roku zamachu na namiestnika Królestwa generała A. Lüdersa. Liczył on ok. 200 członków skupionych w kółkach organizacyjnych działających na poziomie batalionów, pułków i brygad. Organizacją oprócz Potiebni kierowali: J. Dąbrowski i Z. Padlewski. Jednym z członków Komitetu był porucznik K. Krupski – ojciec przyszłej żony Wł. Lenina.

⁵ Терроризм Борьба и проблемы противодействия (под. ред. С. А. Солодовникова) Москва 2015, s. 28.

Z doświadczeń *Ziemi i Woli* korzystała organizacja Mikołaja Iszutina i Iwana Chudiakowa, składająca się z przedstawicieli raznoczyńców⁶. Jej członkami byli przeważnie studenci. Grupa Iszutina-Chudiakowa pod wpływem idei propagowanych przez Mikołaja Czernyszewskiego próbowała zakładać tzw. artele oparte o wspólną własność środków produkcji. Ponieważ ten rodzaj ich działalności napotykał na poważne przeszkody, wymyślono nową koncepcję. Jej wyrazem miała być walka polityczno-zbrojna o charakterze terrorystycznym. Dla celów jej prowadzenia obmyślono projekt zakonspirowanej grupy bojowej, której nadano nazwę *Piekło*⁷.

Pierwszym aktem terrorystycznym, bliźniaczo podobnym do współczesnych zamachów, był atak na cara Aleksandra II wykonany 4 kwietnia 1866 r. przy użyciu pistoletu przez Dmitrija Karakozowa⁸. Wydaje się, że można uznać, iż zamach D. Karakozowa zapoczątkował nowożytny terroryzm rosyjski⁹.

W literaturze funkcjonują, co najmniej dwie wersje zamachu na cara Aleksandra II. Według pierwszej zamach był nieudany, gdyż przechodzień Osip Komissarow, podbijając rękę Karakozowa, spowodował, że jego strzał do cara chybił. Ta wersja została potwierdzona przebiegiem śledztwa oraz przyznaniem dworskich dostojęństw¹⁰ zbawcy cara. Ten wariant zdarzeń świadczyłby o pełnej klęsce struktur bezpieczeństwa rosyjskiego imperium, w tym osobistej ochrony cara. Druga wersja głosi, że była to wyjątkowo sprawnie przeprowadzona operacja specjalna, której celem była wymiana szeregu kierowników struktur siłowych imperium, na ludzi bardziej kompetentnych. Celem operacji miało być również wymuszenie na carze zmiany polityki na bardziej stanowczą, wobec podziemia rewolucyjnego. W związku z tym można by uznać, że D. Karakozow ze względu na swoje poglądy został wykorzystany, jako marionetka,

⁶ Raznoczyńcy, to część inteligencji rosyjskiej, powstałej na przełomie XVIII i XIX wieku, pochodzącej z różnych stanów, głównie zdeklasowanej szlachty, mieszczaństwa i duchowieństwa. Odegrali ważną rolę w rosyjskim ruchu rewolucyjnym lat 60. – 70. XIX w.

⁷ Ада (ros.) – piekło. Członek Piekła powinien żyć pod fałszywym nazwiskiem, zerwać z rodziną, nie wstępować w związki małżeńskie. Miał żyć w jedynie bezgraniczną miłością do ojczyzny. Szerzej zeznania M. Iszutina czytaj И. Б.Линдер, С.А.Чуркин, История специальных служб России X – XX веков, Москва 2004, s. 231 – 232.

⁸ W literaturze pisze się o zamachu przy pomocy rewolweru. D. Karakozow był uzbrojony w dwulufowy pistolet. Wystrzelił tylko raz. Został ujęty z kulą w drugiej lufie. Oprócz tego znaleziono przy nim funt prochu, pięć kul oraz szklane puzderko i 10 proszków, które okazały się być zrobione ze strychniny i morfiny. W szklanym puzderku znajdował się silny kwas.

⁹ Zob. też. R. Pipes, Rosja carów, Warszawa 2008, s. 306 – 307.

¹⁰ Został uszlachcony i nadano mu nazwisko Komissarow – Kostromski i otrzymał Krzyż Włodimira IV klasy, rozpoczął służbę wojskową. Z zawodu był mistrzem czapniczym.

zaś O. Komissarow był pracownikiem operacyjnym, lub faktycznie przypadkowym człowiekiem, któremu carskie służby jedynie pomogły przerwać zamach. Obydwa przedstawione warianty są wysoce prawdopodobne.

1.2 Terroryzm w Rosji XIX i początków XX wieku – źródła i przyczyny

W 1869 roku Siergiej Nieczajew¹¹ próbuje stworzyć organizację o nazwie *Zemsta Ludu*, której jedynym osiągnięciem było zabicie podejrzanego o zdradę studenta Iwana Iwanowa. W tym samym czasie Nieczajew ogłasza w oficjalnym *Rządowym Gońcu*¹² **Katechizm rewolucjonisty**. W publikacji autor opisał archetyp terrorysty. (...) *rewolucjonistę charakteryzuje poświęcenie. Nie ma żadnych osobistych zainteresowań, żadnych interesów, uczuć, niczego, co wiąże, żadnej własności ani imienia. Wszystko w nim podporządkowane jest jednemu wyłącznemu zobowiązaniu, jednej myśli i jednej namiętności – REWOLUCJI* (...) wyrwał się z więzów, które łączą go z porządkiem społecznym i wypiełgnowanym światem, z wszystkimi jego prawami, moralnością i zwyczajami (...). Rewolucjonista pogardza opinią publiczną (...) moralne jest wszystko, co przyczynia się do triumfu rewolucji, niemoralne i zbrodnicze jest wszystko, co staje mu na drodze (...). Dzień i noc rewolucjonista musi żyć wyłącznie jedną myślą tylko, jednym celem – bezlitosnym zniszczeniem (...) musi być gotowy zniszczyć siebie i zniszczyć rękami każdego, kto stoi na drodze¹³. Osądzenie grupy Nieczajewa w 1871 roku było pierwszym procesem terrorystów w Rosji. Ciekawostką umożliwiającą przeprowadzenie sprawy sądowej S. Nieczajewa była jego ekstradycja ze Szwajcarii, jako przestępcy kryminalnego¹⁴. W tym czasie równolegle rozwijał się

¹¹ Siergiej Nieczajew (1847 – 1882), rosyjski rewolucjonista, uczestnik ruchów anarchistycznych i studenckich zmarł w twierdzy Pietropawłowskiej. Autor *Katechizmu rewolucjonisty*. Współpracował z Michaiłem Bakuninem, sam ogłaszając się przedstawicielem nowej fali ruchu rewolucyjnego.

¹² Umożliwienie publikacji *Katechizmu rewolucjonisty* w *Rządowym Gońcu*, było błędem władz które myślały, że zdyskredytują spiskowców. Stało się odwrotnie, artykuł Nieczajewa stał się pierwszym podręcznikiem przyszłych terrorystów, tak ocenia sprawę O. Хлобустов, Госбезопасность от Александра I до Путина 200 лет тайной войны, Москва 2005, s. 97. Uważam, że jest to uprawniona ocena.

¹³ Cytuję za J. Tomaszewicz., *Terroryzm na tle przemocy politycznej* (zarys encyklopedyczny), Katowice 2000, s. 67; zob. też. *Терроризм Проблемы...*, wyd. cyt., s. 30.

¹⁴ O. Хлобустов, *Госбезопасность от Александра I до Путина...*, wyd. cyt., s. 97; o sprawie S. Nieczajewa czytaj także w: Ch. Ruud, S. Stiepanow, *Strach Tajna policja carów*, Warszawa 2001, s. 57 - 58 i 61.

ruch narodnicki¹⁵, który początkowo nie miał nic wspólnego z terroryzmem. W podziemnych, nie podlegających cenzurze pismach trwała debata, czy należy dopuścić terroryzm jako metodę i środek walki rewolucyjnej. Trzeba jednocześnie dodać, że policyjni urzędnicy zajmujący się *Ziemią i Wolą* podkreślali fakt, że jej działalność charakteryzowała się pokojowymi, reformatorskimi i demokratycznymi posunięciami¹⁶. Mimo to demokratyczna opozycja przeciwko caratowi podlegała takim samym brutalnym represjom, jak osoby obwinione o działalność terrorystyczną. Od około 1877 roku u narodników zaczęło zwyciężać przekonanie, aby na terror policyjny odpowiedzieć własnym, rozumianym jako samoobrona. Jeden z twórców i przywódców *Ziemi i Woli* Grigorij Plechanow stwierdził, że przejście od propagandy do działalności terrorystycznej spowodowała niemożność pracy w środowisku wiejskim oraz panujący wśród narodników nastrój zniechęcenia brakiem sukcesów w dotychczasowej działalności. Dodatkowym czynnikiem był upór najwyższych kręgów władzy, nie chcących dopuścić myśli o potrzebie niezbędnych reform politycznych.

Jeden z redaktorów czasopisma *Ziemia i Wola*, Stiepan Krawczyński napisał: *Jeśli chwyciliśmy za sztylet, znaczy to, że rzeczywiście nie było już innych środków, którymi moglibyśmy wymusić na was poszanowanie naszych świętych ludzkich praw. Z chwilą zaś uzyskania gwarancji, że wolność nasza i nasze prawa jako jednostek zabezpieczone będą przed samowolą, natychmiast i bezwarunkowo zarzucimy ów system samosądu i samoobrony, do którego zmuszeni jesteśmy uciekać się obecnie (...)*¹⁷. Dla Krawczyńskiego terroryzm nie był jednak sposobem na obalenie istniejącego porządku. Reżim, panujący system polityczny według niego mógł obalić jedynie lud. Podstawowe siły ruchu powinny działać wśród ludu. Terrorysty mają być jedynie oddziałem ochronnym¹⁸. W drugim programie *Ziemi i Woli* (Wszecchrosyjska Or-

¹⁵ Narodnicy (ruch narodnicki), działacze rosyjskiego ruchu lat 70 – 90-ch XIX wieku, idee antyfeudalne łączyli z krytyką burżuazyjnego postępu. Głosząc hasło rosyjskiego socjalizmu (община – samorządna organizacja ludności na określonym terytorium), żądali przeprowadzenia reformy agrarnej. Rosja według narodników miała być krajem socjalistycznym opartym na wspólnotach gminnych, zaś chłopci mieli być siłą sprawczą przyszłej rewolucji. Ideologię narodników stworzyli m in. N. Czernyszewski, P. Ławrow czy A. Hercen. Narodnicy głosili konieczność walki z samowładztwem i wielką własnością ziemską.

¹⁶ О. Хлобустов, Гособезопасность от Александра I до Путина..., wyd. cyt., s. 96.

¹⁷ S. Krawczyński, Program czasopisma „Ziemia i Wola”, [w:] Filozofia społeczna narodnictwa rosyjskiego, tom II, s. 110 – 113; podaję za A. Pawłowski, Terroryzm w XIX i XX wieku, Zielona Góra 1984, s. 94.

¹⁸ Tamże, s. 94.

ganizacja Socjalno – Rewolucyjna) z 1878 roku, wprowadzono takie działania jak: zakładanie komórek w wojsku, głównie wśród oficerów, pozyskiwanie osób pracujących w urzędach państwowych oraz dokonywanie systematycznych zamachów na najszkodliwszych lub wybitnych przedstawicieli rządu, na osoby dzięki którym utrzymuje się znienawidzony porządek prawny¹⁹.

Pierwszy zamach nowej fali akcji terrorystycznych przeprowadziła Wiera Zasulicz²⁰, zabijając gubernatora wojskowego Petersburga generała Fiodora Trepowa. Bezpośrednią przyczyną akcji Zasulicz było złe traktowanie w więzieniu aresztowanych²¹ narodników – agitatorów, którzy poszli z agitacją w lud, latem 1874 roku. W więzieniu zmarło wielu aresztantów, niektórzy doznali pomieszaniasz zmysłów, część zesłano w trybie administracyjnym. Procesu, po trzech latach, doczekały 193 osoby, z których 3 zmarły przed wydaniem wyroku²². Wiera Zasulicz wybrała na swój cel F. Trepowa, gdyż brutalnie traktował studentów w petersburskim więzieniu. Założyła, że informacje o niehumanicznym traktowaniu uwięzionych i cierpiących studentów, zgonach kolejnych więźniów spowodują wzrost niechęci społeczeństwa do władz.

Zasulicz nie była przypadkowo wybrana do wykonania akcji likwidacji generała – gubernatora. Już w 1876 roku wchodziła w skład oddziału rebeliantów w Jelizawietgrodzie. Tam przygotowywała się do udziału w powstaniu chłopskim przechodząc szkolenie strzeleckie i dlatego dostatecznie sprawnie władała bronią palną²³. Faktem przemawiającym za tym, że nie był to czyn samotnej osoby świadczą dowody: np. wymiany rewolweru na lepszy oraz wcześniejszy pobyt W. Zasulicz w domu gubernatora. Ponieważ Wierę Zasulicz sądzono za czyn kryminalny, stanęła przed sądem na jawnej rozprawie, w obecności ławy przysięgłych. Adwokat terrorystki w swoim wystąpieniu przed sądem twierdził, że Trepow wydał rozkaz wychłostania w więzieniu radykalnego działacza o nazwisku Bogolubow, co tak dalece wzburzyło Wierę Zasulicz, że przestała

¹⁹ Tamże, s. 94.

²⁰ Wiera Zasulicz (1849–1919), pseud. Wielika, Starszaja Siostra, rosyjska rewolucjonistka, publicystka, związana z ruchem narodnickim, po zamachu na F. Trepowa na emigracji, związana z grupą Wyzwolenie Pracy Plechanowa, a następnie Socjaldemokratyczną Partią Robotniczą Rosji – frakcja mienszewików.

²¹ Na początku 1875 r. liczba nakazów aresztowania agitatorów spośród narodników wynosiła 750, (w tym 138 kobiet).

²² O całej sprawie czytaj także: Ch. Ruud, S. Stiepanow, *Strach Tajna...*, wyd. cyt., s. 62–67. Akcja narodników spowodowała również koniec kariery policyjnej hrabiego Piotra Szuwałowa (1827–1889), szefa III Oddziału Kancelarii Osobistej Jego Cesarskiej Wysokości, szefa Korpusu Żandarmów, a wcześniej dyrektora Departamentu Spraw Ogólnych MSW.

²³ И. Б. Линдер, С.А. Чуркин, *История специальных служб России...*, wyd. cyt., s. 243.

rozsądnie myśleć i postanowiła zabić generała – gubernatora. Tak więc winę za swoją śmierć ponosił sam F. Trepow. Przysięgli uniewinnili oskarżoną, która zdołała się wymknąć żandarmom, gdy chcieli ją ponownie zatrzymać, po błyskawicznym unieważnieniu wyroku sądu przez cara. Można więc wyrazić pogląd, że sąd wydając wyrok uniewinniający zapalił zielone światło dla kolejnych zamachów. Okazało się bowiem, że można bezkarnie zabijać urzędników.

Po rozprawie W. Zasulicz sprawy o zamachy na przedstawicieli władzy zostały przekazane sądom wojskowym. Sygnał, którym był wyrok sądu w sprawie zabójstwa Trepowa doprowadził do kolejnych zamachów w tym i następnym roku. W Kijowie Grigorij Popko zabił sztyletem adiutanta komendanta żandarmerii sztabsrotmistrza Gustawa Giejkinga. Terrorysta Walerian Osiński strzelał do prokuratora Mikołaja Kotlarewskiego, któremu życie uratowała gruba szuba, w którą był ubrany. Cytowany już Stiepan Krawczyński zabił ciosami sztyletu Mikołaja Mieziencewa²⁴ naczelnika III Oddziału, zastępcę szefa Korpusu Żandarmów. Kolejną ofiarą stał się książę Dmitrij Kropotkin²⁵ gubernator charkowski zastrzelony przez Grigorija Goldenberga. W marcu 1879 roku Lew Mirski²⁶ dokonał nieudanego zamachu na nowego, krótkotrwałego szefa III Oddziału, generała Aleksandra Drentelna. Wszystkie zamachy można było przeprowadzić stosunkowo łatwo, gdyż żadna z tych osobistości nie posiadała ochrony osobistej. Dopełniającą sferą działalności rewolucjonistów–terrorystów było prowadzenie tzw. akcji ekspropriacyjnych (rabunkowych) w celu zdobycia środków finansowych niezbędnych dla prowadzenia działalności. Podjęto próby ograbienia karety pocztowej kursującej pomiędzy Kijowem i Żytomierzem oraz kasy kurskiego pułku piechoty. W 1879 roku przy pomocy podkopu zdobyto 1, 5 mln. rubli ze skarbcza w Chersoniu, które przeznaczono na pomoc zesłanym na Sybir.

²⁴ M. Mieziencow (1827–1878), był prawnikiem A. Suworowa. Jego zabójstwo było odpowiedzialnością na stracenie I. Kowalskiego. O spodziewanym zamachu na Mieziencowa poinformował szef kijowskich żandarmów płk W. Nowicki, któremu zabito wspomnianego wcześniej adiutanta Giejkinga. Szef III Oddziału stwierdził, że wszystkie tego typu informacje to fantazjowanie i plotki, a nie rzeczywiste groźby. W cytowanej książce Strach Tajna policja carów nazwisko szefa III Oddziału pisane jest Mieziencow. W rosyjskiej wersji nazwisko pisze się Меженцев, chociaż np. w książce Гособезопасность от Александра I до Путина..., wyd. cyt., autor pisze nazwisko Меженцов.

²⁵ D. Kropotkin był kuzynem Piotra Kropotkina, anarchisty dla którego anarchizm był naukową teorią rozwoju społecznego.

²⁶ Będąc w zamkniętym w Twierdzy Pietropawłowskiej, L. Mirski spotkał się z S. Nieczajewem, a pozyskawszy informacje o przygotowywaniu się tego ostatniego do ucieczki, przekazał na ten temat notatkę komendantowi twierdzy.

Dziewiętnastowieczni rosyjscy terroryści próbowali zastraszać wysokich urzędników. Przykładem jest list do Aleksieja Łopuchina, prokuratora prowadzącego śledztwo w sprawie zabójstwa M. Mieziencewa. W sierpniu 1878 roku Łopuchin otrzymał list od *Komitetu Wykonawczego Rosyjskiej Socjalno – Rewolucyjnej Partii*²⁷. Grożono w nim Łopuchinowi śmiercią. *My członkowie KWRSRP, ogłaszamy Panu, że jeśli pójdziecie śladami Giekinga, to z Panem postąpimy tak samo: będzie Pan zabity (...) pierwsze ostrzeżenie jest ściśle konfidencyjne. Nie będzie ono rozpowszechniane* (tłum. własne – K.K.). W roku 1879 głównym celem strzeleckim dla terrorystów stał się car Aleksander II. Narodnik Aleksander Sołowiow 2 kwietnia, o godzinie dziesiątej, pięciokrotnie wystrzelił do cara Aleksandra II, który był na porannym spacerze. Prystaw towarzyszący carowi pozostał w tyle (ok. 25 kroków). Najbliższy żandarm znajdował się na służbie u wejścia do budynku Ministerstwa Finansów. Car przebywający na placu zwrócił uwagę na wysokiego mężczyznę ubranego w mundur i urzędniczą czapkę z daszkiem. Monarcha zauważył niebezpieczeństwo i postanowił ratować się ucieczką. Uchroniła go doskonała orientacja, błyskawiczne rozpoznanie zagrożenia oraz prawidłowa ocena jego stopnia. Mimo 61 lat, Imperator nie tylko potrafił zwiększyć odległość od zamachowca, to jeszcze uciekał zygzakiem, co uniemożliwiło Sołowiowowi oddanie celnego strzału. Pomyślnej ucieczce cara pomógł fakt, że noc przed zamachem Sołowiow spędził na pijaństwie²⁸. Po zatrzymaniu zamachowiec rozgryzł orzech z cyjankiem, który okazał się częściowo zwietrzały dzięki czemu terrorysta przeżył. Po udzieleniu pomocy medycznej, Sołowiow podał przesłuchującym swoje prawdziwe nazwisko.

Oficjalna wersja śledztwa stwierdzała, że zamach był dziełem tylko samego A. Sołowiowa. Fakty były inne. Już w 1875 roku powstał u niego pomysł dokonania zamachu na imperatora. Było to podczas pracy terrorysty, jako agitatora na Powołżu. W zamiśle zamachowca zabójstwo cara miało być punktem zwrotnym w działalności władz. Z aprobatą partii, lub bez niej Sołowiow miał udać się do Petersburga w celu realizacji planu. Wcześniej z Ukrainy przybyli w tym samym celu Ludwik Kobyliański i Grigorij Goldenberg, mający doświadczenie terrorystyczne. W kierownictwie *Ziemi i Woli* pogląd na te-

²⁷ Tak nazywało się kółko, którym kierował W. Osiński niedoszły zabójca prokuratora Kotlarewskiego.

²⁸ Osobista ochrona cara zawiodła na całej linii. Terrorysta oddał 5 strzałów z rewolweru do momentu swojego schwytania. Żaden z elementów tzw. operacyjnej triady (wykrycie, uprzedzenie, położenie kresu zamachowi) nie został wprowadzony w życie przez carskie służby bezpieczeństwa.

mat zabójstwa cara podzielił jej liderów. Grigorij Plechanow i Michaił Popow byli przeciwni, Aleksander Kwiatkowski, Mikołaj Morozow i Aleksander Michajłow uważali, że należy to zrobić. W efekcie przyjęto rozwiązanie kompromisowe. *Ziemia i Wola* nie brała na siebie odpowiedzialności za carobójstwo, lecz jednocześnie zezwalała swoim członkom na pomoc w realizacji tej sprawy.

Takie rozwiązanie sprawiało, że przywódcy organizacji w razie aresztowania mogli uniknąć najwyższego wymiaru kary. Kandydatury Kobyliańskiego i Goldenberga, jako potencjalnych zabójców odrzucono ze względu na ich narodowość. Jeden był Polakiem, drugi Żydem. Zamach miał być aktem czysto politycznym, którego nie można było wiązać z narodowością zamachowców. Dlatego został wybrany Sołowiow, który był Rosjaninem. Przygotowania terrorysty prowadzili M. Morozow i A. Michajłow. Ten drugi uczył strzelać zamachowca na strzelnicy (sic!) elitarnego Pułku Siemionowskiego. Początkowo planowano użycie bryczki z furmanem, aby umożliwić ucieczkę carobójcy. Sołowiow odmówił, lecz przyjął na swoje wyposażenie, zgodnie z zaleceniami Iszutina, truciznę. Należy sądzić, że użycie trucizny zrywało więź zamachowca z jego organizacją, w celu zapewnienia jej bezpieczeństwa i możliwości uniknięcia odpowiedzialności.

Sposób przygotowania zamachu można uznać za nowatorski. Organizacja podjęła następujące czynności: oficjalnie odżegnała się od zamachowca, z wyrachowaniem wybrała jego narodowość, przeprowadziła szkolenie strzeleckie, maskowanie wyglądu (ubiór urzędnika), zaplanowanie drogi ucieczki oraz samobójstwo terrorysty. Wcześniej przeprowadzony został rekonesans tras spacerów cara, miejsca służby uzbrojonych posterunków i nieobecność ochrony osobistej bezpośrednio przy carze. W czasopiśmie „*Ziemia i Wola*” z marca 1879 roku napisano: *3-4 udane polityczne zabójstwa zmusiły władze do wprowadzenia prawa wojennego, zwiększenia liczebności dywizjonów żandarmerii, wysłania na ulice Kozaków, wyznaczenia na wsiach posterunków urzędników*²⁹ – *jednym słowem dokonało wzburzenia młodzieży, takiego salto mortale samodziśławia, do jakiego nie zmusiłyby go lata propagandy, wieki niezadowolenia w całej Rosji, przekleństwo tysięcy ofiar zamęczonych na katordze i zsyłce.... Dlatego więc uważamy polityczne zabójstwa za jeden z głównych środków walki z despotyzmem* (tłum własne – K.K.)³⁰. Tylko od 1.06. 1881 r. do 1.01.1888 roku Departament Policji MSW prowadził 1500 spraw wobec 3046 ludzi³¹.

²⁹ Niższy urzędnik policyjny.

³⁰ О. Хлобустов, Госбезопасность от Александра I до Путина..., wyd. cyt., s. 98 – 99.

³¹ Tamże, s. 99.

Po zamachu Sołowiowa, podczas zjazdów w Lipiecku i Woroneżu w czerwcu i lipcu 1879 roku doszło do rozpadu *Ziemi i Woli*. Jego przyczyną był stosunek do terroru. Zwolennicy propagandowych metod walki Plechanow, Zasulicz i Akselord oraz ich stronnicy założyli organizację *Czornyj Pieriediel*. Ich oponenci stworzyli w sierpniu 1879 roku *Narodną Wólę*. Organem egzekutywnym *Narodnej Woli* był *Komitet Wykonawczy*. Na jego czele stanęli starzy narodnicy: Michajłow, Żelabow, Zofia Perowska oraz nowi działacze do których należy zaliczyć Wierę Figner, Mikołaja Morozowa, Lwa Tichomirowa, Mikołaja Kibalczyca, Aleksandra Kwiatkowskiego, Michała Frolenkę czy Michaiła Oszanina. *Narodna Wola* składała się z dwóch części: organizacji i partii. W skład organizacji wchodziło ok. 500 rewolucjonistów, którzy podporządkowani byli programowi i statutowi. W skład partii wchodziło około 2000 współwyznawców, nie związanych z organizacją określonymi obowiązkami. Już 26 sierpnia 1879 *Komitet Wykonawczy Narodnej Woli* uchwalił podjęcie przygotowań do zabójstwa Aleksandra II. Narodowolcy działali, jak doświadczeni konspiratorzy. Ich konspiracyjne mieszkania musiały być dzwinkoszczelne, z zapasowym wyjściem i możliwością wzrokowej kontroli otoczenia. Ustalane były sygnały ostrzegawcze o niebezpieczeństwie. Wchodzący w skład *Narodnej Woli* pojedynczy przedstawiciele państwowych urzędów zaznajamiali towarzyszy broni z działalnością fillerów³² (tzw. obserwacja), utajnianiem przesylek czy umiejętnościami wojskowymi. Szczególną wagę przywiązywano do wyposażenia konspiratorów w fałszywe dokumenty.

Najbardziej udaną operacją specjalną (kontrpolicyjną) terrorystów *Narodnej Woli* było wprowadzenie w szeregi III Oddziału (w petersburskiej centrali) swojego człowieka - Mikołaja Kletocznikowa. Został on cenionym specjalistą i trafił do departamentu politycznego. Pomysłodawcą tej operacji był Aleksander Michajłow. Kletocznikow³³ informował swoich kolegów o osobach znajdujących się pod obserwacją, przygotowywanych rewizjach i aresztach. Prawdopodobnie przekazał informacje o prawie 400 tajnych współpracownikach. W roli kreta działał dwa lata. Próby zabójstwa imperatora zakończyły się sukcesem 1 marca 1881 roku. Terrorysty po dowództwem 20 letniej Zofii Perowskiej zaatakowali ręcznymi bombami karetę powracającego do pałacu cara.

³² Więcej o carskiej służbie obserwacji (ros. наружное наблюдение) zob. Жандармы России (ред. В. С. Измозик), Москва 2002, s. 355 – 393.

³³ Więcej o sprawie Kletocznikowa zob. И. Б. Линдер, С.А.Чуркин, История специальных служб России... wyd. cyt., s. 247 – 248; Ch. Ruud, S. Stiepanow, Strach Tajna..., wyd. cyt., s. 74, 78, 79. W tychże czytaj o technicznych sposobach działalności terrorystów *Narodnej Woli*.

Jako pierwszy bombę rzucał Mikołaj Rysakow. Kareta cara zatrzymała się. Nie uległa uszkodzeniu, gdyż była opancerzona. Car nie bacząc na prośby woźnicy by odjechać, pozostał na miejscu zdarzenia. Schwytanego Rysakowa postawiono przed carem. Zebrany tłum pozwolił na zbliżenie się do monarchy drugiego zamachowcy, Polaka Ignacego Hryniewieckiego, który rzucił bombę. Wybuch urwał carowi nogi i ten fakt, mimo szybkiej pomocy medycznej, nie pozwolił mu przeżyć. Śmiertelnie ranny w wyniku wybuchu własnej bomby został także egzekutor *Narodnej Woli* Hryniewiecki. W półtora miesiąca później na placu Siemionowskim publicznie stracono pozostałych organizatorów zamachu: Perowską, Rysakowa, Michajłowa i Kibalczyca³⁴.

Ideologicznymi podstawami terroryzmu rosyjskiego oprócz wspomnianych wcześniej były rozprawy *Śmierć za śmierć* Stiepana Krawczyńskiego, *Terrorystyczna walka* autorstwa Michaiła Morozowa oraz *Terroryzm jako jedyny środek moralnego i społecznego odrodzenia Rosji* napisany przez Piotra Tkaczowa. Przedstawione wydarzenia położyły kamień węgielny pod działalność terrorystyczną i jego socjalno – filozoficzną teorię, rozwiniętą w XIX, XX i XXI wieku. Teoria sformułowana przez przedstawicieli inteligencji oraz szlachty stała się dla części społeczeństwa nową religią i sposobem na życie dla licznych aktywnych rewolucjonistów.

Po rozbiciu po roku 1886³⁵ *Narodnej Woli*, dopiero w 1900 roku, na zjeździe w Charkowie, rozproszeni narodnicy działający w takich organizacjach jak *Robotnicza Partia Politycznego Wyzwolenia Rosji*, *Północny Związek Socjalistów – Rewolucjonistów*, *Południowa Partia Socjalistów – Rewolucjonistów*, *Liga Agrarno – Socjalistyczna* oraz wiele innych połączyli się w *Partię Socjalistów – Rewolucjonistów*. Partia nazywana w skrócie eserowską, była kontynuatorką tradycji terrorystycznego odłamu narodnictwa. Jej przywódcami byli m in. Osip Minor, Michał Gotz, Katarzyna Breszko – Breszkowska i Wiktor Czernow. Główną siłą organizacji w dużych miastach, takich jak Moskwa, stanowili studenci, a na prowincji nauczyciele. Pierwszą ofiarą *Partii Socjalistów – Rewolucjonistów* stał się minister Mikołaj Bogolepow, śmiertelnie ranny przez Piotra Karpowicza, który tym działał na własną rękę. Jesienią 1901 r. utworzona została organizacja bojowa eserowców. Jej organizato-

³⁴ O szczegółach zamachu czytaj Ch. Ruud, S. Stiepanow, *Strach Tajna...*, wyd. cyt., s. 79 – 8-; L. T. Szmidt *Terroryzm a państwo, studium poświęcone historycznym, socjologicznym i agonologicznym aspektom terroryzmu*, Lublin 1979, s. 196 – 197; И. Б. Линдер, С.А.Чуркин., *История специальных служб России...*, wyd. cyt., s. 256 – 258.

³⁵ Wg źródeł policyjnych.

rem i pierwszym przywódcą był Grigorij Gerszuni. Rozpoczyna się pięciolatka terroru. Eserowcy i członkowie innych organizacji przeprowadzili w tym czasie ok. 5,5 tysiąca zamachów terrorystycznych³⁶. Do ich prominentnych ofiar zaliczyć możemy: ministra spraw wewnętrznych Dmitrija Sipiagina, księcia Mikołaja Oboleńskiego, generała Mikołaja Bogdanowicza. Kolejnymi ofiarami padają Władysław Plehwe - szef MSW, wielki książę Sergiusz, generałowie Kaulbars, Pawłow, Mień, admirałowie Dubasow i Czuchin. Następni są premier Fiodor Stołypin, wielki książę Mikołaj Mikołajewicz, minister Piotr Durnowo, pop - prowokator Gapon oraz wielu innych. Organizacji Bojowej partii eserowców nie przeszkodziło w działaniu aresztowanie jej przywódcy Gerszuniego oraz objęcie dowództwa przez Jewno Azefa³⁷. Nie przeszkodziło to innemu terroryście, Borysowi Sawinkowowi³⁸, w przeprowadzeniu kolejnych akcji. Bezwzględność i brutalność działania eserowców nie była dla wszystkich wystarczająca. Z *Partii Socjalistów – Rewolucjonistów* oderwał się *Związek Rewolucjonistów – Socjalistów Maksymalistów*. W swoim programie

³⁶ Хлобустов О., Терроризм в современной России. www.nns.ru, wydruk w posiadaniu autora. Inne dane podaje w swojej monografii profesor Uniwersytetu Kazańskiego Литвин А., Красный и белый террор в России 1918 – 1922 гг. Москва 2004, s. 28. Wg niego w latach 1906 – 1907 ofiarami terrorystycznych akcji był 4126 osób zajmujących stanowiska służbowe oraz kilka tysięcy szeregowych obywateli. W odpowiedzi wojskowe polowe sądy skazały na śmierć od 1905 roku do marca 1909 roku 4797 ludzi. W ciągu 80 lat 1826 – 1906 skazano na śmierć 984 ludzi.

³⁷ Jewno Azef (1869 – 1918), pseudonim Iwan Mikołajewicz w środowisku rewolucyjnym, pseudonim policyjny Raskin. Agent Departamentu Policji, zagrożony aresztowaniem uciekł do Niemiec, gdzie uzyskał dyplom inżyniera. W 1893 zaproponował swoje usługi policji jako donosiciel. Od 1899 mieszka w Moskwie (jego prowadzącym był S. Zubatow), działa w partii eserowców. Po wydaniu wielu partyjnych działaczy ucieka do Berlina. Uczestnik przygotowań do zamachu na Plehwego, a w 1905 roku na wielkiego księcia Siergieusza. Przejął dowództwo na Organizacja Bojową. Podczas ponownego pobytu zagranicą został rozpracowany przez Władimira Burcewa przy pomocy A. Łopuchina, byłego dyrektora Departamentu Policji, wcześniej prokuratora któremu narodnicy grozili śmiercią w związku z prowadzonym śledztwem w sprawie zabójstwa Miezencewa. Azef do początków pierwszej wojny światowej żył w Berlinie, gdzie jego zajęciem była gra na giełdzie. W 1915 roku został aresztowany, oskarżony o szpiegostwo na rzecz Rosji, siedział w więzieniu Moabit, gdzie zmarł.

³⁸ Borys Sawinkow (1879 – 1925), pseudonim Wiktor Ropszyn, prozaik, publicysta, działacz polityczny organizator zamachów m in. na Plehwego. Minister Wojny w gabinecie Kiereńskiego. Po rewolucji na emigracji w Warszawie. W 1924 r. sprowadzony przy pomocy gry operacyjnej do Moskwy. Skazany na 10 lat więzienia. Najprawdopodobniej popełnił samobójstwo. O B. Sawinkowie czytaj np. Kowalczyk A. St., Sawinkow, Warszawa 1992. Sawinkow został sprowadzony do ZSRR w ramach operacji znanych jako Syndykat – 2 i Triest. Głównym organizatorem operacji był Artur Artuzow szef Wydziału Kontrwywiadowczego OGPU. W operacji współpracuje z nim m in. Roman Pilar (baron von Pilchau), cioteczny kuzyn F. Dzierżyńskiego.

maksymaliści do terroru politycznego dokładali terror ekonomiczny, którego środkiem miały być zamachy na obszarników i kapitalistów. Teoretyk i wyznawca tych poglądów Dmitrij Pawłow, domagał się eksterminacji wszystkich wyzyskiwaczy wraz z rodzinami, jako skażonych pochodzeniem³⁹. Sztandarowym dziełem rewolucjonistów – maksymalistów było wysadzenie willi premiera F. Stołypina, w wyniku czego śmierć poniosło ponad trzydzieści⁴⁰ niewinnych ludzi.

Oprócz eserowskich terrorystów, w początkach XX wieku w Rosji, popularny był ruch anarchistyczny. W latach 1903 do 1910 szacowano w Rosji liczebność zwolenników tego ruchu na ok. 7 tysięcy osób. Działali oni w 58 guberniach, mieli 23 wydawnictwa. Funkcjonowało również wiele anarchistycznych grup bojowych. Uczestniczyły one w partyzanckiej, terrorystycznej wojnie, której głównym elementem były ekspripracje w celu zdobycia funduszy na działalność organizacji. Anarchiści dokonali zamachów bombowych, w tym w restauracji Bristol w Warszawie (listopad 1905 r.), w kawiarni w Odessie (grudzień 1905 r.). Oprócz rewolucyjnego terroryzmu, stosowanego przez lewicowe organizacje terrorystyczne w latach 1905 - 1907 działały prawicowe grupy terrorystyczne związane z takimi organizacjami jak *Związek Narodu Rosyjskiego*, *Stowarzyszenie Aktywnej Walki z Rewolucją* czy *Związek Michała Archaniola*. Jak można zauważyć terroryzm nie był jak napisał⁴¹ Ł. Kryształowicz *zachodnim zjawiskiem*.

Pisząc o koncepcjach ówczesnego rosyjskiego terroryzmu należy przypomnieć niezwykle postać narodowolca Mikołaja Morozowa⁴², w przyszłości wybitnego członka Akademii Nauk ZSRR. Morozow opublikował artykuł pod dwuznacznym tytułem *Znaczenie politycznych zabójstw*. Stwierdził w nim, że zabójstwo polityczne jest przede wszystkim aktem zemsty i jedynym środkiem samoobrony obecnych warunkach polityczno – społecznych i zarazem jeden z najlepszych środków agitacyjnych. Jego zdaniem zabójstwo polityczne nano-si uderzenie w samo centrum, jądro organizacji rządowej i ze straszną siłą

³⁹ Praca w której zawarł te myśli nosi tytuł „Oczyszczenie ludzkości”.

⁴⁰ Wg Хлобустова ponad 10 osób.

⁴¹ Artykuł nosił tytuł Что такое терроризм ? i był opublikowany [w:] Политическое просвещение, Москва 2003, nr 2.

⁴² Mikołaj Morozow (1854 – 1946), rewolucjonista, narodowolec, w więzieniach carskich spędził około trzydziestu lat. Autor dziesiątków publikacji naukowych i popularno naukowy z nauk przyrodniczych i ścisłych, publikował również wiersze. W 1939 roku ukończył kursy snajperskie i w wieku ponad 85 lat przez trzy uczestniczył w walkach na Froncie Włochowskim, nagrodzony Orderem Lenina i medalem Za obronę Leningradu.

wstrząsa całym systemem. Jak prąd elektryczny uderzenie rozchodzi się po całym państwie i wnosi we wszystkie jego funkcje nieporządek (zamieszanie). Tajemnica zabezpiecza nienawiść terrorystów i bezsilność potężnego państwa. Niewiadomo skąd, pojawiła się karząca ręka i dokonawszy egzekucji, znikła tam, skąd przyszła – w nikomu nieznanym terenie⁴³.

Problematyka terroru i terroryzmu przewijała się także w myśli politycznej Włodzimierza Lenina. Raz potępiał stosowanie terroru indywidualnego, innym razem uważał, że należy go stosować do prowadzenia działań wojennych *razem z ludem*. Oczywiście jego zdaniem minęły czasy samotnych rewolucjonistów, lecz stosowanie terroru, zastraszania w odpowiednim momencie rewolucji jest niezbędne. Terroryzm nie może być jednak jedynym przejawem rewolucyjności⁴⁴.

Ówczesny rosyjski terroryzm związany był z ruchami społeczno-politycznymi dążącymi do zreformowania państwa, walczącymi o prawa człowieka, demokrację, dążącymi do skończenia z carskim samodzierżawiem oraz zniewoleniem narodów wchodzących w skład staroświeckiego imperium. W związku z presją stosowaną przez aparat państwowy wobec organizacji i osób dążących do zmian na drodze działalności propagandowo-agitatorskiej, wiele z nich nie widziało innych możliwości walki o swoje ideały, jak drogą prowadzenia akcji terrorystycznych. Gdyby rozwijać temat można by podjąć się analizy stosunku np. socjaldemokratów rosyjskich do terroryzmu, poglądów w tym względzie mienszewików czy bolszewików. Jak wspomnieliśmy wyżej w sposób sobie właściwy, na temat terroryzmu wypowiadał się Włodzimierz Lenin⁴⁵.

⁴³ Терроризм Проблемы противодействия..., wyd. cyt., s. 32 i następne.

⁴⁴ K. Kraj, Terroryzm w Rosji i ZSRR: Terror w myśli politycznej Włodzimierz Lenina, [w:] Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka nr 3/2011, s. 81 – 90.

⁴⁵ Dobrą analizę na ten temat przedstawia O. Хлобустов, Госбезопасность от Александра I до Путина... wyd. cyt., s. 116 – 129, chociaż z drugiej strony Lenin w 1902 pisał, że zabijanie szpiegów, prowokatorów i zdrajców może być konieczne, niekiedy niezbędne, lecz skrajnie niepożądane i błędne byłoby wprowadzenie tego jako stałej zasady działania. Bolszewicy podawali za przykład działalność OB PPS. SDPRR zdobywała także fundusze na drodze ekspripracji. Zadanie to wykonywała Grupa Techniczna, której szefami byli L. Krasin i J. Stalin. Klasycznym przykładem jest napad na bank w Tbilisi w 1907 roku, gdzie zdobyto 250 tys. rubli. W łonie partii bolszewików funkcjonowała grupa zajmująca się rozpracowywaniem współpracowników tajnych służb. Wykryto ponad 70 – ciu tajnych współpracowników. W skład grupy wchodził m in. F. Dzierżyński, A. Badajew, G. Pietrowski, I. Piatnicki, S. Ter-Petrosjan L. Tysza, J. Unslicht. Funkcjonowanie tej partyjnej służby bezpieczeństwa stanowiło zagrożenie dla działalności tajnych współpracowników Ochrani.

Środki stosowane przez rosyjskich terrorystów przełomu wieków były różnorodne, od sztyletów, rewolwerów, granatów do bomb i min, w tym detonowanych na drodze elektrycznej. Organizacja Bojowa eserowców już w 1907 roku rozpatrywała możliwość wykorzystania w akcjach terrorystycznych samolotów, małych morskich statków czy torped⁴⁶. Doświadczenia zdobyte w okresie przedrewolucyjnym zostały przeniesione w czasy po Rewolucji Październikowej, do Rosji Radzieckiej i później ZSRR⁷.

1.3 Terroryzm okresu radzieckiego

Pierwszymi incydentami terrorystycznymi niewątpliwie były: zamach na Włodzimierza Lenina 1 stycznia 1918 roku oraz zabójstwo członków Komitetu Centralnego Partii Kadetów, deputowanych do Zgromadzenia Ustawodawczego, F. Kokoszkina i A. Szyngariewa w noc z 6 na 7 stycznia tegoż roku. Śledztwo w sprawie zamachu na Lenina i wspomnianych deputowanych prowadził, mimo funkcjonującej już WCzK⁴⁸, Władimir Boncz-Brujewicz, szef Urzędu Rady Komisarzy Ludowych. W swoich wspomnieniach napisał, że sprawcami zamachu było trzech oficerów, którzy zostali aresztowani, a następnie skierowani na front. W sierpniu 1936 NKWD sporządziło informację na temat tego zamachu. Zamieszczono w niej dane z przesłuchania szofera Lenina, informacje o zachowaniu się szwajcarskiego socjaldemokraty F. Plattena. Wykorzystano zeznania aresztowanego podporucznika G. Uszakowa, który przyznał się, że razem z Siemionem Kozakowym byli wykonawcami zamachu. On sam rzucił granat do rzeki, pozostali oficerowie strzelali. Śledztwo w sprawie zabicia Kokoszkina i Szyngariewa wyjaśniło, że faktycznym sprawcą był P. Michajłow, naczelnik milicyjnego ministerstwa (komisariatu) Piotrogradu, a jego pomocnikami Kulikow i Basow⁴⁹. Kolejnymi zamachami

⁴⁶ О. Хлобустов, Госбезопасность от Александра I до Путина..., wyd. cyt., s. 104; Терроризм Проблемы противодействия..., wyd. cyt., s. 34 – 35.

⁴⁷ О терроризме okresu przedrewolucyjnego czytaj też В. М. Жухрай, Террор Гении и жертвы, Москва 2002.

⁴⁸ Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе контрреволюцией, спекуляцией, саботажем и преступлениями по должности, tak brzmi jej pełna nazwa określająca zarazem zakres jej działania, powstała na mocy dekretu Rady Komisarzy Ludowych z 20 grudnia 1917 roku wg nowego stylu. Dzień ten do dzisiaj jest obchodzony jako święto rosyjskich służb specjalnych. Również tradycyjnie, każdy dwudziesty dzień miesiąca jest dniem wypłaty poborów dla funkcjonariuszy.

⁴⁹ А. Литвин, Красный и белый..., wyd. cyt s. 30 – 31, 50 – 51. Kokoszkina i Szyngariewa zostali zabici w Szpitalu Miejskim w Piotrogradzie, gdzie zostali po aresztowaniu przewiezieni na własną prośbę, М. Wilk, Rok 1917 в Rosji, Warszawa 1983, s. 227.

o charakterze terrorystycznym były zabójstwa Mojsieja Urickiego, szefa CzeKa w Piotrogordzie oraz Mojsieja Wołodarskiego. Jednak sztandarowymi zamachami terrorystycznymi początków władzy radzieckiej dokonanymi przez eserowców, były zabójstwo ambasadora Niemiec w Rosji, hrabiego Wilhelma Mirbacha oraz kolejny zamach na Lenina dokonany przez Fanni Kapłan. Zamach na ambasadora Niemiec był prowokacją w celu zerwania pokoju brzeskiego oraz sygnałem do zbrojnego zamachu stanu ze strony koalicjantów partii bolszewickiej, lewicowych eserowców⁵⁰. Zamachu na Wilhelma Mirbacha, w dniu 6 lipca 1918 roku, dokonali Nikołaj Andrejew i Jakub Blumkin, lewicowi eserowcy, funkcjonariusze⁵¹ WCzK. Wiaczesław Aleksandrowicz⁵² członek kolegium WCzK i zastępca Feliksa Dzierżyńskiego, członek partii lewicowych eserowców, który wyposażył ich w dokumenty upoważniające do wejścia do ambasady⁵³. Zabójstwo Wilhelma Mirbacha mające doprowadzić do wznowienia wojny z Niemcami nie spełniło swojej roli, również próba zamachu stanu się nie udała. Zamach na Lenina dokonany przez Kapłan (Rojdman) w fabryce Michelsona spowodował ciężkie obrażenia, w następstwie których Włodzimierz Ulianow nie odzyskał nigdy pełni sił. Zamachowczynie na mocy decyzji WCzK została rozstrzelana na dziedzińcu Kremla 3 września 1918 roku, o godz. 16. Wyrok osobiście wykonał Paweł Malkow – komendant Kremla⁵⁴. Innego spektakularnego zamachu dokonali anarchiści wysadzając siedzibę moskiewskiego Komitetu Miejskiego RKP(b), co miało miejsce we wrześniu 1919 roku. W wyniku wybuchu zginęło 12 osób, a 55 zostało rannych, w tym prominentny bolszewik Mikołaj Bucharin. Były to najbardziej znane i spektakularne akty terrorystyczne początków państwa radzieckiego. Za wieloma zamachami terrorystycznymi stał utworzony przez Borysa Sawinkowa *Związek Obrony Ojczyzny i Wolności*. Celem jego

⁵⁰ O spisku czytaj dokumenty [w:] Известия ЦК КПСС nr 5/1989, s. 161 – 186.

⁵¹ Andrejew był fotografem oddziału walki z kontrrewolucją, Blumkin kierownikiem wydziału do walki z niemieckim szpiegostwem.

⁵² Rozstrzelany za udział w tym spisku.

⁵³ Jakub Blumkin (1900 [1898?] – 1929), zaocznie skazany na trzy lata więzienia, w kwietniu 1919 roku po ujawnieniu się amnestionowany. W 1920 roku wstąpił do RKP(b), skierowany do służby wojskowej m in. w Iranie. Następnie słuchacz akademii sztabu generalnego, praca w sekretariacie L. Trockiego (prawdopodobnie szef ochrony), następnie służba w wywiadzie. Instruktor służby bezpieczeństwa Mongolii. Ostatnim stanowiskiem była funkcja rezydenta wywiadu na Bliskim Wschodzie. Nawiązał łączność z L. Trockim, wezwany do Moskwy, aresztowany i stracony.

⁵⁴ Zob. P. Malkow, Zapiski komendanta Kremla, Warszawa 1977, s. 194. Świadkiem tego wydarzenia był poeta Demian Biedny mieszkający wówczas na Kremlu.

działalności było obalenie władzy partii bolszewickiej. Członkami związku liczącego prawdopodobnie ok. 5000 członków byli m in. monarchiści i eserowcy. Organizacja przygotowywała wiele akcji przeciwko Leninowi i Trockiemu. W samej Moskwie w jej pracach brało udział około 400 oficerów. Związek miał swoje filie w Jarosławiu, Riazaniu, Czelabińsku i innych miastach. Rosyjscy białogwardziści po zakończeniu wojny domowej byli sprawcami licznych zabójstw dyplomatów radzieckich jak np. Wacława Worowskiego w Lozannie w 1923 roku czy Piotra Wojkowa w Warszawie w 1927 roku. Zamachów terrorystycznych w Związku Radzieckim dokonywała powstała w 1929 roku Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów. Czekiści walczyli z nią także metodami terrorystycznymi⁵⁵, czego przykładem jest zabójstwo szefa OUN Konowalca. W 1934 roku we Lwowie student Mykoła Łemyk zabił urzędnika radzieckiego konsulatu, Aleksieja Małowa⁵⁶. Do indywidualnych akcji terrorystycznych tego okresu zaliczyć można zamach na Siergieja Kirowa w 1934 roku, próbę zabójstwa Wiaczesława Mołotowa, ówczesnego premiera ZSRR oraz samego J. Stalina przez terrorystę Bogdana. Miał to rzekomo być spisek Zinowiewa i Kamieniewa⁵⁷. Organizatorem był podobno Bakajew⁵⁸, przewidywany przez spiskowców na przyszłego szefa OGPU.

Akcje terrorystyczne były przeprowadzane w Związku Radzieckim także w latach dwudziestych ubiegłego stulecia. I tak na przykład 26 września 1926 roku do gabinetu Stanisława Messinga pełnomocnego przedstawiciela OGPU w Leningradzkim Okręgu Wojennym chyłkiem wtargnął 18 – letni A. P. Truba i kilka razy wystrzelił do niego. Messing, który schował się pod biurkiem nie ucierpiał. Sprawca został schwytany. Okazało się, że jest synem carskiego puł-

⁵⁵ W naszej książce nie zajmujemy się problemem terroryzmu i terroru stosowanego przez aparat państwowy ZSRR.

⁵⁶ М. П. Требин, Терроризм в XXI веке, Москва 2003, s. 316ю М. Łemyk skazany na dożywocie, w 1939 roku wyszedł na wolność, w trzy lata później zastrzelony przez Gestapo.

⁵⁷ Informacje powyższe podaję jedynie ze względu na źródło. Jest nim Michaił Dokuczajew (1925 – 2005), generał major KGB, przez 14 lat (1975 – 1989) zastępca szefa 9 Zarządu KGB odpowiedzialny za osobistą ochronę przedstawicieli najwyższych władz radzieckich. Odpowiadał także za bezpieczeństwo przyjeżdżających do ZSRR polityków zagranicznych. Wcześniej był oficerem wywiadu i szefem rezydentury w Grecji. Najmłodszy uczestnik parady zwycięstwa w 1945 roku w Moskwie, Bohater Związku Radzieckiego za walki pod Pabianicami; Докучаев М.С., Москва. Кремль. Охрана., Москва 1995, s. 47 – 49.

⁵⁸ Wg mojej wiedzy chodzi o Iwana Bakajewa (1886 – 1936), członka partii bolszewików od 1906 r., po Rewolucji Październikowej m in. sekretarza Rady Piotrogradzkiej, komisarza dywizyjnego, szefa Piotrogradzkiej Gubernialnej CzeKa, uczestnika opozycji trockistowskiej, aresztowanego w sprawie zabójstwa Kirowa.

kownika, oficera wojsk Siemiona Petlury, mieszkającego w Warszawie⁵⁹. Kilka miesięcy później, 10 maja 1927 roku aresztowana została grupa byłych oficerów – kołczakowców, której celem działania były przygotowania do zamachu na Kremlu i w Teatrze Wielkim w czasie dużego liczebnie spotkania przedstawicieli robotników i chłopów Moskwy lub ZSRR. Inna grupa zamierzała wysadzić dom mieszkalny na ulicy Mała Łubianka nr 3/6⁶⁰. Innymi, z wielu zamachów, były: wrzucenie bomby do biura przepustek OGPU, co miało miejsce 6 lipca 1928 r. (sprawcy G.N. Radkiewicz, D. S. Monachow), próba zamachu na Józefa Stalina przygotowywana przez studentów uniwersytetu moskiewskiego czy działalność grupy popa Pokrowskiego⁶¹. Emigracyjnymi organizacjami terrorystycznymi były: *Narodowy Sojusz Obrony Ojczyzny i Wolności*, *Rosyjski Związek Ogólnowojskowy*, *Bractwo Rosyjskiej Prawdy*, *Narodowo – Pracowniczy Związek Nowego Pokolenia* czy *Rosyjski Front Faszystowski*⁶².

Po drugiej wojnie światowej działania o charakterze terrorystycznym przeprowadzały organizacje nacjonalistyczne w zachodnich obwodach Ukrainy, Białorusi oraz państw bałtyckich.

Późniejszy terroryzm związany był z antyradzieckimi rozruchami m.in. w Tbilisi w 1956, Taszkencie w 1972 oraz Nowoczerkasku w 1962 roku. Działalność zbrojną prowadziły organizacje *Orły* w Estonii w latach 1953 – 1959. Inną estońską organizacją był *Podziemny Komitet Partyzancki Młodzieży Republiki Estonii*. W latach 1964 – 1967 opór stawiał *Wszechrosyjski Socjalno – Chrześcijański Związek Wyzwolenia Ludu*, którego przywódcą był Leonid Borodin. W 1977 roku doszło do zamachów bombowych w metrze moskiewskim. Przeprowadziła je armeńska *Partia Jedności Narodowej* Stiepana Zatikiana. Na Zachodniej Ukrainie, po II wojnie światowej, walkę do połowy lat pięćdziesiątych prowadziła Ukraińska Powstańcza Armia pod dowództwem Romana Szuchewicza, weterana batalionu Nachtigall⁶³. W latach osiemdziesiątych XX wieku działał na Zakarpaciu *Ukraiński Narodowy Front*, który wykończył w 1981 roku pociąg wojskowy. W Czeczenii pod koniec lat osiemdzie-

⁵⁹ О.Б. Мозохин, Борьба советских органов государственной безопасности с терроризмом, Москва 2011, s. 27.

⁶⁰ Tamże, s. 29

⁶¹ Tamże, s. 33. O innych zamachach terrorystycznych, czytaj tamże, s. 11 – 75.

⁶² Tamże, s. 257 - 409.

⁶³ O walce z UPA czytaj: Lewickij B., Terror i rewolucja, Wrocław 1990, s. 156 – 158; P. Sudopłatow, Wspomnienia niewygodnego świadka, Warszawa 1998, s. 238 – 243.

siątych XX stulecia rozwinął się *Ruch Szejka Mansura*, w którym prawdopodobnie udzielał się najbardziej bezwzględny i najsławniejszy terrorysta na terytorium Rosji - Szamil Basajew⁶⁴. Prawdopodobnie do aktów terroryzmu zaliczyć można zabójstwo premiera Republiki Kirgiskiej Sultana Ibraimowa⁶⁵ w 1980 roku, czy plan zamachu na Gorbaczowa w Rydze w 1987 roku⁶⁶ i w Moskwie w 1990 r.⁶⁷. Akcje terrorystyczne często były przeprowadzane przeciwko przedstawicielstwom radzieckim za granicą.

Prym wiodli emigranci ukraińscy. Dokonano ataku na biura radzieckich linii lotniczych Aerofłot w Luksemburgu czy zabójstwa radzieckiego dyplomaty w Delhi⁶⁸. Jednym z najbardziej znanych aktów terroryzmu wobec dyplomatów radzieckich było porwanie kilku pracowników ambasady ZSRR w Bejrucie w 1985 roku. Wydarzenie to obrosło wielu mitami, powtarzanym w różnych źródłach, w tym polskich⁶⁹.

Związek Radziecki był również bardzo często nękany najbardziej spektakularnym sposobem akcji terrorystycznej, porwaniami samolotów. W ZSRR doszło w latach 1954 – 1991 do co najmniej 107 prób porwania samolotów. Szczytowym okresem porwań był rok 1990, kiedy podjęto 32 próby. Według danych MSW ZSRR do lipca 1990 roku, od 1958 r. w rezultacie użycia przez porywaczy broni zginęło 120 osób, a rannych zostało ponad 200⁷⁰.

⁶⁴ J. Tomaszewicz, *Terroryzm na...*, wyd. cyt., s. 160.

⁶⁵ O sprawie czytaj O. Zakirov, *Obcy element* Dramatyczne losy oficera KGB w walce o wyjaśnienie zbrodni katyńskiej, Poznań 2010, s. 110 – 116.

⁶⁶ Tamże, s. 160. M. Dokuczajew nie wspomina o planach zamachu na Gorbaczowa w Rydze. Píše natomiast o przygotowywanym zamachu na Raisę Gorbaczow podczas wizyty w Indiach, przez grupę terrorystów przerzuconych z terenu Pakistanu; M.C.Докучаев, Москва. Кремль. Охрана., Москва 1995, s. 217.

⁶⁷ Проблемы противодействия..., wyd. cyt., s. 59.

⁶⁸ Więcej: J. Tomaszewicz, *Terroryzm na...*, wyd. cyt., s. 160.

⁶⁹ T. Białek, *Terroryzm manipulacja strachem*, Warszawa 2005, s. 43 – 4; L. Pawlikowicz, *Aparat Centralny 1. Zarządu Głównego KGB jako instrument realizacji globalnej strategii Kremla 1954 – 1991*, Warszawa 2013, s. 320 – 321. Autor w swoje książce, też powtórzył lakonicznie prezentowaną przez ww. wersję wydarzeń. Późniejsze badania ją zweryfikowały. Uwolnienie dyplomatów miało inny przebieg, zob. В. Ф. Лашкул, Как освободили советских заложников в Ливане, [w:] *Историко – публицистический альманах Лубянка № 8*, s. 51 – 63; Н. Долгополов, Похищение в Бейруте [w:] *Труд № 138* от 27.07.2000 г. Jest to wywiad z płk. Jurijem Perfiliewem, rezydentem KGB na Bliskim Wschodzie uczestniczącym w operacji uwolnienia dyplomatów. Władimir Łaszkuł jest podpułkownikiem radzieckiego wywiadu i uczestniczył w tych wydarzeniach, będą wtedy z misją na Bliskim Wschodzie. W. Łaszkuł jest znajomym autora.

⁷⁰ О. Губарев, *Тайны воздушного терроризма*, Москва 2002, s. 283 – 284. W 1990 roku Związek Radziecki ustanowił europejski rekord w ilości porwanych samolotów. O wadze za-

Uzupełniając przedstawione informacje należy dodać, że w latach trzydziestych ubiegłego stulecia funkcjonariusze radzieckich służb specjalnych wielokrotnie występowali w roli terrorystów. Dokonywali fizycznej likwidacji liderów antyradzieckich grup emigracyjnych. Zabici zostali Kutiepow⁷¹, Miller, Konowalec czy Trocki. W latach czterdziestych radziecka służba specjalna Smiersz pochwyciła za granicą generałów Krasnowa, Szkuro, Własowa, Buniaczenkę, Grekowa, przywódcę Rosyjskiej Partii Faszystowskiej K. Rodzajewskiego. W latach pięćdziesiątych radzieckie służby dokonały likwidacji Ł. Rebeta, D. Skoropadskiego i S. Bandery. Kilkanaście lat później przygotowywały zamach na przywódcę włoskich komunistów Enrico Berlinguera⁷².

Przedstawione, nie wszystkie, akcje terrorystyczne w Związku Radzieckim pokazują, że żaden kraj nie jest wolny od terroryzmu. Przyczynami terroryzmu w ZSRR były nierozwiązane problemy narodowościowe, brak wewnętrznej wolności politycznej, opresja państwa wobec własnych obywateli oraz chęć dokonania zmian politycznych. Często próba rozwiązania tych problemów prowadziła, jak narodników, do przejścia od propagandy do działań terrorystycznych. Przez 74 lata istnienia państwa radzieckiego problemy narodowościowo – etniczne oraz społeczne, przeniesione zostały do współczesnego etapu historii Rosji. Nie przewidywany, nieprzygotowany, gwałtowny rozpad ZSRR spowodował całkowite załamanie struktur państwowych, powiązań społecznych i ekonomicznych. Decydujący o rozwiązaniu ZSRR politycy działali, w mojej ocenie, w sposób wysoce woluntarystyczny, nie mając żadnej klarownej wizji przyszłości, patrzyli jedynie na swój osobisty interes polityczny⁷³. Wiele punktów zapalnych⁷⁴, pozostałości w postaci konfliktów narodowościowych, które wybuchły pod koniec istnienia Związku Radzieckiego i doprowadziły do gwał-

grożenia terroryzmem świadczy fakt powołania już w 1974 roku specjalnej jednostki antyterrorystycznej znanej jako oddział Alfa.

⁷¹ Zob. В. И. Голдин, Генералов похищали в Париже, Москва 2016.

⁷² М. П. Требин, Терроризм в XXI..., wyd. cyt., s. 330; zob. Теж В. И. Годин, Генералов похищали в Париже, Москва 2016.

⁷³ O atmosferze panującej w przeddzień rozwiązania ZSRR pisze A. Korżakow, Borys Jelcyn od świtu do zmierzchu, Warszawa 1998, s. 110 – 112. Jeśli wierzyć Korżakowowi, a obserwując późniejszą działalność B. Jelcyna można zaufać jego długoletniemu współpracownikowi, to ten ważki fakt przebiegał w sielskiej atmosferze, tak jak by decydowano o podziale zwykłego tortu, a nie tak olbrzymiego państwa.

⁷⁴ Zaliczyć do nich możemy konflikty w Rydze, Tartu czy Jakucku (1985 r.), w 1986 w Alma - Acie, rok później w Mołdawii i Tadżykistanie, zaś w 1989 roku w Gruzji (Tbilisi). Nienawiść kieruje się nie tylko wobec władzy radzieckiej, ale przeciw innym narodowościom. Pogromy Ormian w Sumgaicie i Baku w latach 1988 i 1990.

townego rozwoju działalności ekstremistycznej, separatystycznej i terrorystycznej. Ich głównym spadkobiercą, tak jak w innych dziedzinach życia społecznego, politycznego i gospodarczego, została Federacja Rosyjska⁷⁵.

1.4 Źródła terroryzmu w Federacji Rosyjskiej

Omawiając źródła terroryzmu we współczesnej Rosji skoncentruję się na trzech, moim zdaniem, głównych czynnikach, które warunkują funkcjonowanie terroryzmu w Federacji Rosyjskiej. Zaliczam do nich wyznaczniki polityczno – kulturowe, ideologiczne oraz społeczno – psychologiczne. Nie występują one oddzielnie, lecz są powiązane ze sobą, wzajemnie się warunkując. Według mnie czynniki polityczno-kulturowe są podstawą wyjściową pozwalającą na zrozumienie źródeł terroryzmu we współczesnej Rosji oraz pozostałych krajach byłego Związku Radzieckiego. Zasadniczym politycznym czynnikiem był chaotyczny rozpad ZSRR. W pierwszym rządzie nastąpiła dezintegracja organów porządku publicznego, rozbity został system bezpieczeństwa zorganizowany w Związku Radzieckim. Innym następstwem upadku Związku Radzieckiego był paraliż władzy państwowych wszystkich szczebli⁷⁶, we wszystkich sferach działania. Powstały w Rosji system polityczny, z dominującą pozycją władz wykonawczych oraz autorytarno–anarchistyczny sposób sprawowania władzy przez Borysa Jelcyna, prowadził do destabilizacji we wszystkich podmiotach FR. Przykładem niekonsekwencji w działalności pierwszego prezydenta Federacji Rosyjskiej, było zrzeczenie się jego uprawnień do mianowania gubernatorów, na rzecz lokalnych wyborów, w których jak się okazało często wygrywali jego polityczni przeciwnicy, jak Aleksander Ruckoj⁷⁷, których nie mógł odwołać. Zmusiło to B. Jelcyna do prób ich pozyskania. W wyniku czego centrum federalne (prezydent FR) zawarło wiele porozumień i umów o podziale z regionami kompetencji oraz praw własności. W zamian za polityczne poparcie, regiony miały otrzymywać konkretne korzyści. Silna pozycja liderów poszczególnych podmiotów Federacji przyczyniała się do utrzymywania stanu ciągłego fermentu politycznego i niestabilności systemu. Czynnikiem wpływającym na polityczny wymiar kryzysu była totalna zapaść gospodarczo–ekonomiczna i gwałtowny spadek poziomu życia mieszkańców Rosji⁷⁸. Następnymi przyczy-

⁷⁵ Проблемы противодействия..., wyd. cyt., s. 59 – 62.

⁷⁶ J. Smaga, Rosja w 20 stuleciu, Kraków 2002, s. 297 – 312.

⁷⁷ A. Skrzypek, Druga smuta Zarys dziejów Rosji 1985 – 2004, s. 119 – 120.

⁷⁸ Uwolnienie cen (wzrosły 1000 – krotnie), utrata przez miliony ludzi oszczędności życia, zob. J. Smaga, Rosja w 20..., wyd. cyt., s. 300. O reformach gospodarczych w Rosji czytaj np.

nami politycznymi umożliwiającymi wzrost zagrożenia terrorystycznego było występowanie dużej liczby konfliktów lokalnych, pretensji terytorialnych oraz powstanie rosyjskiej diaspory w państwach postradzieckich. Niestabilność polityczna na Północnym Kaukazie, trwająca tam od końca lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, dwie wojny czeczeńskie oraz nie rozwiązane problemy społeczno-ekonomiczne regionu powodują, że sytuacja w tej części Rosji staje się istotnym czynnikiem polityczno-społecznym mającym wpływ na istnienie, trwanie a nawet momentami rozwój terroryzmu na terytorium Federacji. Rozchwywanie systemu stosunków społecznych i ich struktur, klęska dotychczasowych, znanych poglądów na świat, zaostrenie politycznych, socjalnych, nacjonalistycznych czy religijnych przeciwstawieństw, doprowadziło do wyzwolenia drzemiącego agresywnego potencjału wśród wielu narodów FR. Jego przejawami są terroryzm, ekstremizm i separatyzm, ale także nacjonalizm. Czynnikiem wspomagającym rozwijanie się terroryzmu w Rosji są skromne mechanizmy polityczne służące do rozwiązywania problemów społecznych. Tak więc terroryzm często wydaje się jedyną możliwą formą wyrażania protestu przeciwko funkcjonującemu ustrojowi politycznemu i artykułowania w ten sposób swoich żądań. W Rosji nigdy nie funkcjonowały i nadal jeszcze nie funkcjonują w pełni demokratyczne środki rozwiązywania konfliktów społeczno-politycznych, narodowościowych czy o podłożu religijnym. Dodatkowym elementem wzmacniającym polityczny charakter źródeł terroryzmu we współczesnej Rosji są czynniki kulturowe. Po siedemdziesięciu latach ujednolicania wielonarodowego i multikulturowego społeczeństwa, w nowej epoce okazało się, że różnice, tak kulturowe, obyczajowe jak i historyczne pozostają nadal bardzo duże. Odradzające się poczucie odrębności narodowej i kulturowej jest tak silne, że stało się czynnikiem napędzającym polityczne i społeczne ambicje narodów i jednostek. Dodatkowo przyczyny kulturowe mają niebagatelny wpływ na postrzeganie wartości, jaką stanowi życie ludzkie oraz podejście do śmierci. Dla jednych śmierć jest końcem istnienia, więc życie stanowi najwyższą wartość. Inni uważają śmierć za początek, zaś życie traktują jako czas oczekiwania na lepszą przyszłość⁷⁹.

Dawne tradycje Cesarstwa Rosyjskiego, później ZSRR ugruntowały pogląd ludzi na życie i śmierć. Życie ludzkie we współczesnej Rosji ma nadal niewielką wartość i nic nie wskazuje, by w najbliższej przyszłości miało się

Rokicka A., Próby reform gospodarki rosyjskiej 1991 – 1994, [w:] Szkice o Rosji, (red. A. Stępień – Kuczyńska i J. Adamowski), Łódź – Warszawa 2000, s. 89 – 97.

⁷⁹ Na temat podłoża i zróżnicowania kulturowego terroryzmu czytaj T. Białek, *Terroryzm...*, wyd. cyt., s. 62 – 95.

coś zmienić⁸⁰. Ten sposób traktowania życia ludzkiego powoduje, że terroryści nie mają żadnych zahamowań moralnych czy odruchów ludzkich w zabijaniu niewinnych ofiar, a dla władz państwowych straty raczej nie mają większego znaczenia. Stanowi to jedną z obiektywnych przyczyn rozwoju terroryzmu na terytorium Rosji. Władze państwowe mimo posiadanej wiedzy i możliwości dopiero kilkanaście lat temu zaczęły sięgać do innych metod zwalczania terroryzmu, poza wojskowo – policyjnymi.

U dziesiątków milionów ludzi, po upadku ZSRR, nastąpiła utrata symbolicznego kompasu, którym kierowali się w dotychczasowym życiu. Stanęli przed koniecznością wyboru miejsca zamieszkania, poczucia przynależności narodowej, czy przyjęcia obywatelstwa nowo powstałego państwa. Miliony mieszanych rodzin, żołnierze i funkcjonariusze organów państwowych byłego Związku Radzieckiego, różnych narodowości, miały trudny wybór, który wpływał na rozwój sytuacji politycznej na obszarze postradzieckim⁸¹. Opisany czynnik polityczno–kulturowy ściśle splata się z dwoma pozostałymi ideologicznym i społeczno–psychologicznym. Następstwem chwiejności systemu politycznego i krachu istniejącej, wspólnej dla narodów Związku Radzieckiego, choć wątłej tkanki kulturowej, było zwrócenie się w kierunku poszukiwania idei mogących pomagać zbudować nowy świat na gruzach już nieistniejącego.

Poszukiwanie nowych ideologii skierowało ludzi w stronę nacjonalizmu, ksenofobii i ekstremizmu, mających być nietradycyjnym drogowskazem do budowania nowego świata i zapewnienia stabilizacji politycznej. Zwróciło też uwagę zainteresowanych na poszukiwanie ideowych motywacji w religii. Szczególnie widoczne jest to wśród kilkunastu milionów obywateli Rosji wyznających islam. Na ile motywy wykorzystania religii mają wymiar ideowy, a na ile pragmatyczny – polityczny, trudno na obecnym etapie rozwoju sytuacji oceniać. Posługiwanie się nośnymi religijnymi hasłami pozwalało na budowę organizacji o charakterze nacjonalistyczno – ekstremistycznym, dla których

⁸⁰ Przykładem tragedia załogi atomowej łodzi podwodnej Kursk.

⁸¹ Jako przykład może służyć podział Armii Radzieckiej na Ukrainie. Sztandarowym wzorcem takich dylematów był generał Timur (Timuradze) Apakidze, Gruzin, czołowy pilot radzieckiego i rosyjskiego lotnictwa morskiego. Stanął on przed problemem złożyć przysięgę na wierność Ukrainie (dowodził pułkiem lotnictwa morskiego Floty Czarnomorskiej), objąć proponowane mu stanowisko dowódcy lotnictwa Gruzji czy pozostać wierny przysiędze. Apakidze stwierdził, że przysięga się tylko raz. Wraz z całym pułkiem i jego sztandarem poleciał w nieznane, do bazy lotniczej Floty Północnej, Siewieromorska. Zginął w katastrofie lotniczej kilka lat temu, będąc zastępcą dowódcy lotnictwa rosyjskiej floty wojennej.

posługiwanie się terrorem stało się naturalną kolejną rzeczą. Ułatwieniem był fakt istnienia tzw. gorących punktów, w których nasilały się konflikty o charakterze narodowościowym⁸², podlewane dodatkowo sosem religijnym. Usprawiedliwianie swojej działalności motywami religijnymi, nadawanie im wymiaru ideologicznego prowadziło do rozpoczęcia współpracy z zagranicznymi organizacjami religijno–ekstremistycznymi. W Rosji aktywnie działa wiele organizacji, partii, ruchów, frontów skłaniających się do stosowania gwałtownych metod celem uzyskania odpowiednich dla nich politycznych rozwiązań. Powodują one wzrost popularności ideologii przemocy i utwierdzają przekonanie, że kluczem do zdobycia władzy i wpływów politycznych jest korzystanie z brutalnej siły celem zastraszenia przeciwników⁸³. Inspiracją ideologiczną działających w Rosji organizacji i ruchów o charakterze terrorystycznym są nie tylko motywy religijne czy nacjonalistyczne. W Rosji działają organizacje o charakterze lewackim oraz prawicowym. Jedni chcą likwidować tzw. *nowych ruskich*, walczą o sprawiedliwość, o dobro prostych ludzi. Swoimi akcjami wspierają takie ruchy jak Tupac Amaru z Peru. Prawicowe organizacje w swojej walce kierują atak przeciw innym nacjom. Podjęły także nieudaną próbę wejścia do wielkiej polityki⁸⁴.

Niezwykle ważnym i uzupełniającym przedstawione czynnikiem wpływającym na rozwój terroryzmu w Federacji Rosyjskiej są uwarunkowania społeczno-psychologiczne. Zaliczam do nich ogólnospołeczną frustrację, upadek praktycznie wszystkich autorytetów moralnych, władzy i prawa. Brakowało wiary w zdolność i możliwość pozytywnych zmian w istniejącej sytuacji. Do czynników o sprawczym charakterze społeczno–psychologicznym zaliczyć możemy idącą w setki tysięcy liczbę osób które przeszły szkołę wojen w Afganistanie, Czeczenii, Abchazji, Nadniestrzu czy Serbii. Ludzie ci nie mogąc się adaptować w cywilnym życiu, nie uzyskując wystarczającej pomocy od państwa, stosunkowo łatwo mogą przechodzić na stronę terrorystów lub ich umiejętności są wykorzystywane w celach terrorystycznych. Dodatkowy wpływ na poglądy społeczne oraz uwarunkowania psychologiczne mają środki masowego przekazu, które czasami reklamują terrorystów oraz brak kontroli nad rozprzestrzenianiem wiedzy o metodach i sposobach działalności terrorystycznej przez sieci informacyjne, w tym Internet. Publikuje się pomocne

⁸² Północny Kaukaz (m in. Czeczenia), Nadniestrze, Tadżykistan, Azerbejdżan.

⁸³ Oleg Chlobustow pisze, że głęboko zakorzeniło się przekonanie, że *винтовка рождает власть*.

⁸⁴ Chodzi o partię Jediństwo Dmitrija Barkaszowa.

w działalności terrorystycznej podręczniki. Omawiany przez nas czynnik społeczno – psychologiczny nie jest wsparty na wcześniej zdefiniowanych celach, lecz wynika z powiązania wydarzeń prowadzących do chęci szybkich i zdecydowanych zmian. Dotyczy elementu społecznego, który może być wyeliminowany jako jedna z przyczyn terroryzmu. Element psychologiczny omawianego czynnika, niekoniecznie związany z chorobą psychiczną, nie jest możliwy do przewidzenia, a tym bardziej kontrolowania. Rosyjscy autorzy do przyczyn rozwoju terroryzmu w Rosji zaliczają również niezwykle rozwinięty nielegalny rynek handlu bronią, strategiczne decyzje niektórych zagranicznych służb specjalnych oraz międzynarodowych organizacji terrorystycznych. Innym aspektem jest przeźrocystość granic⁸⁵

Dokonując pewnego podsumowania, można stwierdzić, że terroryzm w Federacji Rosyjskiej spowodowany jest następującymi czynnikami: politycznym (zaostrażająca się walka polityczna, rozdźwięk między głoszonymi demokratycznymi hasłami, a ich realizacją, niedostatki narodowo–państwowego ustroju Rosji, nieefektywność reform politycznych i inne); ekonomicznym (rozwarstwienie społeczeństwa, wskaźnik Giniego, jawne i ukryte bezrobocie, kryminalizacja ekonomii, wsparcie finansowe z zagranicy oraz wewnętrzne organizacje terrorystycznych); socjalnym (formowanie się przeciwstawnych warstw społecznych o rozbieżnych interesach, nieefektywność systemu socjalnego państwa, w tym ochrony socjalnej, wzrost przestępczości, obniżenie morale społeczeństwa, propagowanie kultu siły i przemocy przez mass media); etniczno – narodowościowymi (zaostrenie stosunków pomiędzy narodowościami, działalność ekstremistycznych i nacjonalistycznych organizacji); nierówność polityczno–społeczna i ekonomiczna grup narodowościowych, działanie elit w walce o władzę); prawnymi (mała świadomość prawna społeczeństwa, ale i liderów partii politycznych, organizacji i innych ruchów społecznych, brak precyzyjnego zdefiniowania terroryzmu, brak efektywnego systemu prawnego w tym zakresie, nagromadzenie i skomplikowanie prawa procesowego i inne); ideologicznymi (brak jednej polityki państwa w zakresie ideologii społeczeństwa, zagnieżdżenie się nihilizmu, antypatrioty-

⁸⁵ Granice lądowe FR mają 20 527 km długości, zaś morskie 37 700 km. Przebiegają głównie w rejonach trudnych (góry, pustynie) czy brzegi mórz arktycznych. Utrudnia to kontrolę i ogranicza możliwość zabezpieczenia się przed przenikaniem grup terrorystycznych czy przestępczych. Jedynie granica z Koreańską Republiką Ludowo – Demokratyczną mogłaby być w pełni kontrolowana, mimo trudnego terenu, gdyż ma długość 17 km. Z tego kierunku nie będą do Rosji przenikać terroryści.

zmu, nie przyjmowania historycznych i kulturowych wartości, nacjonalistyczna propaganda w środkach masowego przekazu, brak systemu wychowania w poszanowaniu prawa)⁸⁶.

1.5 Organizacje terrorystyczne w Rosji

Na terytorium Rosji działały i działają organizacje mające profil terrorystyczny. Niektóre z nich mają charakter religijno – nacjonalistyczny, a inne są jedynie motywowane poglądami politycznymi, lewicowymi lub prawicowymi. Do najbardziej znaczących grup terrorystycznych w Rosji, posługujących się retoryką lewicową należało zaliczyć organizację o nazwie *Nowe Inicjatywy Rewolucyjne* (NIR). Pierwszy raz dała ona o sobie znać w październiku 1996 roku. Wysłała wtedy komunikat nr 1, podpisany jako grupa *Nowej Rewolucyjnej Alternatywy* (NRA). Dziennikarze zostali uprzedzeni o przygotowywanym akcie terrorystycznym w którym zamachowcy zapewniali, że są gotowi likwidować tzw. *nowych ruskich*. Po tym komunikacie rosyjskie służby specjalne wykryły i unieszkodliwiły ładunek wybuchowy w pomieszczeniach Wojskowej Komendy Uzuppełnień w Ostankino. W trzy miesiące później sytuacja się powtórzyła, bomba została podłożona w WKU w Czeremuszkinie. Za te czyny i podpalenie samochodu na jednej z ulic Moskwy wzięli odpowiedzialność bojownicy NRA, jednocześnie informując o zmianie nazwy na *Nowe Inicjatywy Rewolucyjne*. *My, grupa bojowa Nowej Rewolucyjnej Alternatywy (NRA), przyjmujemy odpowiedzialność za tę akcję. W warunkach rozpadu ekonomiki i wszechogarniającej korupcji sprytni politykierzy starają się skierować gniew społeczeństwa przeciwko cudzoziemcom, a pomysły młodzieży - na zarabianie baksów. Armia jest podobna do więzienia dla młodzieży. (...) Zadaniem wojskowych komend uzupełnień jest zmuszanie młodzieży, wbrew jej woli, do pójścia w szeregi oprawców swojego narodu. (...) My chcemy przede wszystkim dobra i sprawiedliwości dla zwykłych ludzi* (tłum. własne - K.K.). Tak pokrótce brzmią komunikaty NIR. *Nowe Inicjatywy Rewolucyjne* podkładają bomby w budynku głównej prokuratury wojskowej czy biurze niezależnych związków zawodowych⁸⁷.

⁸⁶ Zob. więcej Основы противодействия терроризму (под. ред. Я. Д. Вишнякова), Москва 2006, s. 37 – 45; Терроризм как социально – политическое явление Противодействие в современных условиях, (под. ред. В. Ю. Бельского, А. И. Сацуты), Москва 2015, s. 208 – 218; o etnoreligijnym aspekcie terroryzmu na Północnym Kaukazie, tamże, s. 218 – 224.

⁸⁷ Więcej zob. М. П. Требин, Терроризм в XXI..., wyd. cyt., s. 350 – 352.

Federalna Służba Bezpieczeństwa uważała tę młodzieżową grupę za jedną z najgroźniejszych i najlepiej zakonspirowanych⁸⁸. Inną organizacją terrorystyczną o charakterze lewicowym była *Rada Rewolucyjna RFSRR*, (RR RFSRR), która dała o sobie znać w kwietniu 1997 roku wysadzeniem pomnika cara Mikołaja II znajdującego się we wsi, opodal Moskwy. Odpowiedzialność za wysadzenie pomnika wzięły na siebie *Robotniczo – Chłopska Czerwona Armia i Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych*, które działają przy RR RFSRR. *Rada Rewolucyjna RFSRR* przygotowywała się również do wysadzenia przepompowni gazu, przez którą przechodzą wszystkie dostawy tego paliwa dla całej stolicy Rosji⁸⁹. Najgroźniejszą i najbardziej znaną prawicową grupą terrorystyczną jest *Rosyjskie Zjednoczenie Narodowe* (RZN). Jego przywódcą był Dmitrij Barkasow, wcześniej działał w stowarzyszeniu *Pamięć*. Po jego opuszczeniu założył Narodowy Ruch za Swobodną Silną Sprawiedliwą Rosję (NR za SSSR). Rosyjskie Zjednoczenie Narodowe uczestniczyło w obronie parlamentu w czasie wydarzeń październikowych 1993 roku. W ciągu półtora roku po tych wydarzeniach RZN przekształciło się w najsilniejszą ultraprawicową partię w Rosji. Parta jednak nie odniosła sukcesów i zeszła ze sceny politycznej. Z działalnością RZN związana jest seria wybuchów w moskiewskich synagogach w latach 1998 – 1999⁹⁰. Główną siłą napędową występującego w Rosji terroryzmu, stanowią organizacje, których motywacja działania, siła, wynika z czynników religijno- nacjonalistycznych. Pobudki nacjonalistyczne oraz kwestie migracyjne stanowią istotny czynnik, który może mieć wpływ na rozwój w Federacji Rosyjskiej terroryzmu (terroru) o charakterze nacjonalistycznym, na który odpowiedzią może być terroryzm imigrantów⁹¹.

Do najniebezpieczniejszych należą ugrupowania mające powiązania międzynarodowe. Część organizacji, które prowadzą swoją działalność na terytorium Rosji, działa także w innych krajach Wspólnoty Niepodległych Państw. Wiele z nich wywodzi się z *Bractwa Muzułmańskiego*. Poszczególne komórki działają jako sieć komórek znanych jako *Dżamat – Islamija*. Na terytorium Federacji Rosyjskiej ujawniono różne organizacje, powiązane z Bractwem Muzuł-

⁸⁸ Za działalność w NIR aresztowane zostały trzy młode kobiety.

⁸⁹ Zob. М. П. Требин, Терроризм в XXI..., wyd. cyt., s. 353 – 354.

⁹⁰ Metodami terrorystycznymi w Rosji posługują się skinheadzi (бритоголовые). O rozmachu ich działalności świadczy lista ich przestępstw zarejestrowanych w samej tylko Moskwie w 2001 r., tamże, s. 356.

⁹¹ Na temat nacjonalizmu i imigrantów czytaj E. Wolska – Liśkiewicz, Nacjonalisci i imigranci a bezpieczeństwo i porządek publiczny Federacji Rosyjskiej, [w:] *Securitologia* nr 1/2014, s. 77 – 91.

mańskim, lecz występujące pod różnymi nazwami. Nazwa pierwszej z nich brzmi *Stowarzyszenie Reform Socjalnych*⁹² (*Jamiat Al-Islash Al-Ijtimai*). Organizacja ta wywodzi się z Kuwejtu. Funkcjonuje pod przykryciem organizacji społeczno charytatywnej. Jej oddziały działają w Rosji, m.in. w Moskwie. Występują również na terytorium innych krajów WNP jak: Azerbejdżan, Kazachstan, Tadżykistan, Kirgistan. Kolejną organizacją powiązaną z *Bractwem Muzułmańskim* jest *Komitet Islamskiego Wezwania*⁹³ (*Lajnat Al-Dawaa Al-Islamija*). Działa on pod egidą wyżej wspomnianego stowarzyszenia. Oprócz Rosji, aktywny jest w Azerbejdżanie oraz na terenach Azji Centralnej. Następną jest Liga Islamskiego Świata⁹⁴ funkcjonująca na terenie Rosji. Oprócz wymienionych organizacji potencjalne zagrożenie terrorystyczne wnoszą też inne jak np. *Komitet Muzułmanów Azji*⁹⁵ prowadzący swoje działania na terytorium Rosji. Jego działalność wspierana jest przez fundację *Лаббан Фаундеишн*. Następną w kolejce jest *Partia Islamskiego Wyzwolenia*⁹⁶, działająca również na obszarze Białorusi, Uzbekistanu, Ukrainy oraz byłych azjatyckich republikach radzieckich. Na terytorium FR prowadzi swoją działalność na Północnym Kaukazie, w Tatarstanie, Baszkirii i Kałmucji. Z wymienioną powyżej ściśle współdziała *Islamski Ruch Uzbekistanu*⁹⁷. W Rosji, a dokładniej w Moskwie działał oddział japońskiej sekty *Najwyższej Prawdy* (*Aum Shinri-kyo*). Sekta ta w ramach zdobywania broni konwencjonalnej, jak i niekonwencjonalnej werbowwała naukowców w Japonii i Rosji (fizycy jądrowi). Pojawiały się informacje, iż wynajmowała specjalistów z rosyjskiej grupy antyterrorystycznej *Alfa*, którzy przekazywali wiedzę o taktykach zwalczania terroryzmu, sabotażu, technik wywiadu i kontrwywiadu⁹⁸.

Podsumowując tę charakterystykę organizacji terrorystycznych występujących na terytorium Federacji Rosyjskiej możemy stwierdzić, że zagrożenie niesione przez te organizacje, ich przybudówki ze względu na ilość członków jest stosunkowo niewielkie. Ponadto rosyjskie tajne służby mają wieloletnie tradycje zwalczania tego typu organizacji. Szczególnie dotyczy to organizacji terrorystycznych lewicowych i prawicowych. Również pozostałe organizacje islamskie, stosunkowo łatwo jest kontrolować, gdyż działają nie stosując zasad

⁹² Общество социальных реформ (ОСР).

⁹³ Комитет исламского призыва (КИП).

⁹⁴ Лига исламского мира (ЛИМ).

⁹⁵ Комитет мусульман Азии.

⁹⁶ Партия исламского освобождения, Хизбут – Тахрир аль – Ислами.

⁹⁷ Prowadził on zbrojne prowokacje na granicy kirgisko – uzbeckiej w latach 1999 – 2000.

⁹⁸ Więcej nt. czytaj Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1998, s. 117 – 123.

głębokiej konspiracji. Zagrożeniem z ich strony może być radykalizacja poszczególnych działaczy i ich komórek pod wpływem propagandy oraz działania fundamentalistycznych organizacji islamskich zagnieżdżonych na Północnym Kaukazie.

Na zakończenie wymieniamy rosyjskie nazwy organizacji terrorystycznych, których działanie zostało zakazane przez Sąd Najwyższy FR oraz Sąd Moskiewski. Są to: *Высший военный Маджлисуль Шура Объединенных сил моджахедов Кавказа, Конгресс народов Ичкерии и Дагестана, База (Аль-Каида), Асбат аль-Ансар, Священная война (Аль-Джихад или Египетский исламский джихад), Исламская группа (Аль-Гамаа аль-Исламия), Братья-мусульмане» (Аль-Ихван аль-Муслимун) Партия исламского освобождения (Хизб ут-Тахрир аль-Ислами), Лаишкар-И-Тайба, Исламская группа (Джамаат-и-Ислами), Движение Талибан, Исламская партия Туркестана (бывшее Исламское движение Узбекистана), Общество социальных реформ (Джамиат аль-Ислах аль-Иджтимаи), Общество возрождения исламского наследия (Джамиат Ихья ат-Тураз аль-Ислами), Дом двух святых (Аль-Харамейн), Джунд аш-Шам (Войско Великой Сирии), Исламский джихад – Джамаат моджахедов, Аль-Каида в странах исламского Магриба, Имарат Кавказ» (Кавказский Эмират), Синдикат Автономная боевая террористическая организация (АБТО), Террористическое сообщество – структурное подразделение организации Правый сектор, Исламское государство (другие названия: Исламское Государство Ирака и Сирии, Исламское Государство Ирака и Леванта», Исламское Государство Ирака и Шама), Джебхат ан-Нусра (Фронт победы) (другие названия: Джабха аль-Нусра ли-Ахль аш-Шам (Фронт поддержки Великой Сирии), Всероссийское общественное движение Народное ополчение имени К. Минина и Д. Пожарского, Аджр от Аллаха Субхану уа Тагьяля SHAM (Благословение от Аллаха милостивного), Муджахеды джамаата Ат-Тавхида Валь-Джихад.*

Część z tych organizacji jest związana z Rosją, powstała na terenie tego kraju, jak np. *Высший военный Маджлисуль Шура Объединенных сил моджахедов Кавказа* czy *Конгресс народов Ичкерии и Дагестана*. Inne jak: *Асбат аль-Ансар, Движение Талибан* czy *Дом двух святых (Аль-Харамейн)*, są organizacjami stworzonymi w innych państwach (Liban, Afganistan, Arabia Saudyjska), lecz działającą na arenie międzynarodowej. ich ludzie i komórki organizacyjne znajdują (znajdowały się) i działają (ły) w Rosji.

Dokuczliwym problemem dla bezpieczeństwa obywateli Rosji jest terror stosowany przez grupy przestępcze. Dysponują one dużymi zasobami broni⁹⁹ z przemytu, jak również z zapasów krajowych. Rozpowszechnione są zabójstwa na zamówienia, a płatni mordercy są kwitnącą branżą przestępczą.

1.6 Terroryzm na Północnym Kaukazie

Największe zagrożenie terrorystyczne w Federacji Rosyjskiej stanowi niestabilność Północnego Kaukazu, Czeczenii oraz sąsiadujących z nią pozostałych republik kaukaskich. Północną część Kaukazu zamieszkują bitne górskie narody, w większości wyznania muzułmańskiego¹⁰⁰. Dodatkowo na terenach tych osiedlili się Rosjanie, Ukraińcy oraz przedstawiciele innych narodowości zamieszkujących Rosję, a wcześniej Związek Radziecki. Kaukaz został podbity przez carską Rosję po prawie stu latach wojen (XVIII i XIX wieku)¹⁰¹. Zamieszkują go m.in.: Czeczeńcy, Osetyńcy, Dargińcy, Kabardyńcy, Kumycy, Lezgini, Ingusze, Karaczajowie, Adygejczycy, Lakowie, Tabasarańcy i Bałkariowie¹⁰². Nie ulega wątpliwości, że terytorium północnego Kaukazu jest najpoważniejszym punktem zapalnym na obszarze Rosji. Różnorodność narodowości, różnice religijne i etniczne w stosunku do Rosjan oraz duże tradycje walk o niepodległość, odradzanie się świadomości religijnej i narodowej doprowadziły po 1991 roku do anarchii i bezprawia, mających zresztą na tych terenach wielowiekową tradycję.

Czynnikami wspierającym aspiracje narodo- religijne jest obecność obywateli sąsiadujących państw islamskich oraz z krajów arabskich, czy też pochodzenia kaukaskiego, przybywających do krainy swoich przodków. Impulsem do odrodzenia świadomości narodo- religijne było powstanie w 1989 r. *Sto-*

⁹⁹ Szacuje się, że w latach dziewięćdziesiątych do Rosji wwieziono ok. 1,5 mln sztuk broni palnej. Wystarczy tylko przypomnieć, że w samej Czeczenii pozostawiono uzbrojenie dla dywizji wojska, zob. o burzliwej „prywatyzacji” uzbrojenia Armii Radzieckiej [w:] Россия и Чечня (1990 – 1997 годы) Документы свидетельствуют, Москва 1997, s. 44 – 46, jest to informacja o pozostawionym broni i technice bojowej na terytorium Czeczenii. W rosyjskiej armii dywizja w pełnym ukompletowaniu to ok. 12 tys. żołnierzy.

¹⁰⁰ Wyjątkiem są prawosławni Osetyńcy.

¹⁰¹ Zob. L. Bazyłow, Historia..., wyd. cyt., t. II, s. 219–221. Wojna na Kaukazie po klęsce imama Szamila (1797 – 1871) do roku 1864, na terytorium zajmowanym przez tzw. Czerkiesów Wschodnich. O Szamili i Kaukazie więcej np. М. Гаммер, Шамиль мусульманское сопротивление царизму завоевание Чечни и Дагестана, Москва 1998; М. Kuczyński, Krwawiąca Europa, Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990 – 2000, Tło historyczne i stan obecny, Warszawa 2001, s. 283 – 285.

¹⁰² Zob. M. Kuczyński, Krwawiąca Europa..., wyd. cyt., s. 29 – 35.

warzyszenia *Górskich Narodów Kaukazu*. Stowarzyszenie to w 1991 r. zostało przekształcone w Konfederację Górskich Narodów Kaukazu¹⁰³. Konfederacja była początkowo wymierzona w Gruzję i jej celem było popieranie niepodległości Abchazji. Potem konfederacja udzieliła poparcia Czeczenom przeciwko Rosji. Liderem i siłą napędową organizacji był przywódca Czeczenii generał major Armii Radzieckiej Dżochar Dudajew¹⁰⁴. Nie wdając się w szczegóły wojen w Czeczenii¹⁰⁵, można stwierdzić, że doprowadziły one do sytuacji, w której wojna partyzancka przekształciła się w walkę samodzielnych oddziałów¹⁰⁶ stosujących metody czysto terrorystyczne. Dodatkowo rozplenił się bandytyzm, porwania dla okupu¹⁰⁷, z którymi nie mogły sobie poradzić władze republiki z nowym prezydentem Asłanem Maschadowem oraz czasowo z nim współpracującym Szamilem Basajewem na czele. Dodatkowo uaktywnili się muzułmańscy fanatycy – wahabici, którzy w lipcu 1998 roku próbowali odbić miasto Gudermes z rąk żołnierzy prezydenta Maschadowa. Na czele wahabistów stali Arbi Barajew i Chattab, arabski najmita. Mnożyły się zamachy na samego Maschadowa. Szokiem było zamordowanie w październiku 1998 roku trzech Brytyjczyków i Nowozelandczyka, których obcięte głowy podrzucono w centrum Groznego. W marcu 1999 roku został porwany i zgładzony przez ludzi Basajewa, generał Gienadij Szpigun z rosyjskiego MSW. W Osetii Północnej, na targu we Władykaukazie detonowano bombę, która zabiła 70 osób i zraniła ponad 100. Później zaatakowano osiedle wojskowe w tym samym

¹⁰³ Na wniosek zamieszkujących tereny nizinne Kumyków, Kozaków nadtereckich i Nogajców z nazwy usunięto słowo „górskich”, obecnie używana jest nazwa Konfederacja Narodów Kaukazu.

¹⁰⁴ Dżochar Dudajew (1944 – 1996), w 1967 roku ukończył Bałaszowską Wyższą Wojskową Szkołę Lotniczą, w 1969 roku Wojskowo – Powietrzną Akademię im. J. Gagarina. Był również absolwentem Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych ZSRR. Generał major lotnictwa, od 1991 roku w rezerwie. Także od 1991 prezydent Republiki Czeczenia, od 1992 jednocześnie premier. Wielokrotnie odznaczany za udział w wojnie w Afganistanie w latach osiemdziesiątych XX wieku. Jego dywizja lotnictwa strategicznego prowadziła ciężkie naloty bombowe na terytorium Afganistanu, w tym na Dolinę Pancerziru.

¹⁰⁵ wojnach w Czeczenii zob. M. Kuczyński, *Krwawiąca Europa...*, wyd. cyt., s. 285 – 322; A. Политковская, *Вторая чеченская*, Москва 2003; P. Медведев, Владимир Путин: четыре года в Кремле, Москва 2004, s. 100 – 128; St. Ciesielski, *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu*, *Studia z dziejów Europy Wschodniej* 2, Wrocław 2003, s. 256 – 283, 315–363. Sytuacja powstała współcześnie na Kaukazie Północnym omawiana jest w pracach Ośrodka Studiów Wschodnich, zeszyt nr 16/2004. Tytuł zeszytu: *Kaukaz Północny: rosyjski węzeł gordyjski*, Putin po reelekcji, Warszawa 2004. Oczywiście opracowanie to nie jest całościową analizą sytuacji.

¹⁰⁶ Rosjanie nazywają takie oddziały mianem - бандформирования.

¹⁰⁷ Od marca 1997 do kwietnia 1998 roku wprowadzono w Czeczenii 200 cudzoziemców.

mieście. Wahabici próbowali zabić niechętnego im głównego muftiego Czechenii Ahmeda Kadyrowa¹⁰⁸. W republice w połowie 1999 roku utrzymał się podział na trzy obozy polityczne. Pierwszy skupiony wokół prezydenta Asłana Maschadowa, był zdecydowanie najsłabszy. Drugi to islamisci (wahabici) skupieni wokół Szamila Basajewa, Mowgadi Udugowa, Rusłana Gełajewa, Islama Chalibowa i arabskiego najemnika Chattaba. Trzecie ugrupowanie polityczne reprezentowane przez skrajnych nacjonalistów miało za przywódców Salmana Radujewa, Wachę Arsanowa, Leczo Dudajewa i Selim Chana Jandarbijewa. Wszystkie przedstawione ugrupowania posługiwały się metodami terrorystycznymi dla osiągnięcia swoich celów. Do przemiany wojny partyzanckiej w terroryzm w dużej mierze przyczynili się, w mojej ocenie, ochotnicy arabscy, którzy przeflancowali metody stosowane w ich krajach na grunt rosyjski. Część z nich osiedliła się na terenie Czechenii i nawoływała do wyrzucenia Rosjan z Kaukazu. To fanatycy religijni - wahabici¹⁰⁹, marzący o budowie państwa muzułmańskiego na tym terenie. Wahabizm współcześnie największe znaczenie zdobył na terytorium Dagestanu i Czechenii. W Dagestanie do sierpnia – września 1999 roku ilość zwolenników wahabizmu liczono w tysiącach. Jednym z bardziej znanych i radykalnych był Bagautdin Magomiedow¹¹⁰, wcześniej kierownik Kizyliurtowskiego Centrum Wahabitów – Salawitów. Bagautdin przyczynił się do rozwoju radykalnego wahabizmu w Dagestanie. W Kizyliurcie kierował muzułmańskim stowarzyszeniem Mądrość głosząc ideologię wahabizmu i rozszerzając szeregi swoich stronników. Główny akcent w swojej pracy kładł na niezbędność dżihadu przeciwko niewiernym i konieczność przekształcenia Dagestanu w państwo islamskie. Po wydarzeniach lat 1994 – 1996 M. Bagautdin rozpoczął organizację komórek wahabitów tzw. dżamatów. Na ich bazie w 1997 roku powstała społeczno - polityczna organizacja *Islamska Wspólnota Dagestanu*¹¹¹. Podstawowym celem działalności wspólnoty było odcięcie Dagestanu od Federacji Rosyjskiej oraz zbudowanie państwa islamskiego. W celu realizacji zadań Islamskiej Wspólnoty Dagestanu powstawały równoległe z organami państwowymi instytucje władzy. Oprócz tych działań organizowane były zmilitaryzowane grupy ekstremistów

¹⁰⁸ Późniejszy prezydent Czechenii, zginął w zamachu w maju 2004 r.

¹⁰⁹ Wahabici – wyznawcy doktryny religijno – politycznej, która powstała w XVIII wieku. Głoszą powrót do pierwotnej czystości islamu oraz surowość i prostotę obyczajów. Jedynym dla nich źródłem wiary jest Koran. Występują głównie w Arabii Saudyjskiej.

¹¹⁰ Znany także jako Bagautdin Mohamed, Muhamed Kiziliurtowskij lub mułła Bagautdin.

¹¹¹ Исламское сообщество Дагестана, które zostało oficjalnie (sic!) zarejestrowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości Dagestanu.

muzułmańskich o nazwie *Centralny Front Oswobodzenia Dagestanu*, który dysponował siecią specjalnych obozów i centrów szkoleniowych na terytorium Czeczenii i Dagestanu. *Centralny Front Oswobodzenia Dagestanu* znajdował się pod komendą *Sztapu Głównego Islamskiej Wspólnoty Dagestanu* na czele z emirem Bagautdinem. Jednakże już jesienią 1997 r. Rada Państwa Dagestanu podjęła ostre działania wymierzone w rodzimych wahabitów¹¹². Po napaści na jednostkę wojskową w Bujnaksku Bagautdin i jego współpracownicy zmuszeni zostali do przejścia na terytorium Czeczenii. W nowym miejscu Bagautdin kontynuował swoją działalność we współpracy z Chattabem i innym emisariuszami wahabitów. Działania dowództwa wahabitów skierowane były na przyciągnięcie do swojego ruchu młodzieży Dagestanu. W Czeczenii wahabizm znalazł dogodne warunki do działania, gdy ta znajdowała się po rządami Dżochara Dudajewa. W stolicy kraju, Groznym otwarto centrum wahabitów, które zajmowało się rozpowszechnianiem literatury religijnej, organizowało wspólne modlitwy oraz przedstawiało swoje idee w miejscowych środkach masowego przekazu. Wahabizm według ideologów związanych z Dudajewem (Selimchan Jandarbijew i Mowgadi Udugow) miał być jedyną ideologią obowiązującą w Czeczenii. Myślę, że przyczyną wyboru Czeczenii na miejsce rozpowszechniania idei wahabizmu, był fakt występowania pewnej niezależności państwowej republiki i w związku z tym możliwość jej poparcia przez bogate kraje arabskie, po drugie stronnicy tego ruchu mieli doskonałe przygotowanie i praktykę wojskową. Dodatkowo islam w swojej pierwotnej, czystej postaci miał pomóc w zatarciu podziałów pomiędzy narodami Północnego Kaukazu. Takim silnym impulsem w rozwoju islamskiego ekstremizmu¹¹³ na Północnym Kaukazie były wydarzenia rozgrywające się w Czeczenii w latach 1994 – 1996, w następstwie których republika przez trzy lata cieszyła się pewną niezależnością od Federacji. Przykładem może być powstanie w rejonie szalińskim Czeczenii, po zakończeniu pierwszej kampanii wojennej, *Islamskiego Instytutu Kaukazu*, założonego przez Chattaba. Instytut powiązany był z Bractwem Muzułmańskim. Wykładano w nim takie przedmioty jak przygotowanie ogólnowojskowe, terrorystyczne, dywersyjne i ideologiczne, a także metody prowadzenia wojny partyzanckiej. W Czeczeńskiej Republice Iczkeria prezydent Asłan Maschadow w wystąpieniu telewizyjnym, w styczniu 1998 roku oznajmił, że w Czeczenii powstanie islamskie państwo, zapowiedział

¹¹² Poprawki do ustawy Republiki Dagestan: O religii.

¹¹³ Więcej o islamizacji i wahabizacji Czeczenii czytaj [w:] St. Ciesielski, Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu..., wyd. cyt. s. 298 – 303.

opracowanie nowej konstytucji i zwołanie szury. Wcześniej, bo już we wrześniu 1996 r., jego poprzednik Jandarbijew zapowiedział wprowadzenie sądownictwa szariackiego, wprowadzono publiczną karę chłosty i egzekucje. Normy szariatu¹¹⁴ zostaną zrównane z obowiązującymi przepisami prawnymi, a podstawą konstytucji będzie Koran. Powstaną instytucje islamskie. W sierpniu 1997 roku w wyniku kongresu 35 ruchów i partii islamskich Czeczenii i Dagestanu powstała organizacja o nazwie *Islamski Naród*, której przywódcą został Czeczeniec Mowgadi Udugow. Organizacja ta miała stać się jedynym islamskim ruchem na Kaukazie. W tym samym roku powstał w Groznych społeczno – polityczny związek Konfederacja Kaukaska z byłym prezydentem Czeczenii Selimchanem Jandarbijewem na czele. Rok 1998 to powstanie *Kongresu Narodów Iczkerii i Dagestanu*, na czele z Szamilem Basajewem. Celem działalności kongresu jest obrona porządku islamskiego od zagrożeń w Iczkerii, Dagestanie i Kaukazie oraz zjednoczenie islamskich republik (Kaukazu)¹¹⁵ w jeden organizm państwowy. Basajew ogłasza utworzenie Islamskiej Brygady Pokojowej, której zadaniem jest uczestnictwo w konfliktach na Kaukazie, celem „rozdzielenia” stron. Wszystkie opisane działania były wspierane przez państwa Bliskiego i Środkowego Wschodu (Arabia Saudyjska, Jordania, Pakistan czy Afganistan) oraz działające na ich terytoriach organizacje niepaństwowe, takie jak *Liga Świata Islamskiego* lub *Międzynarodowa Islamska Organizacja Zbawienia*. Liderem terrorystów-wahabitów był wspomniany już Habib Abd El - Rahman Chattab¹¹⁶, arabski ochotnik, weteran wojny w Afganistanie. Pewne jest, że pojawił w 1994 roku w Tadżykistanie, gdzie wziął udział w walkach z rosyjskimi wojskami ochrony pogranicza. Podczas walk o Grozny w 1996 roku rosyjski radiowywiad podsłuchiwał rozmowy w języku arabskim. Wtedy stało się jasnym, że Chattab uczestniczy wraz ze swoim oddziałem w walkach. W okresie późniejszym Chattab został mianowany generałem brygady i tworzył tzw. *Legion Międzynarodowy*. Na stronę wahabitów przeszli także terroryści numer 1 i 2, czyli Szamil Basajew i Salman Radujew. W samym 1999 roku w Rosji dokonano 287 zamachów bombowych. Przywołajmy tylko te najbardziej znaczące. Wy-

¹¹⁴ W islamie religijne muzułmańskie prawo dotyczące obowiązków wobec Boga oraz w stosunkach międzyludzkich.

¹¹⁵ Celem takim miało służyć wtargnięcie do Dagestanu w sierpniu 1999 roku, w którym brały udział oddziały dowodzone przez Basajewa, Bagautdina, Tagajewa i Chattaba.

¹¹⁶ Był to Arab, którego przynależność państwowa nie została ustalona. Jedni twierdzili, że był Jordańczykiem, inni że pochodził z Arabii Saudyjskiej. Według moskiewskiego korespondenta Al- Dżaziry Chattab w początkach lat dziewięćdziesiątych miał studiować w Moskwie.

sadzenie domu w Bujnasku – 64 osoby zabite, w tym 21 dzieci. W Moskwie wysadzono budynek mieszkalny, zginęło 90 osób, zaś kolejnym moskiewskim domu zginęło 120 ludzi. W tym samym miesiącu (sierpniu) i roku wysadzono dom w Wołgodońsku, gdzie zginęło 19 osób. Listę aktów terrorystycznych można mnożyć.

Nie ulega również wątpliwości, że Czeczenia w latach 1996 do 1999 stała się bazą międzynarodowej przestępczości¹¹⁷ i terroryzmu. Przez granice z Azerbejdżanem i Gruzją przybywali nie tylko najemnicy, lecz także przemycano narkotyki, broń i pieniądze. Często powtarzały się zbrojne akcje na terytoriach sąsiednich w Dagestanie, Inguszetii, Północnej Osetii czy Kraju Stawropolskim. W samym 1999 roku 120 razy zostały zaatakowane posterunki wojsk MSW. Czeczenia stała się głównym ośrodkiem destabilizacji sytuacji na Północnym Kaukazie. Terroryzm i ekstremizm w wydaniu kaukaskim ma swoje źródła w długotrwałym kryzysie ekonomicznym, socjalnym podziale społeczeństwa, utracie ogólnospołecznych idei. Ograniczenie finansowych, materialnych środków grozi katastrofą socjalną. Inną przyczyną jest podział społeczeństwa na grupy o przeciwstawnych interesach ekonomicznych i materialnym położeniu (bogaci i biedni), o czym pisaliśmy wyżej. Praktycznie nie występuje klasa średnia. Szczególnie widoczne jest to w biednych republikach kaukaskich. Nastąpiło pogłębienie konfliktów o charakterze nacjonalistycznym i religijnym, co prowadziło do powstawania ognisk napięć (np. konflikt osetyńsko-inguski), przeradzających się w zbrojne starcia. Według Muchu Alijewa¹¹⁸ terroryzm międzynarodowy przyciągnięto do Rosji i na Kaukaz na własne życzenie. *Jeżeli w poprzednim okresie nie byłaby prowadzona taka krótkowzroczna polityka w odniesieniu do Czeczenii, jeżeli by Rosji nie brakowało konsekwentnej polityki wobec Kaukazu, to nie otworzylibyśmy na oścież drzwi przed terroryzmem* (tłum. własne – K.K.).

¹¹⁷ W latach 1996 – 1999 według danych rosyjskich w Czeczenii miało miejsce 1300 porwań (w tym 60 cudzoziemców). Za porwane przedstawiciela prezydenta FR w Czeczenii wypłacono 5 mln dolarów, wyróżniającemu się w porwaniach Arbi Barajewowowi (część okupu była w fałszywych dolarach). Z wydobytych w 1998 roku 843 tys. ton ropy naftowej, aż 400 tys. zostało skradzionych.

¹¹⁸ Muchu Alijew, ur. w 1940, przewodniczący Zgromadzenia Narodowego Republiki Dagestan, wcześniej przewodniczący Rady Najwyższej Republiki Dagestan, I Sekretarz Dagestańskiego Komitetu Obwodowego KPZR, profesor doktor habilitowany nauk filozoficznych. Także przedstawiciel Federacji Rosyjskiej na Kongresie Lokalnych i Regionalnych Władz Europy.

Zwrot w drugiej wojnie czeczeńskiej, doprowadzenie do tzw. *czeczenizacji* wojny, przejęcia w 2003 roku władzy przez Achmeda Kadrowa, a po jego śmierci przez syna Ramzana, doprowadziły do uspokojenia sytuacji w Czeczenii, która od tej pory nie jest głównym rozsądkiem terroryzmu na Północnym Kaukazie. Powołanie z końcem 2007 roku po tzw. zniesieniu Czeczeńskiej Republiki Iczkerii, przez prezydenta na wygnaniu, Doku Umarowa *Emiratu Kaukaskiego*, mającego toczyć świętą wojnę z Rosją w celu stworzenia państwa religijnego na Północnym Kaukazie¹¹⁹. Obecnie sytuację dodatkowo skomplikowało powstanie tzw. *Państwa Islamskiego (ISIS)*, organizacji terrorystycznej posiadającej własne terytorium, której wpływy polityczne i ideologiczne sięgają Kaukazu, ale również innych regionów Rosji (jest to problem dla osobnych rozważań). Krótkie, ale na nasze potrzeby wystarczające, przedstawienie problemów związanych z terroryzmem na Kaukazie Północnym pozwala na następujące konkluzje. Po pierwsze, rozwiązanie problemu terroryzmu na Kaukazie związane jest z usprawnieniem działalności organów porządku publicznego i efektywniejszym posługiwaniem się metodami siłowymi. Po drugie, władze rosyjskie podjęły niezbędne kroki, dla poprawy sytuacji materialnej mieszkańców republik kaukaskich, łącznie z postawieniem na rozwój miejscowej gospodarki. Po trzecie, należy uruchomić pełną gamę mechanizmów politycznych (autentyczne wybory lokalne, ograniczenie roli klanów rodzinnych w polityce, szacunek i stosowanie się do miejscowych zwyczajów i tradycji, pełne wykorzystanie bogatej wiedzy o Kaukazie), których celem będzie osłabienie wpływów ekstremistów islamskich oraz ideologii nacjonalistycznych na lokalne społeczności.

1.7 Akty terroru we współczesnej Rosji w latach 1991 – 2017 (wybór)

Trudno ocenić, które z setek akcji terrorystycznych przeprowadzonych przez te lata na terytorium Federacji Rosyjskiej można uznać za mające znaczenie przełomowe, najbardziej istotne w dotychczasowej historii współczesnego terroryzmu w Rosji. Autor wybrał kilka, które w jego zdaniem, stanowią punkty zwrotne, przełomowe lub znaczące w działaniach terrorystycznych na terenie FR.

¹¹⁹ O Czeczenii, Emiracie kaukaskim i Ramzanie Kadyrowie zob. E. Wolska – Liśkiewicz, Procesy polityczne i społeczne zachodzące w Czeczenii w latach 2002 – 2013 i ich wpływ na sytuację na Kaukazie Północnym: wybrane zagadnienia, [w:] Przegląd naukowo – Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2/2014, s. 19 – 34.

a. Budionowsk 1995

Atak na Budionowsk z wzięciem zakładników, wykonany przez Szamila Basajewa, na rozkaz Dżochara Dudajewa i Asłana Maschadowa miał na celu wymuszenie na Rosjanach negocjacji pokojowych. Pierwsza wojna czeczeńska w momencie tego ataku terrorystycznego na Budionowsk dobiegała powoli końca. Padły miejscowości Bamut i Szatoj, Dudajew nakazał swoim oddziałom przejście do walki partyzanckiej. Jednocześnie dokonano uderzenia na Budionowsk, w celu zyskania na czasie. 14 czerwca 1995 roku grupa Basajewa udając konwój armii¹²⁰ rosyjskiej wjechała do miasta Budionowsk w Kraju Stawropolskim. W mieście połączyła się z innymi Czeczeńcami, którzy przeniknęli do niego po cywilnemu. W uderzeniu na miasto wzięło udział 84 ludzi¹²¹. Pierwszym celem był posterunek milicji w którym zginęło 29 milicjantów. Ludzie Basajewa zabili również 8 żołnierzy i kilkudziesięciu uciekających cywilów oraz podpalili kilkanaście budynków. Schwytych mieszkańców miasta zagnali do miejscowego szpitala, gdzie zabarykadowali się z ok. półtora tysiącem zakładników. W szpitalu dokonali egzekucji pięciu chorych rosyjskich wojskowych lotników. Rosyjskie władze zostały zaskoczone. Prezydent Borys Jelcyn nie bacząc na rozwój sytuacji wyjechał na szczyt G – 7 do Halifax w Kanadzie. Szamil Basajew podczas konferencji prasowej zażądał wycofania wojsk rosyjskich z Czeczenii, w zamian za uwolnienie zakładników. Sztabem kryzysowym w Budionowsku kierował minister spraw wewnętrznych Wiktor Jerin, który podjął decyzję o uderzeniu oddziałów specjalnych na szpital w celu odbicia zakładników. Dwukrotny szturm oddziału *Alfa* nie powiódł się. Podczas akcji zginęło kilkunastu zakładników oraz trzech antyterrorystów, a kilkunastu z nich zostało rannych. Od ognia rosyjskich snajperów zginęło kilkunastu Czeczeńów. Według informacji podawanych w mediach zakładnicy w momencie szturmowania zostali użyty jako żywe

¹²⁰ Szamil Basajew twierdził, że kilkaset kilometrów które musiał przejechać by dotrzeć do Budionowska, były możliwe do pokonania dzięki łapówkom wręczanym wojskowym i milicjantom. Istnieje wersja, że przejazd oddziału Basajewa nie był możliwy dzięki łapówkom (różnorodność formacji i ilość posterunków do ominięcia), lecz był próbą wciągnięcia w zasadzkę doborowego czeczeńskiego komanda. Być może S. Basajew zorientował się w drodze, że zastawiana jest na niego pułapka i cel ataku - Budionowsk - wybrał przypadkowo, zob. nt. A. Grajewski, *Tarcza i miecz, rosyjskie służby specjalne 1991 – 1998*, Warszawa 1998, s. 93.

¹²¹ М. П. Требин, *Терроризм в XXI...*, wyd. cyt., s. 331 twierdzi, że oddział Basajewa liczył 162 ludzi.

tarcze¹²². Po negocjacjach prowadzonych przez premiera Wiktora Czernomyrdina, który wyraził zgodę na rozejm i rozmowy pokojowe w zamian za wypuszczenie zakładników, Basajew ze 150 zakładnikami opuścił Budionowsk i autokarami wyruszył do Czeczenii. Niewątpliwie zajście w Budionowsku było jednym największych z aktów terrorystycznych w XX wieku. Tak pod względem liczby zakładników jak i uczestniczących w niej terrorystów. Po raz pierwszy w historii terroryzmu oddziały antyterrorystyczne pokusiły się o odbicie tak wielkiej liczby zakładników z dużego kompleksu budynków. Operacja w Budionowsku uwidoczniła siłę oporu Czeczenów, a także obnażyła słabości struktur siłowych Rosji. Stanowiska stracili m in. szef Federalnej Służby Bezpieczeństwa Siergiej Stiepaszyn, późniejszy premier oraz szef MSW Wiktor Jerin. Atak ten doprowadził do czasowej zmiany polityki władz rosyjskich, które po prowadzonych w ciągu półtora miesiąca rokowań, podpisały porozumienie kończące pierwszą wojnę czeczeńską¹²³.

b. Moskwa 1999

Kolejnymi i ważnymi, chociaż jednymi z wielu, aktami terrorystycznymi było wysadzenie domy mieszkalnych w Moskwie 9 i 13 września 1999 roku. W wyniku eksplozji zginęło łącznie 210 osób¹²⁴. Nie ulega wątpliwości, że celem tych zamachów było zastraszenie całej Rosji. Zamachowcy uznali, że działania Rosji w Dagestanie po wtargnięciu terrorystów na jego terytorium¹²⁵

¹²² O innych szczegółach i implikacjach sprawy czytaj A. Grajewski, *Tarcza i miecz...*, wyd. cyt., s. 90–91; M. Kuczyński, *Krwawiąca Europa...*, wyd. cyt., s. 295–296 oraz ST. Ciesielski, *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu...*, wyd. cyt. s. 268–272.

¹²³ Już 9 października 1995 roku, po zamachach na specjalnego wysłannika B. Jelcyna do Czeczenii Olega Łobowa i dowódcę wojsk federalnych generała Aleksandra Romanowa Rosja zawiesiła wykonywanie postanowień układu pokojowego z 30 lipca tegoż roku.

¹²⁴ Wcześniej, 4 września 1999 roku w Dagestanie, w mieście Bujnaksku na osiedlu wojskowym wysadzono budynek w którym zginęły 64 osoby. Trzy dni po drugim wybuchu w Moskwie doszło do wysadzenia domu w Wołgodońsku (obwód rostowski) w którego wyniku zginęło 19 osób, 74 zostały ranne.

¹²⁵ W dniu 2 sierpnia 1999 roku oddział kilkuset Czeczeńców Chattaba zajął dwie wioski w Dagestanie u zbiegu granic Gruzji, Czeczenii i Dagestanu. W pięć dni później ok. 1200 osobowy oddział dowodzony przez Basajewa i Chattaba wkroczył do południowego Dagestanu w rejonie miasta Botlich. Okopani w rejonie Botlichu terroryści ogłosili niepodległość Dagestanu i powstanie republiki islamskiej. Jednak nie było odzewu, ze strony ludności miejscowej, więcej o tej sprawie zob. np. M. Kuczyński, *Krwawiąca Europa...*, wyd. cyt., s. 313–316, ST. Ciesielski, *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu...*, wyd. cyt. s. 315–318. Atak na Dagestan należy odczytywać jako próbę zrewoltowania całego Kaukazu, tak jak późniejsze o 6 lat uderzenie na Nalczyk w Republice Kabardyjsko – Bałkarskiej.

zostaną powstrzymane przez spiralę strachu. 10 sierpnia prezydent Jelcyn zdymisjonował szefa rządu Siergieja Stiepaszyna powierzając jego obowiązki Władimirowi Putinowi, szerzej nieznanemu szefowi Federalnej Służby Bezpieczeństwa i jednocześnie sekretarzowi Rady Bezpieczeństwa FR. Borys Jelcyn dał Putinowi pełnomocnictwa do kierowania wojskową operacją w Dagestanie oraz dla koordynacji działalności wszystkich struktur siłowych Rosji. Wtedy to mogliśmy usłyszeć pamiętne słowa pełniącego obowiązki premiera, że terrorystów będziemy *мочить в сортупе*. Efektem wybuchów w Moskwie jest rozpoczęcie tzw. drugiej wojny czeczeńskiej. Basajew i Chattab oskarżeni przez władze o spowodowanie zamachów w Moskwie, zaprzeczyli tym twierdzeniom, oskarżając jednocześnie władze rosyjskie o podłożenie tych bomb. Do tych oskarżeń dołączyli się również przeciwnicy Jelcyna i Putina, generał Aleksander Lebiedź oraz Jurij Łużkow, mer Moskwy. Ponieważ do tej pory nie schwytano sprawców zamachu, trwają spekulacje na temat tego, kto stoi za zamachami. Oliwy do ognia dodała książka Aleksandra Litwinienko¹²⁶ i Jurija Felsztyńskiego¹²⁷ pod tytułem *ФСБ взрывает Россию, Федеральная служба безопасности – организатор террористических актов, похищений и убийств*. Pierwszy nakład książki został zarekwirowany na szosie wołokołamskiej 29 grudnia 2003 r podczas transportu z Łotwy, gdzie był wydrukowany. Na podstawie książki został nakręcony dokumentalny film pt. *Zamach na Rosję*. Autorzy na podstawie cytowanych dokumentów oraz analizy wydarzeń podejmują próbę udowodnienia, że sprawcą zamachów była Federalna Służba Bezpieczeństwa. Prowokacja miała doprowadzić do wybuchu drugiej wojny czeczeńskiej. W konsekwencji do wyboru na prezydenta Rosji czekisty - Władimira Władimirowicza Putina. Książka Felsztyńskiego i Litwinienki zawiera wiele ciekawych materiałów i analiz, lecz cały tok rozumowania oparty jest, moim zdaniem, na próbie udowodnienia, że procesy społeczno – polityczne, które doprowadziły do władzy Władimira Putina i jego ekipę zostały wykreo-

¹²⁶ Aleksander Litwinienko, ur. w 1962 roku w Woroneżu, zm. w 2007 r. w Londynie w wyniku otrucia polonem, podpułkownik, pracownik kontrwywiadu KGB, w FSB pracownik Zarządu do Walki ze Zorganizowaną Przestępczością (ukadrowiony tajny współpracownik KGB). W 1998 roku wystąpił na konferencji prasowej z krytyką kierownictwa FSB ujawniając otrzymane niezgodne z prawem rozkazy. Obwiniony w czterech sprawach kryminalnych, podobno wobec zastraszania ze strony FSB nielegalnie opuścił wraz z rodziną Rosję.

¹²⁷ Jurij Felsztyński, ur. w 1956 roku w Moskwie, w latach 1974 – 1978 student historii MGPI im. Wł. Lenina. Po emigracji do USA kontynuował naukę uzyskując tytuł doktora w zakresie historii. W 1993 r. jako pierwszy obcokrajowiec uzyskał tytuł doktora habilitowanego w Rosyjskiej Akademii Nauk. Autor wielu książek, jak np. *Bolszewicy i lewi eserowcy czy Upadek światowej rewolucji*.

wane przez rosyjskie służby specjalne¹²⁸. Ze sprawą wybuchów w Moskwie związane są także niejasności wokół tzw. sprawy riazańskiej, czyli niedoszedłego wysadzenia domu w Riazaniu 22 sierpnia 1999 roku¹²⁹. Wiarygodność wywodów Litwinienki i Felsztyńskiego podważa przyjaźń tego pierwszego z Borysem Bierzowskim, oligarchą, który stracił wpływy po objęciu władzy przez Putina. Nie ulega również wątpliwości, że Litwinienko¹³⁰ jako uciekinier oraz były oficer KGB i FSB znajdował się pod kontrolą brytyjskich służb bezpieczeństwa. W ich interesie jest podważanie zaufania do Federalnej Służby Bezpieczeństwa, która w rosyjskich warunkach jest organem kontrwywiadu cywilnego i wojskowego, a nie tylko tajną policją polityczną. Istnieją hipotezy według których inspiratorem wydarzeń w Dagestanie był Borys Bierzowski, mając na celu wykorzystanie ich w walce o władzę w Moskwie. Trwały spekulacje o kontaktach szefa administracji prezydenckiej Wołoszyna z Basajewem we Francji. Podejrzenia budzi spłot kilku wydarzeń: rozpoczęcie parlamentarnej kampanii wyborczej w Rosji, niespodziewana zmiana na stanowisku premiera oraz rajd Basajewa na Dagestan¹³¹. Nie ulega wątpliwości, że wydarzenia moskiewskie jesieni 1999 roku odcisnęły się znaczącym piętnem na współczesnej historii Rosji.

c. Dubrowka 2002

Niezwykłe tragicznym w skutkach, kolejnym zamachem było wzięcie zakładników podczas musicalu Nord – Ost. W odległości ok. pięciu kilometrów od Kremla czterdziestka terrorystów pod dowództwem Mowsara Barajewa schwytała ponad 750 zakładników – widzów musicalu. Podstawowym żądaniem Czeczeńców było zakończenie wojny i wycofanie się wojsk federalnych z ich republiki. W rozmowach z terrorystami uczestniczyli rosyjscy politycy i dziennikarze, m in. niezależna dziennikarka Anna Politkowska. Organizacja *Lekarze Bez Granic* podjęła się misji pośredniczenia w rozmowach między ter-

¹²⁸ Zob. А. Литвиненко, Ю. Фельштинский, ФСБ взрывает Россию, Федеральная служба безопасности – организатор террористических актов, похищений и убийств, New York 2004, s. 232 – 234.

¹²⁹ Szerzej czytaj np. B. Reitschuster, Władimir Putin Dokąd prowadzi Rosję ?, Warszawa 2005, s. 66-75.

¹³⁰ Nasuwa się analogia, jak przy publikacjach Olega Gordijewskiego i Christophera Andrew, że oprócz przekazania wiedzy książka ma inny cel. Musimy zawsze pamiętać, że jednym z ważniejszych zadań służb wywiadowczych jest dezinformowanie przeciwnika w celu utrudnienia mu pracy.

¹³¹ Podobno uprzedzał o nim Moskwę A. Maschadow.

rorystami a rosyjskimi władzami. Pomocy medycznej zakładnikom udzielali jordańscy lekarze oraz profesor pediatrii Leonid Roszał. Sytuacja zaostrzyła się po ucieczce z budynku dwóch dziewcząt. W piątek 25 października terroryści którym zaczęły puszczać nerwy zagrozili, że od następnego dnia rozpoczną rozstrzeliwanie zakładników. Wczesnym rankiem 26 października 2002 roku żołnierze zarządów *Alfa* i *Wympiel* Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB ruszyli do szturm na budynek centrum teatralnego na Dubrowce. Według rosyjskich źródeł ok. 3 nad ranem w budynku słychać było wystrzały i wybuchy. Prawdopodobnie około godziny piątej trzydzieści oddziały specjalne ruszyły do szturm. Miało to miejsce po dokonaniu ataku gazowego poprzez system wentylacyjny budynku. Według dowodzących poszczególnymi szturmującymi budynek grupami terroryści byli przygotowani profesjonalnie. Każdy z nich wykonywał konkretne zadanie. Drogi umożliwiające atak były zaminowane. Każdy podejrzany szmer powodował, że terroryści i terrorystki byli gotowi do walki. W opinii antyterrorystów budynek był tak zaminowany, że po detonacji ładunków wybuchowych umożliwiał ucieczkę terrorystom, mającym przygotowane drogi ewakuacji. Część z nich posiadała aparaty tlenowe¹³². Inni nie poddali się działaniu gazu i dlatego zostali zlikwidowani. Strzały, które były słyszane z budynku oddawali terroryści, gdyż atakujący żołnierze posługiwali się bronią z tłumikami¹³³. Terroryści cały czas filmowali swoje poczynania, co miało prawdopodobnie służyć celom szkoleniowym, propagandzie oraz zdobyciu sponsorów następnych akcji. Dla zmylenia oddziałów specjalnych terroryści rozsadzili pomiędzy zakładnikami aktorów grających w musicalu, którzy byli ubrani w wojskowe mundury. W akcji odbijania zakładników zlikwidowani zostali wszyscy terroryści (w tym terrorystki samobójczynie) oraz straciło życie 129 zakładników¹³⁴.

¹³² Informację o użyciu gazu przekazała radiostacja Echo Moskwy, był to fentanyl, środek używany w tzw. taktyce czerwonej na polu walki.

¹³³ Н. Козлова., Солдаты последней надежды, Российская газета, z 12.11.2002 r. (wersja internetowa).

¹³⁴ Przyjmując, że zakładników było 750, to straty zabitych wśród nich wynosiły 17,2%. Według wiedzy autora w operacjach antyterrorystycznych brane pod uwagę i dopuszczalne są straty wśród zakładników rzędu 50%. W 1974 r. w Maalot podczas odbijania uczniów będących zakładnikami straty wyniosły 24,18% w sytuacji gdzie było około 100 zakładników, a jedynie czterech terrorystów. Patrząc na procentowe wskaźniki to akcja rosyjskich komandosów była sukcesem. Natomiast chaotyczna ewakuacja ludzi, nieumiejętność zapobiegania uduszeniom poprzez połknięcie języka przez oszołomionych gazem oraz niedostarczenie medikom informacji (zakaz ustawowy ujawniania metod środków stosowanych w walce z terrorystami) o rodzaju użytego gazu niewątpliwie przyczyniły się do tak dużej liczby ofiar.

Akcja na Dubrowce nie była ostatnim akordem w walce terrorystów z Rosją. Oceny sposobu rozwiązania kryzysu są skrajne. Władze uznały akcję za wielki sukces, jej przeciwnicy i krytycy, jako wielki błąd i klęskę oraz tradycyjne rosyjskie nieliczenie się z ludzkim życiem¹³⁵. Nie ulega wątpliwości, że z punktu widzenia problemu przez władze państwowe inne rozwiązanie kryzysu było niemożliwe. Jedynym specjalistą, który publicznie i twardo w powstałej sytuacji opowiadał się za przeprowadzeniem szturmu na teatr był weteran grupy *Alfa*, jej dowódca, uczestnik ataku na pałac Amina w Kabulu, nie żyjący już generał major Wiktor Karpuchin. Zajęcie teatru na Dubrowce, a później odbicie zakładników postawiło pytanie o skuteczność funkcjonowania siłowych struktur Rosji. Dla autora nie ulega wątpliwości, że reforma służb specjalnych podjęta przez prezydenta Putina w marcu 2003 roku była próbą odpowiedzi na zagrożenia niesione przez terroryzm oraz następstwa tego tragicznego zdarzenia.

d. Biesłan 2004

Niespełna dwa lata po akcji na Dubrowce Rosja stanęła przed kolejnym ciężkim kryzysem, spowodowanym zajęciem 1 września szkoły w Biesłanie. W historii współczesnego terroryzmu, było to kolejne zajęcie szkoły, po ataku na szkołę w Maalot w maju 1974 roku oraz szkołę w Bovensmilde w Holandii w 1977 r. Tym razem zakładników było około 12 razy więcej w stosunku do ilości z Maalot, czyli około 1200 osób. Żądania terrorystów były podobne do tych z Dubrowki. Wycofanie wojsk rosyjskich z Czeczenii oraz uwolnienie osób aresztowanych po rajdzie bojowników na Inguszetię w czerwcu 2004 r. Zakładnicy, wśród których większość stanowiły dzieci, zostali stłoczeni w sali gimnastycznej. Została ona zaminowana, tak jak i cały budynek szkoły. Terrorysty wiedzący, że może być użyty gaz na początku akcji powybijali szyby w oknach. Władze rosyjskie oświadczyły, że nie przeprowadzą szturmu i alternatywą są tylko negocjacje z terrorystami. Wśród negocjatorów znajdowali się m in. Leonid Roszał oraz były prezydent Inguszetii generał Rusłan Ałuszew, któremu udało się wynegocjować uwolnienie 26 zakładników – kobiet i dzieci. W trzecim dniu dochodzi do tragedii. Około godziny pierwszej czasu moskiewskiego zaczyna się strzelanina poprzedzona wybuchami. Wcześniej podjeżdżają ratownicy rosyjskiego ministerstwa sytuacji nadzwyczajnej.

¹³⁵ Więcej o zamachu na Dubrowce i jego implikacjach czytaj [w:] A. Politkovskaya, Rosja Putina, Warszawa 2005, s. 262 –297; В. Шестяков, Террор мировая война, Москва 2003, s. 177-180; Р. Медведев, Владимир Путин..., wyd. cyt., s. 492- 513.

czajnych¹³⁶ by zabrać 21 rozkładających się ciał zabitych wcześniej osób. Terrorysty otwierają ogień ręcznych wyrzutni RPG 7 i 26 oraz karabinów Kałasznikowa. Ginią dwaj funkcjonariusze ministerstwa sytuacji nadzwyczajnych, którzy przyjechali zebrać ciała zabitych. W odpowiedzi rozpoczyna się szturm rosyjskich oddziałów specjalnych mający na celu ratowanie zakładników. *Snajperzy Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB* otwierają ogień do terrorystów, którego celem jest zapędzenie ich w głąb budynku szkoły, tak by nie mogli strzelać do wybiegających zakładników. W akcji zginęło 11 antyterrorystów oddziałów *Alfa* i *Wympiel*, 42 zostało rannych i kontuzjowanych. Na całość akcji miał także wpływ chaos wywoływany przez uzbrojonych mężczyzn¹³⁷, gromadzących się wokół szkoły i ustawionych wokół niej pierścieni ochronnych. Efektem wydarzeń jest śmierć 331 osób, w tym 186 dzieci¹³⁸. Najważniejszymi pytaniami na które należałoby odpowiedzieć, to kto zaplanował akcję i kto wydał rozkaz zajęcia szkoły, czy budynek został rzeczywiście ostrzelany z granatników i miotaczy ognia oraz czołgów, co doprowadziło do śmierci tak dużej liczby zakładników¹³⁹. Próbę wyjaśnienia sprawy zamachu na szkołę podjęła parlamentarna komisja pod przewodnictwem Aleksandra Torszyna, której celem było ustalenie przyczyn i okoliczności przeprowadzonego aktu terrorystycznego. Wyniki swoich badań komisja zawarła na dwustu osiemdziesięciu stronach sprawozdania. Ustaliła między innymi lekceważenie obowiązków służbowych przez funkcjonariuszy MSW Osetii – Alandii, stwierdziła, że przygotowaniami kierowali Basajew, Maschadow i Chaszijew przy aktywnej współpracy terrorysty Taufika al Dzedani. Ustalono niewątpli-

¹³⁶ Ich przyjazd został uzgodniony przez jednego z negocjatorów – Gucerijewa – szefa Rusnieft.

¹³⁷ Mieszkańcy Biesłanu na dzień 1 września 2004 r. według informacji organów spraw wewnętrznych mieli zarejestrowane powyżej 1600 sztuk broni gwintowanej jak i gładkolufowej. Wspomnieć należy, że Biesłan liczy ok. 33 tys. mieszkańców.

¹³⁸ Dodatkowo ucierpiały jeszcze 1343 osoby, z których wiele było rannych.

¹³⁹ Więcej na temat Biesłanu czytaj: B. Reitschuster, Władimir Putin..., wyd. cyt., s. 278-284; H. Plater – Zyberk, Beslan – Lessons Learned ?, Conflict Studies Research Centre, November 2004, Russian Series 04/34; E. Skalska, Bez usprawiedliwienia, [w:] MMS Komandos nr 10/2004, s. 10-15; M.A. Smith, Beslan – The Political Fallout, Conflict Studies Research Centre, September 2004, Russian Series 04/28; A. Politkovskaya, Rosja Putina, Warszawa 2005, s. 342-353; Корпункт в Беслане, свидетельства очевидцев журналистские расследования, Москва (Новая газета) 2005, zob. także Pierwszy dzień szkoły, [w:] Forum nr 35/2005 z 29.08.-04.09.2005, przedruk z Der Spiegel. O szczegółach operacji można przeczytać [w:] Спецназ России Энциклопедия, В. Степаков, (autor opracowujący), Москва 2007, s. 307 – 315. O poległych w Biesłanie antyterrorystach czytaj K. Kraj, Botanik i inni [w:] Broń i amunicja Komandosi Obrona terytorialna nr 9/2017. s. 30- 35.

wego dowódcę akcji Rusłana Chuczbarowa. Komisja uznała, że użycie broni ciężkiej (czołgi, miotacze ognia Trzmiel) było zgodne z obowiązującymi przepisami i nie doprowadziło do strat wśród zakładników. Z materiałów komisji wynika, że 21 terrorystów zażywało heroinę, dwóch marihuanę. W toku akcji zabito 31 bandytów¹⁴⁰.

Akcja w Biesłanie pokazała, że dla terrorystów nie ma obecnie żadnych świętości. Uznali oni, że dzieci będąc zakładnikami stanowią najlepsze zabezpieczenie przed atakiem sił specjalnych. Dramatu, który rozegrał się w Biesłanie nie da się wytłumaczyć koniecznością wojny o wyzwolenie kraju czy uzyskanie suwerenności. Wynikiem politycznym tragedii w Biesłanie jest wprowadzenie ustawy znoszącej bezpośrednie wybory gubernatorów obwodów. Również na 2005 rok przewidziano wzrost o 27% budżetu przeznaczono na walkę z terroryzmem i bezpieczeństwo narodowe¹⁴¹.

Oprócz przedstawionych zamachów terrorystycznych przedstawimy w skrócie, kilkanaście innych, które miały miejsce na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, reprezentować będą różnorodność metod, technik oraz obiektów ataku.

- 8 grudnia 2000 r. eksplozja w Piatigorsku w rejonie Górnego Rynku, jednocześnie wysadzone zostały dwa auta, zginęło 4 ludzi, 45 zostało rannych.
- 24 marca 2001 r. wybuch przy wejściu na Centralny Rynek w mieście Mineralne Wody, zginęło 21 ludzi, około 100 zostało rannych.
- 27 grudnia 2002 r. wysadzenie budynku rządu Republiki Czecheńskiej, zginęło 72 ludzi, a rannych zostało 210 – ciu.
- 12 maja 2003 r. załadowany materiałami wybuchowymi Kamaz kierowany przez kobietę – terrorystkę samobójczynię wyleciał w powietrze obok budynku Zarządu FSB Rejonu Nadterecznego, zginęło 60 ludzi, a rannych zostało 200.
- 4 czerwca 2004 r. wybuch na rynku w Samarze, 10 osób zginęło, 59 zostało rannych.
- 13 października 2005 r. 12 grup bojowników dokonało napadu na budynki wydziałów i pododdziałów MSW, Zarządu FSB, Centrum T i wojsk pogranicznych w Nalczyku. Zginęło 47 osób, rannych zostało około 100 ludzi, w tym 87 funkcjonariuszy organów porządku prawnego.

¹⁴⁰ Więcej czytaj np.[w:] Российская газета, wersja elektroniczna www.rg.ru/2005/12/28/tezis.html.

¹⁴¹ Zob. H. Plater – Zyberk, Beslan – Lessons Learned ?, wyd. cyt., s. 8.

- 21 sierpnia 2006 r. wybuch na rynku Czerkizowskim w Moskwie, zginęło 14 osób, rannych zostało 61.
- 13 sierpnia 2007 r. w rezultacie wysadzenia plantu kolejowego nastąpiła awaria pociągu ekspresowego Newski kursującego pomiędzy Moskwą a Petersburgiem. Poszkodowanych zostało 60 osób.
- 6 listopada 2008 r. terrorystka – szahidka wysadziła mikrobus we Władykaukazie. Zginęło 12 ludzi.
- 29 listopada 2009 r. zniszczenie pociągu Newski Ekspres, 28 pasażerów zginęło, a 95 osób było hospitalizowanych.
- 29 marca 2010 r. wybuchy na stacjach metra: Łubianka, Park Kultury. Zginęło 38 ludzi, a 85 zostało rannych.
- 2 sierpnia 2011 r. w Komsomolsku na Amurze w przedszkolu nr 80 w wyniku aktu terrorystycznego poszkodowane zostało jedno dziecko.
- 3 maja 2012 r. podwójny akt terrorystyczny miał miejsce przy wyjeździe z Machaczkały. Zginęło 13 ludzi, ponad 100 było poszkodowanych.
- 21 października 2013 r. w Wołgogradzie w wyniku zamachu bombowego w autobusie zginęło 7 ludzi, 37 było hospitalizowanych.
- 4 grudnia 2014 r. grupa 11 terrorystów dokonała ataku terrorystycznego w Groznm. Zablockowani w Domu Prasy i jednej ze szkół zostali zlikwidowani. Zginęło 14 funkcjonariuszy, a rannych zostało 28.
- 29 grudnia 2015 r. ostrzał z broni automatycznej turystów w Twierdzy Derbent, zginął 1 człowiek, 11 było poszkodowanych.
- 15 lutego 2016 r. wybuch na posterunku policji w Rejonie Derbenckim, zginęło 2 policjantów, ponad 10 osób zostało rannych.
- 3 kwietnia 2017 r. terrorysta – samobójca wysadził się w pociągu metra w Petersburgu. Zginęło 15 pasażerów, a rannych zostało 50 – ciu.

Zjawisko terroryzmu będące dużym zagrożeniem dla stabilności i bezpieczeństwa wewnętrznego Federacji Rosyjskiej było przez lata traktowane przez rosyjskich polityków, jako problem drugorzędny i dotyczący peryferii państwa. Anarchistyczny, woluntarystyczny i familijny sposób sprawowania władzy przez Borysa Jelcyna dokonał spustoszeń w szeroko rozumianym aparacie ochrony porządku publicznego. Ciągłe, irracjonalne zmiany strukturalne i kadrowe w resortach siłowych, brak koncepcji uśmierzania ognisk napięć społecznych, politycznych i religijnych doprowadziły do sytuacji w której Jelcyn przekazując władzę Putinowi musiał mu powiedzieć: *беpeзyме Poccиo*.

Terroryzm w Rosji znalazł znakomite podłoże w istniejącej sytuacji społeczno-gospodarczej, funkcjonujących konfliktach narodowościowych i etnicznych prowadzących do degrengolady społecznej, chaosu ideowego oraz anomii społecznej. Sytuację dodatkowo komplikuje złożona materia stosunków narodowościowych i tradycje wendetty na terenach Północnego Kaukazu. Republiki Kaukaskie utrzymywane są głównie z budżetu centralnego¹⁴². Na ich terytorium występuje najwyższe bezrobocie i bieda w Rosji. Nadal trwała jest struktura klanowa (tejpy) oraz powiększające się wpływy tradycyjnego islamu¹⁴³. Nie mniejszy problem stanowi wszechogarniająca korupcja oraz zawłaszczanie środków budżetowych przez miejscowych przywódców i ich urzędników. Południe Rosji oraz byłe republiki azjatyckie ZSRR są celem dla muzułmańskich radykałów, marzących o budowie państwa islamskiego na terytorium Kaukazu i azjatyckich republik poradzieckich. Rosję zamieszkuje kilkanaście milionów muzułmanów, z których część może okazać się podatna na wpływy fundamentalistów islamskich. Tak więc problem walki z terroryzmem, przed którym stanęła Rosja nie jest tylko jej problemem wewnętrznym. Stanowi jeden z ważniejszych problemów, których rozwiązanie przyczynić się może do zwalczania terroryzmu międzynarodowego w jego najgroźniejszej obecnie postaci, czyli tego inspirowanego fundamentalizmem islamskim. Rosja w walce z terroryzmem na swoim terytorium podejmuje współpracę ze swoimi sąsiadami, byłymi republikami poradzieckimi w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw oraz z całą wspólnotą międzynarodową.

Konkluzje

1. Przedstawiona geneza i ewolucja terroryzmu w Rosji, jej historyczne, polityczne i społeczne źródła dają obraz niezwyklej złożoności materii tego zjawiska.
2. Terroryzm niezależnie od warunków polityczno – społecznych, ustroju politycznego (carska Rosja, ZSRR) zawsze jest związany ze skrajną niemożnością realizacji własnych postulatów, panującym rozwarstwieniem społecznym i ekonomicznym.

¹⁴² Dotacje budżetu centralnego dla republik kaukaskich sięgają: Inguszetia 88,3%; Dagestan 81,3%; Czeczenia 79,4%; Kabardyno – Bałkaria 73,4%; Karaczajewo – Czerkiesja 62,5%; Północna Osetia 59,2% i Adygeja 58,1% ich budżetu.

¹⁴³ Zob. też. M. Falkowski, Kaukaz Północny: rosyjski węzeł gordyjski, Najważniejsze problemy i konflikty w regionie i ich wpływ na przyszłość Rosji [w:] Prace OSW nr 16, Warszawa grudzień 2004, s. 5-29.

3. Przykład rosyjski potwierdza, że terroryzm jest nieodłącznym towarzyszem rozwoju społecznego i cywilizacyjnego
4. Głównym źródłem terroryzmu w Federacji Rosyjskiej jest sytuacja społeczno-polityczna, ekonomiczna oraz narodowa mieszkańców Północnego Kaukazu
5. Zamachy terrorystyczne, różnorodność stosowanych metod, technik, taktyk przez organizacje terrorystyczne w Rosji są doskonałym materiałem badawczym, dla teoretyków, ale i praktyków zwalczania terroryzmu.
6. Obserwacja mechanizmów funkcjonowania oraz sposobów zwalczania terroryzmu, wdrażanych w tym celu programów społeczno - ekonomicznych w Federacji Rosyjskiej pozwala na lepsze zrozumienie źródeł jego powstawania, istnienia i funkcjonowania.

Organizacja zwalczania terroryzmu w Rosji

2.1 Ustawodawstwo i inne regulacje prawne

Federacja Rosyjska, w ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia i w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku została dotknięta falą zamachów terrorystycznych. Było to związane z konfliktem w Czeczenii oraz sytuacją społeczno-polityczną na Północnym Kaukazie. Specyfiką fenomenu terroryzmu w Rosji była jego przemiana, od terroryzmu o charakterze separatystycznym i politycznym do terroryzmu motywowanego religijnie. Ponadto problem się skomplikował poprzez uczestnictwo w walkach na Kaukazie obcokrajowców, w tym arabskiego pochodzenia. Z doświadczeniem wyniesionym z walk w Afganistanie, czy przeciwko świeckim reżimom państw arabskich (Irak, Libia, Jordania, Liban). Bojownicy, oprócz umiejętności wojskowych przeszedli na rosyjski grunt idee wahabizmu. Najbardziej efektowne zamachy, takie jak: w Budionowsku (1995 r.), Władykaukazie (1999 r.), na Dubrowce (2002 r.), metrze moskiewskim (2000, 2004, 2010 r.) lub zajęcie szkoły w Biesłanie we wrześniu 2004 r. zmuszały władze rosyjskie do doskonalenia systemu antyterrorystycznego państwa oraz jego podstaw prawnych. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku Rosja podjęła kroki na arenie wewnętrznej i międzynarodowej, mające na celu skuteczniejsze zwalczanie terroryzmu. Z inicjatywy Federacji Rosyjskiej kraje Wspólnoty Niepodległych Państw powołały Centrum Antyterrorystyczne WNP, którego jednym z zadań było wypracowywanie uregulowań prawnych. Opracowano m in. wzór ustawy antyterrorystycznej mający wspomóc państwa członkowskie w pracach nad rozwiązaniami prawnymi¹. Rosja była jednym z inicjatorów i założycieli Regionalnej Struktury – Antyterrorystycznej Szanghajskiej Organizacji Współpracy².

¹ Szerzej zob. K. Kraj, Rosja w walce z terroryzmem, Kraków 2009, s. 133 – 137; K. Kraj, Znaczenie Rosji dla zwalczania terroryzmu międzynarodowego, [w:] e-Terroryzm.pl nr 5/2012, s. 10 -15.

² Zob. K. Kraj, Rosja w..., wyd. cyt., s. 152 – 156; K. Kraj, Regionalna Struktura Antyterrorystyczna Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SOW), [w:] e- Terroryzm.pl nr 1/2014, s. 28 – 29. Czytaj również K. Kraj, Rosja a terroryzm [w:] Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka nr 3 -4/2011, s. 61 -75.

Pionierską ustawą regulującą całokształt walki z terroryzmem w Rosji w latach 1998 – 2006 był *Федеральный закон Российской Федерации о борьбе с терроризмом*³ z 3 lipca 1998 roku. Ustawa w swoich ośmiu rozdziałach i 29 artykułach definiowała prawne i organizacyjne podstawy walki z terroryzmem na terytorium Rosji. Ustawa określała wzajemne stosunki i współpracę organów wykonawczych władz federalnych odpowiedzialnych za walkę z terroryzmem. Zapisy ustawy definiowały rolę władz podmiotów FR, stowarzyszeń społecznych i innych organizacji, niezależnie od form ich własności, w sferze zwalczania terroryzmu. Regulacje obejmowały obowiązki w walce z zagrożeniem terrorystycznym osób na stanowiskach kierowniczych oraz obywateli. Określone zostały w niej prawa i obowiązki oraz gwarancje w związku ze spełnianiem obywatelskich powinności w walce z terroryzmem.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Преписы общие* przedstawione zostały prawne podstawy walki z terroryzmem, do których należą: konstytucja FR, rosyjski kodeks karny, ogólnie przyjęte zasady i normy prawa międzynarodowego, porozumienia międzynarodowe, dekrety i rozporządzenia prezydenta FR, uchwały i rozporządzenia rządu oraz inne akta prawne federalnych organów władzy, w tym omawiana ustawa. Podstawowymi zasadami tej walki są: prawodawstwo, priorytet przedsięwzięć zapobiegających terroryzmowi, nieuchronność kary za prowadzenie działalności terrorystycznej, łączenie jawnych i niejawnych metod walki z terroryzmem, kompleksowe wykorzystanie profilaktycznych, prawnych, politycznych, socjalno-ekonomicznych i propagandowych przedsięwzięć w tej materii. W walce z terroryzmem preferowano obronę praw osób narażonych na niebezpieczeństwo w rezultacie akcji terrorystycznej, oraz ewentualnie, minimalne ustępstwa wobec terrorystów. Zasadą było jednoosobowe kierownictwo nad wykorzystywanymi podczas przeprowadzania operacji kontrterrorystycznych siłami i środkami. Ostatnią z przedstawionych zasad zwalczania z terroryzmu było nie ujawnianie technicznych sposobów i taktyki przeprowadzania operacji kontrterrorystycznych oraz składu uczestników tych operacji⁴.

Artykuł trzeci ustawy pt. *Подstawowe понятия* precyzował m.in. takie pojęcia jak: terroryzm – przemoc, działalność terrorystyczna, międzynarodowa działalność terrorystyczna, terrorystyczna akcja, przestępstwa o charakterze

³ Федеральный закон Российской Федерации О борьбе с терроризмом № 130-ФЗ от 25.07.1998 г. z późn zm.

⁴ Najbardziej znanym przykładem jest zaprzeczanie informacjom o użyciu gazu i jego rodzaju (fentanyli) podczas szturm na Teatr na Dubrowce w 2002 r.

terrorystycznym, terrorysta, grupa terrorystyczna, organizacja terrorystyczna, walka z terroryzmem, operacja kontrterrorystyczna, strefa prowadzenia operacji kontrterrorystycznej czy zakładnik. I tak. międzynarodowa działalność terrorystyczna, w myśl tej ustawy była realizowana przez terrorystę (organizację terrorystyczną) na terytorium więcej niż jednego państwa lub niosła szkody dla interesów więcej niż jednego państwa. Dokonana być musiała przez obywateli jednego państwa w stosunku do obywateli innego państwa lub na jego terytorium. Terrorystyczną działalnością międzynarodową było również zdarzenie, kiedy terrorysta lub ofiara terroryzmu są obywatelami jednego państwa lub różnych państw, lecz przestępstwo zostało dokonane poza ich terytorium⁵.

W artykule czwartym ustawy zostały określone sposoby współpracy międzynarodowej Rosji w sferze walki z terroryzmem. Należały do nich współpraca w zakresie zwalczania terroryzmu na podstawie umów międzypaństwowych, umów z ich organami ochrony porządku publicznego i służbami specjalnymi. Federacja Rosyjska współpracowała i współpracuje z organizacjami międzynarodowym zajmującymi się zwalczaniem terroryzmu.

Rozdział drugi ustawy *Podstawy organizacji walki z terroryzmem*. W artykułach, od piątego do dziewiątego, nazwane zostały cele, podmioty, kompetencje i podstawowe funkcje organów państwa przy realizacji walki z terroryzmem. Określono także charakter pomocy i podmioty zobowiązane do jej udzielenia w walce z terroryzmem⁶. Kluczowymi, zgodnie z ustawą, organami Federacji Rosyjskiej prowadzącymi walkę z terroryzmem, a wymienionymi w ustawie były: Federalna Służba Bezpieczeństwa FR, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Służba Wywiadu Zagranicznego FR, Ministerstwo Obrony i Federalna Służba Ochrony Granic⁷.

Trzeci rozdział ustawy pt. *Przeprowadzanie operacji kontrterrorystycznych*, w siedmiu artykułach szczegółowo przedstawiał zasady kierowania operacjami kontrterrorystycznymi, siły i środki niezbędne do ich realizacji, kierowanie operacją czy porządek prawny obowiązujący w strefie operacji kontrterrorystycznej. Ustalono także zasady prowadzenia rozmów z terrorystami, informowanie społeczeństwa o akcji terrorystycznej oraz o zakończeniu operacji kontrterrorystycznej⁸.

⁵ Zob. artykuł 3 omawianej ustawy.

⁶ Tamże.

⁷ Została włączona w skład Federalnej Służby Bezpieczeństwa w wyniku reformy służb specjalnych z 11 marca 2003 roku, zainicjowanej przez prezydenta Wł. Putina.

⁸ Федеральный закон Российской Федерации О борьбе..., wyd. cyt., art. 10-16.

W rozdziałach czwartym i piątym: *Wynagrodzenie krzywd powstałych w wyniku akcji terrorystycznej i społeczna rehabilitacja osób pokrzywdzonych w wyniku akcji terrorystycznej* oraz *Prawna i społeczna ochrona osób uczestniczących w walce z terroryzmem* określono obowiązki państwa oraz prawa osób biorących udział w walce z terroryzmem lub będących jego ofiarami⁹.

Szósty rozdział zatytułowany *Odpowiedzialność za uczestnictwo w działalności terrorystycznej* charakteryzował sposoby osądzania obwinionych w sprawach o działalność terrorystyczną. Zostały nim uregulowane sposoby likwidacji organizacji oskarżonej o terroryzm¹⁰. Przedostatni rozdział ustawy *Kontrola i nadzór zgodności z prawem walki z terroryzmem*, przedstawiał organy państwowej władzy wykonawczej sprawujące tę kontrolę (prezydent i rząd FR) oraz instytucje nadzorujące w osobach prokuratora generalnego i podległych mu prokuratorów.

Rozdział ostatni *Przepisy końcowe* określał sposób wprowadzenia ustawy oraz doprowadzenie do zgodności innych ustaw federalnych z ustawą *O walce z terroryzmem*.

Przedstawiona ustawa *O walce z terroryzmem* była szczegółowym rozwiązaniem prawnym regulującym sposoby i metody walki z terroryzmem. Jej zawartość pokazywała ówczesne podejście władz rosyjskich do zwalczania terroryzmu. W swoich rozwiązaniach była dostosowana do rosyjskiego systemu państwowego i jego oryginalnych uregulowań prawnych. Dla badaczy i praktyków w tej dziedzinie jest przykładem (częściowo pionierskim) praktycznych rozwiązań w sferze prowadzenia walki z terroryzmem. Została uchwalona dziewiętnaście lat temu, obowiązywała do marca 2006 r. W opinii autora, była to jedna z pierwszych ustaw, prekursor późniejszych rozwiązań prawnych w Rosji i innych państwach. Najbardziej wartościowe, co pozostało z tej ustawy, to definicja terroryzmu oraz pozostałe definicje z jej artykułu trzeciego, jasno i klarownie charakteryzujące zjawiska i zagadnienia związane z problematyką zwalczania terroryzmu¹¹.

Przytoczymy wspomnianą definicję terroryzmu. Terroryzm, to: *Przemoc albo groźba jej użycia w stosunku do osób fizycznych lub organizacji, jak również zniszczenie (uszkodzenie) lub groźba zniszczenia (uszkodzenia) mienia*

⁹ Tamże, art. 17 – 22.

¹⁰ Tamże, art. 25.

¹¹ Zob. K. Kraj, *Rosja w ...*, wyd. cyt., s. 97; definicje w języku polskim, o których mowa w tekście czytaj w tłumaczeniu Nataszy Duraj, N. Duraj, *Rosja a terroryzm, Rozwiązania prawno – organizacyjne*, Łódź 2016, s. 18 – 19.

i innych obiektów materialnych, stwarzające groźbę zagłady ludzi, wyrządzenia poważnych szkód materialnych bądź wywołania innych groźnych społecznie skutków, stosowane w celu naruszenia bezpieczeństwa publicznego, zastraszania ludności lub wywarcia wpływu na organy władzy w celu podjęcia przez nie decyzji korzystnych dla terrorystów bądź zaspokojenia ich nieuzasadnionych roszczeń majątkowych i (lub) innych; zamach na życie męża stanu lub działacza społecznego, dokonany w celu położenia kresu jego państwowej lub innej działalności politycznej bądź z zemsty za prowadzenie takiej działalności; napaść na przedstawiciela państwa obcego lub pracownika organizacji międzynarodowej, korzystających z ochrony międzynarodowej, jak również lokale służbowe lub środki transportu osób korzystających z ochrony międzynarodowej, o ile czyn ten został popełniony w celu sprowokowania wojny lub skomplikowania stosunków międzynarodowych (tłum. własne – K.K.)¹².

Uchwalenie i przyjęcie ustawy O walce z terroryzmem z 1998 roku stanowiło poważny krok na drodze stworzenia wyspecjalizowanego ustawodawstwa prawnego w sferze zwalczania terroryzmu. Ustawa wsparła zwalczanie terroryzmu na Północnym Kaukazie, lecz nie obejmowała wszystkich kierunków przeciwdziałania terroryzmowi. Dawała podstawy regulacyjne dla systemu zwalczania terroryzmu, lecz w ustawie dominowały regulacje w zakresie środków karnych związanych z walką z terroryzmem. W tym ujawnianiem przestępstw o charakterze terrorystycznym przez organa ochrony porządku prawnego i organa bezpieczeństwa¹³. W ustawie nie znalazły odzwierciedlenia, problemy, takie jak rozszerzenie uprawnień podmiotów Federacji Rosyjskiej w walce z terroryzmem, realizujących tę walkę. Nie zajęto się zagadnieniami prowadzenia ogólnej profilaktyki przeciwko terroryzmowi, będącemu samodzielną częścią regulacji prawnych. W rezultacie profilaktyka była spostrzegana, jako środek wspomagający. Główny nacisk kładziono na walkę z organizatorami oraz wykonawcami zamachów terrorystycznych¹⁴. Profilaktyka miała mieć specjalny charakter, i zajmowały się nią tylko organa spraw wewnętrznych i organa bezpieczeństwa państwowego. Przeważała tendencja dla stosowania jednostronnych środków egzekucyjnych, militarnych i ich realizacji przez struktury siłowe. Ten sposób działania mógł powodować adekwatną reakcję strony przeciwnej. Działania państwa w walce z terroryzmem

¹² Tamże, s. 18.

¹³ Ю. С. Горбунов, Терроризм и правовое регулирование противодействия ему, Москва 2008, s. 414.

¹⁴ Tamże.

nie wiązały się z podejmowaniem decyzji mających na celu rozwiązanie bieżących problemów społeczeństwa, które byłyby bodźcem do likwidacji pierwotnych przyczyn i korzeni terroryzmu¹⁵.

Ustawa była rozwiązaniem swoich czasów i mimo wspomnianych niedostatków przyczyniła się do wstępnej fazy budowy systemu antyterrorystycznego. W oparciu o jej zapisy zostały sformowane Federalna Komisja Antyterrorystyczna¹⁶ oraz została określona lista federalnych organów władz wykonawczych¹⁷ uczestniczących w ramach swoich kompetencji w działalności antyterrorystycznej, počawszy od jej profilaktyki (działań uprzedzających) do przerywania akcji terrorystycznych. Rozpoczęła się realizacja przedsięwzięć związanych bezpieczeństwem społecznym, zabezpieczeniem ludności przed zagrożeniami terrorystycznymi oraz zabezpieczeniem właściwej ochrony infrastruktury krytycznej¹⁸. W oparciu o podstawy prawne stworzone przez omawianą ustawę rozpoczęły funkcjonowanie komisje antyterrorystyczne w regionach Rosji, oddziaływujące na rozstrzygnięcia w walce z terroryzmem w podmiotach Federacji. Na podstawie tej ustawy prezydent FR wydawał dekrety regulujące realizację zwalczania terroryzmu w Północno – Kaukaskim regionie Rosji¹⁹.

¹⁵ J. S. Gorbunow bezpośrednio uczestniczył w pracach nad omawianą ustawą. Niedostatki zapisów projektu ustawy oraz konstruktywne zmiany, proponowane przez ekspertów, nie zostały uwzględnione przez ustawodawcę.

¹⁶ Постановление Правительства Российской Федерации О Федеральной антитеррористической комиссии № 1302 от 6.11.1998 г. z późn zm.

¹⁷ Постановление Правительства Российской Федерации Об утверждении перечня федеральных органов исполнительной власти, участвующих в пределах своей компетенции в предупреждении выявлении и пресечении террористической деятельности № 660 от 22.06.1999 г. z późn zm.

¹⁸ М in. Постановление Правительства Российской Федерации О мерах по противодействию терроризму № 1040 от 15.09.1999 г. z późн zm., czy Постановление Правительства Российской Федерации Об утверждении положения о федеральной системе защиты морского судоходства от незаконных актов, направленных против безопасности мореплавания № 324 от 11.04.2000 г. z późн zm. oraz wiele innych aktów prawnych, w tym dotyczących ochrony socjalnej poszkodowanych lub uczestniczących w zwalczaniu aktów terrorystycznych; Постановление Правительства Российской Федерации О дополнительных мерах по социальной защите членов семей военнослужащих и сотрудников органов внутренних дел, Государственной противопожарной службы, уголовно – исполнительной системы, непосредственно участвовавших в борьбе с терроризмом на территории республики Дагестан и погибших (пропавших без вести), умерших, ставших инвалидами в связи с выполнением служебных обязанностей № 936 от 25.08.1999 г. z późн zm.

¹⁹ О мерах по повышению эффективности контртеррористических операций на территории Северо-Кавказского региона Российской Федерации, Указ Президента РФ №

Ustawa nie rozwiązała zasadniczego zadania stworzenia efektywnego rosyjskiego systemu przeciwdziałania terroryzmowi, w który powinny być zaangażowane wszystkie państwowe instytucje i organy. Nie zapoczątkowała formowania gałęzi prawa, które możemy nazwać antyterrorystycznym. W międzyczasie wydarzenia z 11 września 2001 r., późniejsze z Madrytu i Londynu, a także praktyczna realizacja zapisów ustawy i reakcja na zamachy w Moskwie, Biełanie i Wołgodońsku oraz innych miejscach na terytorium Rosji, spowodowały nowe podejście do rzeczywistej oceny sytuacji oraz stosowanej taktyki.

Praca w ministerstwie sprawiedliwości nad nową ustawą trwała już dwa lata, ale nie została zakończona do momentu zajęcia przez terrorystów szkoły w Biełanie. Wypadki te przesądziły o konieczności doskonalenia systemu zwalczania terroryzmu i stworzenia jednego systemu przeciwdziałania i zwalczania. System miał realizować jednolitą państwową politykę w tej dziedzinie. Polecenia w tej dziedzinie zostały sformułowane w dekreście prezydenta *O nieodzownych środkach dla podniesienia efektywności walki z terroryzmem*²⁰ z dnia 13 września 2004 r.

Prezydent Władimir Putin polecił rządowi rosyjskiemu razem z ministerstwem obrony, ministerstwem spraw wewnętrznych, ministerstwem ds. sytuacji nadzwyczajnych, ministerstwem sprawiedliwości, Federalną Służbą Bezpieczeństwa oraz Federalną Służbą ds. Kontroli Obrotu Narkotykami ciągu dwóch tygodni opracować i przedstawić propozycje stworzenia nowego systemu współdziałania sił i środków biorących udział w działaniach dla uregulowania sytuacji na Północnym Kaukazie. Polecił również przedstawienie propozycji systemu, dla celów zapobiegania oraz likwidacji sytuacji kryzysowych na terytorium Federacji Rosyjskiej.

W ciągu miesiąca rząd FR, ministerstwo obrony, ministerstwo ds. sytuacji nadzwyczajnych oraz Federalna Służba Bezpieczeństwa miały przedstawić propozycje stworzenia efektywnego systemu zarządzania w sytuacjach kryzysowych. Określić i opracować środki dla uprzedzenia i zapobiegania przejawom terroryzmu w dowolnej formie (użycie lub zagrożenie użyciem

1255с от 23.09.1999 г. з późн zm.; О мерах по борьбе с терроризмом на территории Северо-Кавказского региона Российской Федерации, Указ Президента РФ № 61 от 22.01.2001 г. з późн zm.; О дополнительных мерах по борьбе с терроризмом на территории Северо-Кавказского региона Российской Федерации, Указ Президента РФ № 715 от 30.06.2003 г. з późн zm.

²⁰ О неотложных мерах по повышению эффективности борьбы с терроризмом, Указ Президента РФ № 1167 от 13.09.2004 г.

ładunków wybuchowych, w tym jądrowych, radioaktywnych, chemicznych, biologicznych, toksycznych, trujących, zjadliwych, wzięcie zakładników i innych przejawów terroryzmu)²¹. Rząd, FSB oraz MSW miały przygotować kompleks przedsięwzięć w celach uprzedzania i likwidacji zjawiska terroryzmu w obiektach transportu, energetyki oraz łączności, miejscach masowego pobytu ludzi, w obiektach szkolnych oraz służby zdrowia oraz stworzyć listę obiektów o podwyższonym stopniu zagrożenia we wszystkich podmiotach Federacji Rosyjskiej. Przy uczestnictwie FSB, MSW i organów władz wykonawczych w podmiotach Federacji miano spowodować powstanie sprzyjających warunków dla uczestnictwa obywateli i ich organizacji w działaniach w celu zapewnienia bezpieczeństwa, uprzedzania i zwalczania przejawów działalności terrorystycznej. W myśl dekretu zaproponowane miały zostać propozycje dotyczące kierunku nowego podejścia do organizacji organów porządku prawnego, z uwzględnieniem przeprowadzenia przedsięwzięć związanych z reformą administracyjną. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, FSB, Służba Wywiadu Zagranicznego oraz MSW miały podjąć działania mające na celu niedopuszczenie do wjazdu do Rosji osób mogących wziąć udział w akcjach terrorystycznych, wzmocnić nadzór na wydawaniem wiz przez przedstawicielstwa Rosji zagranicą oraz uporządkować kwestię wjazdu obywateli państw, z którym Rosja zawarła umowy o ruchu bezwizowym²².

W wyniku realizacji dyspozycji zawartych w przedstawionym dekreście opracowany został projekt ustawy *O przeciwdziałaniu terroryzmowi*, który wniesiony został do rozpatrzenia przez Dumę Państwową. Po pierwszym czytaniu w grudniu 2004 roku w Komitecie Dumy Państwowej ds. Bezpieczeństwa²³ powołano grupę roboczą, której zadaniem było przygotowanie projektu ustawy, pod obrady Dumy, w drugim czytaniu. Urząd Legislacyjny Dumy wraz z FSB przygotowały uwagi do projektu ustawy, w których przedstawiały konkretne drogi budowy nowego systemu przeciwdziałania terroryzmowi w Rosji. Władimir Putin zgodził się z tymi propozycjami i w celu ich wprowadzenia do projektu ustawy skierował je do Dumy Państwowej²⁴.

Jednak nie przyspieszyło to prac grupy roboczej i dopiero dekret prezydenta nr 116 z 15 lutego 2006 roku *O środkach przeciwdziałania*

²¹ Zapisy dekretu dotyczyły także kwestii awarii technologicznych i innych katastrof oraz polecały opracowanie stosownych planów reagowania kryzysowego.

²² О неотложных мерах по повышению..., wyd. cyt., tekst dekretu.

²³ Odpowiednik komisji w polskim parlamencie.

²⁴ Поручение Президента Российской Федерации № Пр – 50 от 17.01.2005 г.

*terroryzmowi*²⁵, wydany niezgodnie ze sztuką legislacyjną, przed uchwaleniem ustawy, doprowadził do szybkich konstruktywnych prac nad ustawą.

Duma Państwowa oraz Rada Federacji uchwaliły na przełomie lutego i marca 2006 r. drugą ustawę *O npomubodeŭctbui meппopузмы*²⁶ (*O przeciwdziałaniu terroryzmowi*), której projekt został wniesiony przez grupę deputowanych związanych z *Ogólnorosyjską Partią Polityczną Jedna Rosja*, stanowiącą zaplecze polityczne Władimira Putina.

Uchwalona ustawa liczy 27 artykułów, bez podziału na rozdziały²⁷. Ustawa weszła w życie z dniem 6 marca 2006 r. Jej artykuły: 18, 19, 21 i 23²⁸ weszły w życie 1 stycznia 2007 r.

Zasadnicze artykuły ustawy poprzedza jednozdaniowa preambuła, która wskazuje na zawartość ustawy i regulowane przez nią obszary działania państwa. Z preambuły wynika, że ustawa określa podstawowe zasady przeciwdziałania terroryzmowi, prawne oraz organizacyjne podstawy profilaktyki terroryzmu i walki z nim, minimalizacji, czy likwidacji skutków będących efektem działalności terrorystycznej oraz wspomniane wyżej zasady użycia Sił Zbrojnych FR w walce z terroryzmem.

W artykule pierwszym zatytułowanym *Podstawy prawne przeciwdziałania terroryzmowi* ustawodawca wyszczególnił podstawowe regulacje prawne służące przeciwdziałaniu terroryzmowi. Są to Konstytucja FR, powszechnie uznawane zasady oraz normy prawa międzynarodowego, umowy międzynarodowe, ustawa o przeciwdziałaniu terroryzmowi, inne ustawy federalne oraz akty prawne prezydenta i rządu FR oraz przyjęte w zgodzie z ww. akty prawne innych organów władzy państwowej. Artykuł drugi zatytułowany *Podstawowe zasady przeciwdziałania terroryzmowi* zawiera 13 zasad. Są to: 1. gwarancja i ochrona podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela; 2. praworządność (legalność); 3. priorytet ochrony praw oraz prawnych interesów jed-

²⁵ О мерах по противодействию терроризму, Указ Президента РФ № 116 от 15.02.2006 г. z późn zm.

²⁶ Федеральный закон Российской Федерации О противодействии терроризму № 35 –Ф 3 от 06.03.2006 г. O ustawie w wersji pierwotnej czytaj [w:] Терроризм правовые аспекты противодействия, нормативные и международные правовые акты с комментариями Научные статьи (руководитель авторского коллектива Трунов И. Л.), Москва 2007, s. 21 – 215.

²⁷ Przygotowany projekt liczył 11 rozdziałów, 46 artykułów i był bardzo szczegółowy.

²⁸ Wymienione artykuły dotyczą wynagradzania krzywd, socjalnej rehabilitacji osób poszkodowanych oraz uczestniczących w walce z terroryzmem, ulg w sprawach wysługi lat czy rekompensacji związanych ze stratami życia czy zdrowia uczestników operacji kontrterrorystycznej.

nostek, narażonych na zagrożenie terrorystyczne; 4. nieuchronność kary za prowadzenie działalności terrorystycznej; 5. systemowe i kompleksowe wykorzystanie politycznych, informacyjno – propagandowych, socjalno – ekonomicznych, prawnych, specjalnych i innych środków przeciwdziałania terroryzmowi; 6. współpraca państwa ze społecznymi i religijnymi zrzeszeniami, międzynarodowymi i innymi organizacjami, obywatelami dla przeciwdziałania terroryzmowi; 7. priorytet środków przeciwdziałania terroryzmowi; 8. jednoosobowe kierownictwo zaangażowanymi do przeprowadzenia operacji kontrterrorystycznej siłami i środkami; 9. łączenie jawnych i niejawnych metod przeciwdziałania terroryzmowi; 10. tajność informacji o środkach specjalnych i technicznych metodach, taktyce realizacji przedsięwzięć w walce z terroryzmem, a także składzie ich uczestników; 11. niedopuszczalność politycznych ustępstw wobec terrorystów; 12. minimalizacja i (lub) likwidacja następstw przejawów terroryzmu; 13. proporcjonalność środków przeciwdziałania terroryzmowi w zależności od stopnia niebezpieczeństwa.

Trzeci artykuł *Podstawowe pojęcia* jest poświęcony określeniu (zdefiniowaniu) takich pojęć jak: terroryzm, działalność terrorystyczna, akt terrorystyczny, przeciwdziałanie terroryzmowi i antyterrorystyczna ochrona obiektu (terenu).

Według rosyjskiego ustawodawcy *Terroryzm to ideologia przemocy i praktyka wpływania na podjęcie decyzji przez organa władzy państwowej, organy samorządowe lub organizacje międzynarodowe, co jest związane z zastraszeniem ludności i (lub) innymi formami pozaprawnych działań z użyciem przemocy*²⁹ (tłum własne – K. Kraj). Szeroko została opisana działalność terrorystyczna, która obejmuje organizację, planowanie, przygotowanie, finansowanie i realizację aktu terrorystycznego. Obejmuje również podżeganie do aktu terrorystycznego, organizowanie nielegalnej organizacji zbrojnej, przestępczego stowarzyszenia (organizacji przestępczej), zorganizowanej grupy w celu realizacji aktu terrorystycznego. Dotyczy to również uczestnictwa w takiej strukturze. Działalność terrorystyczna, to także: werbunek, uzbrajanie, szkolenie i wykorzystywanie terrorystów, udzielanie informacji lub innego rodzaju współudział w planowaniu, przygotowywaniu lub realizacji aktu terrorystycznego. Zaliczamy do niej propagowanie idei terroryzmu, rozpowszechnianie materiałów lub informacji wzywających do prowadzenia działalności ter-

²⁹ Федеральный закон Российской Федерации О противодействии..., wyd. cyt., art. 3; por. N. Duraj, Rosja a..., wyd. cyt., s. 46.

rorystycznej, uzasadniających lub usprawiedliwiających konieczność prowadzenia tego typu działalności.

W naszym opracowaniu powinniśmy pochylić się nad definicją aktu terrorystycznego, którego definicja została ponownie zrehabilitowana na mocy nowelizacji³⁰ z 2014 r.

*Akt terrorystyczny, to dokonanie eksplozji, podpalenia lub innych czynności zastraszających ludność i stwarzających niebezpieczeństwo zglądzenia człowieka, przyczynienia się do znaczącego materialnego uszczerbku lub innych ciężkich następstw w celu destabilizacji funkcjonowania organów władzy lub organizacji międzynarodowych lub wpływu na podejmowanie przez nie decyzji, a także groźenie spełnieniem wymienionych działań w tym celu*³¹.

*Przeciwdziałanie terroryzmowi, to działalność organów władzy państwowej i organów samorządowych, a także osób fizycznych i prawnych w celu*³²:

- a. *zapobiegania terroryzmowi, w tym ujawnieniu i następnie na usuwaniu przyczyn i warunków przyczyniających się do dokonywania aktów terroryzmu (profilaktyka terroryzmu);*
- b. *ujawniania, uprzedzania, przerywania, wykrycia i prowadzeniu śledztwa w sprawach aktów terrorystycznych (walka z terroryzmem);*
- c. *minimalizacja i (lub) likwidacja następstw przejawów terroryzmu*³³.

Z kolei operacja kontrterrorystyczna w definicji z rosyjskiej ustawy, to: *kompleks specjalnych, operacyjno – bojowych, wojskowych i innych przedsięwzięć przy wykorzystaniu techniki bojowej, broni i specjalnych środków dla przerywania aktu terrorystycznego, unieszkodliwienie terrorystów, zapewnienia bezpieczeństwa osób fizycznych, organizacji, instytucji, a także minimalizacji następstw aktu terrorystycznego*³⁴.

Doskonaląc ustawę rosyjski ustawodawca do artykułu 3 wprowadził punkt 5 poświęcony antyterrorystycznej ochronie obiektów i terenów.

³⁰ Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации, № 130 – ФЗ от 05.05. 2014 г. z późn zm.

³¹ Федеральный закон Российской Федерации О противодействии..., wyd. cyt., art. 3, pkt. 3; por. N. Duraj, Rosja a..., wyd. cyt., s. 46.

³² Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации по вопросам антитеррористической защищенности объектов, № 208 – ФЗ от 23.07.2013 г., nowa redakcja tego akapitu, która weszła w życie 22 października 2013 r.

³³ Федеральный закон Российской Федерации О противодействии..., wyd. cyt., art. 3, pkt. 4.

³⁴ Tamże, art. 3 pkt. 5, por. N. Duraj, Rosja a..., wyd. cyt., s. 46 – 47.

Ochrona antyterrorystyczna obiektu (obszarów) – to taka sytuacja budynku, budowli, budowy, innego obiektu, miejsca masowego przebywania ludzi, która nie dopuszcza do realizacji aktu terrorystycznego. Przy tym jako miejsce masowego przebywania rozumie się obszar powszechnego wykorzystania osiedla lub okręgu miejskiego, lub specjalnie przygotowanego obszaru za ich granicami, lub miejsce ogólnego użytku w budynku, budowli, budowy, w innym obiekcie, w których przy spełnieniu określonych warunków jednocześnie może znajdować się więcej niż pięćdziesiąt osób³⁵.

Artykuł 4 badanej przez nas ustawy reguluje sprawy związane ze współpracą międzynarodową Federacji Rosyjskiej w serze walki z terroryzmem³⁶.

W ten sposób doszliśmy do artykułu 5 ustawy pt. *Organizacyjne podstawy przeciwdziałania terroryzmowi*. Zapisy artykułu określają po pierwsze kompetencje prezydenta FR w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi. Po drugie kompetencje w tej dziedzinie rządu FR.

Prezydent Rosji określa podstawowe kierunki polityki państwowej w sferze przeciwdziałania terroryzmowi. Ustala kompetencje federalnych organów państwowych władz wykonawczych w dziedzinie walki z terroryzmem, których działalnością kieruje³⁷. Podejmuje decyzje, w określonym porządku prawnym, o wykorzystaniu jednostek Sił Zbrojnych FR za granicą i pododdziałów specjalnego przeznaczenia dla celów walki z działalnością terrorystyczną, która jest prowadzona przeciwko Rosji, jej obywatelom, lub osobom nie posiadającym rosyjskiego obywatelstwa, ale na stałe żyjących w Federacji Rosyjskiej³⁸. Rada Ministrów określa kompetencje federalnych organów państwowej władzy wykonawczej w dziedzinie walki z terroryzmem nad którymi sprawuje kierownictwo. Organizuje prace nad przygotowaniem i realizacją środków mających na celu uprzedzenie działań terrorystycznych i minimalizację i (lub) likwidację ich następstw. Zajmuje się zabezpieczeniem

³⁵ Tamże, art. 3 pkt. 6 wprowadzony 22 października 2013 r. na podstawie nowelizacji ustawą Федеральный закон Российской Федерации..., № 208 – ФЗ от 23.07.2013г.

³⁶ Więcej czytaj N. Duraj, Rosja a..., wyd. cyt., s. 47.

³⁷ Prezydent kieruje bezpośrednio organami bezpieczeństwa państwowego (FSB, FSO, SWZ, GZPSP, FSWGN) oraz niektórymi ministerstwami jak: MSZ, MSW, MO. Łącznie w chwili obecnej podlega mu 19 federalnych organów. Spis podlega zmianom i jest ustalany dekretem prezydenta FR.

³⁸ Zapis ten był nowelizowany już w 2006 r. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием федерального закона „ О ратификации конвенции Совета Европы о предупреждении терроризма” и федерального закона „О противодействии терроризму”, № 153 – ФЗ от 27.07.2006 г. z późn. zm.

działalności federalnych organów władzy wykonawczej, organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej i organów samorządowych w przeciwdziałaniu terroryzmowi w niezbędne siły, środki i zasoby³⁹. Ponadto ustala obowiązujące dla realizacji ochrony antyterrorystycznej obiektów (obszarów), kategorii obiektów (obszarów) wymagania, porządek opracowywania tychże wymagań i kontroli ich realizacji. Określa porządek opracowania i formę „paszportu” (certyfikatu) bezpieczeństwa tych obiektów i obszarów z wyjątkiem obiektów infrastruktury transportowej, środków transportu i obiektów kompleksu paliwowo – energetycznego⁴⁰.

Federalne organy władzy wykonawczej, organy władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej oraz organy samorządowe realizują przeciwdziałanie terroryzmowi w ramach swoich pełnomocnictw (uprawnień, kompetencji). Przedsiębiorcy, osoby fizyczne, osoby prawne lub wykorzystujące należące do nich mienie w celach socjalnych, dobroczynnych, kulturalnych, edukacyjnych i innych społecznie użytecznych, nie związanych osiąganiem zysku, wypełniają wymagania ochrony antyterrorystycznej obiektów (obszarów), wykorzystywanych dla realizacji wskazanych wyżej rodzajów działalności i będących ich własnością lub należących do nich na podstawie innych przepisów prawnych. Osoby prawne zapewniają wykonanie wskazanych wyżej wymagań w odniesieniu do obiektów będących ich własnością lub należących do nich na podstawie innych aktów prawnych⁴¹.

Ponadto decyzją prezydenta na poziomie federalnym organizowany jest kolegiálny organ koordynujący i organizujący działalność federalnych organów władzy wykonawczej, organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej i organów samorządowych dla celów przeciwdziałania terroryzmowi. Funkcje tego organu wykonywane są zgodnie z jego statutem zatwierdzanym przez prezydent Rosji. Decyzje organu przyjęte w ramach jego kompetencji są obowiązujące do wykonania przez organy państwowe,

³⁹ K. Laskowska, Aktualny stan antyterrorystycznego ustawodawstwa w Federacji Rosyjskiej. Próba analizy i oceny, [w:] Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego nr 2 z 2010 r., s. 119. Autorka niezbyt precyzyjnie w swoim artykule określa kompetencje prezydenta i rządu FR (kwestie tłumaczenia) oraz faktu, że prezydent ma własne (prezydenckie) resorty i służby, którymi zgodnie z ustawą federalną i konstytucją bezpośrednio kieruje, zob. О Правительстве Российской Федерации, Федеральный конституционный закон № 3-ФКЗ от 31.12.1997 г. з późn. zm., art. 32.

⁴⁰ Zapis wprowadzony ustawą Федеральный закон Российской Федерации..., № 208 – ФЗ от 23.07.2013 г.

⁴¹ Jest to pkt. 3.1 art. 5 wprowadzony ustawą Федеральный закон Российской Федерации..., № 208 – ФЗ от 23.07.2013 г.

samorządowe, organizacje, osoby funkcyjne i obywateli. W celu zabezpieczenia koordynacji działalności terytorialnych organów wykonawczych władz federalnych, organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej i organów samorządowych w zakresie działań profilaktycznych przeciwko terroryzmowi, a także dla minimalizacji i likwidacji następstw przejawów terroryzmu. Decyzją prezydenta Federacji Rosyjskiej mogą być tworzone organy w składzie przedstawicieli terytorialnych organów federalnych władzy wykonawczej, organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej i innych osób. Dla realizacji decyzji wymienionych organów mogą być wydawane akty [prawne] (wspólne akty) tychże organów, których przedstawiciele wchodziły w skład organu właściwego szczebla⁴².

Dla celów informowania na czas mieszkańców, instytucji o powstaniu zagrożenia aktem terrorystycznym i organizacji działalności dla przeciwdziałania jego wykonaniu, realizowanych przez federalne organy władzy wykonawczej, organy władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej, organy samorządu i organy formowane na podstawie pkt. 4 przedstawianego przez nas artykułu 5 ustawy mogą być ustalane poziomy zagrożenia terrorystycznego przewidujące przyjęcie nie ograniczających praw i swobód człowieka i obywatela uzupełniających środków w celu zabezpieczenia bezpieczeństwa osób, społeczeństwa i państwa. Porządek wprowadzania stopni zagrożenia terrorystycznego i utrzymanie dodatkowych środków dla zabezpieczenia bezpieczeństwa osób, społeczeństwa i państwa określone są przez prezydenta Federacji Rosyjskiej⁴³.

Kolejne doświadczenia w zwalczaniu terroryzmu, jak i praktyczna realizacja zapisów ustawy doprowadziła do wprowadzenia do niej art. 5.1 zatytułowanego *Pełnomocnictwa organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej w sferze przeciwdziałania terroryzmowi*. Zgodnie z jego zapisem kierownik⁴⁴ organu wykonawczego władzy państwowej podmiotu Federacji Rosyjskiej organizuje realizację państwowej polityki w sferze przeciwdziałania terroryzmowi na terenie podmiotu, którym kieruje. Koordynuje działalność organów władzy państwowej podmiotu w zakresie profilaktyki terroryzmu, a także minimalizacji i likwidacji następstw terroryzmu. Organizuje pracę sfor-

⁴² Wprowadzone w redakcji ustawy Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации № 302 – ФЗ от 02.11.2013 г., art. 5, pkt. 4.

⁴³ Ten punkt został wprowadzony ustawą Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в федеральный закон „О противодействии терроризму” № 96 – ФЗ от 03.05. 2011 г.

⁴⁴ Może to być gubernator lub prezydent republiki.

mowanego na podstawie pkt. 4 art. 5 ustawy organu kolegiального dla celów przeciwdziałania terroryzmowi.

Z kolei organ wykonawczy władz państwowych podmiotu FR organizuje opracowanie i realizację środków, a także programów państwowych podmiotu Federacji, w zakresie profilaktyki przejawów terroryzmu, minimalizacji i likwidacji jego przejawów. Monitorując społeczno – polityczne i socjalno-ekonomiczne procesy zachodzące w podmiocie podejmuje działania w celu usunięcia przesłanek dla powstawania konfliktów przyczyniających się realizacji aktów terrorystycznych i kształtowaniu socjalnej bazy terroryzmu. Władze organizują przyjęcie w podmiocie Federacji środków mających na celu ujawnienie i usunięcie czynników przyczyniających powstawaniu i rozprzestrzenianiu ideologii terroryzmu. Uczestniczą w socjalnej rehabilitacji osób poszkodowanych w rezultacie aktu terrorystycznego przeprowadzonego na terenie podmiotu oraz osób uczestniczących w walce z terroryzmem, w wynagrodzeniu szkód wyrządzonych fizycznym i prawnym osobom w rezultacie aktu terrorystycznego. Organizują szkolenie obywateli mieszkających na terenie podmiotu w zakresie uprzedzenia zagrożenia aktem terrorystycznym, minimalizacji i likwidacji następstw działalności terrorystycznej. Zajmują się organizacją wspólnych ćwiczeń władz wykonawczych podmiotu FR oraz organów samorządowych w celu wzmocnienia współpracy tych organów przy realizacji środków dla przeciwdziałania terroryzmowi. Organizują wypełnienie przez osoby fizyczne i prawne wymagań związanych z antyterrorystyczną ochroną obiektów (obszarów) znajdujących się we władaniu podmiotu FR lub jego organów władzy państwowej. Odpowiadają za utrzymanie w stałej gotowości i organizację efektywnego wykorzystania sił i środków organów władzy wykonawczej podmiotu przeznaczonych dla minimalizacji i (lub) likwidacji następstw przejawów terroryzmu. Zajmują się organizacją prac w celu okazania pomocy medycznej i innej osobom poszkodowanym w rezultacie aktu terrorystycznego, który został przeprowadzony na terenie podmiotu. W ramach tych prac zajmują się również osobami uczestniczącymi w jego przerwaniu, prowadzeniu prac awaryjno-ratowniczych, wznowieniu normalnego funkcjonowania i bezpieczeństwa ekologicznego uszkodzonych i zniszczonych obiektów w związku z przeprowadzonym aktem terrorystycznym na terenie podmiotu FR. Realizują międzyregionalną współpracę w celu studiowania problemów profilaktyki terroryzmu, minimalizacji i likwidacji jego następstw⁴⁵.

⁴⁵ Przedstawiany artykuł został wprowadzony ustawą Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации №130 – ФЗ от 05.05.2014 г.

Udział Sił Zbrojnych opisują artykuły od 6 do 10 omawianej ustawy. Artykuł 6 *Użycie Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej w walce z terroryzmem* mówi, że Siły Zbrojne FR mogą uczestniczyć w walce z terroryzmem w celu: 1. przerwania lotu statków powietrznych wykorzystywanych dla przeprowadzenia aktu terrorystycznego lub porwanego przez terrorystów, 2. przerwania aktu terrorystycznego na wodach i morzach wewnętrznych FR, na morskich obiektach produkcyjnych rozmieszczonych w szelfie kontynentalnym Rosji oraz w celu zabezpieczenia narodowego transportu morskiego, 3. uczestnictwa w przeprowadzeniu operacji kontrterrorystycznej zgodnie z regulacjami omawianej ustawy, 4. przerwania międzynarodowej działalności terrorystycznej za granicami Rosji⁴⁶. Artykuły 7 *Przerwanie aktów terrorystycznych w przestrzeni powietrznej* i 8 *Przerwanie aktów terrorystycznych na wodach wewnętrznych, na morzu terytorialnym, na szelfie kontynentalnym Federacji Rosyjskiej przy zabezpieczeniu bezpieczeństwa żeglugi narodowej*⁴⁷ opisują sposób postępowania przy przerywaniu aktów terrorystycznych w powietrzu oraz na wodach terytorialnych, morzach wewnętrznych i szelfie kontynentalnym oraz zapewnienie bezpieczeństwa transportowi morskiemu. Dziewiąty artykuł pt. *Uczestnictwo Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej w przeprowadzeniu operacji kontrterrorystycznej* reguluje uczestnictwo wojska w prowadzeniu operacji kontrterrorystycznej. Pododdziały i jednostki wojskowe kierowane są do prowadzenia operacji przeciwko terrorystom na mocy decyzji dowodzącego operacją kontrterrorystyczną. Zgrupowania wojskowe uczestniczą w niej na mocy decyzji prezydenta Rosji. W trakcie przeprowadzania operacji używają sprzętu bojowego, broni i środków specjalnych w zgodzie z odpowiednim ustawodawstwem rosyjskim. Artykuł dziesiąty: *Wykonywanie przez Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej zadań w celu przerwania międzynarodowej działalności terrorystycznej za granicami Federacji Rosyjskiej* w swoich dziesięciu⁴⁸ punktach szczegółowo reguluje udział sił zbrojnych w wypełnianiu zadań w celach przerwania międzynarodowej działalności terrorystycznej poza granicami Rosji. Decyzję o zastosowaniu oddziałów sił zbrojnych do akcji przeciwko bazom oraz terrorystom, poza granicami, podejmuje prezydent FR. Natomiast decyzję wykorzystywania formacji sił zbrojnych poza granicami Rosji dla realizacji

⁴⁶ Art. 6 ustawy О противодействии..., wyd. cyt., czytaj tekst artykułu N. Duraj, Rosja a..., wyd. cyt., s. 48.

⁴⁷ Tekst artykułów zob. N. Duraj, Rosja a..., wyd. cyt., s. 48 – 50.

⁴⁸ Pkt. 5 stracił ważność 29 lipca 2006 r. - Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений..., № 153 – ФЗ от 27.07.2006 г. z późn. zm.

zadań dla przeciwdziałania międzynarodowej działalności terrorystycznej podejmuje prezydent na podstawie odpowiedniego postanowienia Rady Federacji rosyjskiego parlamentu. Decyzję o powrocie sił zbrojnych z operacji zagranicznych podejmuje samodzielnie prezydent jedynie informując o swojej decyzji Radę Federacji. Omawiany artykuł określa również sposób i formę udziału w tych działaniach personelu cywilnego niezbędnego dla zabezpieczenia funkcjonowania sił zbrojnych za granicą.

Kolejne artykuły (11 – 17) ustawy regulują porządek prawny podczas prowadzenia operacji kontrterrorystycznej⁴⁹, warunki jej przeprowadzania⁵⁰ oraz ustalają kierownictwo tej operacji⁵¹. Z ich uregulowań jednoznacznie wynika fakt, że odpowiedzialność za organizację, przeprowadzenie i dowodzenie operacją kontrterrorystyczną ponosi kierownik federalnego organu władzy wykonawczej w sferze bezpieczeństwa lub inna wskazana osoba z federalnego organu, jeśli nie było innej decyzji⁵².

Artykuł jedenasty *Prawny reżim operacji kontrterrorystycznej* dopuszcza na okres trwania tej operacji stosowanie takich środków jak m.in. sprawdzanie dokumentów, w razie ich braku przekazywanie osób do organów spraw wewnętrznych Federacji celem ustalenia tożsamości; usuwanie osób fizycznych z obiektów czy miejsc, odholowywanie pojazdów; wzmocnienie ochrony obiektów podlegających ochronie ze strony państwa, także związanych z transportem, obiektów o szczególnej wartości historycznej, materialnej, kulturalnej i naukowej; w ramach operacji kontrterrorystycznej można używać środków transportu niezależnie od ich statusu właścicielskiego np. dla udzielenia pomocy medycznej, czy przewozu osób podejrzanych o dokonanie aktu terrorystycznego; można wprowadzić kontrolę środków łączności (rozmowy telefoniczne, innego rodzaju informacje przekazywane systemami telekomunikacyjnymi), aż do wstrzymania świadczenia usług telekomunikacyjnych (łączności) tak osobom fizycznym, jak i prawnym; wstrzymanie pracy przedsiębiorstw i organizacji, które wykorzystują materiały wybuchowe, radioaktywne, chemiczne czy niebezpieczne środki biologiczne; wprowadzenie kwa-

⁴⁹ Art. 11, О противодействии..., wyd. cyt.

⁵⁰ Tamże, art. 12.

⁵¹ Tamże, art. 13.

⁵² Przepis ten jednoznacznie nakłada obowiązki dowodzenia operacją na dyrektora Federalnej Służby Bezpieczeństwa, jego podwładnych oraz szefów regionalnych struktur FSB. Dekret prezydenta FR, który dopuszcza mianowanie dowódcą operacji kontrterrorystycznej kierownika regionalnej struktury ministerstwa spraw wewnętrznych (Regionalny Zarząd SW), gdy w danym podmiocie nie funkcjonuje organ FSB.

rantanny i prowadzenie innych czynności sanitarnych, przeciw epidemiologicznych czy w zakresie weterynaryjnym; dokonanie sprawdzenia osób fizycznych, rzeczy znajdujących się przy nich, szczególnie w trakcie przemieszczania się po terenie operacji kontrterrorystycznej lub podczas jej opuszczania; to samo dotyczy środków transportu; ograniczyć ruch pieszych i środków transportu; ograniczyć lub zakazać sprzedaży broni i amunicji, materiałów wybuchowych, można ustalić zasady obrotu lekarstwami, środkami odurzającymi, psychotropowymi, spirytusu etylowego i produktów wytwarzanych na jego bazie. W dwa lata po uchwaleniu ustawy, nowelizacją wprowadzono na terenie objętym operacją kontrterrorystyczną ograniczenie lub wstrzymanie działalności detektywistycznej i ochronnej⁵³.

W dwunastym artykule analizowanej ustawy pt. *Warunki przeprowadzenia operacji kontrterrorystycznej* uregulowane jest, że kiedy nie jest możliwe przerwanie aktu terrorystycznego innymi środkami, podejmowana jest decyzja o przeprowadzeniu operacji kontrterrorystycznej. Decyzje podejmuje właściwy organ władzy wykonawczej w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa lub inny wskazany przez niego funkcjonariusz organów bezpieczeństwa, jeśli nie została podjęta inna decyzja. Ponadto, gdy operacja ze względu na swój zasięg terytorialny, liczbę ludności czy wymaga wykorzystania znaczących sił i środków, kierujący operacją kontrterrorystyczną powiadamia prezydenta FR, przewodniczącego Rady Federacji, przewodniczącego Dumy Państwowej, Prokuratora Generalnego i gdy jest to niezbędne również innych wyższych urzędników państwowych. Trzynasty artykuł *Kierownictwo operacją kontrterrorystyczną* określa kompetencje dowodzącego, jego osobistą odpowiedzialność za przebieg działań. W ramach swoich kompetencji dowodzący akcją określa strukturę i organizację pracy sztabu operacji, jego skład osobowy i ich zadania. Ponadto określa siły i środki niezbędne do przeprowadzenia operacji kontrterrorystycznej, udział innych niezbędnych osób. Zgodnie z obowiązującym prawem włącza do działań kontrterrorystycznych inne organy władzy wykonawczej odpowiedzialne za obronę cywilną, porządek prawny, sprawy wewnętrzne, sprawy zagraniczne, ochronę przeciwpożarową i inne niezbędne instytucje w celu przeprowadzenia operacji kontrterrorystycznej i minimalizacji następstw aktu terroryzmu. Wyznacza przedstawiciela sztabu operacyjnego do

⁵³ Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с совершенствованием государственного контроля в сфере частной охранной и детективной деятельности № 272 – ФЗ от 22.12.2008 г. з. późn. zm.

kontaktów z massmediami. Określa obszar (obiekty) w granicach których wprowadzany jest reżim operacji kontrterrorystycznej. Ustala również kompleks środków i czasowych ograniczeń wskazanych w artykule 11 omawianej przez nas ustawy. Wydaje również rozkaz bojowy o wykorzystaniu zgromadzonych sił i środków (art. 15 naszej ustawy)⁵⁴. Wykonuje również inne czynności związane z kierowaniem operacją kontrterrorystyczną.

Kolejne artykuły: 14 - ty *Kompetencje sztabu operacyjnego*, 15 – ty *Siły i środki wykorzystywane dla przeprowadzenia operacji kontrterrorystycznej*, 16 – ty *Prowadzenie rozmów w trakcie operacji kontrterrorystycznej* oraz 17 – ty *Zakończenie operacji kontrterrorystycznej*. Z samych tytułów artykułów wiemy czemu one zostały poświęcone. Dlatego tylko kilka uwag. Sztab operacyjny gromadzi informacje o sytuacji, dokonuje ich uogólnienia, poddaje analizie i ocenie w celu określenia charakteru oraz rozmiarów przygotowywanego lub trwającego aktu terrorystycznego. Opracowuje plan operacji kontrterrorystycznej, dokonuje w tym celu odpowiednich kalkulacji i przygotowuje propozycje dla jej przeprowadzenia. Opracowuje rozkazy bojowe oraz inne niezbędne dokumenty. Odpowiada za współdziałanie sił i środków wykorzystywanych podczas operacji oraz podejmuje niezbędne czynności w celu zapobieżenia i minimalizacji następstw aktu terrorystycznego. Z kolei artykuł 15 wskazuje, że udaremnienie aktu terrorystycznego jest dokonywane przez siły Federalnej Służby Bezpieczeństwa, ale decyzją kierującego operacją kontrterrorystyczną może być utworzone zgrupowanie sił i środków, w którego skład mogą wchodzić pododdziały rosyjskiej armii, sądownictwa, obrony cywilnej, przeciwpożarowej, resortu ds. sytuacji nadzwyczajnych, a po powołaniu w 2016 r. Federalnej Służby Wojsk Gwardii Narodowej jej jednostki.

Artykuł 16 – ty dopuszcza możliwość negocjacji z terrorystami, ale bez możliwości rozpatrywania politycznych żądań terrorystów. Poprzednia ustawa zakazywała wszelkich negocjacji z terrorystami. Zapis jest zgodny z umowami międzynarodowymi oraz właściwymi przepisami rosyjskiego kodeksu karnego. Ostatni z tego pakietu artykułów (siedemnasty) mówi o zakończeniu operacji kontrterrorystycznej, którą to decyzję podejmuje ten sam funkcjonariusz, który podjął decyzję o jej rozpoczęciu. Operacja kontrterrorystyczna jest zakończona, gdy akt terrorystyczny został zaniechany lub udaremniony oraz wyeliminowane zostało zagrożenie dla życia, zdrowia, mienia oraz innych chronionych pra-

⁵⁴ Artykuł 13 był nowelizowany, uzupełniany i podawany procesom redakcyjnym - Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в федеральный закон „О противодействии терроризму”, № 96 – ФЗ от 03.05. 2011 г.

wem interesów ludzi znajdujących na terenie prowadzonej operacji kontrterrorystycznej⁵⁵.

W dziesięć lat po przyjęciu drugiej w historii Rosji ustawy antyterrorystycznej deputowana do Dumy Państwowej FR z ramienia partii *Jedyna Rosja* Irina Jarowa, wraz z kolegami partyjnymi Nadieżdą Gierasimową i Aleksiejem Puszkowem wniosła projekt zaostrzający kary za działalność terrorystyczną i ekstremistyczną, który wymagał zmian w 21 ustawach federalnych. Propozycje można sklasyfikować w czterech punktach: 1. rozszerzenie pełnomocnictw organów porządku prawnego; 2. nowe wymagania wobec operatorów łączności i projektów internetowych; 3. nowe wymagania wobec przewoźników – ekspedytorów oraz operatorów łączności pocztowej; 4. wzmocnienie regulacji w zakresie misyjno – religijnej działalności. Tzw. pakiet Jarowej stanowiły dwa projekty nr 1039101-6 - *O wniesieniu zmian w Kodeks Karny federacji Rosyjskiej, Karno – Procesowy Kodeks Federacji Rosyjskiej w celu ustalenia dodatkowych środków przeciwdziałania terroryzmowi i zapewnienia bezpieczeństwa społecznego* i nr 1039149-6 *O wniesieniu zmian w samodzielne akty prawne Federacji Rosyjskiej w celu ustalenia uzupełniających środków przeciwdziałania terroryzmowi i zapewnienia bezpieczeństwa społecznego*. Obydwa projekty po dokonanych zmianach w trakcie procesu legislacyjnego zostały przyjęte. Większość zapisów weszła w życie 20 lipca 2016 r.

Projekt Iriny Jarowej był krytykowany przez Urząd Legislacyjny Dumy Państwowej, Radę Praw Człowieka przy Prezydencie FR oraz przewodniczącego, deputowanych KPFR i LDPR oraz środki masowego przekazu za ostrość, brak kontroli sądowej, naruszanie praw obywateli. Protestowano na ulicach i w Internecie. Ponadto zaproponowane regulacje pociągają ogromne koszty np. dla operatorów sieci komórkowych.

My przybliżymy jedynie zmiany wprowadzone pakietem Iriny Jarowej do przedstawianej ustawy *O przeciwdziałaniu terroryzmowi*.

Na propozycję Iriny Jarowej i jej kolegów uzupełniony został artykuł 5 *Organizacyjne podstawy przeciwdziałania terroryzmowi*. Punkt 2 tego artykułu uzupełniony został podpunktem 5: *ustala się porządek współdziałania federalnych organów władzy wykonawczej, organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej i organów samorządowych, fizycznych i prawnych osób przy sprawdzaniu informacji na temat zagrożenia realizacją*

⁵⁵ Art. 11 -17, tekst w j. polskim zob. N. Duraj, Rosja a..., wyd. cyt., s. 52 -57.

aktu terrorystycznego, oraz informowania podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem terroryzmowi o ujawnionym zagrożeniu realizacją aktu terrorystycznego⁵⁶ (tłum. własne – K.K.).

Wprowadzono do artykułu 5 – go punkt 4¹ następującej treści: *W celu zabezpieczenia koordynacji działalności terytorialnych organów federalnych władzy wykonawczej. Organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej i organów samorządu w dziedzinie profilaktyki terroryzmu, również w dziedzinie minimalizacji i likwidacji następstw jego przejawów decyzją Prezydenta Federacji Rosyjskiej mogą być tworzone organy z przedstawicieli terytorialnych organów federalnych organów władzy wykonawczej, organów władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej i osób trzecich. Dla realizacji decyzji wspomnianych organów mogą być wydawane akty (miejscowe akty) tychże organów, których przedstawiciele wchodzi w skład odpowiedniego organu. Decyzje tych organów podjęte w ramach ich kompetencji są obowiązkowe do wykonania przez organy władzy podmiotów Federacji Rosyjskiej, organy samorządowe, organizacje, funkcjonariuszy na stanowiskach oraz obywateli właściwego podmiotu Federacji Rosyjskiej. Niewypełnienie lub naruszenie tych decyzji pociąga za sobą odpowiedzialność przewidzianą ustawami federalnymi lub ustawami podmiotów Federacji Rosyjskiej. W wypadku, jeżeli odpowiedzialność administracyjna za powyższe działania nie została ustalona ustawą federalną, może być ustanowiona ustawą podmiotu Federacji Rosyjskiej*⁵⁷ (tłum. własne – K.K.).

Ponadto do tekstu ustawy został wprowadzony artykuł 5² pt. *Pełnomocnictwa organów samorządowych w sferze przeciwdziałania terroryzmowi* następującej treści: *Organy samorządowe podczas rozstrzygania problemów miejscowego znaczenia w sprawie uczestnictwa w profilaktyce terroryzmu, a także w minimalizacji i (lub) likwidacji następstw jego przejawów:*

- 1) *opracowują i realizują municypalne programy w sferze profilaktyki terroryzmu, a także minimalizacji i (lub) likwidacji następstw jego przejawów;*
- 2) *organizują i przeprowadzają w ramach municypalnego systemu oświatowego informacyjno – propagandowe przedsięwzięcia w celu wyjaśnienia istoty terroryzmu i jego społecznego niebezpieczeństwa, a także w celu kształtowania*

⁵⁶ Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в федеральный закон „О противодействии терроризму” и отдельные законодательные акты Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности № 374– ФЗ от 06.07. 2016 г., art. 1.

⁵⁷ Tamże, art. 1.

u obywateli negatywnego stosunku do ideologii terroryzmu, w tym drogą kolportowania materiałów informacyjnych, druków, prowadzenia działań wyjaśniających i innych przedsięwzięć;

3) uczestniczą w przedsięwzięciach związanych z profilaktyką terroryzmu, także minimalizacji i (lub) likwidacji następstw jego przejawów, które są organizowane przez federalne organy władzy wykonawczej i (lub) organy władzy wykonawczej podmiotu Federacji Rosyjskiej;

4) zapewniają wykonanie wymagań związanych z ochroną antyterrorystyczną obiektów będących municypalną własnością lub we władaniu samorządu lokalnego;

5) kierują propozycje związane z problematyką uczestnictwa w profilaktyce terroryzmu, a także minimalizacji i (lub) likwidacji następstw jego przejawów do organów władzy wykonawczej podmiotu Federacji Rosyjskiej;

6) realizują inne uprawnienia związane z rozwiązywaniem problemów lokalnego znaczenia w związku z uczestnictwem w profilaktyce terroryzmu oraz minimalizacji i (lub) likwidacji następstw jego przejawów (tłum. własne – K.K.)⁵⁸.

Z kolei artykuł 11 ustawy został uzupełniony o punkt 5: Prawny reżim operacji kontrterrorystycznej może być wprowadzony w celach przerwania i wykrycia przestępstwa przewidzianego artykułem 206, częścią czwartą artykułu 211 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej i (lub) związanego z realizacją przestępczej działalności terrorystycznej przewidzianą artykułami 277, 278, 279, 360 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej (dalej – przestępstwa o charakterze terrorystycznym), minimalizacji jego następstw i ochrony życiowo ważnych interesów jednostek, społeczeństwa i państwa. W tym wypadku przy wprowadzaniu prawnego reżimu operacji kontrterrorystycznej stosuje się ustalenia przewidziane w tym artykule i artykułach od 12 do 19 ustawy (tłum. własne – K.K.)⁵⁹.

W ustawie zaproponowanej przez Irinę Jarową punkt 1 artykułu 12 otrzymał nową redakcję: Operację kontrterrorystyczną przeprowadza się w celu przerwania aktu terrorystycznego i przestępstw o charakterze terrorystycznym w wypadku podjęcia decyzji o jej przeprowadzeniu w porządku przewidzianym tym artykułem⁶⁰.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże.

Pozostałe zmiany dotyczą zapisów artykułu 24 *Odpowiedzialność organizacji za współudział w terroryzmie* i związane ze zmianami w rosyjskim kodeksie karnym.

Nie omawialiśmy artykułów od 18 do 27 analizowanej ustawy. Robię to z rozmysłem, gdyż artykuły są poświęcone problematyce ochrony prawnej i socjalnej osób uczestniczących w zwalczaniu terroryzmu (art. 18 – 23 i art. 25). Ponadto wspomniany wyżej artykuł 24 o odpowiedzialności karnej oraz dwa techniczne zamykające ustawę pokazują jedynie całościowe podejście do problematyki zwalczania terroryzmu przez rosyjskiego ustawodawcę.

Oczywiście opisywane ustawy antyterrorystyczne, kodeks karny nie były jedynymi ustawowymi regulacjami prawnymi mającymi związek z walką z terroryzmem. Wystarczy tylko wymienić niektóre z wielu ustaw: *O bezpieczeństwie* (2010), *O przeciwdziałaniu działalności ekstremistycznej* (2002), *O przeciwdziałaniu legalizacji (praniu) dochodów zdobytych drogą przestępstwa i o finansowaniu terroryzmu* (2002), *O bezpieczeństwie obiektów kompleksu paliwowo – energetycznego* (2011). Są też akty niższego rzędu jak np. dekrety prezydenta FR. Przykładowo *O strategii bezpieczeństwa narodowego* (2015), *O środkach doskonalenia państwowego kierownictwa w sferze przeciwdziałania terroryzmowi* (2015) lub *Koncepcja przeciwdziałania terroryzmowi* zatwierdzona przez prezydenta w 2009 r. Do tego możemy zaliczyć jeszcze kilkanaście aktów prawnych rządu FR.

Zajmując się badaniem rosyjskiego ustawodawstwa możemy wyciągnąć wnioski, które będą przydatne do wielu celów. Badań naukowych, praktycznego wykorzystania przy organizacji nie tylko polskiego systemu antyterrorystycznego i tworzeniu regulacji prawnych.

Zasadnicze pytanie brzmi, czy ustawa antyterrorystyczna jest niezbędna dla skutecznego zwalczania terroryzmu?

W świetle doświadczeń rosyjskich wydaje się, że tak. Oczywiście, jak każde rozwiązanie ma swoje zalety i wady. Prześledzenie procesu powstawania regulacji prawnych, ich wdrażania w życie, formowania systemu antyterrorystycznego w Federacji Rosyjskiej pokazuje, jak jest to trudny proces, wymagający szerokiego spojrzenia na zagadnienie.

W wyniku przyspieszonych przez prezydenta Władimira Putina działań parlamentu oraz jego dekretu nr 116 z 2006 r. powstał Narodowy Komitet Antyterrorystyczny⁶¹ i uproszczeniu uległa organizacja systemu zwalczania terro-

⁶¹ Zob. np. K. Kraj, Narodowy Komitet Antyterrorystyczny instrumentem politycznego i militarnego zwalczania terroryzmu [w:] *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka* nr 3-4/2009, s. 49 – 60.

ryzmu, co w dłuższym okresie czasu zaowocowało zwiększeniem skuteczności zwalczania terroryzmu w Rosji.

Do zalet ustawy z 2006 r. możemy zaliczyć stworzenie na jej podstawie całościowego systemu antyterrorystycznego, określa zakres prawnej działalności państwa w zwalczaniu terroryzmu, w tym zagadnienie ograniczenia praw obywatelskich czy osób prawnych. Wskazuje ona, że zwalczanie terroryzmu, to obowiązek wszystkich szczebli administracji publicznej. W ogólnym zakresie tworzy mechanizm koordynacji działań w zakresie walki z terroryzmem. Personalnie wskazuje odpowiedzialnych za zwalczanie terroryzmu począwszy od prezydenta, poprzez rząd skończywszy na Narodowym Komitecie Antyterrorystycznym. Ustawą została uregulowana kwestia odszkodowań za szkody powstałe w wyniku aktu terrorystycznego oraz zagadnienie wynagradzania uczestników zwalczania terroryzmu, tak funkcjonariuszy jak i osób cywilnych. Ponadto jest to specjalny akt prawny (*lex specialis*) poświęcony jednemu zagadnieniu – zwalczaniu terroryzmu.

Oczywiście wiele zapisów ustawy, które nie zniknęły w wyniku kolejnych nowelizacji budzi kontrowersje. Należą do nich zagadnienia zdefiniowania pojęcia terroryzm, jego szerokie ujęcie obejmujące np. kwestie propagowania idei terroryzmu poprzez publikacje w środkach masowego przekazu. Ustawa nie reguluje kwestii gwarancji prawnych dla obywateli FR związanych z wprowadzeniem reżimu operacji kontrterrorystycznej, brak nadzoru nad funkcjonariuszami kierującymi lub uczestniczącymi w operacji kontrterrorystycznej. Niewątpliwie ustawą wzmocniona została pozycja organów bezpieczeństwa, co jest również uwidocznione w ostatnich nowelizacjach przeprowadzonych z inicjatywy Ireny Jarowej i jej kolegów, a zaakceptowanych przez parlament i podpisanych przez prezydenta Władimira Putina.

Należy się zgodzić z poglądem reprezentowanym przez Katarzynę Laskowską, że ustawa ma charakter represyjny, ale jaki inny może mieć⁶². Kodeks karny też ma charakter represyjny i nikt nad tym nie boje. Nie zgadzam się natomiast z poglądem, że rosyjskie siły zbrojne w wyniku zapisów ustawy w zakresie zwalczania terroryzmu uzyskały status sił policyjnych⁶³. Wojsko ma uczestniczyć w fizycznym, bojowym zwalczaniu terroryzmu, aktów terroru, w tym powietrznego. Czyli ma to niewiele wspólnego z działalnością o charakterze czysto policyjnym, tak, jak sama operacja

⁶² K. Laskowska, Aktualny stan antyterrorystycznego ustawodawstwa..., wyd. cyt., s. 129.

⁶³ Tamże.

kontrterrorystyczna polegająca na likwidacji terrorystów (nie mylić z działaniami antyterrorystycznymi).

Ponieważ nie jestem prawnikiem, nie wypowiadam się na temat mankamentów prawnych ustawy. Zwracam jednak uwagę na bardzo skomplikowany i specyficzny język wykorzystywany w ustawie. O skomplikowanej składni, z wielokrotnie złożonymi zdaniami, wręcz bizantyjski.

Generalizując możemy stwierdzić, że z nowym określeniem terroryzmu, przeciwdziałanie temu fenomenowi w ustawie rozpatrywane jest, jako działalność państwa oraz społeczeństwa w trzech podstawowych sferach:

1. Profilaktyki terroryzmu, rozumianej jako ujawnianie i usuwanie przyczyn rodzących terroryzm oraz pozwalających przeprowadzać ataki terrorystyczne.
2. Walki z terroryzmem pojmowanej jako prowadzenie specjalnych przedsięwzięć dla ujawnienia, przerwania, uprzedzenia, wykrycia i przeprowadzenia śledztwa w tej materii.
3. Minimalizacji i likwidacji szeroko rozumianych następstw terroryzmu⁶⁴.

Myślę, że analizowanie osiągnięć Federacji Rosyjskiej w zakresie uregulowań prawnych oraz działań organizacyjnych w sferze walki z terroryzmem wskazuje, że uporanie się z tak skomplikowanym, zmiennym, nieprzewidywalnym fenomenem wymaga ciągłej uwagi. Koniecznością jest stała nowelizacja przepisów prawnych w oparciu o dotychczasowe doświadczenia i wyciągane wnioski. Oczywiście zwalczanie terroryzmu, to również działania nie tylko w sferze prawnie – organizacyjnej, ale rozwiązywania konfliktów narodowościowych, społecznych, religijnych oraz zaangażowanie w działania antyterrorystyczne całego aparatu administracji publicznej oraz organizacji społecznych i pojedynczych obywateli.

Jak spojrzymy do polskiej ustawy antyterrorystycznej zobaczymy, że nie skorzystano z rosyjskich doświadczeń, co zostało uwidocznione w braku wskazania kluczowego organu zwalczającego terroryzm, jakim w wypadku Rosji jest dyrektor Federalnej Służby Bezpieczeństwa. W świetle zapisów naszej ustawy szef ABW jest jedynie postacią wokół której i przy znacznym jej udziale odbywają się działania antyterrorystyczne. Nie powołano organu, którego decyzje w zakresie antyterroryzmu byłyby prawem obowiązującym wszelkie instytucje publiczne, bez konieczności uzgodnień międzyresortowych (w Rosji jest to Narodowy Komitet Antyterrorystyczny). Szef ABW dzieli współodpowiedzialność z Komendantem Głównym Policji w zakresie działań kontrterrorystycznych. Szef ABW jest odpowiedzialny za zapobieganie zdarzeniom o charakterze ter-

⁶⁴ Ю. С. Горбунов, Терроризм и правовое..., wyd. cyt., s. 418 – 419.

rorystycznym, więc jest logiczne by było, żeby został jedynym odpowiedzialnym za działania kontrterrorystycznej (kinetyczne), gdyż potencjalnie dysponuje największą wiedzą i kompetencjami w tym zakresie.

2.2 Rosyjski system zwalczania terroryzmu

W analizowanych ustawach *O walce z terroryzmem* i *O przeciwdziałaniu terroryzmowi* zostały wskazane rosyjskie państwowe instytucje odpowiedzialne za walkę z terroryzmem. W tej drugiej, na zasadzie określenia kompetencji, a nie nazw funkcjonujących resortów. Oczywiście przedstawiona lista nie jest zamknięta. Dodać do niej możemy Ministerstwo ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Skutków Klęsk Żywiolowych, Federalną Służbę Migracyjną, Federalną Służbę Ochrony, Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Po reformie ministerstwa spraw wewnętrznych oraz zniesieniu Federalnej Służby ds. Kontroli Obrotu Narkotykami i Federalnej Służby Celnej, w zapisie ustawy *O przeciwdziałaniu terroryzmowi* pojawił się w art. 13 i 14 zapis o udziale w operacji kontrterrorystycznej Wojsk Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej⁶⁵. Oprócz przedstawionych powyżej oraz wymienionych w ustawie antyterrorystycznej kolejnymi instytucjami państwowymi, które mogą być zaangażowane w zwalczanie terroryzmu i ekstremizmu oraz ograniczenie zagrożeń z nich wynikających, w ocenie piszącego te słowa, należą jeszcze Państwowa Federalna Służba Feldjegerska, Główny Zarząd Programów Specjalnych Prezydenta FR, Federalna Służba Nadzoru Energii Atomowej, Federalna Służba Nadzoru w Sferze Łączności, Federalna Służba Monitoringu Finansowego. Wymienione instytucje będą spełniać rolę pomocniczą i wspierającą w stosunku do służb podstawowych.

2.2.1 Prezydent Federacji Rosyjskiej w systemie zwalczania terroryzmu

Głównym organizatorem, kontrolerem i kierującym walką z terroryzmem jest prezydent Federacji Rosyjskiej, z racji jego uprawnień konstytucyjnych i roli jaką odgrywa w systemie władz państwowych. Pozycję ustrojową prezydenta precyzuje rozdział czwarty Konstytucji Federacji Rosyjskiej, w swoich artykułach od 80 do 93. Lektura tego rozdziału ukazuje niezwykle silną pozycję prezydenta w systemie organów władzy państwowej. Prezydenckie uprawnienia dają mu miejsce dominujące w zakresie władzy wykonawczej. Uregulowania zawarte w tym rozdziale konstytucji gwarantują prezydentowi sporą

⁶⁵ О противодействии..., w redakcji ustawy z 6 lipca 2016 r.

niezależność od organów władzy ustawodawczej. W myśl konstytucji prezydent zajmuje osobne miejsce w systemie naczelnych organów władzy państwowej. Nie jest elementem żadnego z nich⁶⁶. Mimo to nie możemy określić pozycji rosyjskiego prezydenta, jako organu będącego ponad innymi rodzajami władzy. W skomplikowanym rosyjskim systemie władzy państwowej prezydent podlega kontroli, która ma nie dopuścić do przekształcenia jego władzy w system autorytarny. Takimi gwarancjami są sześcioletnie kadencje, możliwość zajmowania stanowiska, tylko przez dwie kadencje pod rząd⁶⁷. Istnieją zapisane w konstytucji procedury i przesłanki umożliwiające odwołanie prezydenta z zajmowanego stanowiska⁶⁸. Kontrola nad działalnością ustawodawczą (prawodawczą) prezydenta sprawowana jest przez Sąd Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej, do którego można zaskarżać wydane przez niego akta prawne. Prezydent jest gwarantem podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela. Personalnie jest odpowiedzialny za ich przestrzeganie⁶⁹. Do pozostałych obowiązków prezydenta należy ochrona suwerenności Rosji, jej integralności terytorialnej i niezawisłości. Prezydent zawiesza również niezgodne z konstytucją akta prawne podmiotów federacji, gdy naruszają prawa oraz wolność obywatelską. Jest odpowiedzialny za prawidłowe funkcjonowanie i współdziałanie władz państwowych FR⁷⁰. Rosyjska głowa państwa posiada duże kompetencje w zakresie prowadzenia i wytyczania kierunków polityki wewnętrznej i zagranicznej. Jest decydentem wobec innych organów państwa. Pełnomocnictwa w zakresie tworzenia rządu są bardzo szerokie. Co prawda przy procedurze powołania premiera musi działać za zgodą Dumy Państwowej. Jest to jednak jego wyłączna prerogatywa⁷¹. Prezydent tworzy własną administrację⁷² i powołuje swoich pełnomocnych przedstawicieli. Jego decyzje w tej materii nie podlegają kontroli przez inne organa państwa. Ważnymi, z naszego punktu widzenia, uprawnieniami prezydenta są te związane z obronnością kraju. Jest najwyższym głównodowodzącym siłami zbrojnymi, zatwierdza wojenną doktrynę Rosji, powołuje najwyższe dowództwo sił zbrojnych. Ma możliwość wprowadzenia stanu wyjątkowego, bądź wojennego⁷³,

⁶⁶ Tzw. monteskiuszowski podział władzy.

⁶⁷ Art. 81 ust. 3 konstytucji FR.

⁶⁸ Art. 93 konstytucji FR.

⁶⁹ Art. 80 ust. 2 Konstytucji FR.

⁷⁰ Tamże, art. 80 ust.2.

⁷¹ Po 3-krotnym odrzuceniu propozycji kandydata na premiera może rozwiązać parlament.

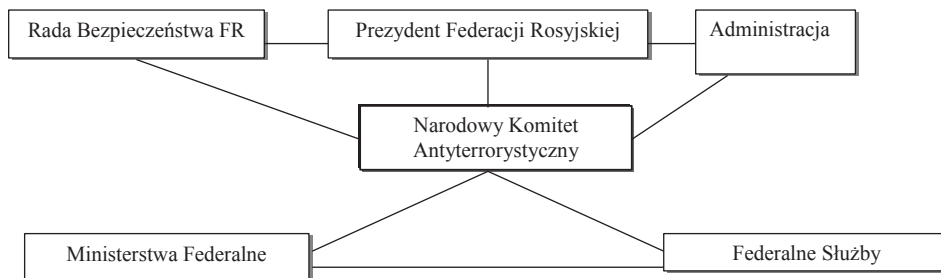
⁷² Administracja prezydenta ma status agencji federalnej.

⁷³ Art. 87 Konstytucji FR.

lecz zgodnie z regulującymi te sprawy ustawami. Wykonując swoje konstytucyjne uprawnienia prezydent stanowi powszechnie obowiązujące, na terytorium państwa⁷⁴, akta prawa. W jego wydaniu są nimi dekrety (указы) i rozporządzenia (распоряжения).

Skrótowa⁷⁵, ogólna charakterystyka specjalnej sytuacji prawnej Prezydenta Federacji Rosyjskiej ukazuje jak ważną rolę ma on do spełnienia organizując, koordynując i kierując walką z rodzimym i międzynarodowym terroryzmem. Prezydent zgodnie ze swoimi konstytucyjnymi i ustawowymi kompetencjami bezpośrednio (*непосредственно*) kieruje wieloma organami państwowymi. Należą do nich ministerstwa federalne, służby federalne i federalne agencje. Obecnie jest ich dziewiętnaście. Wszystkie zarządzane przez prezydenta instytucje są kluczowymi organami władzy państwowej w dziedzinie polityki zagranicznej i wewnętrznej, obrony i bezpieczeństwa, ochrony porządku prawnego. Ministerstwami bezpośrednio kierowanymi przez prezydenta są: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Skutków Klęsk Żywiolowych, Ministerstwo Obrony oraz Ministerstwo Sprawiedliwości⁷⁶.

Uproszczony schemat organizacji walki z terroryzmem

Źródło, K. Kraj, Rosja w walce z terroryzmem, Kraków 2009, s. 119.

⁷⁴ Art. 90 Konstytucji FR.

⁷⁵ Więcej o ustrojowej pozycji prezydenta zob. A. Stelmach, Zmiana i stabilność w systemie politycznym współczesnej Rosji, Poznań 2003, s. 211 -219, Rosja Putina Leksykon (red. A. Głowacki, A. Stępień – Kuczyńska, Łódź 2004, s. 26 -31.

⁷⁶ Ministerstwa Sprawiedliwości nie ująłem wśród instytucji omawianych wcześniej, ze względu na zakres jego pełnomocnictw, które powodują, że w wojnie z terroryzmem odgrywa rolę usługowo – doradczą.

Prezydent zgodnie z zamieszczonym wyżej schematem wydaje dyrektywy dla podlegających mu bezpośrednio centralnych organów władzy państwowej. Jednocześnie otrzymuje informacje oraz wypracowane przez te instytucje propozycje rozstrzygnięć problemów wynikających z zakresu ich kompetencji. Wymiana informacji następuje również pomiędzy poszczególnymi resortami. Był to najsłabszy punkt rosyjskiego systemu zwalczania terroryzmu. Mimo prób i ogłaszania konieczności powstania centrum zbierania, wymiany i oceny informacji o działaniach terrorystycznych, taki ośrodek został zorganizowany w Rosji⁷⁷ w 2006 r. Jest nim opisywany niżej Narodowy Komitet Antyterrorystyczny. Prezydent Federacji Rosyjskiej powołując swoimi dekretemi ministrów i ich zastępców, szefów służb i agencji, ich zastępców, szefa sztabu generalnego, jego zastępców, dowódców rodzajów wojsk i jednostek organizacyjnych organów spraw wewnętrznych, kształtuje oblicze kadrowe służb i sił zbrojnych. Prezydent skupia w swoich rękach całą politykę kadrową organów bezpieczeństwa państwowego, obrony kraju i ochrony porządku publicznego. Będąc przewodniczącym Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej ma stały i przemożny wpływ na propozycje rozstrzygnięć zapisywanych w dokumentach programowych tworzonych przez Radę, takich jak koncepcje polityki zagranicznej czy obronnej. Kształtując skład osobowy Rady Bezpieczeństwa oraz jej aparatu wykonawczego i doradczego prezydent jest kreatorem sposobu jej funkcjonowania i reprezentowanych przez nią poglądów, co bezpośrednio skutkuje na wypracowywane przez nią rekomendacje i propozycje. Prezydent na mocy swoich dekretoów dokonuje zmian organizacyjnych struktur siłowych państwa. Decyduje o metodach i systemie zwalczania terroryzmu na Kaukazie i pozostałych terytoriach Federacji Rosyjskiej. Jako naczelny głównodowodzący siłami zbrojnymi decyduje o ich użyciu dla celów walki z terroryzmem i ekstremizmem, określając kierunki i rozmiary wojskowych operacji kontrterrorystycznych.

2.2.2 Narodowy Komitet Antyterrorystyczny

Narodowy Komitet Antyterrorystyczny jest platformą współdziałania na której spotykają się przedstawiciele władz ustawodawczych i wykonawczych. Wśród nich szefowie służb specjalnych. Przewodniczącym Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego jest dyrektor Federalnej Służby Bezpie-

⁷⁷ Centra tego typu istnieją w USA (National Counterterrorism Center), w Wielkiej Brytanii (Joint Terrorism Analysis Centre) i Hiszpanii (Centro Nacional de Coordinación Antiterrorista).

czeństwa, instytucji na której spoczywa główny ciężar praktycznej⁷⁸ walki z terroryzmem w Federacji Rosyjskiej.

W ustawie *O przeciwdziałaniu terroryzmowi*, gdzie zapisano że (...) *na szczeblu federalnym tworzony jest kolegiálny organ koordynujący i organizujący działalność federalnych organów władzy wykonawczej, organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej i organów samorządowych dla przeciwdziałania terroryzmowi* (tłum. własne – K.K.)⁷⁹.

Zapis, który zacytowaliśmy wyżej został zrealizowany z wyprzedzeniem w dekreście prezydenta Federacji Rosyjskiej nr 116 *O środkach przeciwdziałania terroryzmowi*. Na jego mocy powołany został Narodowy Komitet Antyterrorystyczny oraz przewodniczący, którym jest zawsze dyrektor Federalnej Służby Bezpieczeństwa⁸⁰. Decyzja w jednoznaczny sposób określiła, że podstawowym organem państwa w walce z terroryzmem jest Federalna Służba Bezpieczeństwa⁸¹. Na szczeblach podmiotów Federacji Rosyjskiej zostały powołane Komisje Antyterrorystyczne⁸². Na ich czele stoją najwyżsi przedstawiciele wykonawczych władz państwowych podmiotu (prezydenci, głowy republik, gubernatorzy).

W celach planistycznych związanych z wykorzystaniem sił i środków organów federalnych, organów w podmiotach Federacji do zwalczania terroryzmu powołano Federalny Sztab Operacyjny NKA oraz jego odpowiedniki w podmiotach FR⁸³. W podmiotach Federacji szefami sztabów operacyjnych przeważnie są kierownicy miejscowych zarządów Federalnej Służby Bezpieczeństwa, chyba, że inaczej postanowi przewodniczący NKA⁸⁴. Na czele Federalnego Sztabu Operacyjnego stoi osoba wyznaczona przez przewodniczącego⁸⁵ Komitetu. Narodowy Komitet Antyterrorystyczny jest obsługiwany przez

⁷⁸ Praktyczną walkę z terroryzmem pojmuję jako działania operacyjno - rozpoznawcze, kontrwywiadowcze i wywiadowcze oraz operacje kontrterrorystyczne, czyli bojowe (kinetyczne) działania Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB.

⁷⁹ N. Duraj, Rosja a ..., wyd. cyt., s. 44 – 63; K. Kraj, Narodowy Komitet Antyterrorystyczny instrumentem politycznego i militarnego zwalczania terroryzmu w Rosji [w:] Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka nr 3 – 4 z 2009 r., s. 50 – 52.

⁸⁰ О мерах по..., wyd. cyt., pkt 2.

⁸¹ K. Kraj, Rosja w walce..., wyd. cyt., s. 102 – 105.

⁸² N. Duraj, Rosja a..., wyd. cyt., s. 32.

⁸³ О мерах по..., wyd. cyt., pkt 4 a i b.

⁸⁴ Przykładem jest Moskwa, gdzie szefem sztabu operacyjnego jest emerytowany wysoki funkcjonariusz FSB, obecnie zajmujący się w merostwie problematyką korupcji. Zob. О мерах по..., wyd. cyt., pkt 6 b.

⁸⁵ О мерах по..., wyd. cyt., pkt 6 a.

własny aparat⁸⁶ urzędniczy będący częścią składową FSB. Jego odpowiednikami w podmiotach administracyjnych państwa rosyjskiego są aparaty⁸⁷ regionalnych sztabów operacyjnych. Zadaniem powołanych aparatów jest organizacyjne i materiałowo–techniczne zabezpieczenie działalności NKA, jego sztabu i sztabów operacyjnych podmiotów FR⁸⁸.

Narodowy Komitet Antyterrorystyczny posiada własny statut, już drugi w swojej historii, regulujący jego funkcjonowanie. W statucie zostały określone najważniejsze zadania realizowane przez Komitet. Należą do nich monitoring stanu ogólnopaństwowego systemu przeciwdziałania terroryzmowi, przygotowywanie propozycji dla prezydenta związanych z państwową polityką w tej sferze. Doskonalenie regulacji prawnych w tej dziedzinie, organizacja i koordynacja działalności federalnych organów władzy wykonawczej, władzy wykonawczej podmiotów Federacji, organów samorządowych i komisji oraz regionalnych sztabów operacyjnych oraz sztabów operacyjnych powołanych w nadmorskich rejonach państwa. Trzecim zadaniem jest informacyjna asysta związana z działalnością dotyczącą przeciwdziałaniu terroryzmowi⁸⁹. Czynności wykonywane przez NKA związane z realizacją podstawowych kierunków działalności skupiają się na przygotowywaniu dla prezydenta Rosji propozycji pozwalających mu na prowadzenie i formułowanie polityki państwa w sferze przeciwdziałania terroryzmowi. NKA analizuje przyczyny i warunki powstawania i rozprzestrzeniania się terroryzmu i opracowuje środki dla jego wyeliminowania. Monitoruje zagrożenia oraz aktywność terrorystyczną w FR jednocześnie opracowując środki przeciwdziałania tym zagrożeniom. Dokonuje analizy efektywności środków podejmowanych w sferze przeciwdziałania terroryzmowi przez federalne organy władzy państwowej, centralne oraz regionalne. Zajmuje się także w tym zakresie władzą samorządową, doskonaleniem prawa antyterrorystycznego, koordynacją działalności federalnych organów władzy wykonawczej, organów władzy wykonawczej oraz komisji antyterrorystycznych i sztabów operacyjnych w podmiotach FR oraz jej morskich rejonach. Proponuje niezbędne plany, koncepcje i dokumenty problemowo związane z przeciwdziałaniem terroryzmowi. Analizuje kwestie prawne, doświadczenia zagraniczne w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi i w oparciu o nie przygotowuje propozycje doskonalące prawodawstwo antyterrorystyczne.

⁸⁶ Tamże, pkt 11 a.

⁸⁷ Tamże, pkt 11b.

⁸⁸ Tamże, pkt 11.

⁸⁹ Положение о Национальном антитеррористическом комитете, Указ Президента РФ № 664, от 26.12.2015 г., pkt 4 a – b.

styczne w Rosji i jego harmonizację z prawem międzynarodowym. Przygotowuje sprawozdania z prac Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego oraz propozycje rozwiązań w zakresie prowadzenia antyterrorystycznej Rosji.

Kieruje organizacją, zabezpieczeniem metodycznym oraz kontroluje działalność komisji antyterrorystycznych i sztabów operacyjnych w podmiotach FR oraz rejonach nadmorskich. Przeprowadza kontrolę wykonywania decyzji Komitetu. Pracuje nad przeciwdziałaniem rozprzestrzenianiu się ideologii terroryzmu i ochrony informacyjnej przestrzeni Federacji Rosyjskiej. Opracowuje decyzje dotyczące organizacji przygotowań i zaangażowania sił i środków federalnych organów władzy wykonawczej, ich terytorialnych organów angażowanych do uczestnictwa w kontrterrorystycznej operacji, minimalizacji i likwidacji następstwa aktu terrorystycznego. Organizuje współpracę stowarzyszeń, organizacji religijnych i innych społecznych organizacji, a także pojedynczych obywateli z organami władzy oraz angażuje je do uczestnictwa w przeciwdziałaniu terroryzmowi⁹⁰. Ponadto zajmuje się informowaniem społeczeństwa za pośrednictwem środków masowego przekazu o przestępstwach mających charakter terrorystyczny lub ostrzega o zagrożeniu nimi. Przekazuje informacje o środkach podjętych w celu minimalizacji lub likwidacji ich następstw. Przekazuje poprzez środki masowego przekazu, Internet, materiały na temat działalności Komitetu i Federalnego Sztabu Operacyjnego⁹¹. Ma prawo żądać i otrzymywać materiały oraz informacje od federalnych organów władzy wykonawczej, organów władzy podmiotów Federacji, jednostek samorządowych, organizacji społecznych, innych organizacji lub osób zajmujących oficjalne stanowiska. Powołuje robocze organy dla celów badania problemów dotyczących przeciwdziałania terroryzmowi. Do jego uprawnień należy wykorzystywanie dla celów pracy NKA osób sprawujących stanowiska kierownicze, specjalistów pracujących w organach federalnych, jednostkach podmiotów FR, innych instytucji państwowych oraz przedstawicieli organizacji społecznych. Ale tych ostatnich za ich zgodą. Komitet przedstawia propozycje wymagające decyzji prezydenta Rosji oraz rządu. Swoje obowiązki wykonuje zgodnie z zatwierdzonym planem, zbiera się w trybie co jeden lub dwa miesiące. Mogą się odbywać spotkania nadzwyczajne. Obecność członków Komitetu jest obowiązkowa⁹². Decyzje Komitetu leżące w jego kompetencjach są obowiązujące do wykonania przez organy władzy państwowej, organa samorządo-

⁹⁰ Więcej zob. tamże, pkt 5 a, b.

⁹¹ Szerzej czytaj, tamże, pkt. 5 b.

⁹² Zob., tamże, pkt. 6 – 9.

we, organizacje i osoby sprawujące kierownicze stanowiska do szeregowych obywateli włącznie⁹³. W chwili obecnej w skład Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego wchodzi 23 osoby, określone stanowiskami, które piastują⁹⁴. Czterech z nich jest przedstawicielami służb specjalnych (2 z FSB, 1 ze Służby Wywiadu Zagranicznego, 1 z Federalnej Służby Ochrony), kolejnych dwóch to szefowie struktur siłowych, minister spraw wewnętrznych (zastępca przewodniczącego Komitetu) oraz dyrektor Federalnej Służby Gwardii Narodowej. Członkami Komitetu są wszyscy ministrowie pionu prezydenckiego rządu oraz kilku innych (ochrony zdrowia, przemysłu i handlu, energetyki), wicepremier, szef Sztabu Generalnego, przedstawiciel Rady Bezpieczeństwa FR⁹⁵.

2.2.3 Rząd Federacji Rosyjskiej

Rząd Federacji Rosyjskiej jest kolegialnym, podstawowym podmiotem sprawującym kierownictwo nad walką z terroryzmem oraz kształtującym środki i zasoby wydzielone do tej walki. Rząd na mocy konstytucji sprawuje władzę wykonawczą na terytorium Rosji. Zadania rządu zostały wyszczególnione w rozdziale szóstym, artykule 114 Konstytucji FR. Zakres działalności rządu określa federalna ustawa O *Rządzie Federacji Rosyjskiej*⁹⁶. Do zakresu uprawnień rządu określonych w konstytucji oraz wspomnianej ustawie należą, w dziedzinie nas interesującej, wprowadzanie w życie założeń polityki wewnętrznej i zagranicznej, używanie środków służących ochronie praworządności, praw i swobód obywatelskich, ochrona własności i porządku publicznego. Rząd jest gwarantem walki z przestępczością, odpowiada za ochronę państwa i jego bezpieczeństwa⁹⁷. Ustala wykaz podmiotów władzy wykonawczej biorących udział w zwalczaniu przejawów terroryzmu oraz w celu koordynacji działalności uczestników walki z terroryzmem. Rada Ministrów sprawuje więc ogólne kierownictwo nad walką z terroryzmem. W jej kompetencjach jest również polityka militarna prowadzona przez Rosję. Jest ona ściśle związana

⁹³ Tamże, pkt15.

⁹⁴ Zob. Об утверждении состава Национального антитеррористического комитета по должностям и внесении изменений Указ Президента РФ от 2 сентября 2012 г. № 1258 (z późn. zm.). в Указ Президента Российской Федерации „О мерах по противодействию терроризму”и в состав Федерального оперативного штаба по должностям утвержденный этим Указом” (с изменениями и дополнениями № 116 от 15.02.2006 г.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ О Правительстве Российской Федерации, Федеральный конституционный закон № 3-ФКЗ от 31.12.1997 г. z późn. zm.

⁹⁷ О полномочиях Рządu FR, trybie jego powoływania i sposobie funkcjonowania zob. szerzej w: Stelmach A., Zmiana i stabilność w systemie..., wyd. cyt., s. 307 – 330.

z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa i jego obroną. Rząd odpowiada za zapewnienie gwarancji socjalnych wojskowym, zapewnia środki na ochronę granic. Planuje zadania z zakresu obrony cywilnej i terytorialnej. Jest odpowiedzialny za plany rozmieszczenia na terytorium państwa obiektów z ładunkami jądrowymi czy za likwidację broni masowego rażenia i przechowywanie odpadów jądrowych⁹⁸. Zadania w tej dziedzinie rząd FR realizuje poprzez podległe organa federalne władzy wykonawczej pracujące na rzecz bezpieczeństwa i obrony państwa. Organami państwowymi, na których spoczywa bezpośredni ciężar walki z ekstremizmem i terroryzmem są tzw. siłowe ministerstwa i służby federalne.

Zgodnie z punktem trzecim dekretu *O przeciwdziałaniu terroryzmowi* dla celów koordynacji działalności terytorialnych jednostek federalnych władz wykonawczych, organów władzy wykonawczej podmiotów oraz organów samorządowych dla zapobiegania terroryzmowi, minimalizacji i likwidacji następstw jego przejawów powołane zostały w podmiotach federacji komisje antyterrorystyczne. Ich kierownikami (przewodniczącymi) z mocy dekretu, są przedstawiciele najwyższych organów wykonawczych władzy państwowej w tych podmiotach.

2.2.4 Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej

Rada Bezpieczeństwa funkcjonuje w oparciu o przepisy konstytucji. W czwartym rozdziale – Prezydent Federacji Rosyjskiej, w artykule 83, punkt ж, określono zakres kompetencji w tej sferze prezydenta: (...) *formuje i kieruje Radą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, której status reguluje federalna ustawa* (tłum. własne – K.K.). Rada Bezpieczeństwa jest organem umocowanym konstytucyjnie, który przygotowuje decyzje prezydenta Rosji w sprawie ważnych interesów obywateli, społeczeństwa, państwa w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony. Zajmuje się zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, działając na rzecz jednolitej polityki państwa w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Współuczestniczy w opracowywaniu m. in. omawianych w tym rozdziale doktryn i koncepcji politycznych i wojskowych⁹⁹. Jej prace są

⁹⁸ Szerzej o kompetencjach w sferze militarnej czytaj Topolski I., Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Lublin 2004, s. 44 – 45.

⁹⁹ Czytaj szerzej Rosja Putina..., (red. Głowacki A., Stępień – Kuczyńska A.), wyd. cyt., s. 34 – 35. O historii Rady Bezpieczeństwa FR i uregulowaniach prawnych jej funkcjonowania czytaj na stronach internetowych Rady www.scrf.gov.ru Zob. również Czajkowski M., Rosja w Europie, polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej, Kraków 2003, s. 76 – 77.

w związku z tym skupione wokół problemów dotyczących tworzenia, kontroli, podtrzymywania gotowości sił oraz środków zapewniających bezpieczeństwo państwa i jego obywateli. RB przygotowuje dla Prezydenta FR decyzje, rozpatruje ustawy zajmujące się kwestiami polityki wewnętrznej, wojskowej i zagranicznej Rosji. Organizuje i koordynuje przygotowywanie strategii związanych z zagadnieniami wymienionych problemów. Dokonuje oceny szczególnie ważnych wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego oraz wskazuje ich źródła i przyczyny.

Personalny skład Rady Bezpieczeństwa ustalany jest przez prezydenta Rosji, który wydaje dekrety w tej sprawie. W skład Rady wchodzi prezydent i sekretarz RB oraz członkowie. Ci dzielą na członków stałych i członków Rady Bezpieczeństwa. Członkowie Rady (nie stali) mają jedynie podczas posiedzeń głos doradczy. Sekretarz RB jest stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa. Sekretarzem Rady oraz jej członkami (obydwu rodzajów) mogą być tylko obywatele Rosji nie posiadający obywatelstwa innego państwa, karty pobytu lub innego dokumentu uprawniającego do zamieszkania w innym państwie¹⁰⁰.

Obecnie Rada Bezpieczeństwa liczy 12 stałych członków i 18 członków plus jej przewodniczący – prezydent Rosji¹⁰¹. Wśród stałych członków znajdują się ministrowie: spraw zagranicznych, obrony i spraw wewnętrznych. Dyrektorzy Federalnej Służby Bezpieczeństwa i Służby Wywiadu Zagranicznego. Ponadto przewodniczący Dumy Państwowej i Rady Federacji, premier, szef administracji prezydenta i sekretarz Rady Bezpieczeństwa. Ponadto stałym członkiem jest specjalny przedstawiciel prezydenta ds. ochrony przyrody, ekologii i transportu¹⁰². Prezydent i czterej stali członkowie Rady, to byli lub aktualni funkcjonariusze radzieckich i rosyjskich służb specjalnych – organów bezpieczeństwa.

¹⁰⁰ Art.15, Об безопасности Федеральный закон № 390 – ФЗ от 28. 12. 2010 г. (z późn. zm.).

¹⁰¹ Об утверждении состава Совета Безопасности Российской Федерации, Указ Президента Российской Федерации № 715, от 25 мая 2012 г. (z późn. zm.).

¹⁰² Siergiej Iwanow wieloletni bliski współpracownik prezydenta Wł. Putina, ostatnio szef jego administracji, w przeszłości minister obrony, wicepremier, sekretarz Rady Bezpieczeństwa. W mojej opinii jego wycofanie do drugiej linii wynika nie z rozstawiania się Wł. Putina z długoletnimi współpracownikami, lecz stanowi przygotowanie do planowanych przyszłych działań związanych w mojej ocenie z kolejną kadencją Władimira Putina lub jego następcy. Powierzone mu stanowisko specjalnego przedstawiciela na pewno czasowo pozwala Iwanowowi na inne ważne prace powierzane przez prezydenta, np. konceptualne, czego nie był w stanie wykonywać piastując stanowisko szefa administracji prezydenta.

Członkami Rady Bezpieczeństwa jest ośmiu przedstawicieli prezydenta w okręgach federalnych, szef służby celnej, szef Sztabu Generalnego, dyrektor Federalnej Służby Wojsk Gwardii Narodowej, zastępca sekretarza Rady Bezpieczeństwa, ministrowie finansów i ds. sytuacji nadzwyczajnych, minister sprawiedliwości, gubernator Sankt – Petersburga, mer Moskwy oraz prokurator generalny. Byli funkcjonariusze służb specjalnych ZSRR i Federacji Rosyjskiej są reprezentowani przez pięciu członków (nie stałych) Rady.

Ważną rolę w Radzie Bezpieczeństwa pełni Sekretarz¹⁰³ RB. Do jego obowiązków należy realizacja zadań i funkcji ustawowych i nałożonych przez prezydenta na Radę Bezpieczeństwa. Sekretarz jest powoływany przez prezydenta i przez niego odwoływany. Podlega bezpośrednio prezydentowi. Zakres jego obowiązków i pełnomocnictw jest określany przez prezydenta. Ponadto zgodnie z nowelizacją ustawy o Radzie Bezpieczeństwa¹⁰⁴ Sekretarz Rady zgodnie z odpowiednimi przepisami (dekrety prezydenta) o możliwości powstania osobistego zainteresowania przy wykonywaniu obowiązków służbowych, które mogą doprowadzić do konfliktu interesów, powinien podjąć środki dla zapobieżenia bądź uregulowania powstałego konfliktu.

W celu zabezpieczenia organizacyjno–technicznego i informacyjnego funkcjonowania Rady Bezpieczeństwa powołany został jej aparat, kierowany przez sekretarza RB FR. Jego struktura i stan osobowy zatwierdzane są przez przewodniczącego Rady¹⁰⁵.

Podstawową rolę w organizowaniu pracy rosyjskiej Rady Bezpieczeństwa spełnia jej sekretarz. W ramach swoich obowiązków kieruje aparatem administracyjnym Rady Bezpieczeństwa. Do jego podstawowych zadań należy m in. informowanie prezydenta FR o problemach zapewnienia narodowego bezpieczeństwa, przygotowuje plany pracy RB i wnioskuje o ich zatwierdzenie do przewodniczącego, przygotowuje porządek obrad Rady.

Ważny wkład w sprawne działanie oraz efektywną pracę Rady Bezpieczeństwa FR ma jej aparat administracyjny. Aparat RB FR jest niezależnym zarządem Administracji Prezydenta Federacji Rosyjskiej i działa na podstawie zarządzenia ogłaszanego dekretem prezydenckim. Do jego ważniejszych zadań nale-

¹⁰³ Об безопасности..., wyd. cyt., art. 16.

¹⁰⁴ О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части установления обязанности лиц, замещающих государственные должности, и иных лиц сообщать о возникновении личной заинтересованности, которая приводит или может привести к конфликту интересов, и принимать меры по предотвращению или урегулированию конфликта интересов Федеральный закон № 285 – ФЗ от 05.10.2015 г.

¹⁰⁵ Об безопасности..., wyd. cyt., art. 18.

zy wspieranie działalności prezydenta Rosji i Rady Bezpieczeństwa w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego, oceny i analizy jego zagrożenia, ujawniania ich przyczyn, prognozowania wewnętrznych i zewnętrznych warunków oraz czynników mających wpływ na bezpieczeństwo FR. Zadaniem aparatu Rady Bezpieczeństwa jest: przygotowywanie planów pracy RB, jej komisji międzyresortowych i jej Rady Naukowej, przygotowanie posiedzeń Rady Bezpieczeństwa, materiałów na nie, przygotowywanie projektów jej decyzji. Zabezpiecza on dokumentacyjnie pracę Rady Bezpieczeństwa. Współpracuje przy realizacji swoich obowiązków z wieloma urzędami, w tym m.in. aparatami Rady Federacji i Dumy Państwowej, rządu FR, Sądu Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, Prokuratury Generalnej, Izby Obrachunkowej oraz urzędami przedstawicieli prezydenta w okręgach federalnych¹⁰⁶. Kontroluje wykonywanie decyzji Rady Bezpieczeństwa przez federalne i regionalne organa władzy. Przy Radzie funkcjonuje Rada Naukowa Rady Bezpieczeństwa FR¹⁰⁷. Stanowi ona jej zaplecze intelektualne i naukowe. W jej składzie znajdują się wybitnymi przedstawiciele różnych dziedzin nauki oraz instytucji naukowych: Akademii Nauk FR, rosyjskich uczelni wyższych i centrów naukowo – badawczych.

Rola Rady Bezpieczeństwa FR w walce z terroryzmem polega na rozwiązywaniu problemów strategicznych w tej sferze, a także wypracowywaniu najbardziej skutecznych rozstrzygnięć i decyzji pozwalających na efektywniejsze zwalczanie omawianego zjawiska.

2.2.5 Federalna Służba Bezpieczeństwa i Służba Wywiadu Zagranicznego

Federalna Służba Bezpieczeństwa jest jedną z wielu służb państwowych funkcjonujących na szczeblu federalnym. Można ją zaliczyć do spadkobierców i kontynuatorów Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR¹⁰⁸.

Jej rolę, określa artykuł pierwszy *Federalna służba bezpieczeństwa i jej przeznaczenie* ustawy *O federalnej służbie bezpieczeństwa*¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Szerzej o funkcjonowaniu Rady Bezpieczeństwa FR, jej statusie prawnym i politycznym czytaj: Kraj K., Status i pozycja polityczna Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej [w:] Bezpieczeństwo, Teoria i Praktyka, nr. 1-2 (I) Kraków 2008, s. 147 – 157.

¹⁰⁷ О совершенствовании деятельности Научного совета при Совете Безопасности Российской Федерации, Указ Президента РФ №182 от 19.02.2005 г. z późn. zm.

¹⁰⁸ О истории радзиеких и współczesных роsyjsких служб спеcьяльных czytaj m.in. Knight A., Szpieczy bez maski, spadkobiercy KGB, Warszawa 2001; Grajewski A., Tarcza i miecz, rosyjskie służby specjalne 1991 – 1998, Warszawa 1998; Энциклопедия секретных служб России, (red. Колпакди А.И.), Москва 2004.

¹⁰⁹ О Федеральной службе безопасности, Федеральный закон № 40 - ФЗ от 3.04 1995 г. z późn. zm.

Federalna Służba Bezpieczeństwa – wspólny scentralizowany system organów federalnej służby bezpieczeństwa, urzeczywistniająca realizację, w granicach swoich kompetencji, zadań dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa federacji Rosyjskiej. Kierownictwo nad działalnością Federalnej Służby Bezpieczeństwa sprawuje Prezydent Federacji Rosyjskiej.

Zarządzanie Federalna Służba Bezpieczeństwa sprawuje szef federalnego organu władzy wykonawczej w dziedzinie zapewnienia bezpieczeństwa poprzez wymieniony federalny organ władzy wykonawczej i jego organa terytorialne. Szef federalnego organu władzy wykonawczej w dziedzinie zapewnienia bezpieczeństwa wyznaczany jest na stanowisko i zwalniany z niego przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej¹¹⁰.

Przytoczony artykuł pierwszy ustawy o FSB jednoznacznie sytuuje ją w systemie bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, jako organ bezpośrednio podporządkowany prezydentowi, który powołuje jej dyrektora posiadającego rangę ministra federalnego. Jak twierdzi Katarzyna Jurewicz – Bakun, służby specjalne (czytaj też FSB) (...) *we współczesnej Rosji stanowią jeden z ważniejszych filarów władzy państwowej*¹¹¹. Trudno z tym stwierdzeniem się nie zgodzić.

Ustawa określa ona m in. prawne podstawy i zakres działalności organów bezpieczeństwa: kontrwywiad, walkę z przestępczością oraz prowadzoną przez obce państwa działalnością wywiadowczą. Precyzuje siły i środki, uzbrojenie i wyposażenie, finansowe i materialno–techniczne zabezpieczenie działalności FSB. Zgodnie z ustawą kontrolę nad jej pracą sprawuje prezydent FR, rząd, właściwe komisje parlamentarne oraz organy prokuratorskie, w ramach własnych, ale ograniczonych kompetencji. Walka z terroryzmem skupia się w pionie Służby Ochrony Porządku Konstytucyjnego i Walki z Terroryzmem¹¹² oraz Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB. Współcześnie struktura departamentu składa się z sześciu elementów. Są nimi: Centrum Specjalnego Przeznaczenia, Zarząd Współpracy z Regionami, Zarząd Organizacyjno – Opera-

¹¹⁰ Tekst ustawy *O federalnej służbie bezpieczeństwa* w języku polskim podają w tłumaczeniu zamieszczonym w monografii M. Berliński, R. Zulczyk, *Federalna Służba Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2016.

¹¹¹ K. Jurewicz – Bakun, *Służby specjalne w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Studia politologiczne, Służby specjalne w państwach proradzieckich*, nr 43/2017, s. 95.

¹¹² Wcześniej były to Zarząd do Walki z Terroryzmem, który po sprawie Budionowska został przemianowany na Centrum Antyterrorystyczne. Czołowymi postaciami tych jednostek organizacyjnych byli: Władimir Proniczew (dowodził akcją odbicia zakładników w teatrze na Dubrowce), Gennadij Zotow, Borys Mylnikow, Władimir Pronin, Iwan Mironow, Władimir Kozłow czy German Ugriumow, który organizował pojmanie Salmana Radujewa i wielu innych.

cyjny, Zarząd Operacyjno – Śledczy, Zarząd do Walki z Terroryzmem i Politycznym Ekstremizmem oraz Zarząd Operacyjno – Koordynacyjny ds. Północnego Kaukazu.

Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB¹¹³ jest najbardziej istotnym elementem składowym służby zajmującym się bezpośrednią walką z przejawami terroryzmu, porwaniami, braniem zakładników czy rozbrajaniem ładunków wybuchowych. W skład centrum wchodzi m in. zarządy „A” (*Alfa*) oraz „W” (*Wympiel*). Początkowo były elementami struktury Zarządu Operacji Specjalnych FSB, a następnie po utworzeniu Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB znalazły się w jego składzie¹¹⁴.

Osnaz (specnaz) Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji, to nie tylko powyższe grup (zarządy) CSP FSB FR, ale również Służba Specjalnego Przeznaczenia dyslokowana na Kaukazie, Zarząd „S” oraz regionalne pododdziały specjalne. Należą do nich *Regionalne Służby Specjalnego Przeznaczenia* (*Региональные службы специального назначения*) w Petersburgu¹¹⁵, Chabarovsku i Kubaniu. Kolejnymi są *Regionalne Oddziały Specjalnego Przeznaczenia* (*Региональные отделения специального назначения*) w obwodach Murmańskim, Swierdłowskim oraz Nowosybirskim. Najmniejszymi komórkami organizacyjnymi specnazu FSB są *Oddziały Towarzyszące Przeprowadzaniu Przedsięwzięć Specjalnych (Operacyjnych)*, (*Отделы сопровождения оперативных мероприятий*)¹¹⁶. Są one dyslokowane w pozostałych podmiotach Federacji Rosyjskiej. Operacyjnie podporządkowane są szefowi Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB. Warto w kilku słowach przybliżyć strukturę CSP FSB. Oprócz wyżej wymienionych zarządów „A” i „W” funkcjonuje Zarząd „S”, którego podstawowym zadaniem jest zwalczanie przestępczej działalności oddziałów zbrojnych, handlu narkotykami i bronią oraz zatrzymywanie liderów organizacji przestępczych. Dyslokowana na Kaukazie *Służba Specjalnego Przeznaczenia* zajmuje się bieżącym zwalczaniem aktów terroru. Oczywiście nie tylko jej funkcjonariusze uczestniczą w tych działaniach. Rotacyjnie w tzw. *komandirowkach* (delegacjach) na Kaukazie przebywają *bojcy* pozosta-

¹¹³ Baza Centrum Specjalnego Przeznaczenia znajduje się w mieście Bałaszycha, jego części wojskowej nr 35690, telefony 523-63-43 i 523-90-60.

¹¹⁴ А. Север, ФСБ, Москва 2010, s. 219 – 220.

¹¹⁵ W Petersburgu służba kontynuuje tradycje nieetatowego oddziału antyterrorystycznego z czasów ZSRR – *Baltika*. Obecnie oddział nazywa się *Grad*, zob. К. Путьев, «Град» - работы специалистам по антитеррору хватит надолго [w:] ФСБ за и против, № 4(26) 2013, s. 8 – 13. Np. oddział w Murmańsku nosi nazwę *Касатка*, czyli jednej z odmian jaskółki.

¹¹⁶ А. Север, ФСБ..., wyd. cyt., s. 221 – 222.

łych zarządów Centrum. Według moich szacunkowych ustaleń Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB od 1998 roku przeprowadziło ponad 3000 operacji specjalnych różnego typu. O szczegółach niektórych z nich można się dowiedzieć z licznych publikacji. Do czołówki zlikwidowanych lub pojmanych przez komandosów CSP FSB terrorystów na Kaukazie należą: Salman Radujew (2000), Arbi Barajew (2001), Abu Umar (2001), Asłan Maschadow (2005), Szamil Basajew (2006), Ali Talijew (2010) i wielu innych¹¹⁷. Do najbardziej znanych dużych operacji kontrterrorystycznych Centrum należą te przeprowadzone w teatrze na Dubrowce w październiku 2002 roku oraz w Biesłanie¹¹⁸ w 2004 r.

Jednym z podstawowych, uregulowanych ustawowo zadań FSB, jest walka z szeroko rozumianą przestępczością, w tym z terroryzmem. Służba w celu jego zwalczania podejmuje działania operacyjno-śledcze oraz rozpoznawcze dla ujawnienia, uprzedzenia, przerwania szpiegostwa, działalności terrorystycznej czy zorganizowanej przestępczości. Obecnie odpowiada za bezpieczeństwo granic FR, niedopuszczenie do przemytu broni, materiałów wybuchowych, materiałów radioaktywnych oraz innych mogących służyć do dokonywania aktów terroru. Działalność FSB w tym zakresie oparta jest m.in. na ustawie *O operacyjno-śledczej działalności w Federacji Rosyjskiej*, kodeksie karnym oraz kodeksie karnym wykonawczym. Liczebność funkcjonariuszy Federalnej Służby Bezpieczeństwa szacuje się ok. 92 tysiące. W centralnym aparacie FSB pracuje około 4000 ludzi. Do tej liczby należy dodać około 140 tysięcy żołnierzy wojsk ochrony pogranicza oraz wiele tysięcy funkcjonariuszy byłej Federalnej Agencji Łączności i Informacji¹¹⁹.

Rosyjskie kadry do walki z terroryzmem szkolone są m.in. w Akademii Federalnej Służby Bezpieczeństwa¹²⁰. Akademia przygotowuje, jako wieloprofilowa wyższa uczelnia, specjalistów począwszy od przygotowania humani-

¹¹⁷ www.nac.gov.ru.

¹¹⁸ Zob. K. Kraj, FSB Rosji w walce z terroryzmem, [w:] MMS Komandos nr 5 z 2009 r., s. 46 – 51, A. Jóźwiak, Specnaz KGB/FSB – oddziały „Alfa” i „Wypiel”. Historia i teraźniejszość, [w:] Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa, Przeszłość- Teraźniejszość – Przyszłość Materiały i studia, (red. A. Krzak, D. Gibas – Krzak), Szczecin – Warszawa 2012, t. II, s. 244 – 246.

¹¹⁹ Więcej czytaj w *Энциклопедия секретных служб России*, (red. Колпакди А.И.), Москва 2004, s. 271 – 277, 357 – 360. Liczba pracowników FAPSI była okryta taką samą tajemnicą jak jej amerykańskiego odpowiednika Narodowej Agencji Bezpieczeństwa (NSA).

¹²⁰ Akademia powstała 24.08.1992 r. na mocy dekretu prezydenta z 24.08.1992 r. na bazie Wyższej Szkoły KGB im. Feliksa Dzierżyńskiego. Adres szkoły 117602 Moskwa, Prospekt Miczurina 70.

stycznego, poprzez nauki przyrodnicze do wykształcenia inżynierskiego. Początki akademii to rok 1921, kiedy to WCzK rozpoczęła kursy w celu przygotowania pracowników operacyjnych¹²¹. Obecnie akademia jest jedną z największych uczelni Rosji. W jej skład wchodzi m in. Instytut Kryptografii, Łączności i Informatyki. Nauka prowadzona jest na siedmiu fakultetach, funkcjonuje 46 katedr¹²² oraz Centrum Naukowo – Badawcze, nie licząc działów zabezpieczających pracę szkoły. W uczelni wykłada około 12 akademików, 16 członków – korespondentów Rosyjskiej Akademii Nauk i około 100 profesorów. Nauczanych jest czterdzieści języków obcych. Absolwenci tej i innych specjalnych uczelni Rosji stanowią zaplecze dla wszystkich instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa, w tym za walkę z terroryzmem.

Drugą ważną z punktu widzenia walki z terroryzmem jest Służba Wywiadu Zagranicznego (SWZ). Jej zadaniem jest zbieranie informacji o działalności zagranicznych terrorystów i międzynarodowych organizacji terrorystycznych. SWZ odpowiada za bezpieczeństwo własności i instytucji rosyjskich poza jej granicami, pracowników i ich rodzin¹²³. Służba Wywiadu Zagranicznego działa w oparciu o federalną ustawę O wywiadzie zagranicznym¹²⁴. Ustawa reguluje całokształt prawnych, technicznych, finansowych, operacyjnych sposobów i metod działalności oraz funkcjonowania SWZ. Służba kontynuuje tradycje I Zarządu Głównego KGB oraz jego poprzedników¹²⁵. Głównymi ustawowymi zadaniami SWZ jest aktywne uczestnictwo w realizacji rosyjskiej polityki zagranicznej, wzmocnienie potencjału obronnego państwa, zabezpieczenie jego socjalnego i ekonomicznego rozwoju. W sferze polityki zagranicznej zadania SWZ polegają na wcześniejszym zdobywaniu informacji o polityce czołowych

¹²¹ Naukę rozpoczęło 150 kursantów. W początkach lat czterdziestych absolwentem szkoły był co trzeci z szefów organów bezpieczeństwa. Zob. szerzej Энциклопедия секретных служб..., wyd. cyt., s. 360 – 363.

¹²² Szefem katedry w uczelni był. pułkownik, doktor nauk wojskowych, Bohater Związku Radzieckiego Grigorij Bojarinow poległy podczas zdobywania pałacu prezydenta Amina w Kabulu w 1979 r., współtwórca i wieloletni szef Kursów Doskonalenia Kadr Oficerskich (KGB), podczas których były przygotowywane kadry dla działań dywersyjnych w czasie wojny, przygotowane do tworzenia ruchu partyzanckiego na nieprzyjacielskich tyłach, zob. K. Kraj, Rzemiosło dywersanta, KUOS – Kursy Doskonalenia Kadr Oficerskich KGB ZSRR [w:] MMS Komandos nr 4/2009.

¹²³ SWZ dysponuje własnym oddziałem dywersyjno – sabotażowym *Заслон*, który jak oceniać może uczestniczyć w operacjach kontrterrorystycznych zagranicą.

¹²⁴ Федеральный закон О внешней разведке № 5-ФЗ от 10.01.1996 г. з późн. zm.

¹²⁵ Były to Wydział Zagraniczny WCzK, OGPU oraz NKWD ZSRR. Kolejnymi są I Zarząd NKGB ZSRR, I Główny Zarząd MBP – MSW ZSRR, Komitet Informacji przy Radzie Ministrów ZSRR, PGU MBP i PGU KGB, Centralna Służba Wywiadu.

państw świata, szczególnie w stosunku do Rosji. Wcześniejsze wykrywanie sytuacji kryzysowych, które mogą sobą nieść zagrożenie dla FR. Gromadzenie i zdobywanie informacji o nowych rodzajach broni, w tym broni jądrowej. Do ważnych obowiązków i zadań SWZ należą: obrona ekonomicznych interesów Rosji, zdobywanie informacji o partnerach handlowych i ich sytuacji czy zbieranie informacji o działalności międzynarodowych organizacji gospodarczych i handlowych. Tradycyjnie wywiad cywilny gromadzi informacje z dziedziny technologii, szczególnie o zastosowaniu militarnym, w celu zabezpieczenia obronności kraju. Wszystkie pokrótce przedstawione zadania zostały sformułowane w ustawie o wywiadzie zagranicznym¹²⁶. Służba Wywiadu Zagranicznego podlega bezpośrednio prezydentowi Federacji Rosyjskiej, który sprawuje ogólne kierownictwo, określa zadania działalności wywiadowczej, kontroluje i koordynuje działalność organów wywiadu zagranicznego FR. Do pozostałych prerogatyw prezydenta w tej dziedzinie należy podejmowanie decyzji w sprawach podpisywania porozumień SWZ ze służbami specjalnymi (wywiadowczymi) innych państw świata¹²⁷. Prezydent powołuje kierownictwo wywiadu zagranicznego Federacji Rosyjskiej. Prawdopodobnie w służbie wywiadu pracuje około 15 tysięcy kadrowych funkcjonariuszy. Główną szkołą i zapleczem naukowym dla Służby Wywiadu Zagranicznego jest Akademia Wywiadu Zagranicznego powstała w 1994 roku w oparciu o bazę tzw. Instytutu¹²⁸ im. J. Andropowa. W akademii można zdobyć tytuł doktora i doktora habilitowanego. Potwierdzona wiedza na temat zakresu podejmowanych przez SWZ zadań w sferze walki z terroryzmem nie istnieje w oficjalnych publikacjach. Jednak na podstawie publikacji z urzędowej strony internetowej SWZ, materiałów dotyczących podejmowanych zagadnień w takich dziedzinach, jak: wyzwania w związku z rozprzestrzenianiem się broni masowego rażenia, problemami nie rozprzestrzeniania broni jądrowej czy likwidacją broni chemicznej należy przypuszczać, że obecnie ważnym kierunkiem pracy tej służby wywiadu jest rozpoznanie zagrożeń związanych z terroryzmem międzynarodowym¹²⁹. Nie ulega wątpliwości, że SWZ np. rozpracowuje czeczeńskie ośrodki emigracyjne (takie jak kiedyś działający w Krakowie) coraz organizacje wprowadzone do spisu ONZ

¹²⁶ Mówi o tym artykuł 6 ustawy О внешней разведке.

¹²⁷ Tamże, art. 12.

¹²⁸ Краснознаменный институт им. Ю. Андропова, wcześniej Szkoła Specjalnego Znaczenia, Szkoła Wywiadowcza, Wyższa Szkoła Wywiadowcza.

¹²⁹ Tak jak Centralna Agencja Wywiadowcza USA.

i uznane za terrorystyczne. Jak wspomnieliśmy w gestii służby jest ochrona obywateli i instytucji FR poza granicami. Do tej pory nie odnotowano groźnych incydentów związanych z atakami na rosyjskie instytucje za granicą. W mojej opinii może to świadczyć o sprawności rosyjskiego wywiadu. Jak wynika ze schematu organizacyjnego w składzie SWZ znajdują się operacyjne i analityczne komórki organizacyjne. Istotną rolę odgrywa kolegialne ciało jakim jest tzw. dyrekcja. W jej skład wchodzi dyrektor, jego zastępcy oraz szefowie zarządów i wydziałów. Zajmują się oni wypracowywaniem metod, sposobów działania czy analizą zagrożeń w działalności wywiadowczej. Ważką rolę spełnia grupa konsultantów dyrektora SWZ składająca się z doświadczonych i wybitnych¹³⁰ funkcjonariuszy służby wywiadowczej. Służba Wywiadu Zagranicznego w przeciwieństwie do innych służb specjalnych Rosji nie przechodziła ciągłych reorganizacji i w okresie ostatnich siedemnastu lat miała tylko pięciu dyrektorów¹³¹.

Obydwie federalne służby odgrywają istotną rolę w rozpracowywaniu i zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego czy terroryzmu na terytorium Federacji i zagranicą. Ich doświadczenie oraz zaplecze naukowe, wiedza oraz zgromadzone zasoby informacyjne, szczególnie z bardziej dostępnej Akademii FSB, mogą przy ściślejszej współpracy międzynarodowej być niezwykle pomocne w zwalczaniu fenomenu jakim jest współczesny terroryzm. Doświadczenia rosyjskich służb, praktyka, uczestnictwo ich funkcjonariuszy w operacjach o najwyższym stopniu trudności i niebezpieczeństw w zakresie bezpośredniej walki z terroryzmem i ekstremizmem są bardzo istotne. Federacja Rosyjska ze względu na swoje położenie może być kluczem do rozwiązania niektórych ważkich problemów związanych z walką z terroryzmem w Azji Centralnej oraz niedopuszczeniem do jego rozprzestrzeniania¹³². Natomiast wiedza, zasoby wywiadowcze oraz potencjalne możliwości rosyjskich służb specjalnych przy właściwym ich wykorzystaniu i współpracy mogą wnieść istotny wkład w bieżącą walkę z terrorystami.

¹³⁰ Jako przykład może służyć generał Wadim Kirpiczenko, m in. naczelnik zarządu tzw. nielegalów i zastępca szefa I Zarządu Głównego KGB (wywiadu).

¹³¹ Byli to Jewgienij Primakow, Wiaczesław Trubnikow. Siergiej Lebiediew, Michaił Fradkow Aktualnie dyrektorem SWZ Siergiej Naryszkin, były przewodniczący Dumy Państwowej, szef Administracji prezydenta FR i były oficer wywiadu, o czym mówił Władimir Putin, wprowadzając go na stanowisko dyrektora SWZ.

¹³² Przykładem jest operacja wojskowa w Syrii.

2.2.6 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Federalna Służba Wojsk Gwardii Narodowej

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Federacji Rosyjskiej powstało w styczniu 1992 roku po likwidacji MSW ZSRR. Zadania rządu określa federalna ustawa konstytucyjna *O rządzie Federacji Rosyjskiej* z 17 grudnia 1997 roku¹³³. W artykule 19 przywoływanej powyżej ustawy określone zostały uprawnienia i obowiązki rządu w sferze zapewnienia praworządności, praw i swobód obywateli oraz walki z przestępczością. Artykuł 20 określa zadania i obowiązki rządu FR w zakresie obrony i bezpieczeństwa narodowego Rosji. Uprawnienia ministrów federalnych zostały nakreślone przepisami artykułu 26 tejże ustawy. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zaliczyć możemy do grupy resortów o charakterze polityczno-administracyjnym¹³⁴. Przepisami konstytucji FR, artykułem 32 analizowanej ustawy oraz innymi ustawami określone zostały szczególne właściwości dotyczące kierowania niektórymi organami władzy wykonawczej. W ich myśl prezydent kieruje organami władzy wykonawczej zajmującymi się sprawami obrony, bezpieczeństwa, spraw wewnętrznych, spraw zagranicznych, sytuacjami nadzwyczajnymi. Ustanawia dla tych instytucji regulaminy organizacyjne, wyznacza kierowników resortów. Wykonuje także wobec nich inne pełnomocnictwa wynikające z jego kompetencji jako Najwyższego Głównodowodzącego Siłami Zbrojnymi FR i Przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa FR. Rząd w tym wypadku spełnia jedynie funkcje koordynatora działalności tychże organów władzy państwowej. Ministerstwo podlega prezydentowi FR oraz w niektórych sprawach rządowi. Zarządza systemem organów spraw wewnętrznych, do których należą ministerstwa republik FR, główne zarządy spraw wewnętrznych, zarządy i oddziały spraw wewnętrznych krajów, obwodów, miast znaczenia federalnego, obwodów autonomicznych itd. W skład systemu spraw wewnętrznych wchodzi także regionalne zarządy do walki z przestępczością zorganizowaną. Do podstawowych zadań MSW należą: obrona praw i swobód obywatelskich, ochrona własności tak państwowej jak i prywatnej, zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zapobieganie i wykrywanie przestępstw, zapewnienie wykonania kar. Wymienione zadania nie są jedynymi nałożonymi

¹³³ О Правительстве..., wyd. cyt.

¹³⁴ Por. Zieliński E., *Współczesna Rosja, Studium polityczno – ustrojowe*, Warszawa 1995. Autor wyróżnia jeszcze trzy grupy: są nimi ministerstwa zarządzające gospodarką, te o charakterze socjalno – oświatowym oraz resorty usługowo – łącznościowe.

na MSW obowiązkami. Funkcjonariusze policji uczestniczą w walce z terroryzmem oraz biorą udział w walkach na Północnym Kaukazie. Liczebność funkcjonariuszy policji to 756 859 etatów¹³⁵.

W kwietniu 2016 roku prezydent Władimir Putin dokonał reformy niektórych struktur siłowych. Na bazie wojsk wewnętrznych utworzył Federalną Służbę Wojsk Gwardii Narodowej¹³⁶. Jego dekret poprzedził, tak jak w wypadku ustawy *O przeciwdziałaniu terroryzmowi* ustawę *O Wojskach Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej*¹³⁷. W strukturę FSWGN weszły oprócz jednostek Wojsk Wewnętrznych MSW oddziały OMON oraz SOBR¹³⁸ oraz inne oddziały i centra specjalnego przeznaczenia. MSW najprawdopodobniej posiadało 16 oddziałów specjalnego przeznaczenia¹³⁹ Wojsk Wewnętrznych. Należały do nich m in. pułk *Witiaz* oraz oddziały specjalnego przeznaczenia: *Ruś, Rosicz, Skif, Ryś, Ural, Jermak, Bars, Kuzbas, Ratnik, Tajfun oraz Bulat*. W MSW prawdopodobnie były trzy centra specjalnego przeznaczenia. Ministerstwo ciągle rozbudowywało siły specjalne np. operatorów dronów czy specjalistów paralotniarzy. Wszystkie te jednostki weszły w skład nowo utworzonej służby federalnej. Co jest istotne, jej szef i zarazem dowódca Wojsk Gwardii Narodowej został zrównany rangą z ministrem federalnym oraz, tak jak szef MSW, został członkiem Rady Bezpieczeństwa FR oraz Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego.

Liczebność Wojska Gwardii Narodowej przewyższa 340 tysięcy, z tym, że tej liczbie mieszczą się pracownicy cywilni. Liczebność centralnego aparatu FSWGN, to 2110 osób, w tym 1615 wojskowych, 404 funkcjonariuszy oraz 81 pracowników cywilnych¹⁴⁰. Gwardia dysponuje czołgami, transporterami opancerzonymi, moździerzami, działami, samolotami oraz śmigłowcami¹⁴¹ i jest zorganizowana w okręgi wojskowe.

¹³⁵ Zob. Об изменении и признании утратившими силу некоторых актов Президента Российской Федерации, Указ Президента РФ № 480 от 20.09.2016 г., pkt. 2 dekretu. Jest to liczba zapisana w dekrete (etatyżacja).

¹³⁶ Zob. Вопросы Федеральной службы войск национальной гвардии, Указ Президента РФ № 157 от 05.04.2016 г. z późn. zm.

¹³⁷ О войсках национальной гвардии Российской Федерации, Федеральный закон № 226 –ФЗ от 03.07.2016 г.

¹³⁸ Отряд милиции особого назначения (ОМОН) i Специальный отряд быстрого реагирования (СОБР).

¹³⁹ Zob. Спецназ России, энциклопедия, Москва 2007, s. 41 – 45, 163 – 164, 261 – 266, 269 284, 287, 293 – 294, 349.

¹⁴⁰ О штатной численности центрального аппарата Федеральной службы войск национальной гвардии Российской Федерации, Указ Президента РФ № 482 от 20.09.2016 г.

Kadry MSW i FSWGN są kształcone w instytutach i innych uczelniach ministerstwa, takich jak: Uniwersytet Spraw Wewnętrznych w Moskwie czy Akademia Spraw Wewnętrznych w Petersburgu oraz szkołach i akademiach Sił Zbrojnych FR.

2.2.7 Ministerstwo Obrony

Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej należy do wymienionej kategorii resortów administracyjno–politycznych, nazywanych popularnie resortami siłowymi. Tak, jak MSW ministerstwo obrony kierowane jest bezpośrednio przez prezydenta Federacji Rosyjskiej. Ministerstwo jest federalnym organem władzy wykonawczej, który odpowiada za politykę Rosji w dziedzinie obrony narodowej. Zajmuje się koordynacją pracy innych organów federalnych organów władzy wykonawczej w tej dziedzinie. Do pierwszoplanowych zadań ministerstwa należy przygotowywanie przedsięwzięć mających na celu utrzymanie gotowości bojowej i mobilizacyjnej oraz przygotowanie sił zbrojnych do odparcia agresji przeciwko FR. Uczestniczy w przygotowywaniu propozycji dotyczących problemów polityki wojskowej Rosji oraz jej doktryny wojennej. Zadania ministerstwa określone zostały regulaminem nadanym dekretem prezydenta¹⁴². Ministerstwo Obrony swoje zadania realizuje poprzez podległe mu służby i centralne organa administracji wojskowej i Sztab Generalny Sił Zbrojnych FR oraz jego komórki organizacyjne. Z punktu widzenia walki z terroryzmem bardzo ważną funkcją ministerstwa jest realizacja działalności wywiadowczej niezbędnej ze względu na interesy bezpieczeństwa i obrony państwa. Sztab Generalny Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej¹⁴³ spełnia klasyczne funkcje w organizowaniu i kierowaniu wojakiem. Jest realizatorem działalności wywiadowczej oraz operacji specjalnych skierowanych przeciwko organizacjom i grupom terrorystycznym i ekstremistycznym. Jednostką sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej prowadzącą bezpośrednią walkę z terrorystami i ekstremistami, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji na Północnym Kaukazie, jest Główny Zarząd Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyj-

¹⁴¹ Więcej zob. www.rosgvard.ru.

¹⁴² Положение о министерстве обороны Российской Федерации, Указ Президента РФ № 1082 от 16.08.2004 г. з późn. zm.

¹⁴³ O sztabie generalnym czytaj Topolski I., Siła militarna..., wyd. cyt., s. 47- 49 oraz Main S.J., Couch for the MoD or hte CGS ? The Russian Ministry of Defence & The General Staff 2001 – 2004, Conflict Studies Research Centre, Russian Series 04/09, kwiecień 2004; R. Śmi-gielski, Osierocona armia Założenia polityki obronnej oraz Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej w latach 1992 – 2004, Warszawa 2006, s. 70 – 74.

skiej, bardziej znany pod akronimem GRU. Główny Zarząd działa na podstawie omawianej wcześniej ustawy O wywiadzie zagranicznym. Jest on częścią Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, a jego szef ma rangę zastępcy szefa sztabu¹⁴⁴. GRU zajmuje się zbieraniem informacji będących w zainteresowaniu Ministerstwa Obrony i sił zbrojnych. Są to kwestie militarne, zagrożenie obiektów wojskowych, rozpoznanie oraz zwalczanie grup zbrojnych prowadzących działalność terrorystyczną. Zarząd prowadzi także działalność w sferze wywiadu elektronicznego i kosmicznego. Ramieniem zbrojnym GRU są oddziały *специального назначения* (specnaz). Liczbę żołnierzy służących w GRU ocenia się na około 12 - 15 tysięcy. Kadry dla wywiadu wojskowego przygotowywane są w Akademii Wojskowo – Dyplomatycznej¹⁴⁵.

2.2.8 Inne struktury uczestniczące w walce z terroryzmem (wybór)

Ministerstwo ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Skutków Klęsk Żywiolowych zostało utworzone na bazie Państwowego Komitetu Federacji Rosyjskiej ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Następstw Klęsk Żywiolowych. Ministerstwo i jego funkcjonariusze (żołnierze), ratownicy uczestniczą w likwidacji klęsk żywiołowych na terytorium Rosji, jak i poza jej granicami. Zajmują się likwidacją skutków akcji terrorystycznych i wspierają w zakresie ratownictwa medycznego¹⁴⁶ służby specjalne wykonujące operacje antyterrorystyczne. Funkcjonariusze ministerstwa brali udział w ratowaniu zakładników uwolnionych na Dubrowce oraz podczas szturmów szkoły w Biesłanie¹⁴⁷. Szacuje się, że personel ministerstwa liczy około 130 tysięcy osób. W tym liczba żołnierzy wojsk obrony cywilnej wchodzących w skład osobowy resortu to ok. 22 tysiące. Są oni zorganizowani w brygady, pułki i samodzielne bataliony. Ministerstwo ma w swojej dyspozycji samoloty i helikoptery transportowe, ratownicze i gaśnicze¹⁴⁸.

¹⁴⁴ O historii rosyjskiego wywiadu wojskowego czytaj Колпакиди А., Прохоров Д., Империя ГРУ, Очерки истории российской военной разведки, Москва 2000; А. Колпакиди, А. Север, История спецназа ГРУ От военных партизан до “вежливых людей”, Москва 2017.

¹⁴⁵ Absolwenci tej uczelni służą także w innych rosyjskich służbach specjalnych.

¹⁴⁶ Zob. K. Kraj, Służba medycyny katastrof i awaryjno – ratownicze formacje ministerstwa ds. sytuacji nadzwyczajnych Federacji Rosyjskiej, [w:] Ostry Dyżur t. 6 nr 2/2013, s. 68 – 72.

¹⁴⁷ Nie oceniam tutaj ich skuteczności i profesjonalności działania.

¹⁴⁸ www.mchs.gov.ru.

Federalną Służbą Migracyjną kieruje rząd rosyjski. Działa ona w oparciu o regulamin zatwierdzony postanowieniem rządu FR¹⁴⁹. Określa on obowiązki i zadania tej służby. FSM kontroluje, nadzoruje państwowe świadczenia w sferze migracji. Prowadzi rejestry obywateli Rosji, wydaje dokumenty do wjazdu na jej terytorium obywatelom innych państw lub osobom bez obywatelstwa. Innymi słowy organizuje i nadzoruje całość polityki Rosji w sferze migracji, imigracji, a także procedury związane z przyznawaniem lub pozbawianiem obywatelstwa, uchodźcami politycznymi, rejestrami meldunkowymi. Prowadzi również współpracę w zakresie swoich kompetencji ze służbami imigracyjnymi innych państw. Sprawna działalność FSM, przy współpracy z innymi służbami specjalnymi (jak np. ochrona pogranicza), ułatwia kontrolę i rozpoznanie osób mogących stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa Rosji, w tym członków międzynarodowych organizacji terrorystycznych.

Federalna Służba Ochrony działa w oparciu o ustawę *O ochronie państwowej*¹⁵⁰ z 1996 r. Ustawa w swoich 36 artykułach reguluje problematykę ochrony państwowej zaczynając od obszaru działania i wyjaśnienia podstawowych pojęć związanych z jej funkcjonowaniem

Aby zrozumieć znaczenie Federalnej Służby Ochrony, dla sprawnego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa państwa, musimy wiedzieć, co kryje się pod pojęciem ochrona państwowa.

*Ochrona państwowa – działalność mająca na celu zapewnienie bezpieczeństwa obiektów ochrony państwowej i ochrony ochraniających obiektów, wykonywana w celu bezpiecznego i swobodnego sprawowania władzy państwowej w Federacji Rosyjskiej i wykonywania międzynarodowych obowiązków Federacji Rosyjskiej, realizowana na podstawie ogółu prawnych, organizacyjnych, ochronnych, porządkowych, operacyjno – śledczych, technicznych, informacyjnych i innych środków*¹⁵¹ (tłum. własne – K.K.).

Służba ochronna zapewnia bezpieczną, niezbędną dla organów władzy pewnie działającą łączność¹⁵² oraz gwarantuje bezpieczeństwo informacyjne łączności zapewnianej prezydentowi FR, rządowi oraz innym państwowym organom władzy, w czasie pokoju i wojny, także podczas wystąpienia sytuacji

¹⁴⁹ О вопросах Федеральной миграционной службы, Постановление Правительства РФ № 711 от 13.07.2012 г. z późn. zm.

¹⁵⁰ О государственной охране, Федеральный закон, № 57 – ФЗ от 27.05. 1996 г. z późn. zm.

¹⁵¹ Tamże, art. 1, akapit pierwszy.

¹⁵² Przed reformą systemu organów bezpieczeństwa państwowego z 2003 r. za organizację łączności była odpowiedzialna Federalna Agencja Łączności Rządowej i Informacji.

nadzwyczajnych. Prawie tożsame zadanie FSO jest związane, ze zorganizowaniem federalnych systemów informacyjnych dla informacyjno–technologicznego i informacyjno–analitycznego zabezpieczenia funkcjonowania organów władzy państwowej¹⁵³.

Obiektami ochrony państwowej są następujące osobistości Federacji Rosyjskiej: prezydent, premier, przewodniczący Rady Federacji, przewodniczący Dumy Państwowej, przewodniczący Sądu Konstytucyjnego, przewodniczący Sądu Najwyższego FR, prokurator generalny, przewodzący Komitetu Śledczego FR¹⁵⁴ w trakcie pełnienia przez nich obowiązków. Na podstawie decyzji prezydenta Rosji ochrona państwowa może być zapewniona członkom obydwu izb parlamentu FR oraz urzędnikom federalnym oraz innym osobistościom¹⁵⁵. System zapewniania ochrony państwowej dla wskazanych wyżej osób jest ustalany przez prezydenta Federacji Rosyjskiej¹⁵⁶. Ustawa reguluje również sprawy zapewnienia bezpieczeństwa szefów państw i rządów oraz innych zagranicznych osobistości w okresie przebywania na terytorium Rosji. Jest to oczywiście regulowane odpowiednimi układami FR oraz porozumieniami pomiędzy organami rosyjskiej ochrony państwowej, a ich odpowiednikami zagranicą. Jeżeli zachodzi konieczność ochrony innych zagranicznych osobistości przebywających na terytorium Rosji jest ona zapewniana na podstawie odpowiedniego zarządzenia (dyspozycji) prezydenta Rosji.

Federalna Służba Ochrony bezpośrednio podlega prezydentowi. Jej liczebność oceniana jest na około 20 tysięcy funkcjonariuszy. Jest ona instytucją o której strukturze, zadaniach i możliwościach operacyjnych niewiele wiadomo. Nie ulega jednak wątpliwości, że jej znaczenie dla walki z terroryzmem jest w systemie struktur siłowych Rosji istotne, a jej dyrektor jest członkiem Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego. O jej skuteczności świadczy fakt, że nigdy nie doszło do bezpośredniego zagrożenia życia prezydenta, tak Jelcyna jak i Putina podczas ich wizyt na terenach objętych walkami, jak np. w Czeczenii. Dysponuje również tzw. czarnymi беретami, formacją będącą oddziałem komandosów, przeszkoloną w operacjach kotrterrorystycznych. Oddziały wojskowe w składzie FSO posiadają ciężkie uzbrojenie tj. wozy pancerne, działa, moździerze, rakiety przeciwlotnicze¹⁵⁷.

¹⁵³ О государственной..., wyd. cyt., art. 4.

¹⁵⁴ Tamże, Art 8. Do nowelizacji ustawy w 2014 r. Ustawowa ochrona jeszcze obejmowała przewodniczącego Sądu Arbitrażowego.

¹⁵⁵ О государственной охране..., wyd. cyt., art. 9.

¹⁵⁶ Tamże, art. 10.

¹⁵⁷ Wyposażony jest w nie tzw. pułk prezydencki. (dawniej nazywany kremłowskim).

Konkluzje

1. Federacja Rosyjska należy do pionierów ustawowych rozwiązań w sferze zwalczania terroryzmu oraz współpracy międzypaństwowej w tym zakresie od lat dziewięćdziesiątych XX wieku.
2. Historia rosyjskiego ustawodawstwa antyterrorystycznego jest przykładem trudności, które występują przy prowadzeniu działalności legislacyjnej w tej sferze i jest przyczynkiem do stwierdzenia, że dla zwalczania terroryzmu niezbędne są skuteczne narzędzia prawne.
3. Rosja posiada wyspecjalizowany (charakterystyczny dla jej rozwiązań prawnych i organizacyjnych) organ kierujący i koordynujący walkę z terroryzmem – Narodowy Komitet Antyterrorystyczny.
4. Prezydent Rosji i zarazem Najwyższy Głównodowodzący Siłami Zbrojnymi FR jest osobą kluczową i podejmującą najważniejsze decyzje w systemie zwalczania terroryzmu.
5. Rosyjski system zwalczania terroryzmu skupia organa władz wykonawczych wszystkich szczebli oraz angażuje do współpracy organizacje społeczne i pojedynczych obywateli.
6. Podstawową służbą specjalną na której spoczywa odpowiedzialność za walkę z terroryzmem jest Federalna Służba Bezpieczeństwa FR.
7. Przedstawiona w rozdziale historia i przebieg organizacji systemu zwalczania terroryzmu w Rosji udowadnia, jak skomplikowana i trudna jest problematyka walki z tym fenomenem. Wskazuje na potrzebę jej prowadzenia na wielu płaszczyznach, w porozumieniu ze społeczeństwem, konieczność prowadzenia szerokich działań prewencyjnych, stworzenie systemu ratownictwa medycznego oraz likwidacji skutków i następstw aktów terrorystycznych.
8. Aby stworzyć skuteczny system zwalczania terroryzmu, całościowej polityki antyterrorystycznej należy badać i wykorzystywać rozwiązania oraz pomysły państw mających największe doświadczenie walki z terroryzmem. Jednym z nich jest Federacja Rosyjska, tocząca ten bój od ponad 20 lat.

Rosja w walce z terroryzmem

3.1 Umowa o współpracy państw członków WNP w walce z terroryzmem

Inicjatywę utworzenia WNP podjęli 8 grudnia 1991 r. w Wiskuli pod Brześciem przywódcy trzech słowiańskich republik – Białorusi, Rosji i Ukrainy¹. Wspólnota Niepodległych Państw jest organizacją o stosunkowo luźnej strukturze. Nie jest państwem ani formalnym ciałem ponadnarodowym. Sama organizacja WNP jest bardzo skomplikowana, w wyniku wytworzenia wielkiej ilości aktów prawnych (idących w setki) oraz powołania dużej ilości rozmaitych organów, instytucji, sądów, banków itp. Statut WNP uchwalony został dopiero w styczniu 1993 przez siedmiu tzw. pierwotnych członków wspólnoty. Do ważniejszych organów WNP należą Rada Szefów Państw, Rada Szefów Rządów czy Rada Ministrów Spraw Zagranicznych². Nie można pełni zgodzić się z oceną WNP prezentowaną przez Grzegorza Przebindę, który uważa że: *Wspólnota Niepodległych Państw powołana na-
zajutrz po rozwiązaniu ZSRR była już tylko rozpaczliwym zabiegiem próbującym jakoś scalić stare struktury*³. Nie ulega wątpliwości, że politycy decydujący się na rozwiązanie ZSRR, w tym Borys Jelcyn, nie mieli odpowiedzi na podstawowe pytania: co dalej, jak ma wyglądać przyszłość? Łączyła ich chęć zrealizowania własnych partykularnych interesów oraz zaspokojenie rozbudzonych, ponad miarę, takich m in. zjawisk, jak: tożsamość narodowa czy realizacja oświadczeń o suwerenności poszczególnych republik. W mojej

¹ O początkach i historii WNP czytaj np. E. Cziomer, W. L. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2005, s. 381 – 386; J. Kukułka, *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1998, s. 505 – 515; A. Skrzypek, *Druga smuta...*, wyd. cyt., s. 67 – 76; M. Czajkowski, *Pozycja Rosji i Wspólnoty Niepodległych Państw [w:] Międzynarodowe stosunki polityczne* (red. nauk. E. Cziomer), Kraków 2008, s. 355 – 361.

² Zob. E. Cziomer, W. L. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych...*, wyd. cyt., s. 302 lub oficjalna strona internetowa WNP www.cis.minsk.by.

³ G. Przebinda, *Piekło z widokiem na niebo, Spotkania z Rosją 1999-2004*, Kraków 2004, s. 36.

ocenie ewoluująca w ZSRR bez chwili przerwy sytuacja społeczno–polityczna wyprzedzała jej rozumienie i ocenę przez ówczesnych przywódców politycznych. Uprzedzając nieuchronny, ich zdaniem, rozpad Związku Radzieckiego, zdecydowali o jego rozwiązaniu (kwestia legalności decyzji). WNP miała być odpowiedzią na pustkę geopolityczną powstałą po ZSRR⁴.

My zajmujemy się współdziałaniem państw WNP na polu walki z terroryzmem i ekstremizmem. Jest to specyficzny rodzaj stosunków pomiędzy państwami byłego ZSRR, którym zainteresowanych było wiele z nich. Szczególnie tych zagrożonych przez terroryzm. Z Rosją na czele. Oprócz wcześniej wymienionych organów⁵ Wspólnoty problematyka, którą się zajmujemy w książce, znajduje się w zainteresowaniu Zgromadzenia Międzyparlamentarnego WNP, Rady Koordynacyjnej Generalnych Prokuratorów, Rady Ministrów Spraw Wewnętrznych, Rady Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych, Rady Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza, Rady Ministrów Obrony oraz Centrum Antyterrorystycznego WNP. Genezy współpracy państw członków WNP w walce z terroryzmem, stworzenia wspólnego programu tej walki oraz struktur organizacyjnych, należy poszukiwać w podpisanej 4 czerwca 1999 roku w Mińsku umowie *O współpracy państw członków WNP w walce z terroryzmem* (*Договор о сотрудничестве государств – участников Содружества Независимых Государств в борьбе с терроризмом*)⁶. Umowa została podpisana na pięć lat, od momentu jej wejścia w życie⁷, czyli od dnia podpisania. Umowa podlega automatycznemu przedłużeniu na kolejne pięcioletnie okresy, o ile jej strony nie przyjmą innych rozwiązań⁸. Ten liczący 25 artykułów dokument porządkuje sprawy współpracy państw WNP w całej sferze przeciwdziałania jednemu z największych zagrożeń dla ich bezpieczeństwa narodowego – terroryzmowi. W artykule pierwszym umowy zdefiniowane zostały podstawowe terminy w niej wykorzysty-

⁴ Według mojej oceny rozpaczliwą operacją, mającą na celu utrzymanie starych struktur był pucz Giennadija Janajewa z sierpnia 1991 roku.

⁵ W ramach WNP powołano ponad 50 rozmaitych instytucji, banków, sądów i innych organów.

⁶ Tekst w posiadaniu autora. Federacja Rosyjska ratyfikowała umowę dopiero 15 grudnia 2004 roku. Układ został podpisany przez pełną dwunastkę ówczesnych krajów członkowskich WNP.

⁷ Art. 22 omawianej umowy określa szczegółowo tę problematykę, która związana jest z wewnętrznymi uregulowaniami prawnych umawiających się stron

⁸ Zob. art. 23. Każda ze stron może zrezygnować z uczestnictwa w umowie, spełniając określone warunki. Jednocześnie zobowiązania wynikłe z artykułów 18 i 10 obowiązują odpowiednio przez dziesięć lat i bezterminowo.

wane. Należą do nich definicje: terroryzmu⁹ i terroryzmu technologicznego, obiektów o podwyższonym technologicznym i ekologicznym zagrożeniu, specjalnych formacji antyterrorystycznych oraz specjalnych środków i materiałów zabezpieczenia (działalności antyterrorystycznej – K.K.).

Kolejne, początkowe artykuły, opisują sposoby współpracy i kwalifikacji aktów terrorystycznych, które mają być przez strony układu uznane za czyny kryminalne¹⁰. Artykuł 5, omawianej umowy jest, w mojej ocenie, kluczowym. Określa i precyzuje obowiązki w ramach współpracy kompetentnych dla walki z terroryzmem organów państw objętych umową. Do zadań wyszczególnionych w tym artykule należą: wymiana informacji, realizacja zapytań w sprawie przeprowadzenia przedsięwzięć operacyjno–śledczych, opracowanie i przyjęcie wspólnych przedsięwzięć dla uprzedzenia, rozpoznania, przeszkodzenia lub zbadania aktów terroryzmu oraz wzajemnego informowania się o nich. Strony umowy zobowiązane są do wzajemnej pomocy w ocenie stanu systemu fizycznej ochrony obiektów o podwyższonym poziomie zagrożenia ze względu na stosowane tam technologie oraz związane z tym zagrożenie ekologiczne. Zobowiązane są do opracowania przedsięwzięć dla udoskonalenia systemu ich ochrony. Kolejnym zadaniem jest wymienianie się informacjami o aktach prawnych oraz dokumentami dotyczącymi sposobów ich wdrażania w życie. Przy zgodzie zainteresowanych stron mogą być kierowane na ich terytorium oddziały antyterrorystyczne w celu udzielenia praktycznej pomocy w przerwaniu aktu terroryzmu oraz walki z ich następstwami. Uczestnicy umowy zobowiązali się do wymiany doświadczeń w zapobieganiu i zwalczaniu akcji terrorystycznych. W ramach wymiany mogą się odbywać staże, seminaria, konsultacje i naukowo – praktyczne konferencje. Obowiązkiem wynikającym z kolejnego punktu analizowanego artykułu jest zapewnienie pomocy w podnoszeniu kwalifikacji i przygotowaniu funkcjonariuszy organów walczących z terroryzmem. W ramach realizacji umowy, za zgodą stron, finansowane i prowadzone są naukowo–badawcze i doświadczalno–konstruktorskie prace nad opracowaniem systemów i środków fizycznej ochrony obiektów stwarzających podwyższone ryzyko ataku terrorystycznego. Umawiające się strony na podstawie odrębnych porozumień mogą dostarczać środki specjalne, technikę i wyposażenie dla zabezpieczenia działalności antyterrorystycznej.

⁹ Jest ona niezwykle podobna do omawianej przez nas definicji z rosyjskiej ustawy o walce z terroryzmem, która została uchwalona w 1998 r. (rok wcześniej niż umowa).

¹⁰ Zob. art. 4 umowy.

W kolejnych artykułach od szóstego do dziewiątego umowa określa zasady współpracy w zakresie normatywno-prawnym zdefiniowania problemów uprzedzania o aktach terroru oraz walki z nimi. Opisane są procedury, sposoby, czas, obowiązujące przy udzieleniu bądź odmowie udzielenia informacji, którą jest zainteresowana strona pytająca. Kolejny, dziesiąty artykuł umowy określa sposób postępowania z informacjami niejawnymi, ich wykorzystaniem lub przekazywaniem stronie trzeciej. Artykuł 11 precyzuje zakres informacji którymi wymieniają się właściwe dla walki z terroryzmem organa państwowe stron układu. Następne artykuły (12 do 17) omawiają problematykę związaną z praktyczną pomocą w zwalczaniu aktów terrorystycznych ze strony organów innych państw na terytorium strony zapraszającej. Sposoby i zakres udzielanej pomocy, przyspieszanie formalności związanych z przekraczaniem granic przez formacje antyterrorystyczne oraz odpowiedzialność za straty poniesione przez stronę zapraszającą w wyniku działań tej jednostki. W celu wypełniania zobowiązań umowy, kompetentne instytucje stron mogą prowadzić wspólne szkolenia, praktyki czy ćwiczenia pododdziałów antyterrorystycznych oraz konsultacje i robocze spotkania.

Ważnym dla efektywności zwalczania terroryzmu jest artykuł 18 określający sposoby postępowania z wzajemnie przekazywanymi środkami specjalnymi, techniką i wyposażeniem. Ostatnie sześć artykułów przedstawia metody finansowania pomocy okazywanej w ramach umowy, potwierdza brak ograniczeń w podpisywaniu przez strony porozumienia innych dwustronnych umów międzypaństwowych. Zgodnie z umową instytucje kompetentne dla zwalczania zjawiska terroryzmu mogą między sobą podpisywać porozumienia uszczegółowiające sposób ich wypełnienia. Artykuły zamykające umowę (22 do 25) określają ważność układu, jego czas trwania oraz sposób przechowywania jedynego oryginalnego egzemplarza napisanego w języku rosyjskim.

Umowa o współpracy państw członków WNP jest dokumentem stosunkowo obszernie i precyzyjnie określającym obowiązki stron porozumienia. Pełne wypełnienie zapisów tej umowy byłoby ze wszelkich miar korzystne dla ograniczenia lub wyeliminowania najgroźniejszych z aktów terroryzmu, tak lokalnego, jak i międzynarodowego. Znacznie ograniczyłoby przenikanie ludzi i idei będących pożywką dla działalności terrorystycznej na kraje sąsiadujące z państwami Wspólnoty.

Scharakteryzowana umowa jest przykładem dla zawierania przez inne państwa podobnych wielostronnych porozumień. Jej treść, zawarte definicje, metody, sposoby, techniki oraz procedury związane z realizacją celu umowy

są, w mojej opinii, przydatne przy analizie i opracowywaniu sposobów przeciwdziałania terroryzmowi. Przy opracowywaniu tekstu umowy wykorzystano praktykę walki z terroryzmem na terytoriach państw WNP. Głównie doświadczenia w walce z terroryzmem Federacji Rosyjskiej stały się konstrukcją na której została oparta treść umowy.

Uregulowania mają, moim zdaniem, wpływ na decyzje podejmowane na szczeblu strategicznym (władze państw stron umowy) oraz taktycznym, przy bezpośredniej walce z przejawami terroryzmu.

3.1.1 Wspólny program walki z terroryzmem międzynarodowym

W styczniu 2000 r. w Moskwie dokonano wymiany poglądów w ramach Rady Szefów Państw WNP o przeciwdziałaniu międzynarodowemu terroryzmowi. Inspiracją były ustalenia konferencji OBWE¹¹ w Stambule. W wyniku konsultacji Rada Bezpieczeństwa państw WNP we współpracy z Radą Kierowników Służb Specjalnych i Organów Bezpieczeństwa, Radą Ministrów Spraw Wewnętrznych, Radą Ministrów Obrony przygotowała program walki międzynarodowym terroryzmem i ekstremizmem¹². W ramach realizacji programu przewidziano powstanie jednego centrum antyterrorystycznego. Kluczową rolę w połączeniu wysiłków krajów WNP w przeciwdziałaniu terroryzmowi odegrało nadzwyczajne posiedzenie Rady Ministrów Spraw Wewnętrznych państw Wspólnoty. Odbędzie się ono 10 marca 2000 r. Inicjatorem było Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Rosji¹³. Podczas spotkania rozpatrzono i zaaprobowano projekt programu walki z terroryzmem oraz ekstremizmem do 2003 r. Przygotowano także projekt porozumienia o centrum antyterrorystycznym państw WNP. Komitetowi Wykonawczemu Wspólnoty Niepodległych

¹¹ Ustaleniem ze Stambułu była Karta Bezpieczeństwa Europejskiego przyjęta przez szefów państw i rządów w dniu 19.11.1999 r. W dokumencie tym stwierdzono, że terroryzm międzynarodowy wraz ze zorganizowaną przestępczością i handlem narkotykami jest podstawowym zagrożeniem dla ładu i bezpieczeństwa na świecie. Uznano, że terroryzm jest niemożliwy do akceptacji niezależnie od motywów i jego form. Szefowie państw i rządów zobowiązali się m.in. do intensyfikacji działań na rzecz zapobiegania finansowaniu terroryzmu, nie udzielania terrorystom schronienia oraz niedopuszczaniu do przygotowań aktów terrorystycznych na obszarze swoich państw.

¹² Программа государств – участников СНГ по борьбе международным терроризмом и иными проявлениями экстремизма на период до 2003 г.

¹³ W posiedzeniu brał udział pełniący wtedy obowiązki prezydenta Rosji Władimir Putin, który w 1998 r. jako szef FSB reorganizował Centrum Specjalnego Przeznaczenia tej służby. CSP zajmuje się walką z terroryzmem. Podobno w wyniku tej reformy, ze względu na brak środków finansowych odeszła ze służby 1/3 żołnierzy oddziałów Alfa i Wympiel

Państw zarekomendowano wniesienie obydwu projektów na posiedzenie Rady Szefów Państw. W czasie tego posiedzenia, jego uczestnicy podtrzymali ideę stworzenia centrum antyterrorystycznego pod ogólnym kierownictwem Rady Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych Państw Wspólnoty. Program walki z terroryzmem oraz porozumienie o powstaniu centrum antyterrorystycznego zostały zatwierdzone w czasie spotkania prezydentów krajów WNP 21 czerwca 2000 r.¹⁴. Został wtedy przyjęty pierwszy program Wspólnoty Niepodległych Państw¹⁵ w walce z terroryzmem międzynarodowym na okres do 2003 r.

Zasadniczym programu była koordynacja wysiłków państw WNP skierowanych na przeciwdziałanie terroryzmowi oraz wszelkim przejawom ekstremizmu. Program obejmował przedsięwzięcia organizacyjno-prawne, działania na poziomie organizacyjno-praktycznym oraz informacyjno-analitycznym i naukowo - metodycznym. Do przedsięwzięć organizacyjno-prawnych należy np. przyspieszenie wejścia w życie układu o regułach obowiązujących pracowników organów porządku publicznego na terytoriach państw WNP. Przewidziano zajęcie się harmonizacją prawa w sferach w przeciwdziałania działalności organizacji i osób przygotowujących akty terrorystyczne, handel bronią, materiałami wybuchowymi, uzgodnienie odpowiedzialności karnej za przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Pierwszym przeznaczonym do rozpatrzenia zadaniem omawianych przedsięwzięć był problem przyłączenia się państw WNP do międzynarodowych układów o walce z terroryzmem. W ramach przedsięwzięć organizacyjno-praktycznych najważniejszym było powołanie Centrum Antyterrorystycznego krajów WNP. Do innych działań należało prowadzenie antyterrorystycznych ćwiczeń dowódczo-sztabowych i taktycznych. Kraje Wspólnoty miały organizować operacje mające na celu uprzedzenie, przerwanie i ujawnienie akcji terrorystycznych, porywania zakładników, nielegalnego przewozu przez granice trucizn, materiałów radioaktywnych i materiałów wybuchowych.

W ramach realizacji programu państwa WNP powinny usprawnić zabezpieczenie na swoich terytoriach obiektów stanowiących zagrożenie o charakterze ekologicznym. Program zakładał prowadzenie badań nad modernizacją technicznych środków wykrywania materiałów wybuchowych

¹⁴ Faktyczną datą początku funkcjonowania Centrum Antyterrorystycznego WNP jest 1 grudnia 2000 r., kiedy to Rada Szefów Państw WNP potwierdziła porozumienie o powstaniu centrum oraz ustaliła liczebność pracowników oraz sposoby jego finansowania.

¹⁵ Decyzja Rady Szefów Państw z 21 czerwca 2001 r.

i broni. Informacyjno – analityczne oraz naukowo-metodyczne zadania skupiać się będą wokół zorganizowania banku danych o organizacjach terrorystycznych, ich członkach, kierunkach rozwoju współczesnego terroryzmu, wymianie informacji na temat faktów, sposobów i metod doskonalenia zamachów terrorystycznych. Zaplanowano przeprowadzanie konferencji na temat problemów walki z międzynarodowym terroryzmem. Podjęto pracę nad poradnikami dla pracowników służb ochrony porządku publicznego będących pomocnymi w zwalczaniu aktów terroru czy skoordynowaniu przeciwdziałania rozpowszechnianiu kultu siły i okrucieństwa w środkach masowego przekazu oraz Internecie¹⁶.

W 2002 roku na spotkaniu w Kiszyniowie przywódcy krajów WNP zaaprobowali projekt programu działalności antyterrorystycznej na lata 2004 – 2005¹⁷. Zatwierdzili regulamin o zasadach prowadzenia wspólnych przedsięwzięć antyterrorystycznych na terytoriach krajów WNP. Reguluje on m.in. działalność oddziałów specjalnych państw Wspólnoty w sytuacjach nadzwyczajnych. Podstawowymi osiągnięciami w realizacji wspólnego programu walki z terroryzmem międzynarodowym oraz ekstremizmem było powołanie Centrum Antyterrorystycznego WNP oraz zatwierdzenie dokumentów regulujących jego działanie. Do sukcesów zaliczyć musimy powstanie oddziału Centrum Antyterrorystycznego dla regionu w Azji Centralnej, z siedzibą w Bishkeku. Powodzeniem zakończyło się prowadzenie, przez Centrum Antyterrorystyczne monitoringu sytuacji w sferze walki z międzynarodowym terroryzmem oraz przejawami ekstremizmu. Do wypełnionych zadań programu należy zaliczyć realizację praktyczno–organizacyjnych przedsięwzięć, w tym szczególnie dowódczo – sztabowych i operacyjno–taktycznych ćwiczeń oraz przeprowadzenie wielu naukowo–praktycznych konferencji. Realizacja programu zaktywizowała współdziałanie na tym polu członków WNP z innymi państwami¹⁸. Zgromadzenie Międzyparlamentarne WNP przygotowało Perspektywiczny plan modelowego prawodawstwa i zbliżenia narodowych systemów prawnych w WNP do 2005 roku¹⁹. Na Białorusi, w Mołdawii, Azerbejdżanie, Armenii, Kazachstanie, Kirgistanie, Ukrainie,

¹⁶ Tekst programu w posiadaniu autora.

¹⁷ Nie został ogłoszony na oficjalnej stronie internetowej Centrum Antyterrorystycznego.

¹⁸ Np. porozumienia Tadżykistan – Iran, Ukraina – Jugosławia, memorandum o współpracy organów ochrony porządku publicznego i służb specjalnych Chin, Kazachstanu, Kirgizji, Rosji czy Tadżykistanu. Porozumienie Turcji i Tadżykistanu o współpracy w walce z terroryzmem, nielegalnym obrotem narkotykami, środkami psychotropowymi czy zorganizowaną przestępczością.

¹⁹ Wprowadzony do omawianego programu.

Tadżykistanie i Uzbekistanie przyjęte zostały ustawy o walce z terroryzmem²⁰. Do praktycznych osiągnięć możemy dopisać powstanie z inicjatywy Federacji Rosyjskiej²¹ Rady Naukowo–Konsultacyjnej przy Centrum Antyterrorystycznym dla badania aktualnych problemów walki z terroryzmem oraz przejawami ekstremizmu. Niestety, przygotowanie i przyjęcie porozumienia o współpracy w zakresie walki z nielegalnym obrotem bronią, materiałami wojskowymi, materiałami wybuchowymi oraz urządzeniami detonującymi zostało przeniesione do kolejnego programu walki z terroryzmem. Państwa Wspólnoty nadal prowadzą prace nad przygotowaniem wewnątrz państwowych procedur niezbędnych dla wejścia w życie porozumień międzynarodowych przewidzianych w realizowanym programie. Analizując punkty omawianego programu oraz stopień ich realizacji należy brać pod uwagę gwałtownie zmieniającą się sytuację międzynarodową po wrześniu 2001 r. Program walki z terroryzmem przyjęty przez państwa WNP był, w ocenie autora, pionierski. Półtora roku przed uderzeniem terrorystycznym na USA podnoszącym poziom zagrożenia terroryzmem międzynarodowym w skali globalnej, państwa WNP doceniły potrzebę wspólnej walki z obecnie jednym z najgroźniejszych dla bezpieczeństwa międzynarodowego fenomenem. Moim zdaniem, właściwie oceniły jego poziom i uznały, że konieczna jest wszechstronna współpraca na tym polu. W kolejnych latach powstawały nowe mutacje programu państw WNP w walce z terroryzmem, uwzględniające dotychczasowe doświadczenia i dokonania. My zajmiemy się ostatnim, który został ustalony i zatwierdzony. Dotyczy on lat 2017 – 2019 i został zatwierdzony decyzją głów państw WNP 16 września 2016 r. podczas spotkania w Bishkeku.

Celem programu jest dalsze doskonalenie współpracy państw WNP i organów WNP w walce z terroryzmem oraz pozostałymi przejawami ekstremizmu. Podstawowymi zadaniami, które mają zostać zrealizowane na podstawie tego programu są: 1. przygotowywanie propozycji dla rady szefów państw, rady szefów rządów oraz innych organów WNP w sprawie kierunków roz-

²⁰ Odpowiednio: Białoruś – 2002 r., Mołdawia – 2001 r., Azerbejdżan – 1999 r., Armenia – 2005 r., Kazachstan – 1999 r., Kirgistan- 1999 r., Ukraina – 2003 r., Tadżykistan – 1999 r., Uzbekistan – 2000 r.

²¹ Postanowienie o stworzeniu wspomnianej rady zapadło podczas 12 posiedzenia Rady Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych. Podczas tych samych obrad zatwierdzono regulamin tej Rady, zob. Распоряжение Правительства РФ № 1643-р от 21.11.2000 г. Tym rozporządzeniem zatwierdzony został plan realizacji programu WNP w walce z terroryzmem do 2003 r. oraz kwestia zorganizowania Rady Naukowo – Konsultacyjnej przy CA WNP.

woju współpracy w tej dziedzinie; 2. rozwój bazy prawnej współpracy; 3. doskonalenie i harmonizacja narodowego ustawodawstwa; 4. przeprowadzenie w uzgodnieniu lub wspólnie prewencyjnych, operacyjno–śledczych przedsięwzięć i operacji specjalnych; 5. współpraca z organizacjami międzynarodowymi; 6. realizowanie działalności informacyjno–analitycznej i naukowo–metodycznej pracy w zakresie walki z terroryzmem, informacyjne zabezpieczenie współpracy; 7. doskonalenie współpracy w zakresie przygotowania kadr oraz podnoszenia ich kwalifikacji.

Program został rozpisany w tabelarycznej formie, ze wskazaniem terminu wykonania, wykonawców oraz organu WNP, który podejmuje decyzję. Pierwszą część programu *Organizacyjno–prawne przedsięwzięcia* obejmuje między innymi takie zadania: przygotowanie aktów prawnych w zakresie wymiany informacji w sferze walki z terroryzmem i ekstremizmem oraz ich finansowaniem; przygotowanie programu na kolejne lata, podjęcie decyzji o zmianach w statucie Centrum Antyterrorystycznego WNP. Innymi zadaniami jest dalsza harmonizacja ustawodawstwa państw członkowskich w sferze walki z terroryzmem, uczestnictwo w przygotowywaniu międzynarodowych porozumień i innych aktów prawnych, ich doskonaleniu w dziedzinie informacyjnego przeciwdziałania terroryzmowi, w tym przeciwko wykorzystywaniu Internetu dla tej działalności. Dla państw członków WNP ma zostać opracowany model ustawy *O bezpieczeństwie narodowym*. Mają zostać opracowane rekomendacje dla zastosowania zasad międzynarodowego prawa humanitarnego przy przeciwdziałaniu terroryzmowi oraz przejawom oraz związanym z przemocą przejawom ekstremizmu.

Część programu *Organizacyjno–praktyczne przedsięwzięcia* jest najobszerniejsza. Obejmuje prowadzenie wspólnych lub uzgodnionych działań, przedsięwzięć w tym operacji specjalnych, ale także o charakterze informacyjno–propagandowym przy uczestnictwie instytucji państwowych oraz społecznych. Działania mają obejmować uprzedzanie, ujawnianie i przerywanie działalności organizacji terrorystycznych i ekstremistycznych oraz osób z nimi współpracujących. Przeciwdziałanie nielegalnemu handlowi i produkcji broni, materiałów wybuchowych i urządzeń wybuchowych. Zapewnienie ochrony antyterrorystycznej oraz przeciwdywersyjnej obiektów infrastruktury krytycznej, infrastruktury wojskowej czy mogącej stanowić zagrożenia o charakterze technologicznym i ekologicznym znajdujących się na terytoriach państw WNP. Informowanie zainteresowanych stron o możliwych miejscach pobytu baz, obozów treningowych, miejsc leczenia terrorystów oraz marszrutach przemiesz-

czani liderów i kierowniczych członków organizacji terrorystycznych. Zapobieganie przenikaniu do krajów WNP osób, które odbyły specjalne przeszkolenie terrorystyczne. Ujawnianie kanałów łączności organizacji terrorystycznych i terrorystów, także łączności szyfrowej oraz sposobów ukrywania tej działalności. Przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się ideologii terroryzmu i ekstremizmu, podżeganiu do tej działalności, przerywanie działalności propagandowej organizacji terrorystycznych i ekstremistycznych. Likwidacja ich bazy materiałowo–technicznej. Zapobieganie wciąganiu do działalności terrorystycznej (ekstremistycznej) wysoko kwalifikowanych specjalistów, ludzi mających doświadczenia w działaniach bojowych, byłych funkcjonariuszy oddziałów specjalnych. Zwalczanie aktów cyberterroryzmu. Kontynuowanie działalności grup roboczych dla prowadzenia uzgodnionych działań o charakterze operacyjno – śledczym wobec osób uczestniczących w działalności organizacji terrorystycznych, ekstremistycznych oraz nielegalnych zbrojnych ugrupowań. Kolejnymi praktycznymi działaniami są zapewnienie bezpieczeństwa antyterrorystycznego międzynarodowych masowych imprez o charakterze społeczno–politycznym, sportowym oraz kulturalnym. Innymi interesującymi, praktycznymi działaniami ma być kontynuowanie w państwach WNP tworzenia laboratoriów kryminalistycznych wyspecjalizowanych w badaniach urządzeń wybuchowych. Zgodnie z programem nadal należy kontynuować i rozwijać współpracę z międzynarodowymi organizacjami oraz centrami realizującymi zadania z zakresu walki z terroryzmem oraz przejawami ekstremizmu. Innym elementem ma być przeprowadzanie z zainteresowanymi stronami spotkań kadr kierowniczych organów bezpieczeństwa oraz ochrony porządku prawnego państw – członków WNP. Przeprowadzane mają być narady, konsultacje kierowników (naczelników sztabów) narodowych centrów antyterrorystycznych państw WNP. Podobne konsultacje należy przeprowadzać z udziałem przedstawicieli jednostek organów bezpieczeństwa i ochrony porządku prawnego zajmujących problematyką śledztw międzynarodowych. Uzgodniono przeprowadzanie ćwiczeń antyterrorystycznych przy wykorzystaniu międzynarodowych systemów informacyjnych oraz ćwiczeń praktycznych (trening) dla celów koordynacji działań organów kompetentnych ds. walki z terroryzmem i ekstremizmem państw członkowskich. Kolejno gospodarzami ćwiczeń mają być Tadżykistan (2017 r.), Kirgistan (2018) i Armenia (2019 r.).

W ramach realizacji planu odbywać się mają taktyczno–specjalne ćwiczenia oddziałów specjalnych ministerstw spraw wewnętrznych państw członkowskich WNP. Uzgodnione zostały ćwiczenia, ze strzelaniem bojowym wojsk,

w tym wojsk obrony powietrznej. Odbywać się będą (corocznie) szkolno-metodyczne spotkania zainteresowanych resortów dotyczące przećwiczenia przez siły zbrojne państw WNP praktycznych przedsięwzięć dotyczących przerywania terrorystycznych aktów w przestrzeni powietrznej, na wodzie i na lądzie. Coroczne mają być także spotkania związane z wymianą informacji o radiacyjnej, chemicznej i biologicznej sytuacji na terenie państw WNP. Ważnym aspektem praktycznych działań jest kontynuowanie monitoringu, analiza i prognozowanie sytuacji w obszarze walki z terroryzmem w Azji Środkowej, z uwzględnieniem aktywności terrorystycznej oraz niestabilności polityczno-społecznej w Afganistanie.

Trzecia część programu *Działalność informacyjno-analityczna* ma się skupiać na wykorzystywaniu, uzupełnianiu i rozwoju specjalistycznego banku danych Centrum Antyterrorystycznego Wspólnoty Niepodległych Państw. Zabezpieczony ma być również dostęp do zasobów informacyjnych banku CA WNP, poprzez zjednoczony bank danych organów bezpieczeństwa i służb specjalnych państw WNP w zakresie walki z przestępczością zorganizowaną. Ma być kontynuowane uzupełnianie i eksploatacja oficjalnej strony internetowej CA WNP, wymiana informacji pomiędzy bankiem danych CA, a specjalistycznym bankiem danych biura koordynacji walki ze zorganizowaną przestępczością państw członkowskich WNP, międzynarodowym bankiem danych ds. przeciwdziałania terroryzmowi i międzypaństwowym bankiem informacyjnym oraz bankiem danych zintegrowanego systemu rejestracji obywateli państw trzecich i ludzi nie posiadających obywatelstwa wjeżdżających na terytorium państw członkowskich WNP.

Mają być realizowane analizy w obszarze międzynarodowej działalności antyterrorystycznej w takich obszarach tematycznych: doświadczenie i problemy sądowego uznawania za ekstremistyczne lub terrorystyczne materiałów informacyjnych oraz późniejszego prowadzenia ich rejestracji; współczesne formy i metody wciągania do działalności terrorystycznej i ekstremistycznej; przeciwdziałanie wykorzystywaniu technologii informacyjnych dla celów terroryzmu i ekstremizmu; model uczestnika działalności ekstremistycznej z zastosowaniem przemocy i aktów terroru, socjalno-psychologiczną specyfikę potencjalnego terrorysty (ekstremisty). W ramach programu powinny być przygotowywane przeglądy analityczne dotyczące m in. doświadczeń w zakresie ujawniania, przerywania i prowadzenia dochodzeń w zakresie aktów terrorystycznych, przejawów ekstremizmu z zastosowaniem przemocy oraz minimalizacji ich następstw. Kolejne analizy mają dotyczyć najbardziej

aktualnych problemów walki z terroryzmem i stosowaniem przemocy w działalności ekstremistycznej czy doświadczeń w ujawnianiu i przerywaniu działalności osób fizycznych i prawnych, które zostały wciągnięte w komercyjne oraz finansowe porozumienia z organizacjami terrorystycznymi. Ma być zabezpieczone regularne wydawanie i przysyłanie do właściwych organów WNP biuletynu informacyjnego CA WNP dotyczącego aktualnych problemów walki z terroryzmem oraz ekstremizmem, analitycznych notatek o stanie oraz tendencjach rozwoju sytuacji powstającej pod wpływem organizacji terrorystycznych i ekstremistycznych. Ponadto ma być przysyłany przegląd dotyczący faktów związanych z terroryzmem oraz innymi działaniami (ekstremistycznymi) z zastosowaniem przemocy w państwach członkowskich WNP, ich przyczynach oraz źródłach finansowania.

Czwarty punkt programu *Praca naukowo-metodyczna* jest związana z kontynuowaniem badań naukowych dotyczących aktualnych problemów terroryzmu, walki z nim oraz przejawami ekstremizmu oraz ich finansowaniem. Realizacja tych zadań jest też związana z uczestnictwem w naukowo-praktycznych konferencjach międzynarodowych i innych forach związanych z problematyką walki z terroryzmem i przemocą w działalności ekstremistycznej. Zakres działalności w realizacji tego punktu programu jest bardzo obszerny. Dotyczy przeprowadzania konferencji naukowych, okrągłych stołów, spotkań roboczych, wymiany doświadczeń z zakresie walki z terroryzmem (ekstremizmem), przeciwdziałaniem rozniecaniu wrogości religijnej i narodowościowej, wykrywania i dochodzeń w sprawach aktów terrorystycznych, zapewnienia bezpieczeństwa antyterrorystycznego i ochrony obiektów infrastruktury krytycznej i innej, analizy form i metod finansowania terroryzmu, wykorzystania technologii sieciowych wojen informacyjnych dla celów terrorystycznych i ekstremistycznych, psychologicznego zabezpieczenia działalności jednostek walczących z terroryzmem i ekstremizmem, rehabilitacji i reintegracji osób, które dostały się pod wpływy radykalnych ideologii, opracowywanie nowych form, metod i sposobów prewencji terroryzmu i ekstremizmu, rola w tym zakresie władz państwowych wszystkich szczebli i wiele innych. Kontynuowana ma być działalność Rady Naukowo – Konsultacyjnej przy CA WNP oraz prowadzenie zajęć poprzez nieetatową grupę lektorską funkcjonującą przy Centrum Antyterrorystycznym. W ramach pracy naukowo – metodycznej przeprowadzane będą kursy dla przedstawicieli uczelni resortów bezpieczeństwa oraz organów ochrony porządku prawnego, które przygotowują specjalistów z zakresu walki z terroryzmem oraz w celach wymiany

doświadczeń. Cały czas ma być uzupełniany i doskonalony słownik podstawowych terminów i pojęć dotyczących obszaru walki z terroryzmem i ekstremizmem oraz przygotowywane i rozsyłane do państw uczestników WNP poradniki metodyczne i rekomendacje dotyczące aktualnych problemów działalności organów bezpieczeństwa, służb specjalnych oraz organów ochrony porządku prawnego w sferze walki z terroryzmem i ekstremizmem.

Piąta część programu *Szkolenie kadr* mówi o kontynuowaniu szkolenia i doszkalania oraz prowadzenia stażów w wykorzystaniem możliwości FSB oraz innych kompetentnych organów państw członkowskich WNP. Doszkalanie, przygotowywanie, podnoszenie kwalifikacji funkcjonariuszy pododdziałów antyterrorystycznych organów bezpieczeństwa, służb specjalnych, służb pogranicznych oraz organów porządku prawnego, także w zakresie informacyjnego przeciwdziałania terroryzmowi i ekstremizmowi. Podnoszenie kwalifikacji dotyczy również kadr profesorskich i wykładowców uczelni specjalnych prowadzących zajęcia w zakresie zwalczania terroryzmu i ekstremizmu.

Dwóch ostatnich części programu nie będziemy omawiać, gdyż dotyczą zagadnień, budżetu programu oraz mechanizmu jego kontroli²².

Takie podejście zaowocowało po zamachach wrześniowych 2001 roku, gdyż uczestnicy programu w różnej formie, ale aktywnie włączyli się do walki z terroryzmem. Oczywiście nie można popadać w zachwyt nad realizacją programów, gdyż jak wiemy i możemy ocenić, obiecującym jest to, że programy są kontynuowane przez kolejne lata. Nawet jeżeli ich realizacja nie jest stuprocentowa i nie wszystkie cele kolejnych programów są osiągane, to muszą prowadzić do postępów w tej dziedzinie i w ostatecznym rachunku podnosić efektywność walki z terroryzmem.

3.2 Centrum Antyterrorystyczne Wspólnoty Niepodległych Państw

Centrum Antyterrorystyczne Wspólnoty Niepodległych Państw jest nieprzerwanie funkcjonującym wyspecjalizowanym organem przeznaczonym do zabezpieczenia współpracy instytucji państwowych krajów WNP w dziedzinie walki międzynarodowym terroryzmem oraz wszelkiego rodzaju przejawami ekstremizmu. Ogólne kierownictwo sprawuje Rada Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych WNP. Centrum Antyterrorystycznym kie-

²² Zob. tekst www.cisatc.org, Программа сотрудничества государств – участников Содружества Независимых Государств в борьбе с терроризмом и иными насильственными проявлениями экстремизма на 2017 – 2019 годы, Утверждена Решением Совета глав СНГ от 16.09.2016 г.

ruje szef powoływany decyzją prezydentów krajów WNP, na wniosek przewodniczącego Rady Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych krajów WNP. Pierwszym szefem Centrum był generał pułkownik FSB Borys Mylnikow²³. Kierował Centrum przy pomocy trzech zastępców wskazanych przez Radę Ministrów Obrony, Ministrów Spraw Wewnętrznych oraz Radę Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza. Obecnie szefem CA WNP jest generał pułkownik policji Andriej Nowikow²⁴. W pracy wspierają go też trzej zastępcy, w tym jeden pierwszy²⁵. Regulamin organizacyjny²⁶ został przyjęty postanowieniem Rady Szefów Państw WNP 1 grudnia 2000 roku. Określa status prawny, podstawowe zadania, skład i organizacyjne podstawy działalności Centrum Antyterrorystycznego WNP. W czterech częściach reguluje sposób funkcjonowania Centrum. Część pierwsza pt. *Ogólne uregulowania* opisuje wzajemne stosunki z Radą Szefów Państw WNP oraz pozostałymi organami Wspólnoty. Wskazuje czyje prawne regulacje i dokumenty są bazą dla funkcjonowania opisywanego organu. Wyznaczono sposób oficjalnej współpracy Centrum z właściwymi dla jego działalności resortami państw WNP, oraz pro-

²³ B. Mylnikow, ur. w 1952 r. w Leningradzie, absolwent instytutu mechaniki precyzyjnej i optyki (Leningrad 1975), wyższych kursów KGB (współcześnie Instytut Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Białoruś) przy RM ZSRR (Mińsk 1976) oraz Północno-Kaukaskiego Państwowego Technicznego Uniwersytetu (Stawropol 1999), doktor nauk prawnych. Przeszedł stanowiska od szeregowego oficera operacyjnego do naczelnika oddziału zarządu KGB (Ministerstwa Bezpieczeństwa) w Petersburgu i Obwodzie Leningradzkim. Zastępca naczelnika Zarządu Ministerstwa Bezpieczeństwa (później FSK) w Obwodzie Swierdłowskim. Naczelnik Zarządu FSB Kraju Stawropolskiego. Przed objęciem kierownictwa nad centrum Antyterrorystycznym zastępca szefa Departamentu Ochrony Porządku Konstytucyjnego i Walki z Terroryzmem FSB.

²⁴ A. Nowikow ur. w 1956 r. w Leningradzie, absolwent Specjalnej Leningradzkiej Średniej Szkoły Milicji MSW ZSRR oraz Uniwersytetu Leningradzkiego. Doktor nauk prawnych. Służbę rozpoczął w wydziale kryminalnym poczynając od stanowiska inspektora do szedł do naczelnika zarządu w tym wydziale. Kolejno był naczelnikiem Zarządu Spraw Wewnętrznych Dzielnicy Czerwonogwardyjskiej Sankt – Petersburga. W 2001 r. został wyznaczony na funkcję naczelnika Zarządu MSW FR. Od 2003 do 2005 r. kierował Głównym Zarządem MSW FR w Północno – Zachodnim Okręgu Federalnym. Od lutego 2005 zastępca ministra spraw wewnętrznych. Na mocy decyzji z 28.11. 2006 r. Rady Szefów Państw WNP wyznaczony na kierownika Centrum Antyterrorystycznego.

²⁵ Pierwszy zastępca generał policji Kanat Kozachmetow (przedstawiciel Kazachstanu), zastępcy: pułkownik Marat Abdybajew (Kirgizja) i Oleg Ziemskow (Białoruś). Oprócz swoich państw reprezentują następujące Rady WNP: Radę Ministrów Spraw Wewnętrznych, Radę Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza oraz Radę Ministrów Obrony.

²⁶ Положение об Антитеррорстическом центре государств - участников Содружества Независимых Государств.

cedurę korzystania z pododdziałów antyterrorystycznych służb specjalnych. Centrum uprawnione jest także do otrzymywania od wspomnianych instytucji informacji niezbędnych dla jego funkcjonowania. Może także tworzyć swoje regionalne komórki, na mocy decyzji Rady Szeów Państw WNP. W części drugiej, *Podstawowe zadania i funkcje*, zostały określone w trzynastu punktach. Do najważniejszych należy stworzenie w oparciu o bazę danych organów bezpieczeństwa i służb specjalnych oraz innych kompetentnych instytucji państw WNP wspólnego banku (bazy danych) o organizacjach terrorystycznych. Mowa tu o stworzeniu wyspecjalizowanej bazy danych międzynarodowych organizacji terrorystycznych i ekstremistycznych oraz ich członków. Baza danych ma obejmować informacje o stanie, dynamice i tendencjach rozprzestrzeniania się terroryzmu (ekstremizmu) międzynarodowego w państwach Wspólnoty. Uzupełnieniem są informacje o nielegalnych strukturach i osobach wspierających międzynarodowy terroryzm. Innymi ważnymi zadaniami są opracowywanie wspólnych modelowych rozwiązań prawnych, innych uregulowań normatywnych, przygotowywanie specjalistów i instruktorów dla oddziałów kontrterrorystycznych. Centrum Antyterrorystyczne w myśl ustaleń opracowuje schematy operacji antyterrorystycznych, organizuje i koordynuje operacje antyterrorystyczne na podstawie poleceń Rady Szeów Państw. Kolejnym zadaniem, jest nawiązanie i utrzymywanie kontaktów z międzynarodowymi centrami i organizacjami zajmującymi się problematyką walki z terroryzmem międzynarodowym. CA WNP organizuje ćwiczenia sztabowe i taktyczne, konferencje naukowe, a w ich ramach wymianę doświadczeń oraz wiele innych przedsięwzięć²⁷. Część trzecia, *Skład centrum i organizacyjne podstawy jego działalności*, reguluje status jego szefa i jego zastępców, kadencyjność oraz ich uprawnienia. Ustala status pracowników Centrum, sposoby ich zatrudniania i zwalniania, wynagradzania oraz zabezpieczenia socjalnego²⁸. Ostatnia czwarta część, *Końcowe uregulowania*, określa sposób finansowania działalności, mówi o posiadaniu pieczęci, druków, kodów, emblematów oraz kont bankowych. Ustalona została także siedziba Centrum, którą jest Federacja Rosyjska i miasto Moskwa. W strukturze Centrum Antyterrorystycznego działają: *Oddział Koordynacyjno – Operacyjny* i *Oddział Analizy Sytuacyjnej, Monitoringu Zagrożeń i Przygotowywania Projektów Decyzji* oraz *Oddział Administracyjno - Gospodarczy*. Pierwszy zajmuje się zabezpieczeniem współpracy, właściwych dla walki z międzynarodowym terroryzmem, organów państwo-

²⁷ Tamże, zob. więcej pkt 2.1 - 2.13.

²⁸ Tamże, pkt. 3.1 – 3.10.

wych krajów WNP. Do innych zadań oddziału należy współdziałanie w przygotowywaniu i realizacji wspólnych antyterrorystycznych przedsięwzięć i kompleksowych operacji zgodnych z profilem działania Centrum Antyterrorystycznego. Oddział zajmuje się przygotowaniem i ćwiczeniem specjalistów pododdziałów antyterrorystycznych. Centrum w tym zakresie współdziała z instruktorami Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB Rosji. Prowadzi dowódczo-sztabowe i operacyjno-taktyczne ćwiczenia. Pracownicy oddziału prowadzą działalność naukowo-metodyczną, przygotowują konferencje, seminaria, współdziałają przy wymianie doświadczeń. Opracowują poradniki takie jak np. *Metodyczne zalecenia w sprawie oswobodzania zakładników czy Informacja o międzynarodowych organizacjach terrorystycznych w Azji Centralnej*. Drugi z oddziałów CA WNP przygotowuje propozycje przedstawiane Radzie Szefów Państw WNP oraz innym organom Wspólnoty o kierunkach rozwoju współpracy w zakresie walki z międzynarodowym terroryzmem. Oddział analizuje informacje pod kątem stanu, dynamiki oraz tendencji przejawiania się międzynarodowego terroryzmu. Analiza dotyczy nie tylko państw WNP, ale pozostałych, gdzie występuje zagrożenie terroryzmem. Na podstawie zebranych informacji tworzona jest baza danych o organizacjach terrorystycznych, ich przywódcach, członkach, strukturach oraz sympatykach wspierających ich działalność. Na zapytania, informacje z tego zakresu przekazywane są zainteresowanym ministerstwom i instytucjom państw Wspólnoty. Oprócz tego codziennie analizuje się informacje ze źródeł jawnych, a mających wartość dla działań operacyjnych. Raz w miesiącu organa bezpieczeństwa oraz służby specjalne krajów WNP otrzymują analityczne informacje na temat działalności i gotowości do akcji międzynarodowych organizacji terrorystycznych. Centrum ściśle współpracuje z Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB przy szkoleniu specjalistów i instruktorów oddziałów antyterrorystycznych.

Rosjanie szkolili przedstawiciele Armenii, Ukrainy, Mołdawii i Kazachstanu. Centrum Specjalnego Przeznaczenia Federalnej Służby Bezpieczeństwa prowadziło w 2002 r. staże dla dowódców i funkcjonariuszy pododdziałów antyterrorystycznych z Ukrainy, Gruzji i Tadżykistanu. Prowadzono je w zakresie pracy z materiałami wybuchowymi, przygotowania pletwonurków bojowych i szkolenia taktycznego. Instruktorzy CSP FSB prowadzili także szkolenia poza granicami Rosji m in. w Azerbejdżanie czy Kirgistanie²⁹. Działania z tego za-

²⁹ Zob. szerzej wystąpienie B. Mylnikowa w Akademii Dyplomatycznej MSZ Rosji (tekst w posiadaniu autora) oraz np. wywiad gen. płk. A. Nowikowa dla Agencji ITAR – TASS – www.atcsng.ru/print.cgi?id=76.

kresu są kontynuowane i zapisywane w kolejnych wydaniach programu państw WNP dotyczącego walki z terroryzmem i ekstremizmem Corocznie organizowane są przez CA WNP ćwiczenia dowódczo-sztabowe. Pierwsze z nich odbyło się pod kryptonimem *Południe – Antyterror 2001* w kwietniu 2001 roku w Kirgizji. Kolejne ćwiczenie *Południe – Antyterror 2002* przeprowadzone zostało na terytorium Kazachstanu, Kirgizji i Tadżykistanu. Trzecie specjalne taktyczne ćwiczenia *Azow – Antyterror 2003* przeprowadzone zostały na kerczeńskiej przeprawie promowej. W ćwiczeniach uczestniczyły struktury antyterrorystyczne Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego Kazachstanu oraz FSB Rosji. Czwarte ćwiczebne zajęcia odbyły się na terytorium Mołdawii pod kryptonimem *Zachód – Antyterror 2004*. Celem było przećwiczenie działań operacyjno-śledczych i operacji specjalnych mających na celu przerwanie terrorystycznych akcji na obiektach transportu kolejowego i lotniczego. W szkoleniu brał udział ćwiczebny zespół składający się z funkcjonariuszy FSB Rosji, KGB Białorusi, SBU Ukrainy oraz Służby Informacji i Bezpieczeństwa Mołdawii. Dwanaście lat temu przeprowadzone zostały ćwiczenia pod kodowym nazwaniem *Kaspij – Antyterror 2005*, podczas których przetrenowano organizację i przeprowadzenie działań operacyjno-śledczych i operacji oswobodzenia zakładników i neutralizacji terrorystów w obiektach kompleksu paliwowo-energetycznego. W ćwiczeniach brały udział służby specjalne Ukrainy, Rosji i Kazachstanu. Następstwa akcji terrorystycznej neutralizowały służby Ministerstwa Sytuacji Nadzwyczajnych Kazachstanu³⁰. Tradycja ćwiczeń jest i była kontynuowana w kolejnych latach. W roku 2017 ćwiczenia odbywały się w maju, w Republice Tadżykistan, pod kodowym nazwaniem *Duszanbe – Antyterror 2017*. Ćwiczenia zostały zrealizowane przez organa bezpieczeństwa (służby specjalne) Armenii, Białorusi, Kazachstanu, Kirgistanu, Rosji i Tadżykistanu. CA WNP spełniało rolę koordynatora. W ostatnim etapie ćwiczeń pod kierunkiem Państwowego Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego Tadżykistanu została przeprowadzona operacja kontrterrorystyczna na krytycznie ważnym obiekcie. Obiektem było centrum telewizyjne w Duszanbe przechwycone przez terrorystów (zakładnicy), które miało zostać wykorzystane do inspiracji radykalnie nastawionych części społeczeństwa w celu destabilizacji sytuacji oraz obalenia legalnych władz. Ostatnim akordem zaplanowanych ćwiczeń była operacja wojskowa polegająca na zablokowaniu oraz likwidacji dużych oddziałów zbrojnych, które przeniknęły

³⁰ Inne, kolejne ćwiczenia to np. Bajkonur – Antyterror 2007 lub Bastion – Antyterror 2008.

przez tadżycką granicę. W zgrupowaniu wojskowym przeznaczonym do likwidacji tychże oddziałów wzięły udział jednostki wojskowe Ministerstwa Obrony o Gwardii Narodowej Tadżykistanu, siły i środki 201 rosyjskiej bazy wojskowej dyslokowanej w Tadżykistanie oraz specjalnie zorganizowana dla celów przeprowadzanych ćwiczeń grupa lotnicza Sił Zbrojnych Rosji. Po raz pierwszy w ćwiczeniach państw WNP wziął udział, specjalnie w tym celu przemieszczony na terytorium Tadżykistanu, rakietowy kompleks *Iskander – M*. Z każdego ćwiczenia są przygotowywane materiały podsumowujące, niektóre z nich są sygnalizowane krótkim opisem na stronie internetowej Centrum Antyterrorystycznego. Niestety całość materiałów nie jest dostępna³¹.

Unikalnym osiągnięciem³² Centrum jest stworzenie i ciągłe doskonalenie oraz prowadzenie banku danych o działających organizacjach terrorystycznych i ekstremistycznych, indywidualnych charakterystykach ich członków, metodach i sposobach działania oraz osobach i organizacjach wspierających tę aktywność. Informacje banku danych dostępne są dla siłowych resortów państw członkowskich Wspólnoty³³. Centrum Antyterrorystyczne posiada swój oddział³⁴ w Biszkeku (d. Frunze) w Kirgistanie. Ten regionalny oddział Centrum Antyterrorystycznego zajmuje się sytuacją na południowych rubieżach Wspólnoty Niepodległych Państw. Poprzednikiem oddziału w Biszkeku była Grupa Operacyjna CA dla rejonu Azji Centralnej.

Analitycy CA WNP na podstawie swoich ocen, badań oraz zdobytych informacji twierdzą, że rejon ten jest uważany przez organizacje terrorystyczne i ekstremistyczne oraz handlarzy narkotyków za dogodne miejsce tranzytowe.

³¹ Autor próbował dowiedzieć się czegoś więcej, zdobyć te materiały. Okazało się to niemożliwe. Jak mu wytłumaczyła w korespondencji szefowa biura prasowego CA WNP Marina Kulczycka, zgodę na ich udostępnienie musiałyby wyrazić wszystkie państwa uczestniczące w ćwiczeniach. Dostępne są natomiast e-booki z materiałami z trzech konferencji naukowych, których współorganizatorem było CA WNP. Ich tematyka jest związana z problematyką zapobiegania wciąganiu młodzieży w działalność organizacji terrorystycznych czy ekstremistycznych lub przeciwdziałaniu informacyjnemu terroryzmowi i ekstremizmowi. Wydaje się, że polscy specjaliści w tych dziedzinach powinni pochylić się na tymi publikacjami, gdyż ich autorami są praktycy oraz teoretycy reprezentujący różne instytucje i ośrodki naukowe, nie tylko Rosji.

³² Więcej o działalności Centrum Antyterrorystycznego zob. www.cisatc.org, zakładka biura prasowego CA WNP.

³³ W każdej edycji programów walki z terroryzmem i ekstremizmem problematyka banków danych, zbierania informacji jest silnie uwypuklana.

³⁴ Oddział prawdopodobnie zatrudnia 10 pracowników i został utworzony 07.10.2002 r. Jej szef ma status zastępcy szefa Centrum Antyterrorystycznego.

Przez Azję Środkową do państw WNP, w tym Rosji, przenikają grupy terrorystyczne. Szmuglowane są narkotyki, broń i materiały wybuchowe, celem ich przerzutu do Europy Zachodniej i USA. Trzeci oddział CA WNP przygotowuje dokumenty prawne oraz zabezpiecza od strony logistycznej działanie Centrum³⁵.

Z naszych rozważań wynika, że podstawowym organem realizującym praktyczną część przyjętego przez kraje WNP programu walki z terroryzmem międzynarodowym, jest powołane Centrum Antyterrorystyczne. Program nie mógłby być wykonywany bez współdziałania innych organów i instytucji Wspólnoty. W jego ramach do realizacji poszczególnych punktów oprócz konkretnych instytucji wskazywane były konkretne państwa. Generalnie można stwierdzić, że za realizację przedsięwzięć organizacyjno-prawnych związanych z realizacją programu odpowiadają wyznaczone państwa - członkowie WNP oraz kompetentne organa Wspólnoty.

Za harmonizację prawa w obszarze odpowiedzialności karnej za przestępstwa o charakterze terrorystycznym, przeciwdziałanie działalności najemników czy zwalczanie organizacji i osób, celem których jest dokonywanie aktów terrorystycznych na terytoriach innych państwa odpowiedzialnymi są członkowie WNP oraz Zgromadzenie Międzyparlamentarne. Przygotowanie przykładowych aktów prawnych (ustaw, procedur, rekomendacji) związanych z zagadnieniem walki z międzynarodowym terroryzmem należy do Zgromadzenia Międzyparlamentarnego WNP.

Organizację Centrum Antyterrorystycznego powierzono Komitetowi Wykonawczemu WNP oraz radom skupiającym resorty siłowe, służby specjalne oraz wojska ochrony pogranicza. Organizacyjne i praktyczne działania związane z realizacją programu złożono na Rady kierowników resortów siłowych (organy bezpieczeństwa, spraw wewnętrznych i obrony) oraz wojsk ochrony pogranicza. Część z zadań jest realizowana w uruchomionym Centrum Antyterrorystycznym. Zaliczymy do nich przedsięwzięcia z dziedziny poszukiwania i zatrzymywania osób podejrzewanych lub prowadzących działalność terrorystyczną. Resorty zajmują się w ramach tych działań organizacją wspólnych przedsięwzięć mających na celu uprzedzenie, wykrycie czy przerwanie takich akcji, jak branie zakładników, nielegalne przekraczanie granic państw WNP, obrót bronią jądrową lub inną bronią masowego rażenia.

³⁵ Etatowy stan pracowników Centrum ma wynosić 60 osób. Ile realnie pracuje osób, nie wiadomo. Prawdopodobnie w składzie personelu nadal nie ma przedstawicieli Azerbejdżanu, Uzbekistanu i Turkmenistanu. Federacja Rosyjska zapewnia 50% budżetu Centrum.

Część działań prowadzona jest raz na rok, niektóre przedsięwzięcia planowane były w okresach kilkuletnich, pozostałe mają charakter ciągły. Trzeci kompleks zadań związany jest z działalnością na polu informacyjno-analitycznym i naukowo-metodycznym. Tutaj zaangażowane są głównie: Centrum Antyterrorystyczne, Rada Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych, Rada Ministrów Spraw Wewnętrznych, Rada Ministrów Obrony oraz Rada Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza. Według posiadanej przez autora wiedzy wszystkie działania w tej dziedzinie oparte są o materiały, opracowania i propozycje rozstrzygnięć przygotowane przez Centrum Antyterrorystyczne WNP. Rola pozostałych instytucji polega na ich rozpatrzeniu, akceptacji bądź nie, podjęciu stosownych decyzji pozwalających na ich wprowadzenie. Dotyczy to, co najmniej kilkuset zaplanowanych w kolejnych programach walki z terroryzmem przedsięwzięć o charakterze szkoleniowym oraz mających wymiar praktyczny³⁶.

Realizację programu oceniają na podstawie przedstawionych przez Centrum oraz Radę Kierowników Organów Bezpieczeństwa i Służb Specjalnych Rada Szefów Państw i Rada Szefów Rządów. W realizację programu walki z terroryzmem i przejawami ekstremizmu zaangażowana jest także Rada Koordynacyjna Prokuratorów Generalnych Państw Uczestników WNP. Informacje o działalność CA WNP przedstawiane są na posiedzeniach Rady Sekretarzy Rad Bezpieczeństwa państw członkowskich Wspólnoty. CA działa praktycznie siedemnaście lat i dotychczasowe doświadczenia, na podstawie analizy informacji prasowych oraz wystąpień przedstawicieli Centrum na różnych forach międzynarodowych umożliwiają pozytywnie ocenić wkład tej instytucji w walkę z terroryzmem, w tym także w wymiarze międzynarodowym³⁷.

3.3 Wojna w Czeczenii

Kontrowersyjnym problemem związanym z walką z terroryzmem międzynarodowym była skomplikowana sytuacja w Czeczenii. Trudno było jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie czy walka z terroryzmem i ekstremizmem

³⁶ Szczegółowe informacje można uzyskać przez kompleksową analizę wszystkich edycji programu walki z terroryzmem i ekstremizmem

³⁷ I tak np. w lipcu 2017 roku kierownik CA WNP Andrzej Nowikow miał specjalny briefing dla Komitetu Rady Bezpieczeństwa ONZ ds. ISIS oraz AI – Kaidy i związanych z nimi osób, grup, przedsiębiorstw i organizacji. W trakcie tego spotkania A. Nowikow przedstawił ocenę rozwoju sytuacji w Afganistanie, jej wpływ na bezpieczeństwo państw WNP, działalność CA WNP, przeciwdziałaniu propagandzie terrorystycznej oraz wspólnych ćwiczeń Duszanbe – Antyterror 2017.

na terytorium Czeczenii była zwalczaniem międzynarodowego terroryzmu. Wielu zwolenników, także w Polsce, ma pogląd, że walki w Czeczenii były wojną ruchu narodowowyzwoleńczego, chcącego uzyskać dla niej niepodległość. Dla Rosjan, oczywiście nie wszystkich³⁸, jest to wojna z terroryzmem i ekstremizmem zagrażającym integralności terytorialnej Federacji Rosyjskiej.

Najbardziej znanym terrorystą pochodzenia cudzoziemskiego, działającym w Czeczenii, był Habib Abd El - Rahman Chattab. W czasie pierwszej wojny czeczeńskiej przeciwko wojskom federalnym walczył batalion Faht³⁹, który był złożony z najemników tureckich, jordańskich i libańskich. Batalionem dowodził Chattab. W trakcie prowadzenia operacji kontrterrorystycznej w Czeczeni zlikwidowano według rosyjskich źródeł ok. 500 obcokrajowców. Polskim, dobrze udokumentowanym źródłem, o udziale dużych grup obcokrajowców w walkach w Czeczenii, jest książka dziennikarza Mirosława Kuleby, pt. *Miecz Proroka*. Już pierwsze zdanie tej publikacji: *Staliśmy w trójkę na wewnętrznym dziedzińcu kwatery Szamila Basajewa: emir Hattab, dowódca arabskich mudżahedinów, Szamil – dowódca frontu, i ja*, potwierdza w pewien sposób prawdziwość rosyjskich stwierdzeń o uczestnictwie obcokrajowców w walkach na terytorium tej republiki. Kolejne strony książki nas w tym utwierdzają⁴⁰. W walkach w Czeczenii brali udział nie tylko przedstawiciele narodowości wyznających islam, sąsiedzi z Kaukazu czy ochotnicy z innych państw muzułmańskich. Podczas pierwszej wojny uczestniczyli w niej Ukraińcy z organizacji UNA – UNSO⁴¹. Terroryzm czeczeński miał swój początek po zajęciu przez wojska rosyjskie w 1994 roku dużej części terytorium republiki. Wtedy to rozpoczęły się akcje terrorystyczne, których kulminacją były zajęcie szpitala w Budionowsku oraz akcja Salmana Radujewa w Kizlarze. W świetle dostępnych informacji, często zniekształconych, trudno jest autoro-

³⁸ W marcu 2005 r. uczestniczyłem w spotkaniu z redaktorem naczelnym Newsweek Rosja N. Parfienowem. Miało ono miejsce w Wyższej Szkole Europejskiej im. J. Tischnera. Jakież było zdumienie bardzo wielu młodych uczestników, że Parfienow, którego nie można posądzać o przychyłność dla Putina, na pytanie, co sądzi o zabiciu A. Maschadowa, stwierdził, że był to nic już nie znaczący bandyta i on nie widzi w tym nic ważnego i powodów nagłaśniania tej sprawy. Również długoletni dysydent, pisarz R. Miedwiediew w swoich publikacjach skłaniał się ku ocenom Kremla w materii terroryzmu i ekstremizmu w Czeczenii.

³⁹ W jego składzie walczyli Turcy, Jordańczycy i Libańczycy oraz ochotnicy z wielu innych państw.

⁴⁰ M. Kuleba, *Miecz Proroka*, Warszawa 2002, s. 8-14; 344 – 345.

⁴¹ Np. 4 września 2001 roku w Groznym został schwytany obywatel Ukrainy Andriej Kusiej. Po stronie czeczeńskiej uczestniczą też ochotnicy rosyjscy, jak nieżyjący już Andriej Riażewskij, podobno były oficer elitarniej dywizji kantemirowskiej, poległy w walkach o Grozny.

wi oszacować skalę istniejących wpływów zewnętrznych na rozwój terroryzmu czeczeńskiego. Być może władze rosyjskie wyolbrzymiały czy wyolbrzymiają wpływy zagranicznych organizacji terrorystycznych na sytuację na Kaukazie. Nie podlegającym dyskusji jest fakt kontaktów z radykalnymi organizacjami islamskimi i grupami terrorystycznymi. Islamizacja armii Dżochara Dudajewa poprzez napływ ochotników z państw muzułmańskich, przyczyniła się do wzmocnienia ekstremalnych poglądów religijnych⁴². Ochotnicy ci najczęściej rekrutowali się z najbardziej radykalnych i ekstremistycznych odłamów organizacji muzułmańskich⁴³. W internacjonalizacji wojny w Czeczenii niepoślednie miejsce zajmowały organizacje takie jak: *Północno - Kaukaska Wspólnota Czerkieska, Kaukasko – Czeczeński Komitet Solidarności* z siedzibą w Turcji lub powstała na bazie tego ostatniego *Fundacja Kaukasko – Czeczeńskiej Solidarności*. Według informacji tureckiej gazety *Milliet* Czeczeńcy biorący udział w walkach przechodzili leczenie w Turcji. Przy pomocy wspólnoty czerkieskiej otrzymywali pracę w firmach tureckich, które współpracują z Rosją. W ten sposób powracali na terytorium Rosji⁴⁴. Przez kilka lat umiędzynarodowieniu konfliktu w Czeczenii sprzyjała polityka Gruzji i jej postępowanie wobec terrorystów znajdujących schronienie w obozach w wąwozie Pankiskim. Spowodowało to ostry kryzys w stosunkach Rosji z Gruzją⁴⁵. Władze gruzińskie tolerowały istnienie w Tbilisi czeczeńskiego centrum informacyjnego oraz przedstawicielstwa separatystów⁴⁶. Pobyt czeczeńskich bojowników oraz ich arabskich współtowarzyszy w wąwozie Pańskiskim potwierdził minister bezpieczeństwa Gruzji Walery Chaburzanija. Obecność Gełajewa i jego bojowników potwierdził także schwytany ukraiński najemnik Siergiej Gładkiewicz, który ujawnił związki tego komendanta polowego z gruzińskim wywiadem. Problem wąwozu pankiskiego przestał istnieć podczas drugiej wojny czeczeńskiej, w 2002 roku, kiedy to rosyjski desant spadochronowy odciął tą drogę do Gruzji.

⁴² Czytaj Wł. Wilk, Byłem żołnierzem Allacha [w:] *Broń amunicja Komandosi* nr 9/2016, s. 17 – 23. W artykule autor doskonale przedstawia to zagadnienie, s. 18 – 19.

⁴³ Więcej czytaj St. Ciesielski, *Studia z dziejów Europy Wschodniej...*, wyd., cyt., s. 298 – 303; o historii islamu w Czeczenii zob. И. В Журавлев, С.А Мельков, Л. И.Шершнеv, *Путь воинов аллаха, Ислам и политика России*, Москва 2004, s. 277 – 288.

⁴⁴ А.Сафронов, *Независимое военное обозрение*, электронная версия з 9 stycznia 1998 r.

⁴⁵ W Gruzji był leczony Rusłan Gełajew. Cytowany Władysław Wilk walczył w oddziale Gełajewa. O kryzysie w stosunkach z Gruzją oraz terroryzmie czytaj także А.И. Гушер, *Удар международного терроризма в сердце России*, *Евразийский вестник* nr 3/2003 (wydruk artykułu w posiadaniu autora).

⁴⁶ Czeczeński przedstawiciel Ch. Aldamow miał dostęp do członków rządu Gruzji w którymi wielokrotnie się spotykał.

Splot interesów państw Kaukazu oraz sąsiadów, takich jak Turcja, Iran czy Azerbejdżan, konflikty etniczne i walka o wpływy na roponośnych obszarach regionu morza Kaspijskiego powodują, że tym regionem niestabilności zainteresowane są organizacje terrorystyczno - ekstremistyczne, jak np. powstały w 1998 r. w Pakistanie *Światowy Front Dżihadu*. W mojej ocenie terroryzm jak i ekstremizm wynikają bezpośrednio z problemów Czeczenii (lub szerzej Północnego Kaukazu), czynnik zewnętrzny jest elementem dodatkowym, uzupełniającym i wzmacniającym zagrożenie terrorystyczne. W latach 1996 – 1999 Czeczenia po zawarciu rozejmu z Rosją i wycofaniu jej wojsk, stała się państwem, w którym rozkwitły nielegalne interesy. Prezydent Asłan Maschadow nie potrafił zapanować nad wyrosłymi w czasie wojny komendantami⁴⁷ polowymi i ich ambicjami. Grabieże, porwania, złodziejstwo stały się normą życia na terytorium republiki. Cały czas funkcjonowały obozy szkoleniowe Chattaba, przez które według różnych źródeł przeszło ok. 7 do 8 tysięcy kursantów⁴⁸. Dla zaprowadzenia porządku nie pomogło wprowadzenie islamskiego prawa szariat. Czeczenia na przestrzeni lat stała się najpoważniejszym źródłem niestabilności na Północnym Kaukazie. Na niej skupiło się zainteresowanie radykalnych, ekstremistycznych organizacji muzułmańskich, organizacji terrorystycznych oraz grup przestępczych. Ta mieszanina spowodowała, że republika jawiła się nie tylko jako rozsądnik terroryzmu w regionie i na terytorium FR, ale również poligon ćwiczebny dla międzynarodowego terroryzmu.

3.4 Współpraca na forum WNP

Informacje o współdziałaniu krajów Wspólnoty Niepodległych Państw w dziedzinie zwalczania terroryzmu pozwalają na skonstatowanie faktu, że mimo różnic, ale i rozbieżnych interesów, uświadomiono sobie konieczność wspólnej, zorganizowanej działalności skierowanej przeciwko terroryzmowi i ekstremizmowi. Pomysłodawcą działań tych działań i ich aktywnym była (jest) Rosja. Zainicjowała rozmowy, uzgodnienia i następnie doprowadziła do podpisania umowy o współpracy państw WNP w walce z terroryzmem. Umowa oraz kolejne programy⁴⁹ walki z terroryzmem międzynarodowym

⁴⁷ Niektórzy z nich byli przestępcami - recydywistami, jak np. Rusłan Gełajew.

⁴⁸ W latach 1996 - 1998 działało, według informacji FSB, pięć ośrodków wywiadu radiowego USA ulokowanych na terytorium zbuntowanej republiki.

⁴⁹ Postanowienia o programie walki z międzynarodowym terroryzmem nie podpisała Turkmienia. Azerbejdżan podpisał wyrażając odrębne zdanie. Ukraina z zastrzeżeniem następującej treści: *Ukraina uczestniczy tylko w tych przedsięwzięciach, które odpowiadają jej narodowemu prawodawstwu* (tłum. własne – K.K.).

i przejawami ekstremizmu znacząco wyprzedziły przełomowe w rozwoju tego fenomenu uderzenia z 11 września 2001 r., zamachy w Madrycie i Londynie oraz konieczność międzynarodowej budowy koalicji antyterrorystycznej.

Umowa w sprawie zwalczania terroryzmu i ekstremizmu oraz wszechstronne, kompleksowe i w miarę szczegółowe programy walki z terroryzmem powinny być wzorem do naśladowania przez inne państwa i organizacje ponadnarodowe. Pierwszym, szybko i sprawnie zrealizowanym przedsięwzięciem programu, było powołanie i uruchomienie działalności CA WNP⁵⁰. Uczestnicy programu zaktywizowali swoje działania na polu przyłączenia się do dwunastu podstawowych konwencji i protokołów ONZ, dotyczących sfery walki z terroryzmem międzynarodowym. Działania powiązane były również z wdrażaniem uregulowań w nich zawartych do narodowych systemów prawnych. W 2002 roku, zatwierdzony został regulamin dotyczący sposobu organizowania i przeprowadzania wspólnych operacji antyterrorystycznych na terytoriach państw WNP. Na szczycie państw WNP w Astanie odbytym we wrześniu 2004 roku, jako osobny punkt programu rozpatrywano problemy dalszej współpracy państw WNP w przeciwdziałaniu międzynarodowemu terroryzmowi i innym wyzwaniom i zagrożeniom bezpieczeństwa oraz stabilizacji w świetle przyjętych przez WNP, OBWE i ONZ dokumentów. W rezultacie dyskusji szefowie państw WNP przyjęli oświadczenie w którym zainicjowali przeprowadzenie specjalnej narady Komitetu Kontrterrorystycznego Rady Bezpieczeństwa ONZ z międzynarodowymi, regionalnymi i subregionalnymi organizacjami przy uczestnictwie państw WNP. Narada taka odbyła się w Ałma - Acie w styczniu 2005 roku. Wcześniej, w marcu 2003 roku, podczas specjalnego spotkania Komitetu Kontrterrorystycznego Rady Bezpieczeństwa ONZ aktywny udział wzięło Centrum Antyterrorystyczne WNP, na posiedzeniu przedstawiony został referat w którym zaproponowanych zostało wiele postulatów dotyczących intensyfikacji wspólnej działalności, pod egidą ONZ, regionalnych (subregionalnych) struktur zajmujących się walką z terroryzmem. CA WNP kontynuuje współpracę z komitetami ONZ. Ustanowiło ścisłe kontakty ze wspomnianym Komitetem Kontrterrorystycznym ONZ oraz Departamentem ONZ ds. Narkotyków i Przestępczości. Współpracuje z Interpolem, Wydziałem Rady Europy antyterrorystycznym OBWE, Komitetem Ekspertów ds. Terroryzmu – CODEXTER,

⁵⁰ Postanowienie Rady Szefów Państw o powołaniu CA WNP zostało podpisane przez 11 członków WNP. Azerbejdżan podpisał z odrębnym zdaniem. Gruzja miała zastrzeżenie do projektu regulaminu centrum. Z zastrzeżeniami postanowienie podpisała Ukraina, nie podpisała natomiast Turkmenia.

Środkowo – Azjatyckim Regionalnym Informacyjno – Koordynacyjnym Centrum ds. Walki z Nielegalnym Obrotem Narkotykami, Środkami Psychotropowymi i ich Prekursorami. Innymi instytucjami z którymi współpracuje CA WNP są: Regionalny Węzeł Łączności ds. Ochrony Prawa Ogólnoświatowej Organizacji Celnej ds. Państw WNP *Rilo – Moskwa*, Centrum ds. Walki z Terroryzmem NATO (w Turcji), Komitetem Operacyjnym ds. Walki ze Zorganizowaną Przestępczością Rady Państw Morza Bałtyckiego. Centrum Antyterrorystyczne. W Interpolu i w CODEXTER ma status obserwatora. W Centrum Antyterrorystycznym został uruchomiony dostęp do bazy danych tej organizacji. Ułożone zostały kontakty z Centrum Antyterrorystycznym Unii Afrykańskiej oraz Regionalnym Centrum Antyterrorystycznym Południowo – Wschodniej Azji i Międzyamerykańskim Komitetem Kontrterrorystycznym Organizacji Państwa Amerykańskich⁵¹.

Przedstawione oraz nie uwzględnione w naszym wywodzie osiągnięcia w realizacji umowy i programów zwalczania terroryzmu nie są stuprocentowe. Ich wypełnienie przedstawia jeszcze ciągle wiele do życzenia. Pierwszą przeszkodą jest brak realizacji przez państwa uczestniczące obowiązków nałożonych podpisanymi umowami. Drugim ważnym niedomaganiem jest nie ratyfikowanie przez lata wielu ważnych dokumentów związanych z problemami obrony i bezpieczeństwa zawartych w ramach współpracy państw WNP. Kolejnym słabym punktem są niedostateczne wysiłki parlamentów krajów WNP na rzecz unifikacji narodowych systemów prawnych, w takich gałęziach jak prawo karne, prawo karno–procesowe i cywilne. Mimo przeszkód opracowane zostały wzorcowe projekty m in. takich ustaw jak: *O walce z terroryzmem*⁵², *O przeciwdziałaniu politycznemu ekstremizmowi*, *O ochronie specjalnych technicznych środków przeznaczonych do zbierania informacji*. Sukcesy i niepowodzenia w wypełnianiu wspólnych zobowiązań w zakresie walki z terroryzmem, zwalczania ekstremizmu mogą służyć jako doskonały przykład potrzeby doskonalenia stosunków międzynarodowych w tym zakresie. Współpraca⁵³ państw członkowskich WNP mimo występujących trudności i napięć

⁵¹ Zob. www.cisatc.org/137 (dostęp 15.08.2017).

⁵² Pierwsza wzorcowa wersja ustawy o walce z terroryzmem powstała w 1992 roku i była opracowana przez Zgromadzenie Międzyparlamentarne WNP. Legła ona u podstaw umowy państw WNP o współpracy w walce z terroryzmem. Opracowywaniem wzorcowych ustaw zajmuje się stała komisja Zgromadzenia Międzyparlamentarnego zajmująca się problemami obrony i bezpieczeństwa.

⁵³ O współpracy więcej szczegółów zob. Хлобустов О., Госбезопасность от Александра I до Путина... wyd. cyt., s. 375 – 384; Единство – залог успеха, Руководитель АТЦ СНГ

jest modelem pokazującym innym krajom możliwości współpracy w zwalczaniu terroryzmu, ekstremizmu i fundamentalizmu religijnego. Międzypaństwowe organizacje regionalne czy subregionalne, takie jak Unia Europejska, Organizacja Konferencji Islamskiej, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unia Afrykańska czy np. Inicjatywa Środkowoeuropejska powinny oprócz ONZ, być przykładem dla współdziałania oraz podejmowania praktycznych przedsięwzięć w zakresie zwalczania terroryzmu i ekstremizmu.

3.5 Szanghajska Organizacja Współpracy

Stosunki pomiędzy Chinami a Związkiem Radzieckim zostały unormowane w 1989 roku. Ich spokojny rozwój spowodowany był pragmatycznym podejściem obydwu stron do wzajemnych stosunków, uprzedzeń i zaszłości historyczno-politycznych⁵⁴. Wynikał także z konieczności równoważenia zachodniego i wschodniego bieguna polityki zagranicznej Rosji. Chiny i Federacja Rosyjska aktywizowały swoją współpracę nie tylko z powodów gospodarczych, lecz również politycznych. Jedną z politycznych przyczyn zbliżenia pomiędzy obydwojema krajami była gwałtownie rosnąca ofensywa islamskiego fundamentalizmu na terenie Azji Centralnej⁵⁵. Dodatkowo zagrożenie zwiększa silnie rozwinięta przestępczość transgraniczna, handel i przemysł narkotyków. W wyniku rozwoju współpracy chińsko – rosyjskiej podczas wizyty Borysa Jelcyna w Chinach (24-26.04.1996 r.) doszło do podpisania układu w sprawie środków zaufania militarnego wzdłuż byłej granicy radziecko – chińskiej. Zawarty układ⁵⁶ miał charakter wielostronny, gdyż przyłączyły się do niego Kazachstan, Kirgizja i Tadżykistan (tzw. piątka szanghajska). Powyż-

гегерал-полковник Б.А. Мыльников, Пограничник содружества, nr 1/2004, wersja elektroniczna www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=1434.

⁵⁴ Zob. J. Kukułka, Historia współczesna stosunków..., wyd. cyt., s. 603 – 605.

⁵⁵ Dla Rosji jest to obszar Północnego Kaukazu, poradzieckich republik środkowoazjatyckich: Kazachstanu, Kirgizji i Tadżykistanu (miękkie podbrzusze Rosji), dla Chin to separatyzm ujgurski we Wschodnim Turkiestanie (Xinjiang). Więcej o meandrach w stosunkach chińsko – rosyjskich czytaj np.: A. Jakowlew, Partnerstwo zaufania, [w:] Dziś, Przegląd społeczny, nr 11/1997, s. 80-85; tamże, W. Lichaczow, Strategiczne partnerstwo, s. 85–89, S. Szafarz, Chiny w 21. wieku, [w:] Dziś, Przegląd społeczny, nr 10/2001, s. 61–62; zob. także M. Kaczmarek, Rosyjska polityka dalekowschodnia, [w:] Raport, wojsko, technika, obronność 1/2005, s. 60–63.

⁵⁶ Oprócz tego układu podpisanych zostało szereg porozumień międzyrządowych w takich dziedzinach jak ochrona praw własności intelektualnej, współpraca w sferze bezpieczeństwa jądrowego czy ustanowienie gorącej linii.

sze porozumienie zostało uzupełnione, podpisaną rok później w Moskwie, umową o redukcji sił zbrojnych w rejonie wspólnych granic. W dokumencie tym zapisane zostało zobowiązanie się stron umowy do niestosowania siły lub groźby jej użycia wobec sygnatariuszy układu. Jest to rzadki okaz porozumienia w tej części Azji, gdy graniczące ze sobą państwa podjęły konkretne zobowiązania w obszarze wojskowo-politycznym⁵⁷. Zgodne współdziałanie Rosji i Chin doprowadziło do powstania w czasie spotkania na szczycie w Szanghaju w dniach 14 do 15 czerwca 2001 Szanghajskiej Organizacji Współpracy. W trakcie tego spotkania do wcześniej wymienianej piątki uczestników porozumień dołączył Uzbekistan. Doprowadziło to do zinstytucjonalizowania współpracy pomiędzy sygnatariuszami. Działanie w kierunku powołania kolejnej regionalnej struktury politycznej było wyrazem zaniepokojenia Rosji zwiększaniem się wpływów fundamentalizmu muzułmańskiego w rejonie środkowoazjatyckim. Rozszerzanie się tych tendencji na muzułmańskie regiony FR może doprowadzić do destabilizacji sytuacji i zagrażać integralności terytorialnej Rosji. Kraje powstałe na gruzach republik radzieckich nie są w stanie zapewnić sobie samodzielnie bezpieczeństwa, uchronić się przed zagrożeniami terrorystyczno-ekstremistycznymi. Chociażby po kryzysach związanych z zamachami w Taszkencie w lutym 1999 roku oraz wtargnięciem uzbeckich islamistów, którzy przekraczając granicę tadżycko – kirgiską chcieli tranzytem dostać się na terytorium Uzbekistanu Wyparci przez wojska rządowe wycofali⁵⁸ się na tereny kontrolowane przez opozycję tadżycką.

Rosja doskonale oceniła sytuację w Dolinie Fergańskiej i unikając bezpośredniego wsparcia militarnego udzieliła efektywnej pomocy uczestnikom tego kryzysu. We wrześniu 1999 roku podczas obrad Rady Ministrów Obrony WNP w której uczestniczyli przedstawiciele Rosji, Kirgistanu, Tadżykistanu, Kazachstanu, Armenii, Białorusi i Uzbekistanu powołana została koalicja antyterrorystyczna⁵⁹. Nasilające się zagrożenie ze strony terroryzmu i ekstremizmu spowodowało, że jednym z tematów posiedzenia Piątki Szanghajskiej w czerwcu 2001 roku była problematyka przeciwdziałania terroryzmowi, separatyzmowi i ekstremizmowi religijnemu⁶⁰. 15 czerwca 2001 roku została ogłoszona dekla-

⁵⁷ A. Bryc, *Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Toruń 2004, s. 84 – 85.

⁵⁸ Ponownie ten scenariusz został przećwiczony prawie rok później, w kwietniu 2000, kiedy bojownicy uzbekcy starli się wojskami Kirgistanu i zostali ponownie wyparci do Tadżykistanu.

⁵⁹ Wcześniej podpisano umowę o zwalczaniu terroryzmu, którą charakteryzowaliśmy w tym rozdziale.

⁶⁰ Tematyka ta jest uwidoczniona w dokumentach ze spotkań w Alma-Acie w 1998 r., Biszkeku w 1999 r. i Duszanbe w lipcu 2000 r.

racja o powstaniu Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Dokumentem przedstawionym w tym samym dniu, była *Szanghajska Konwencja*⁶¹ *o Walce z Terroryzmem, Separatyzmem i Ekstremizmem* (*Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом*)⁶².

3.5.1 Konwencja o walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem

Współdziałanie na tym polu państw Szanghajskiej Organizacji Współpracy reguluje konwencja. Jest to liczący 21 artykułów i załącznik dokument. Umawiające się strony uznały, że terroryzm, separatyzm i ekstremizm zagrażają terytorialnej integralności i ich bezpieczeństwu narodowemu. Dotyczy to ich stabilności politycznej, ekonomicznej i socjalnej. Strony konwencji uznały, iż współpraca w ramach podpisanej konwencji będzie najbardziej efektywną formą walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem.

W pierwszym artykule na potrzeby konwencji zdefiniowane zostały terminy: terroryzm, separatyzm i ekstremizm.

Drugi artykuł reguluje obowiązki stron konwencji w zakresie uprzedzenia, przerywania działań, które zostały zdefiniowane w poprzednim artykule. Przestępstwa opisane w pierwszym artykule pociągają za sobą wydanie ich realizatorów stronie zainteresowanej. Realizacja niniejszej konwencji związana z wydaniem i pomocą prawną, odbywa się w ramach i w zgodzie z międzynarodowymi porozumieniami oraz wewnętrznymi uregulowaniami prawnymi stron umowy.

Trzeci artykuł zobowiązuje strony do podjęcia działań w sferze prawa wewnętrznego, które nie pozwolą na usprawiedliwianie przedstawionych w pierwszym artykule działań, ze względu na ich polityczny, ideologiczny, rasowy czy np. etniczny charakter. Czyny te muszą za sobą pociągać karę zgodnie ze stopniem ciężaru przestępstwa.

Artykuł czwarty reguluje sposób postępowania po wypełnieniu wewnętrznych procedur, których celem jest wejście w życie konwencji. Obowiązkiem każdej ze stron w takiej sytuacji jest powiadomienie, za pośrednictwem depozytariusza konwencji, o liście kompetentnych organów państwowych zobowiązanych do wypełniania postanowień konwencji. Strony kon-

⁶¹ Umowa międzynarodowa, wspólne oświadczenie państw lub ich pełnomocników powodujące skutki prawne np. w dziedzinie polityki zagranicznej, bezpieczeństwa czy ekonomiki.

⁶² Tekst konwencji został sporządzony w dwóch językach, chińskim i rosyjskim, w jednym oryginalnym egzemplarzu (tekst w posiadaniu autora).

wencji po wzajemnej akceptacji mogą prowadzić konsultacje, wymieniać się poglądami, uzgadniać stanowiska związane z działaniami zdefiniowanymi w jej artykule pierwszym. Dotyczy to organizacji międzynarodowych i międzynarodowych spotkań (art. 5).

Kolejny artykuł w swoich dziesięciu punktach przedstawia sposób i drogę współpracy pomiędzy kompetentnymi organami państw SOW w walce z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem. Zaliczamy do nich wymianę informacji, wypełnianie zapytań związanych z prowadzonymi przedsięwzięciami operacyjno – śledczymi, opracowywanie i przyjęcie wspólnych przedsięwzięć dla uprzedzenia, ujawnienia i przerwania działalności opisanej w punkcie 1 pierwszego artykułu konwencji oraz wzajemnego informowania się o rezultatach podjętych działań. Punkt czwarty artykułu mówi o podejmowaniu przeciwdziałania aktom terroru skierowanym przeciwko pozostałym państwom konwencji. W następnym punkcie charakteryzowanego artykułu zapisane zostało zobowiązanie do podejmowania niezbędnych przedsięwzięć dla uprzedzania, ujawniania i przeciwdziałania finansowaniu, dostawom uzbrojenia i sprzętu bojowego oraz okazywaniu pomocy osobom lub organizacjom dla realizacji zapisów artykułu pierwszego konwencji. Szósty punkt analizowanego artykułu zobowiązuje strony do podejmowania przedsięwzięć służących uprzedzaniu, ujawnianiu, przerywaniu, zakazaniu działalności lub przygotowaniu osób w celu realizacji punktu 1, artykułu 1 konwencji. Kolejne punkty (7 i 8) regulują obowiązek wymiany obowiązującymi aktami prawnymi i materiałami związanymi z ich stosowaniem oraz wymianę doświadczeń z zakresu zwalczania terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu. Ostatnie dwa punkty opisywanego artykułu omawiają współpracę w dziedzinie przygotowania, edukowania i podwyższania kwalifikacji swoich specjalistów. Mówią o osiągnięciu przy współpracy stron konwencji porozumienia się w sprawie innych form współpracy, włączając w to okazywanie praktycznej pomocy dla położenia kresu działalności terrorystycznej, ekstremistycznej i separatystycznej oraz likwidacji jej następstw. Takie porozumienia w myśl konwencji są naturalnymi i regulowanymi odpowiednimi protokołami. Centralne państwowe organa stron konwencji wymieniają się informacjami⁶³, służącym ich interesom, w tym w szczególności o: 1. przygotowywanych i popełnianych działaniach (terroryzm, ekstremizm, separatyzm), ujawnionych i przerwanych próbach ich realizacji, 2. przygotowaniach w celu dokonania działań (art. 1, pkt.1 konwen-

⁶³ Art. 7 charakteryzowanej konwencji.

cji) skierowanych przeciwko głowom państw, innym państwowym działaczom, pracownikom przedstawicielstw dyplomatycznych, konsulatów, organizacji międzynarodowych, innym osobom mającym międzynarodową ochronę, uczestnikom wizyt międzypaństwowych, politycznych, sportowych i innych, 3. organizacjach, grupach i osobach przygotowujących lub dokonujących czynów związanych z terroryzmem, ekstremizmem, separatyzmem oraz w inny sposób uczestniczących w tych działaniach, biorąc od uwagę cele, zadania, związki czy inne informacje, 4. nielegalnym przygotowywaniu, nabywaniu, przetrzymywaniu, sprzedaży, przemieszczaniu przekazywaniu i posługiwaniu się silnymi truciznami, środkami wybuchowymi, materiałami radioaktywnymi, uzbrojeniem, urządzeniami wybuchowymi, uzbrojeniem strzeleckim, amunicją, jądrowymi, chemicznymi, biologicznymi i innymi rodzajami broni masowego rażenia oraz materiałami mogącymi mieć zastosowanie w działalności opisanej w art. 1 pkt. 1 konwencji, 5. ujawnionych lub przypuszczalnych źródłach finansowania terroryzmu, ekstremizmu i separatyzmu. 6. formach, środkach i metodach działalności terrorystycznej. Następujące po sobie kolejne artykuły 8 i 9 regulują szczegółowo współpracę centralnych organów państw stron uczestników konwencji w zakresie wymiany informacji, sposobów ich przekazywania, pisemnych form potwierdzenia przekazanych informacji, ustalania stopnia ich tajności, języka w którym jest przekazywany⁶⁴, odmowy przekazania informacji i innych problemów związanych z ich realizacją. Artykuł 10 konwencji zobowiązuje jej strony do podpisania oddzielnego porozumienia oraz pozostałych niezbędnych dokumentów w celu powołania i zabezpieczenia funkcjonowania regionalnej struktury antyterrorystycznej w Bishkeku celem prowadzenia efektywnej walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem. Następujące po sobie kolejno trzy artykuły⁶⁵ określają techniczne warunki współpracy państw stron konwencji. Wsparcie i współpracę w zakresie materialnej i technicznej pomocy, przekazywanie środków, wyposażenia i techniki niezbędnej dla realizacji umowy. Zezwalają na podpisywanie, przez centralne organa państwowe realizujące konwencję, wspólnych porozumień, regulujących szczegóły wypełniania zobowiązań wynikających z układu. Ostatni z omawianych trzech artykułów określa sposoby postępowania z informacjami o charakterze konfidencjonalnym otrzymanymi od stron konwencji, których stopień utajnienia określany jest przez stronę przekazującą informację. Czternasty artykuł stanowi o sposobach ponoszenia kosztów reali-

⁶⁴ Zob. art. 15 konwencji.

⁶⁵ Są nimi art. 11, 12 i 13.

zacji konwencji. Pozostałe artykuły konwencji dopuszczają i nie ograniczają uczestnictwa państw jej stron w innych porozumieniach międzynarodowych, w dziedzinie nią objętej. Wskazują depozytariusza umowy⁶⁶, którym jest Chińska Republika Ludowa, ustalają czas jej wejścia w życie. Kolejny, dziewiętnasty artykuł reguluje możliwość przyłączania się do konwencji innych zainteresowanych państw. Artykuł dwudziesty określa dopuszczalność i sposób wnoszenia zmian do tekstu konwencji oraz reguluje technikę wyjścia państwa strony z konwencji. Ostatni 21 artykuł konwencji reguluje i opisuje postępowanie związane z załącznikiem do niej.

Załącznik do *Szanghajskiej Konwencji o Walce z Terroryzmem, Separatyzmem i Ekstremizmem* jest spisem międzynarodowych konwencji i protokołów, w liczbie 10, regulujących stosunki międzynarodowe w zakresie objętym uregulowaniami konwencji szanghajskiej. Wśród wymienionych w załączniku znajdują się m in.: *Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi*, *Protokół w sprawie zwalczania bezprawnych aktów przemocy w portach lotniczych służących międzynarodowemu lotnictwu cywilnemu*, *Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej* oraz *Konwencja w sprawie zwalczania finansowania terroryzmu*⁶⁷. W momencie przekazywania powiadomienia o wypełnieniu wewnątrzpaństwowych procedur wymaganych do wejścia w życie *Konwencji Szanghajskiej*, przekazywana jest również informacja o uczestnictwie, bądź nie, w wymienionych powyżej konwencjach i protokołach. Załącznik *Konwencji Szanghajskiej* może być rozszerzany o umowy spełniające następujące kryteria: otwartość na uczestnictwo wszystkich państw, wszedł w życie, był ratyfikowany, przyjęty lub zatwierdzony, do którego przyłączyły się, co najmniej trzy państwa SOW. Przedstawiona powyżej konwencja jest międzynarodowym porozumieniem, które jest kolejnym krokiem w zacieśnianiu współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania niezwykle groźnych zjawisk dla pokoju, bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, takich jak terroryzm, ekstremizm i separatyzm.

Podczas kolejnego szczytu Szanghajskiej Organizacji Współpracy⁶⁸ przyjęte zostały postanowienia do których należą m in.: deklaracja szefów państw SOW, postanowienie o zatwierdzeniu *Koncepcji współpracy państw członków*

⁶⁶ Art. 18 konwencji.

⁶⁷ Nazwy konwencji podaję zgodnie z nazwami zawartymi w zbiorze dokumentów autorstwa P. Durys, F. Jasiński, *Walka z terroryzmem międzynarodowym, wybór dokumentów*, Białsko – Biała 2001, a nie we własnym tłumaczeniu ich rosyjskich tytułów.

⁶⁸ Astana - Kazachstan lipiec 2005 r.

Szanghajskiej Organizacji Współpracy w Walce z Terroryzmem, Separatyzmem i Ekstremizmem, postanowienie o zatwierdzeniu decyzji w sprawie ustalenia stałych przedstawicieli członków SOW przy *Regionalnej Strukturze Antyterrorystycznej* oraz zatwierdzenie sprawozdania *Rady Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej*.

Ważnym, wspomnianym już dokumentem, dokumentem jest *Koncepcja Współpracy Państw – Członków Szanghajskiej Organizacji Współpracy w Walce z Terroryzmem, Separatyzmem i Ekstremizmem* (Концепция сотрудничества государств – членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом)⁶⁹. W jej pięciu częściach: *Ogólne regulacje, Podstawowe cele, zadania i zasady współpracy, Podstawowe kierunki współpracy, Podstawowe formy współpracy i Mechanizm realizacji koncepcji* ustalone zostały metody działania, system współpracy jej formy oraz mechanizmy użytkowane w realizacji zadań wynikających z koncepcji jak i powyżej analizowanej konwencji z 2001 roku. Istotne są trzy ostatnie części koncepcji, które systematyzują praktyczną współpracę państw SOW. Podstawowe kierunki współpracy zostały ujęte w 22 tematy (problemy). Należą do nich: 1. formowanie wspólnej polityki państw członków SOW w sferze walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem wraz z urzeczywistnianiem międzynarodowej współpracy w tym zakresie, 2. opracowanie wspólnego podejścia do zwalczania działalności terrorystycznych, separatystycznych i ekstremistycznych organizacji na terytoriach państw Szanghajskiej Organizacji Współpracy, 3. stworzenie wspólnej listy takich organizacji, likwidacja ich majątku oraz środków finansowych, 4. rozwijanie i korzystanie antyterrorystycznego potencjału państw stron koncepcji, 5. zapewnienie nieuchronności kar za działalność terrorystyczną, ekstremistyczną i separatystyczną, 6. stworzenie i wprowadzenie w życie wspólnego rejestru (listy poszukiwanych) osób ogłoszonych w międzynarodowej liście podejrzewanych o przestępstwa o charakterze terrorystycznym, 7. doskonalenie prawnych podstaw współpracy w walce z przedstawianymi tutaj zjawiskami, 8. opracowanie i wdrożenie międzypaństwowego systemu przedsięwzięć dla walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem.

Bardzo ważnym elementem współpracy jest opracowanie prawnych, organizacyjnych oraz innych przedsięwzięć skierowanych na wzmocnienie kontroli granicznej i celnej. Ich celem jest zapobieganie przenikaniu terrorystów

⁶⁹ Tekst koncepcji w posiadaniu autora.

na terytoria państw SOW oraz przemieszczania przez ich granice środków służących terroryzmowi. Strony koncepcji zajmują się współpracą na polu naukowo-technicznym, informacyjnym i analitycznym, mającą na celu zabezpieczenie walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem. Omawiana koncepcja zobowiązuje do pomocy w likwidacji skutków działań oraz rehabilitacji osób, które ucierpiały z powodu działalności terrorystycznej lub ekstremistycznej. W ramach współdziałania strony nie dopuszczą terrorystów do broni masowego rażenia, środków ich przenoszenia, materiałów radioaktywnych, toksycznych oraz technologii ich produkcji. Koncepcja przewiduje współdziałanie mające na celu przeciwdziałanie wszelkim możliwym sposobom finansowania działalności terroryzmu, ekstremizmu lub separatyzmu. Państwa zobowiązują się do prowadzenia walki z terroryzmem na szczególnie ważnych obiektach państwowych oraz wszystkich rodzajach transportu. W ramach podstawowych kierunków walki przewidywane jest współdziałanie ze środkami masowego przekazu, organizacjami społecznymi w celach przeciwdziałania propagandzie zjawisk zdefiniowanych w koncepcji. Innymi działaniami są: a. walka z terroryzmem informatycznym, b. uogólnienie i rozpowszechnianie doświadczeń wspólnej walki z terroryzmem, c. okazywanie pomocy stronom trzecim w tej walce, d. wypracowywanie wspólnych ustaleń dla uczestnictwa w międzynarodowych organizacjach i międzynarodowych forach poświęconych problemom zwalczania terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu. Członkowie SOW aktywnie uczestniczą w zjednoczeniu wysiłków społeczności światowej dla celów sformułowania globalnej strategii walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem. Zobowiązani są do doskonalenia bazy materialno-technicznej niezbędnej dla skutecznej walki z terroryzmem, w tym doskonalenia wyposażenia oddziałów antyterrorystycznych. W ramach SOW mają współpracować w przygotowaniu i szkoleniu, w celach podwyższania kwalifikacji kadr organów zajmujących się zwalczaniem terroryzmu. Ważnym kierunkiem jest współdziałanie na rzecz ugruntowania w społecznych odczuciach konieczności nieuchronnej, bezkompromisowej walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem. Formami realizacji współpracy w zakresie realizacji zadań przedstawionych w koncepcji jest prowadzenie wspólnych przedsięwzięć profilaktycznych, operacyjno–dochodzeniowych i śledczych. Zalecone jest przeprowadzanie wspólnych działań antyterrorystycznych, wymiana informacji w zakresie działalności operacyjno–dochodzeniowej, kryminalistycznej, w tym wiadomości o przygotowywanych i przeprowadzonych akcjach terrorystycznych, ekstremistycznych oraz separatystycznych, a także

związanych z nimi osobach i organizacjach. Pomocnym będzie powstanie wspólnych banków danych i rozbudowany system łączności, w tym łączności tajnej. Umawiające się strony zobowiązane są do okazywania sobie nawzajem pomocy prawnej oraz organizowania i prowadzenia wspólnych ćwiczeń, przygotowywania kadr, wymiany doświadczeń i literatury fachowej związanej z problematyką walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem oraz prowadzonych badań naukowych w tej dziedzinie. Przedstawione konwencja i koncepcja walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem ukazują w pełni, jak skomplikowanym, niezmiernie trudnym do rozwiązania problemem jest międzynarodowa współpraca w tym zakresie.

Obydwa dokumenty opisują organizację systemu oraz tworzenie się mechanizmów decyzyjnych państw Szanghajskiej Organizacji Współpracy w celach zwalczania zagrażającego ich stabilności terroryzmu, ekstremizmu i separatyzmu. Organizacja rozpoczęła szesnasty rok istnienia, lecz doświadczenia oraz postęp prac organizacyjnych w interesującej sferze są spore, biorąc pod uwagę zaszłości historyczne w stosunkach pomiędzy poszczególnymi członkami organizacji.

3.6 Regionalna Struktura Antyterrorystyczna

Mechanizmem realizującym zadania koncepcji, w tym opracowywanie w ramach SOW międzynarodowych umów, programów i działań w celu realizacji ustaleń z niej wynikających zajmuje się Komitet Wykonawczy Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej SOW. Jest on zobowiązany do wykonywania zadań koordynacyjnych, współpracy prawnej i analityczno – informacyjnej dla realizacji wspólnych ustaleń państw SOW w walce z terroryzmem. Komitet Wykonawczy przygotowuje propozycje i zalecenia dla Rady Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej, Rady Szefów Państw i Rady Szefów Rządów SOW. Regionalna Struktura Antyterrorystyczna jest stale działającym organem SOW, której istnienie uregulowane jest artykułem 10 Karty Szanghajskiej Organizacji Współpracy⁷⁰. Umowa o powstaniu i działalności RSA została podpisana jednocześnie z Kartą SOW w dniu 7 czerwca 2002 r. i weszła w życie 14 listopada 2003 r.

Соглашение между государствами – членами ШОС о Региональной антитеррористической структуре reguluje zagadnienia związane z funkcjonowaniem Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej. Zgodnie z jego

⁷⁰ Zob. tekst www.kremlin.ru/text/docs/2002/06/46246.shtml

artykułem 3 RSA jest stale działającym organem SOW i jest przeznaczony do wspierania koordynacji i współpracy kompetentnych organów państw członkowskich w walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem. RSA posiada osobowość prawną i może, podejmować następujące działania: podpisywać porozumienia, wykorzystywać majątek ruchomy i nieruchomy, prowadzić konta bankowe w dowolnej walucie oraz występować z powództwem w sądach i uczestniczyć w sądowych czynnościach (art. 4). Działalność RSA jest finansowana ze środków budżetowych SOW (art. 5).

Po tym wstępnym określeniu statusu RSA przejdziemy do jej podstawowych zadań i funkcji, które zostały spisane w artykule szóstym. Należą do nich: opracowanie propozycji i rekomendacji na temat rozwoju współpracy w walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem do właściwych struktur SOW oraz, na prośbę, dla państw członkowskich. Współpracuje z kompetentnymi organami państw członkowskich na prośbę jednego z członków zakresie swoich kompetencji (walka z terroryzmem, separatyzmem, ekstremizmem) oraz zapisami *Szanghajskiej Konwencji o Walce z Terroryzmem, Separatyzmem i Ekstremizmem*. Zbiera i analizuje informacje wpływające do RSA przekazywane przez państwa członkowskie. Organizuje i formuje bank danych RSA, w szczególności o: międzynarodowych terrorystycznych, separatystycznych, ekstremistycznych organizacjach, ich strukturze, liderach, członkach, innych osobach związanych z nimi, a także o źródłach i kanałach finansowania; o stanie, dynamice oraz tendencjach rozprzestrzeniania się terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu dotykających interesów państw członkowskich; o organizacjach niepaństwowych i osobach wspierających terroryzm, separatyzm i ekstremizm. Przedstawia informacje na zapytania kompetentnych organów państw członkowskich. Współdziała w przygotowaniu i przeprowadzeniu sztabowo–dowódczych i operacyjno–taktycznych ćwiczeń na prośbę zainteresowanych państw członkowskich. Na prośbę państw członkowskich współdziała w przygotowaniu oraz przeprowadzeniu operacyjno–śledczych oraz innych przedsięwzięć w walce z terroryzmem, separatyzmem oraz ekstremizmem. Uczestniczy w realizacji międzynarodowych poszukiwań osób, które dokonały takich czynów, jak wskazane w 1 punkcie pierwszym artykułu pierwszego *Szanghajskiej Konwencji* (terroryzm, separatyzm, ekstremizm) w celu doprowadzenia do ich odpowiedzialności karnej. Bierze udział w przygotowywaniu międzynarodowych dokumentów prawnych, dotyczących problematyki walki z terroryzmem, separatyzmem oraz ekstremizmem. Współdziała przy przygotowywaniu specjalistów oraz instruktorów do pododdziałów kontrterrorystycznych. Uczestniczy w przygotowaniu i przeprowadzeniu naukowo–praktycznych konferencji, seminariów,

współdziała podczas wymiany doświadczeń z zakresu problematyki objętej kompetencjami RSA. Nawiązuje i utrzymuje kontakty robocze z organizacjami międzynarodowymi zajmującymi się problematyką walki z terroryzmem, ekstremizmem i separatyzmem.

W swojej działalności RSA kieruje się dokumentami oraz decyzjami podejmowanymi w ramach SOW (art.7). Państwa członkowskie są zobowiązane do wskazania organów kompetentnych w zakresie współpracy z Regionalną Strukturą Antyterrorystyczną (art. 8).

Organami RSA są Rada Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej oraz Komitet Wykonawczy. Rada RSA może powoływać niezbędne wspierające organy. Rada składa się z przedstawicieli państw członkowskich i pracuje nieprzerwanie w miejscu dyslokacji RSA. Rada podejmuje decyzje we wszystkich kwestiach związanych z pełnomocnictwami RSA oraz przedstawia coroczne sprawozdania dla Rady Szeów Państw Członkowskich SOW (art. 9 i 10). Decyzje Rady są podejmowane na zasadzie konsensusu. Rada sama ustala sposób swego działania oraz porządek wyboru przewodniczącego.

W skład Komitetu Wykonawczego wchodzi dyrektor RSA i personel niezbędny do zapewnienia normalnego funkcjonowania RSA. Dyrektor RSA uczestniczy we wszystkich posiedzeniach Rady RSA oraz wykonuje inne funkcje. Jest, tak jak jego zastępca(y), wyznaczany na stanowisko przez Radę Szeów państw SOW. Dyrektor za zgodą Rady RSA powołuje pracowników na stanowiska kierownicze w Komitecie Wykonawczym. Strukturę Komitetu Wykonawczego oraz jego etatyzację zatwierdza Rada Szeów Rządów Państw Członkowskich SOW w oparciu o propozycje dyrektora RSA, zaaprobowane przez Radę RSA (art. 11). Personel Komitetu Wykonawczego stanowią obywatele państw członkowskich SOW. Oficjalnymi językami RSA są chiński rosyjski. Językiem roboczym jest język rosyjski⁷¹.

W tym samym roku zatwierdzony został regulamin, struktura i stan osobowy Komitetu Wykonawczego RSA. W grudniu 2003 r. oraz w kwietniu 2004 r w Taszkencie odbyły się pierwsze posiedzenia Rady RSA – kierowniczego organu Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej, która to zajmuje się wszystkimi problemami działalności struktury. Na jeden rok, zgodnie z zasadą rotacji przewodniczenie Radzie RSA objął przedstawiciel Republiki Kirgi-

⁷¹ Więcej czytaj *Соглашение между государствами – членами ШОС о Региональной антитеррористической структуре* (dokument jest dostępny na stronie www.eocrats.org). Zgodnie z pierwotnym zapisem w porozumieniu siedzibą miał być Biszkek, stolica Kirgistanu. Decyzja została zmieniona i siedziba znajduje się w Taszkencie, stolicy Uzbekistanu.

skiej⁷². Decyzją Rady Szefów Państw SOW pierwszym dyrektorem Komitetu Wykonawczego RSA został Wiaczesław Kasymow⁷³, zastępca przewodniczącego Służby Bezpieczeństwa Narodowego Uzbekistanu. Komitet Wykonawczy RSA rozpoczął swoje funkcjonowanie w Taszkencie w styczniu 2004 r. Do pierwszych osiągnięć KW RSA współpracującego z ekspertami państw członkowskich, było przygotowanie siedmiu projektów dokumentów prawnych, w tym: o trybie organizacji i przeprowadzania wspólnych działań antyterrorystycznych na terytoriach państw SOW, o technicznej ochronie informacji w ramach RSA i regulacji związanych z korzystaniem z niejawnych informacji otrzymywanych od organów państw członkowskich. W wyniku prac Komitetu Wykonawczego przygotowana została propozycja⁷⁴ wprowadzenia stałych przedstawicieli państw członkowskich przy Regionalnej Strukturze Antyterrorystycznej dla zabezpieczenia efektywnej współpracy RSA z kompetentnymi organami władzy państw członków SOW. Rada RSA zatwierdziła listę terrorystycznych, separatystycznych i ekstremistycznych organizacji, których działalność jest zakazana w państwach SOW, spis osób uznanych przez służby specjalne państw członkowskich za uczestników, bądź podejrzanych o uczestnictwo w aktach terrorystycznych oraz działalności separatystycznej i ekstremistycznej. Rada RSA podjęła decyzję o przeprowadzeniu wspólnych ćwiczeń antyterrorystycznych przy udziale właściwych resortów Uzbekistanu, Tadżykistanu i Kirgistanu w 2005⁷⁵ r. Za stronę organizacyjną odpowiadały wspólnie Uzbekistan oraz Komitet Wykonawczy RSA. Przedstawiciele Komitetu Wykonawczego RSA uczestniczyli na zaproszenie Centrum Antyterrorystycznego krajów WNP w m.in. ćwiczeniach Rubież – 2004 w Kirgizji oraz w Mołdawii (ćwiczenia Antyterror – 2004). Komitet Wykonawczy RSA przygotował i przekazał do właściwych organów państw SOW informacyjno–analityczne dokumenty, m.in. o przedsięwzięciach podejmowanych za granicą dla prze-

⁷² Jako pierwszy był nim W.T. Połuektow – pierwszy zastępca przewodniczącego ówczesnej Służby Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Kirgiskiej.

⁷³ Wiaczesław Kasymow, ur. w 1947 roku w rejonie Buchar, ponad trzydzieści lat służby w organach bezpieczeństwa, generał major, brak bliższych informacji o przebiegu służby i wykształceniu.

⁷⁴ Przygotowane zostały propozycje odpowiednich aktów prawnych.

⁷⁵ W 2005 r. przeprowadzone zostały pierwsze wspólne ćwiczenia rosyjsko – chińskie pod kryptonimem Misja Pokojowa. Uczestniczyły w nim lotnictwo, wojska lądowe oraz marynarka wojenna. Łącznie około 10 tys. żołnierzy. Celem ćwiczeń było przywrócenie ładu i porządku na hipotetycznej wyspie, gdzie doszło do zamieszek i rewolty w wyniku których władzę przejęli terroryści. Zaskakującym było użycie w ćwiczeniach strategicznych bombowców rosyjskich zdolnych do przenoszenia ładunków jądrowych (m.in. Tu-95MS i Tu-22 M3).

ciwdziałania terroryzmowi międzynarodowemu, o działalności religijno–ekstremistycznej organizacji Hizb - ut- Tahrir, o źródłach i przyczynach przejawów międzynarodowego terroryzmu i religijnego ekstremizmu w rejonie Centralnej Azji. Regionalna Struktura Antyterrorystyczna utrzymuje robocze kontakty m in. z regionalnym przedstawicielstwem administracji ONZ zajmującym się narkotykami i przestępczością, misjami dyplomatycznymi w Uzbekistanie. W ramach działalności odbyły się robocze spotkania z kierownikami misji dyplomatycznych USA, Francji, Jordanii, Egiptu, Indonezji, Arabii Saudyjskiej podczas których podzielono się wiedzą na temat problemów walki z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem członków SOW oraz działalności RSA. Wiaczesław Kasymow uczestniczył w dwóch spotkaniach poświęconych zabezpieczeniu granic. Pierwsze odbyło się w ramach OBWE w Wiedniu, a drugie pod egidą departamentu ONZ zajmującego się problematyką walki z przestępczością i handlem z narkotykami. Charakteryzowana organizacja aktywnie współuczestniczyła w czwartym, specjalnym spotkaniu Komitetu Kontrterrorystycznego ONZ w styczniu 2005 r w Ałma - Acie z organizacjami międzynarodowymi regionalnymi i subregionalnymi. W Brukseli RSA brała udział w corocznej (drugiej) konferencji w sprawach bezpieczeństwa organizowanej przez Instytut Wchód – Zachód i Światową Organizację Handlu. Regionalna Struktura Antyterrorystyczna podjęła także współpracę z Zespołem Monitorującym⁷⁶ ONZ zajmującym się problemami Al -Kaidy i Talibów. Umawiające się strony uzgodniły dalsze dwustronne kontakty oraz wymianę informacji w interesującej ich problematyce.

Z przedstawionych informacji wynika, że struktura i jej pierwszy dyrektor aktywnie uczestniczyli w przedsięwzięciach związanych z międzynarodową współpracą w zakresie zwalczania terroryzmu i separatyzmu. W. Kasymow w swoich wystąpieniach mówił o ścisłych związkach organizacji przestępczych z organizacjami terrorystycznymi, ekstremistycznymi i separatystycznymi. Zorganizowana przestępczość jego zdaniem finansuje pozostałe formy działalności. Kolejny dyrektor Komitetu Wykonawczego RSA Myrzakan Subanow⁷⁷ przejawiał sporą aktywność, tak jak jego poprzednik. W 2007 roku uczestniczył w 57 spotkaniu dowódców wojsk ochrony pogranicza państw członkowskich WNP w Erewaniu, w ćwiczeniach kontrterrorystycznych odby-

⁷⁶ Powołany na mocy rezolucji nr 1617 Rady Bezpieczeństwa ONZ w 2005 roku.

⁷⁷ Myrzakan Subanow, generał pułkownik, doktor nauk politycznych, były minister obrony Kirgizji w latach 1993 – 1999, ostatnio przewodniczący służby pogranicza Kirgizji. Absolwent Akademii Wojskowej im. M. Frunzego i Akademii Sił Zbrojnych ZSRR.

wających się na Białorusi, seminarium w sprawie przeciwdziałania aktom terroryzmu jądrowego w Taszkencie zorganizowanego przez ONZ i OBWE. Podczas szóstego spotkania kierowników służb specjalnych, organów bezpieczeństwa i porządku⁷⁸ w Chabarowsku przedstawił referat o funkcjonowaniu banku danych RSA SOW. W trakcie dziesiątego spotkania Rady RSA omówiono dotychczasowe osiągnięcia RSA. Ocenione zostały przeprowadzone ćwiczenia antyterrorystyczne na terytorium Kirgizji (Issyk – Kul Antyterror 2007) oraz w Rosji (Misja – Pokojowa 2007). Przyjęty został program współpracy państw SOW w walce z terroryzmem, separatyzmem, ekstremizmem na lata 2007 – 2009 i plan pracy Komitetu Wykonawczego RSA na 2008 r. Podkreślono potrzebę wsparcia Chin dla zapewnienia bezpieczeństwa podczas Olimpiady w Pekinie w 2008 r. W czerwcu 2008 w Alma – Acie w Kazachstanie przeprowadzone zostały kolejne ćwiczenia operacyjno–taktyczne pod kryptonimem Atom – Antyterror 2008. Celem było przećwiczenie praktycznych nawyków związanych z oceną sytuacji, podjęcie decyzji w celu organizacji operacji specjalnej dla lokalizacji aktu terrorystycznego i likwidacji jego następstw na jednym z obiektów kompleksu atomowego. Na zakończenie ćwiczeń międzynarodowi obserwatorzy wymienili się wiedzą na temat problematyki związanej z zapewnieniem bezpieczeństwa w obiektach przemysłu atomowego i podejmowanych środkach dla walki z terroryzmem jądrowym.

Obecnie dyrektorem RSA jest przedstawiciel Federacji Rosyjskiej, generał pułkownik FSB Jewgienij Sysosjew⁷⁹. Jewgienij Sysosjew i jego poprzednik Zang Xinfeng z ChRL przejawiają podobną aktywność, jak wcześniejsi dyrektorzy. RSA uczestniczy w wielu przedsięwzięciach międzynarodowych, spotkaniach i konferencjach poświęconych zagadnieniom, którymi się zajmuje Regionalna Struktura Antyterrorystyczna. W 2017 r. RSA już uczestniczyła w takich przedsięwzięciach, jak międzynarodowa konferencja Interpolu w Singapurze na temat innowacyjnej współpracy przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa. RSA brała udział w pracach grupy roboczej projektu Interpolu KALKAN na temat prezentacji operacyjnych mechanizmów kontrterrorystycznych, która miała miejsce w Teheranie. Odbyły się rozmowy przedstawicieli RSA SOW z przedstawicielami Stowarzyszenia Policji Narodowych Południowo – Wschodniej Azji, w sprawie współpracy w zwalczaniu terroryzmu.

⁷⁸ W spotkaniu brali udział przedstawiciele 53 państw i 4 organizacji międzynarodowych.

⁷⁹ J. Sysosjew (1959 - ?), generał pułkownik, inżynier, prawnik, absolwent szkoły KGB w Mińsku. Przed objęciem stanowiska dyrektora RSA, zastępca dyrektora FSB – szef aparatu Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego.

W sierpniu 2017 roku Komitet Wykonawczy RSA SOW wypełniał rolę koordynatora wspólnych antyterrorystycznych ćwiczeń organów Rosji, Kazachstanu i Kirgistanu noszących kryptonim Jarosław – Antyterror 2017 odbywających się w Jarosławiu, na terenie Federacji Rosyjskiej. Podstawowymi celami ćwiczeń było podniesienie poziomu współpracy kompetentnych organów państw członkowskich SOW podczas organizacji wspólnej działalności antyterrorystycznej. Doskonalenie profesjonalnego przygotowania kierowniczego oraz osobowego składu kompetentnych organizacji państw SOW podczas organizacji i prowadzenia wspólnych przedsięwzięć antyterrorystycznych. Praktyczne przećwiczenie działania specjalnej antyterrorystycznej formacji FSB Rosji, Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego Kazachstanu oraz Państwowego Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego Republik Kirgistan w odbijaniu zakładników i likwidacji terrorystów w obiekcie masowego pobytu ludzi⁸⁰.

Ponieważ Szanghajska Organizacja Współpracy skupia członków oraz państwa – obserwatorów, niekoniecznie wcześniej pozostających w dobrych stosunkach politycznych, można się spodziewać pewnych nieporozumień w trakcie rozwijającej się współpracy. SOW skupia oprócz państw potężnych, takich jak Chiny, Indie czy Rosja również państwa, słabe gospodarczo, jak Tadżykistan czy Uzbekistan.

O ile współpraca służb większości państw WNP, może odbywać na zasadzie zaufania, gdyż gros ich funkcjonariuszy, szczególnie wyższych kadr, wywodzi (wywodziła) się z szeregów KGB. Brak pełnego zaufania pomiędzy służbami bezpieczeństwa Rosji i Chin, Indii i Chin, czy Indii i Pakistanu⁸¹ oraz pozostałych państw SOW, z racji historycznych zaszłości, może negatywnie rzutować na ich współdziałanie w walce z terroryzmem. Może się to przekładać na możliwości, sprawność i skuteczność Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej. Szanghajska Organizacja Współpracy, której stale działającym organem jest RSA będzie przechodziła wiele kolejnych zawirowań, wynikających ze ścierających się wpływów, jej członków. Wejście dwóch kolejnych państw nuklearnych, Indii i Pakistanu do SOW spowodowało wzrost znaczenia organizacji na globalnej scenie politycznej, lecz równocześnie skomplikowało stosunki wewnętrzne w organizacji⁸², chociaż uczestnictwo tych dwóch krajów w pracach RSA powinno zwiększyć jej możliwości.

⁸⁰ Zob. więcej www.ecrats.org.

⁸¹ Indie i Pakistan w 2017 r. zostały członkami SOW. Z tymi dwoma państwami SOW skupia 44% ludności świata.

⁸² Konflikt zbrojny Chin i Indii, trzy wojny Indie – Pakistan, przegrane przez tego ostatniego.

Ujęta w ramy prawne i organizacyjne współpraca państw WNP w zwalczaniu terroryzmu rozpoczęła się w roku 1999. Wspólny stały organ, Centrum Antyterrorystyczne, podjęło pracę w połowie 2000 roku. Wspólne programy w zakresie zwalczania terroryzmu realizowane są z różnym, czasami miernym skutkiem i zaangażowaniem. Dużą aktywność publiczną przejawiają szefowie Centrum Antyterrorystycznego. Działalność Centrum faktycznie jest finansowana przez Rosję. Osiągnięcia Centrum możliwe były jedynie w oparciu o bazę techniczną, logistyczną oraz informatyczną rosyjskich służb specjalnych⁸³. Powoli, ale posuwa się ujednolicanie aktów prawnych regulujących omawianą problematykę. Powstanie i już wieloletnie funkcjonowanie Centrum Antyterrorystycznego WNP jest pozytywnym znakiem świadczącym, że stopniowo znajduje zrozumienie idea, iż z terroryzmem w obecnym, międzynarodowym wydaniu, walczyć należy wspólnie.

Regionalna Struktura Antyterrorystyczna Szanghajskiej Organizacji współpracy działa już trzynaście lat. Do organizacji przystąpiły Indie i Pakistan w których występuje duże zagrożenie terrorystyczne oraz istnieją silne ruchy o charakterze ekstremistycznym i separatystycznym. Nowi członkowie zwiększają więc zapotrzebowanie na współpracę w zakresie zwalczania terroryzmu w ramach Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej SOW.

Konkluzje

1. Rosja będąc jednym z najbardziej zagrożonych terroryzmem państw, od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia rozpoczęła prace nad stworzeniem efektywnego wewnętrznego systemu zwalczania terroryzmu z dobrymi rezultatami, chociaż trwało to kilkanaście lat.
2. Sukcesem było powołanie z inicjatywy Federacji Rosyjskiej i przy jej zaangażowaniu Centrum Antyterrorystycznego Wspólnoty Niepodległych Państw.
3. Przedsięwzięciem, wartym dogłębnej analizy jest powstanie, przy znaczącym udziale Rosji, Regionalnej Struktury Antyterrorystycznej Szanghajskiej Organizacji Współpracy. RSA jest kolejną regionalną strukturą antyterrorystyczną, której działania mogą doprowadzić do ograniczenia zagrożeń natury terrorystycznej, ekstremistycznej i separatystycznej.

⁸³ Np. specjalne punkty abonenckie sieci teleinformatycznej podłączone do właściwych resortów założycieli Centrum Antyterrorystycznego, umożliwiające sprawne przekazywanie informacji o zagrożeniach terrorystycznych.

4. Analiza wewnętrznych rosyjskich reorganizacji systemu walki z terroryzmem uzmysławia jak trudnym jest stworzenie efektywnego systemu zapobiegania i zwalczania przejawów terroryzmu. Terroryzmu występującego w wielkiej skali, nie mającego zahamowań, co do ilości ofiar, przeważnie motywowanego religijnie i posiadającego stosunkowo szerokie zaplecze społeczne oraz częścię polityczne.
5. Elementem możliwym do wykorzystania przez inne kraje jest unikalne bojowe doświadczenie rosyjskich oddziałów kontrterrorystycznych i specjalnych, zdobyte w długoletnich konfliktach etnicznych i idących w tysiące operacji kontrterrorystycznych i innych, realizowanych przez Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB i inne jednostki kontrterrorystyczne.
6. Możliwe jest posiłkowanie się rosyjskimi rozwiązaniami prawnymi, począwszy od ustaw antyterrorystycznych, poprzez uregulowania w kodeksie karnym. Można też skorzystać np. z rozwiązań zawartych w ustawach o organach bezpieczeństwa i wywiadzie zagranicznym.
7. Wymiana informacji oraz doświadczeń na seminariach oraz organizowanych z udziałem przedstawicieli Rosji konferencjach naukowych, może pomóc w zrozumieniu fenomenu współczesnego terroryzmu, co może ułatwić jego zwalczanie.
8. Przedstawione w powyższym oraz poprzednim rozdziałach rozwiązania systemowe, zakres współpracy oraz osiągnięcia i porażki w realizacji walki z terroryzmem w Rosji i po za jej granicami, przy właściwym ich wykorzystaniu i wyciągnięciu wniosków, mogą spełnić pozytywną rolę, ograniczając skalę ofiar akcji terrorystycznych w innych państwach.
9. Federacja Rosyjska jest jedynym w swoim rodzaju poligonem doświadczalnym, gdzie występują praktycznie wszystkie rodzaje terroryzmu.

Zakończenie

Celem tej skromnej monografii było scharakteryzowanie rosyjskiego systemu antyterrorystycznego. Pokazanie jego tworzenia i przekształceń od momentu uchwalenia pierwszej rosyjskiej ustawy *O walce z terroryzmem*. Zmian, które z jednej strony były wymuszane przez nieskuteczność wcześniej stosowanych rozwiązań, a drugiej przez nawarstwiający się doświadczenia strony państwowej zmagającej się z atakami terrorystycznymi, toczącej dwie wojny w Czeczenii, niestabilność Północnego Kaukazu oraz zmęczenie społeczeństwa powstałą sytuacją.

Wydaje się, że rozwiązania przyjęte w Federacji Rosyjskiej, po wprowadzeniu drugiej ustawy antyterrorystycznej - *O przeciwdziałaniu terroryzmowi* oraz przełomowy dekret *O środkach doskonalenia walki z terroryzmem* z lutego 2006 r. doprowadziły do zbudowania na tyle efektywnego systemu zwalczania terroryzmu, że stan zagrożenia terrorystycznego w Rosji wyraźnie się obniżył. Oczywiście nie ma idealnych systemów, ale postęp w tym zakresie osiągnięty w ostatnich jedenastu latach, od momentu rozpoczęcia funkcjonowania Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego, jest ogromny, można rzec skokowy.

Wypracowane przez Rosjan struktury, sposoby i metody działania oraz cały kompleks przedsięwzięć antyterrorystycznych, powinien być moim zdaniem doceniany, nie tylko przez wąskie gremia ekspertów i praktyków antyterroryzmu, ale także w gremiach naukowych.

Podsumowując możemy stwierdzić, że Federacja Rosyjska należy do pionierów ustawowych rozwiązań w sferze zwalczania terroryzmu oraz współpracy międzypaństwowej w tym zakresie już od lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Z kolei historia rosyjskiego ustawodawstwa antyterrorystycznego jest przykładem trudności, które występują przy prowadzeniu działalności legislacyjnej i może być przyczynkiem do stwierdzenia, że dla skutecznego zwalczania terroryzmu niezbędne są efektywne narzędzia prawne. Rosja doprowadziła w swoich reformach systemu antyterrorystycznego do takiego stanu, że posiada wyspecjalizowany (charakterystyczny dla jej rozwiązań prawnych i organizacyjnych) organ kierujący i koordynujący walkę z terroryzmem – Narodowy Komitet Antyterrorystyczny. Prezydent Rosji, jednocześnie Najwyższy Głównodowodzący Siłami Zbrojnymi FR jest kluczową i podejmującą najważniejsze decyzje osobą w tak zbudowanym systemie zwalczania terroryzmu. Rosyjski system zwalczania terroryzmu skupia orga-

na władz wykonawczych wszystkich szczebli oraz angażuje do współpracy organizacje społeczne, a także pojedynczych obywateli. Istotnym rozwiązaniem jest fakt, że służbą na której spoczywa zasadnicza odpowiedzialność za walkę z terroryzmem jest jedna służba specjalna – Federalna Służba Bezpieczeństwa FR.

Przedstawiona przez nas skrócona historia i przebieg organizacji systemu zwalczania terroryzmu w Rosji udowadnia, jak skomplikowaną i trudną jest problematyka walki z tym fenomenem. Wskazuje na potrzebę jej prowadzenia na wielu płaszczyznach. W porozumieniu ze społeczeństwem, koniecznością prowadzenia szerokich działań prewencyjnych, stworzenia systemu ratownictwa medycznego oraz likwidacji skutków i następstw aktów terrorystycznych.

Dla nas może być przykładem, że aby stworzyć skuteczny system zwalczania terroryzmu i całościową politykę antyterrorystycznej powinniśmy badać i wykorzystywać rozwiązania oraz pomysły państw mających największe doświadczenie walki z terroryzmem. Jednym z nich jest Federacja Rosyjska, tocząca ten bój od ponad 20 lat.

Резюме

Материей исследований, предпринятых в книге, является попытка ответить на вопрос о роли и значении Российской Федерации в борьбе с терроризмом. Исследования в области поставленного вопроса имеют важное теоретическое значение и могут помочь в разработке практических решений, служащих целям ликвидации угрозы терроризма.

Рефлексия над российским изображением борьбы с терроризмом, проявлениями сепаратизма и экстремизма позволит сделать соответствующие выводы и избежать ошибок. Мы должны, конечно, учесть здесь специфику российских политических, правовых или организационных решений. Эта специфика следует из чрезвычайно богатого (часто и трагического) опыта и исторических традиций России. Целью является, затем, совершение (по мере возможности) полного анализа проблемы, зарисованной в заглавии книги. Монография является дополнением прежних, в оценке автора - очень скромных, научных достижений польских исследований темы в этой области. Углубление знаний на затронутую тему является существенным, если учесть факт, что Польша граничит с Российской Федерацией и другими странами-членами СНГ. Важной задачей книги является дополнение пробелов в знаниях, как в области действий России, так и применяемых ею правовых, организационных и политических решений. Монография может стать импульсом для начинания полнейших, более детальных исследований, проводимых как отдельными научными сотрудниками, так и исследовательскими группами.

Основным понятием, вокруг которого сосредоточивается предмет исследовательского интереса, является терроризм, понимаемый как политическая проблема. Для его представления использовались определения, выступающие в разработках западных, польских и российских авторов. Со сложной материей книги пришлось помериться с помощью нескольких исследовательских методов. К ним относятся: историко-сравнительный метод, метод системного анализа и анализ текстовых документов. Автор совершал также синтез рассредоточенных, отрывочных информации в области интересной ему проблематики.

Книга состоит из трёх разделов. Дополнением к тексту книги является приложение содержащие схемы.

Первый раздел, написанный в хронологически-проблемном порядке, охватывает генезис и исторические традиции терроризма в России, его источники и причины. По очереди мы знакомимся с терроризмом в период Советского Союза и с причинами, лежащими в основе терроризма в современной России. Затем, дается характеристика террористических организаций, действующих на территории Российской Федерации, с особым чтением проявлений терроризма на Северном Кавказе.

Второй раздел относительно детально трактует тему системы, организации, правовых урегулирований и ключевых реализаторов, занимающихся борьбой с терроризмом в России. Здесь анализируются важнейшие документы, правовые акты и решения политического характера с точки зрения исследуемой проблематики территории ближней заграницы.

Третий раздел это анализ совместной программы стран СНГ по борьбе с терроризмом, создания Контртеррористического центра СНГ, войны в Чечне (являющуюся своего рода опытным полигоном международного терроризма), а также достижения России и стран Содружества в этой области сотрудничества. Следующая часть раздела посвящается Шанхайской организации сотрудничества и ее региональной контртеррористической структуре. Дается анализ документов-источников (договоры, конвенции, регламенты, уставы, доклады, коммюнике), а также синтезис полученных таким образом информации для представления организационного состояния и методов сотрудничества стран СНГ и ШОС. Каждый раздел заключают конклузии.

Bibliografia (wybór)

I. Źródła

A. Dokumenty, układy międzynarodowe, ustawy, dekrety, rozporządzenia

1. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации № 302 – ФЗ от 02.11.2013 г.
2. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в федеральный закон „ О противодействии терроризму” № 96 – ФЗ от 03.05. 2011 г.
3. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации №130 – ФЗ от 05.05.2014 г.
4. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с совершенствованием государственного контроля в сфере частной охранной и детективной деятельности № 272 – ФЗ от 22.12.2008 г.
5. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в федеральный закон „О противодействии терроризму” и отдельные законодательные акты Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности № 374– ФЗ от 06.07. 2016 г.
6. Федеральный закон Российской Федерации Об безопасности № 390 – ФЗ от 28. 12. 2010 г.
7. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части установления обязанности лиц, замещающих государственные должности, и иных лиц сообщать о возникновении личной заинтересованности, которая приводит или может привести к конфликту интересов, и принимать меры по предотвращению или урегулированию конфликта интересов № 285 – ФЗ от 05.10.2015 г.
8. Федеральный закон Российской Федерации О борьбе с терроризмом № 130-ФЗ от 25.07.1998 г.

9. Федеральный закон Российской Федерации О государственной охране № 57 – ФЗ от 27.05. 1996 г.
10. Федеральный закон Российской Федерации О противодействии терроризму № 35 –ФЗ от 06.03.2006 г.
11. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации, № 130 – ФЗ от 05.05. 2014 г.
12. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации по вопросам антитеррористической защищенности объектов, № 208 – ФЗ от 23.07.2013 г.
13. Федеральный закон Российской Федерации О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием федерального закона „О ратификации конвенции Совета Европы о предупреждении терроризма” и федерального закона „О противодействии терроризму”, № 153 – ФЗ от 27.07.2006
14. Федеральный закон Российской Федерации О войсках национальной гвардии Российской Федерации № 226 –ФЗ от 03.07.2016 г.
15. Федеральный конституционный закон Российской Федерации О Правительстве Российской Федерации № 3-ФКЗ от 31.12.1997 г.
16. Федеральный закон Российской Федерации О Федеральной службе безопасности, № 40 - ФЗ от 3.04 1995 г.
17. Вопросы Федеральной службы войск национальной гвардии, Указ Президента РФ № 157 от 05.04.2016 г.
18. О вопросах Федеральной миграционной службы, Постановление Правительсва РФ № 711 от 13.07.2012 г.
19. Об изменении и признании утратившими силу некоторых актов Президента Российской Федерации, Указ Президента РФ № 480 от 20.09. 2016 г.
20. О мерах по повышению эффективности контртеррористических операций на территории Северо-Кавказского региона Российской Федерации, Указ Президента РФ № 1255с от 23.09.1999 г.
21. О мерах по борьбе с терроризмом на территории Северо-Кавказского региона Российской Федерации, Указ Президента РФ № 61 от 22.01.2001 г.
22. О дополнительных мерах по борьбе с терроризмом на территории Северо-Кавказского региона Российской Федерации, Указ

- Президента РФ № 715 от 30.06.2003 г.
23. О мерах по противодействию терроризму, Указ Президента РФ № 116 от 15.02.2006 г.
 24. О неотложных мерах по повышению эффективности борьбы с терроризмом, Указ Президента РФ № 1167 от 13.09.2004 г.
 25. О совершенствовании деятельности Научного совета при Совете Безопасности Российской Федерации, Указ Президента РФ №182 з 19.02.2005 г.
 26. Об утверждении состава Совета Безопасности Российской Федерации, Указ Президента Российской Федерации № 715, от 25 мая 2012 г.
 27. Об утверждении состава Национального антитеррористического комитета по должностям и внесении изменений Указ Президента РФ № 1258 от 2 сентября 2012 г. в Указ Президента Российской Федерации „О мерах по противодействию терроризму”и в состав Федерального оперативного штаба по должностям утвержденный этим Указом” (с изменениями и дополнениями № 116 от 15.02.2006 г.
 28. Положение о министерстве обороны Российской Федерации, Указ Президента РФ № 1082 от 16.08.2004 г.
 29. О штатной численности центрального аппарата Федеральной службы войск национальной гвардии Российской Федерации, Указ Президента РФ № 482 от 20.09.2016 г.
 30. Положение об Антитеррористическом центре государств - участников Содружества Независимых Государств.
 31. Положение о Национальном антитеррористическом комитете, Указ Президента РФ № 664, от 26.12.2015 г.
 32. Поручение Президента Российской Федерации № Пр – 50 от 17.01.2005 г.
 33. Постановление Правительства Российской Федерации О Федеральной антитеррористической комиссии № 1302 от 6.11.1998 г.
 34. Постановление Правительства Российской Федерации Об утверждении перечня федеральных органов исполнительной власти, участвующих в пределах своей компетенции в предупреждении выявлении и пресечении террористической деятельности № 660 от 22.06.1999 г.

35. Постановление Правительства Российской Федерации О мерах по противодействию терроризму № 1040 от 15.09.1999 г.
36. Постановление Правительства Российской Федерации Об утверждении положения о федеральной системе защиты морского судоходства от незаконных актов, направленных против безопасности мореплавания № 324 от 11.04.2000 г.
37. Постановление Правительства Российской Федерации О дополнительных мерах по социальной защите членов семей военнослужащих и сотрудников органов внутренних дел, Государственной противопожарной службы, уголовно – исполнительной системы, непосредственно участвовавших в борьбе с терроризмом на территории республики Дагестан и погибших (пропавших без вести), умерших, ставших инвалидами в связи с выполнением служебных обязанностей № 936 от 25.08.1999 г.
38. О Правительстве Российской Федерации, Федеральный конституционный закон № 3-ФКЗ от 31.12.1997 г.
39. Программа государств – участников СНГ по борьбе международным терроризмом и иными проявлениями экстремизма на период до 2003 г.
40. Программа сотрудничества государств – участников Содружества Независимых Государств в борьбе с терроризмом и иными насильственными проявлениями экстремизма на 2017 – 2019 годы, Утверждена Решением Совета глав СНГ от 16.09.2016 г.
41. Распоряжение Правительства РФ № 1643-р от 21.11.2000 г.

B. Pamiętniki i wspomnienia

42. Докучаев М. С., Москва. Кремль. Охрана. Москва 1995.
43. Korżakow A., Borys Jelcyn od świtu do zmierzchu, Warszawa 1998.
44. Malkow P., Zapiski komendanta Kremla, Warszawa 1977.
45. Sudopłatow P., Wspomnienia niewygodnego świadka, Warszawa 1999.

C. Encyklopedie, kroniki, leksykony

46. Encyklopedia terroryzmu, Warszawa 2004 г.
47. Энциклопедия секретных служб России, автор – составитель

- A. И. Колпакиди, Москва 2004.
48. Энциклопедия спецслужб (red. К. Дектарев), Москва 2008.
49. Leksykon politologii, praca zbior. pod. red. A. Antoszewskiego i R. Herbuta, Wrocław 1995
50. Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, red. Cz. Mojsiewicz, Warszawa 1997.
51. Rosja Putina Leksykon (red. A. Głowacki, A. Stępień – Kuczyńska, Łódź 2004.
52. Спецназ России, энциклопедия (red. В. Степаков), Москва 2007.
53. Współczesna Rosja. Leksykon. Polityka, organizacje, społeczeństwo, red. A. Stępień - Kuczyńska, Łódź 1999.

D. Periodyki naukowe

54. Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka
55. Евразийский вестник
56. Известия ЦК КПСС
57. Ostry Dyżur
58. Prace OSW
59. Przegląd Naukowo – Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa
60. Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego
61. Prace OSW
62. Securitologia
63. Studia Politologiczne

E. Prasa

64. Broń i amunicja Komandosi Obrona terytorialna
65. Dziś
66. e-Terroryzm.pl
67. Forum
68. ФСБ за и против
69. Историко – публицистический альманах Лубянка
70. MMS Komandos
71. Независимое военное обозрение
72. Труд

II. Opracowania

F. Monografie i druki zwarte

73. Bazylow L., *Historia Rosji*, Warszawa 1985.
74. Bennett G., *The Federal Security Service of the Russian Federation*, Russian Series 2000.
75. Bennett G., *The SVR Russia's Intelligence Service*, Russian Series 2000.
76. Berliński M., Zulczyk R., *Federalna Służba Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2016.
77. Białek T., *Terroryzm manipulacja strachem*, Warszawa 2005.
78. Bryc A., *Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Toruń 2004.
79. Ciesielski St., *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu*, *Studia z dziejów Europy Wschodniej* 2, Wrocław 2003.
80. Czajkowski M., *Rosja w Europie, Polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2003.
81. Cziomer E., Zyblikiewicz W. L., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2005.
82. Duraj N., *Rosja a terroryzm. Rozwiązania prawno – organizacyjne*, Łódź 2016.
83. Durys P., Jasiński F., *Walka z terroryzmem międzynarodowym, wybór dokumentów*, Bielsko – Biała 2001.
84. Горбунов Ю. С., *Терроризм и правовое регулирование противодействия ему*, Москва 2008.
85. Grajewski A., *Rosyjskie służby specjalne 1991 – 1998*, Warszawa 1998.
86. Гаммер М., *Шамиль мусульманское сопротивление царизму завоевание Чечни и Дагестана*, Москва 1998.
87. Голдин В. И., *Генералов похищали в Париже*, Москва 2016.
88. Губарев О., *Тайны воздушного терроризма*, Москва 2002.
89. Хлобустов О., *Госбезопасность от Александра I до Путина, 200 лет тайной войны*, Москва 2005.
90. Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001.
91. Knight A., *Szpiedzy bez maski, Spadkobiercy KGB*, Warszawa 2001.
92. Колпакиди А. (Прохоров Д.), *Империя ГРУ, электронная версия, (печать)*.
93. *Корпункт в Беслане, свидетельства очевидцев журналистские расследования*, Москва 2005,

94. Kowalczyk A. St., Sawinkow, Warszawa 1992.
95. Kraj K., Rosja w walce z terroryzmem, Kraków 2009.
96. Kuczyński M., Krwawiąca Europa, Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990 – 2000, Tło historyczne i stan obecny, Warszawa 2001.
97. Kukulka J., Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945 – 1996, Warszawa 1998.
98. Kuleba M., Miecz Proroka, Warszawa 2002.
99. Lewickij B., Terror i rewolucja, Wrocław 1990.
100. Линдер И. Б., Чуркин С. А., История специальных служб России X – XX веков, Москва 2004.
101. Литвин А., Красный и белый террор в России 1918 – 1922 гг., Москва 2004.
102. Литвиненко А., Фельштинский Ю., ФСБ взрывает Россию, Федеральная служба безопасности – организатор террористических актов, похищений и убийств, New York 2004.
103. Медведев Р., Владимир Путин: четыре года в Кремле, Москва 2004.
104. Międzynarodowe stosunki polityczne (red. nauk. E. Cziomer), Kraków 2008.
105. Мозохин О. Б., Борьба советских органов государственной безопасности с терроризмом, Москва 2011.
106. Pawłowski A., Terroryzm w XIX i XX wieku, Zielona Góra 1984.
107. Pipes R., Rosja carów, Warszawa 2008.
108. Plater – Zyberk H., Beslan Lesons Learned ?, Russian Series 2004.
109. Политковская А., Вторая чеченская, Москва 2002.
110. Politkovskaya A., Rosja Putina, Warszawa 2005.
111. Przebinda G., Piekło z widokiem na niebo, Spotkania z Rosją 1999 – 2004.
112. Reitschuster B., Władimir Putin, Dokąd prowadzi Rosję ?, Warszawa 2005.
113. Ruud Ch.A, Stiepanow S., Strach tajna policja carów, Warszawa 2001.
114. Skrzypek A., Druga smuta, zarys dziejów Rosji 1985 – 2004, Warszawa 2004.
115. Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa, Przeszłość- Terazniejszość – Przyszłość Materiały i studia, (red. A. Krzak, D. Gibas – Krzak), Szczecin – Warszawa 2012.
116. Smaga J., Narodziny i upadek imperium, ZSRR 1917-1991, Kraków 1991.
117. Smaga J., Rosja w 20 stuleciu, Kraków 2002.

118. Smith A. M., Beslan The political Fallout, Russian Series 2004.
119. Stelmach A., Zmiana i stabilność w systemie politycznym współczesnej Rosji, Poznań 2003.
120. Шестаков В., Террор мировая война, Москва 2003.
121. Szmidt L.T., Terroryzm a państwo, studium poświęcone historycznym, socjologicznym i agonologicznym aspektom terroryzmu, Lublin 1979.
122. Север А., ФСБ, Москва 2010.
123. Терроризм как социально – политическое явление Противодействие в современных условиях, (под. Ред. В. Ю. Бельского, А. И. Сацуты), Москва 2015.
124. Терроризм правовые аспекты противодействия, нормативные и международные правовые акты с комментариями Научные статьи (руководитель авторского коллектива Трунов И. Л.), Москва 2007
125. Терроризм Борьба и проблемы противодействия (под. ред. С. А. Солодовникова) Москва 2015.
126. Tomasiewicz J., Terroryzm na tle przemocy politycznej (zarys encyklopedyczny), Katowice 2000.
127. Topolski I., Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Lublin 2004.
128. Требин М. П., Терроризм в XXI веке, Минск 2003.
129. Wilk M., Rosk 1917 w Rosji, Warszawa 1983.
130. Zakirov O., Obcy element Dramatyczne losy oficera KGB w walce o wyjaśnienie zbrodni kатыńskie, Poznań 2010.
131. Zieliński E., Współczesna Rosja, Studium polityczno – ustrojowe, Warszawa 1995.
132. Жандармы России (ред. В. С. Измозик) Москва 2002.
133. Журавлев И. В., Мельков С.А., Шершнева Л. И., Путь воинов аллаха, Ислам и политика России, Москва 2004.
134. Жухрай В. М., Террор Гении и жертвы, Москва 2002.

G. Artykuły

135. Czajkowski M., Pozycja Rosji i Wspólnoty Niepodległych Państw [w:] Międzynarodowe stosunki polityczne (red. nauk. E. Cziomer), Kraków 2008.
136. Falkowski M., Kaukaz Północny: rosyjski węzeł gordyjski, Najważniejsze problemy i konflikty w regionie i ich wpływ na przyszłość Rosji [w:] Prace OSW nr 16, Warszawa grudzień 2004.

137. Гушер А.И., Удар международного терроризма в сердце России, [w:] Евразийский вестник nr 3/2003.
138. Józwiak A., Specnaz KGB/FSB – oddziały „Alfa” i ”Wypiel”. Historia i teraźniejszość, [w:] Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa, Przeszłość- Teraźniejszość – Przyszłość Materiały i studia, (red. A. Krzak, D. Gibas – Krzak), Szczecin – Warszawa 2012.
139. Jurewicz – Bakun K., Służby specjalne w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej, [w:] Studia politologiczne, Służby specjalne w państwach proradzieckich, nr 43/2017.
140. Kraj K. Rola Rosji w walce z terroryzmem międzynarodowym, [w:] Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego, red. Lankosz K., Chorośnicki M., Czubik P., Bielsko - Biała 2004.
141. Kraj K., Status i pozycja polityczna Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, [w:] Bezpieczeństwo Teoria i praktyka, nr 1-2/2008.
142. Kraj K., Narodowy Komitet Antyterrorystyczny instrumentem politycznego i militarnego zwalczania terroryzmu [w:] Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka nr 3-4/2009.
143. Kraj K., Regionalna Struktura Antyterrorystyczna Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SOW), [w:] e- Terroryzm.pl nr 1/2014.
144. Kraj K., Rosja a terroryzm, [w:] Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka nr 3-4/2011.
145. Kraj K., Terroryzm w Rosji i ZSRR: terror w myśli politycznej Włodzimierz Lenina, [w:] Bezpieczeństwo Teoria i Praktyka nr 3/2011.
146. Kraj K., Znaczenie Rosji dla zwalczania terroryzmu międzynarodowego, [w:] e-Terroryzm.pl nr 5/2012.
147. Laskowska K., Aktualny stan antyterrorystycznego ustawodawstwa w Federacji Rosyjskiej. Próba analizy i oceny, [w:] Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego nr 2 /2010.
148. Путеев К., «Град» - работы специалистам по антитеррору хватит надолго [w:] ФСБ за и против, № 4(26) 2013
149. Rokicka A., Próby reform gospodarki rosyjskiej 1991 – 1994, [w:] Szkice o Rosji, (red. A. Stępień – Kuczyńska i J. Adamowski), Łódź – Warszawa 2000.
150. Wolska – Liśkiewicz E., Nacjonaliści i imigranci a bezpieczeństwo i porządek publiczny Federacji Rosyjskiej, [w:] Securitologia nr 1/2014.

151. Wolska – Liśkiewicz E., Procesy polityczne i społeczne zachodzące w Czeczenii w latach 2002 – 2013 i ich wpływ na sytuację na Kaukazie Północnym: wybrane zagadnienia, [w:] Przegląd Naukowo – Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2/2014.

H. Artykuły publicystyczne

152. Долгополов Н., Похищение в Бейруте, [w:] Труд № 138 от 27.07.2000 г.
153. Kraj K., Botanik i inni [w:] BiA Komandosi nr 9/2017.
154. Kraj K., FSB Rosji w walce z terroryzmem, [w:] MMS Komandos nr 5/2009.
155. Лашкул В. Ф., Как освободили советских заложников в Ливане, [w:] Историко – публицистический альманах Лубянка № 8.
156. Pierwszy dzień szkoły, [w:] Forum nr 35/2005 z 29.08.-04.09.2005.
157. Skalska E., Bez usprawiedliwienia, [w:] MMS Komandos nr 10/2004.
158. Wilk Wł., Byłem żołnierzem Allacha [w:] BiA Komandosi nr 9/2016.

I. Internet

159. www.agentura.ru
160. www.cis.minsk.by
161. www.csrc.ac.uk
162. www.duma.ru
163. www.echrts.com
164. www.fsb.ru
165. www.fso.gov.ru
166. www.gov.ru
167. www.kavkaz.memo.ru
168. www.kremlin.ru
169. www.mid.ru
170. www.scrf.gov.ru
171. www.sectsko.org
172. www.svr.gov.ru
173. www.un.org

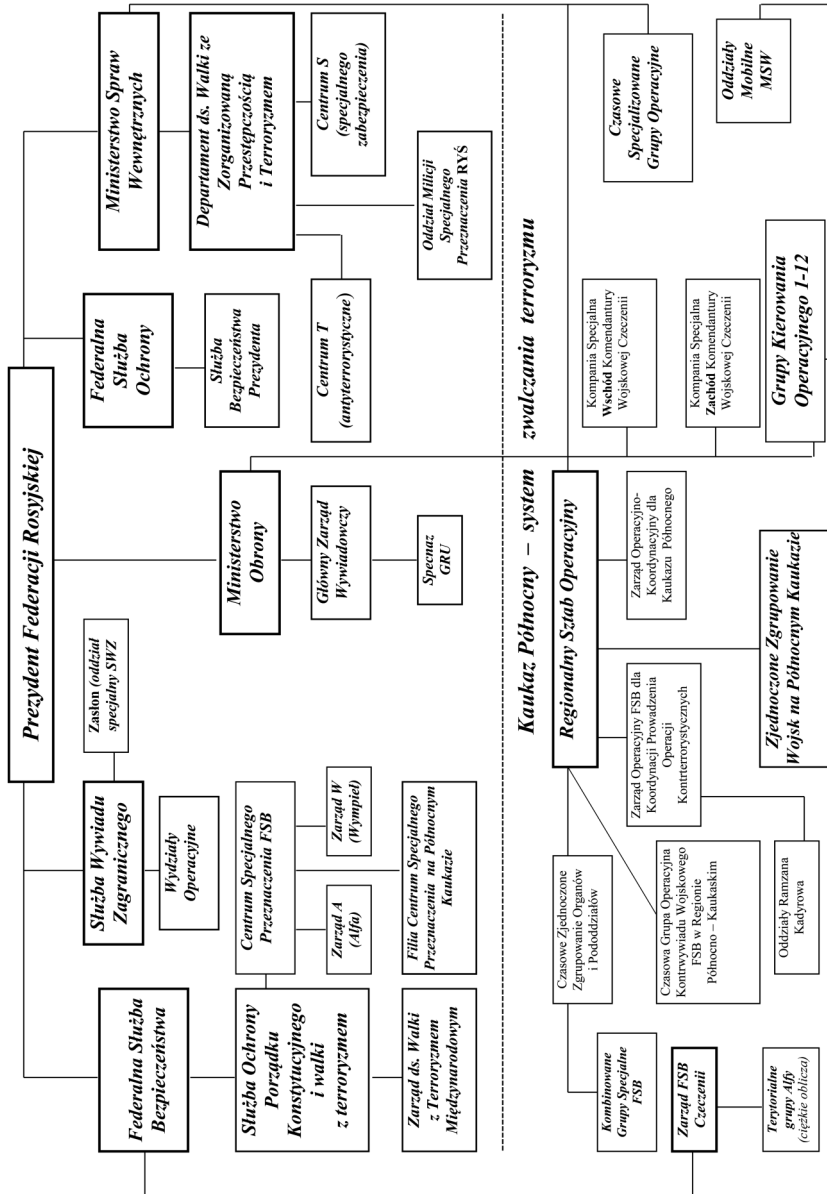
Oprac. K. Kraj

Schemat powstającego systemu zwalczania terroryzmu w Rosji
(dekret nr 116 z 15 lutego 2006 r.)

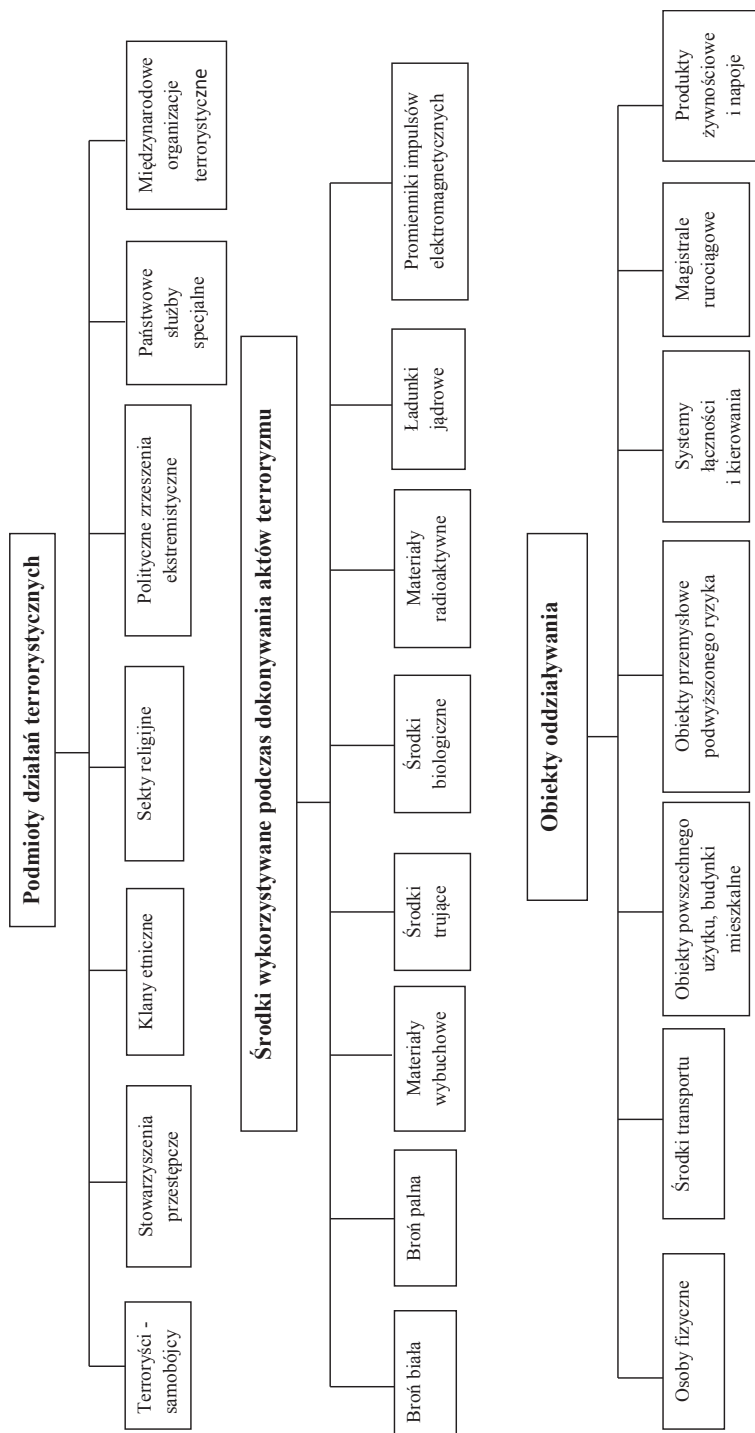

Oprac. K. Kraj

Rosyjski system zwalczania terroryzmu (do lutego 2006 r.)

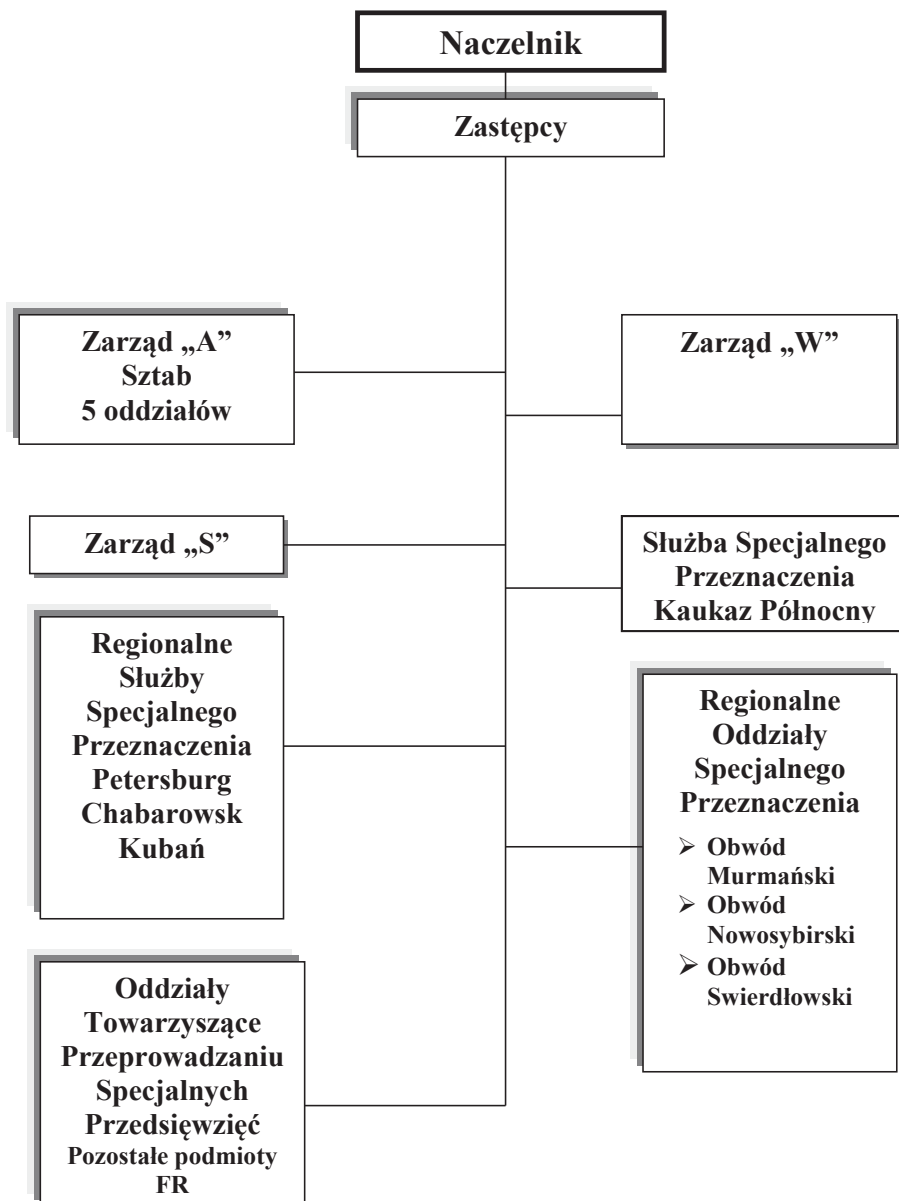

Oprac. K. Kraj *Charakterystyka działań terrorystycznych*
Источник Основы противодействия терроризму (под ред. Я. Д. Вишнякова, Москва 2006, с. 8.

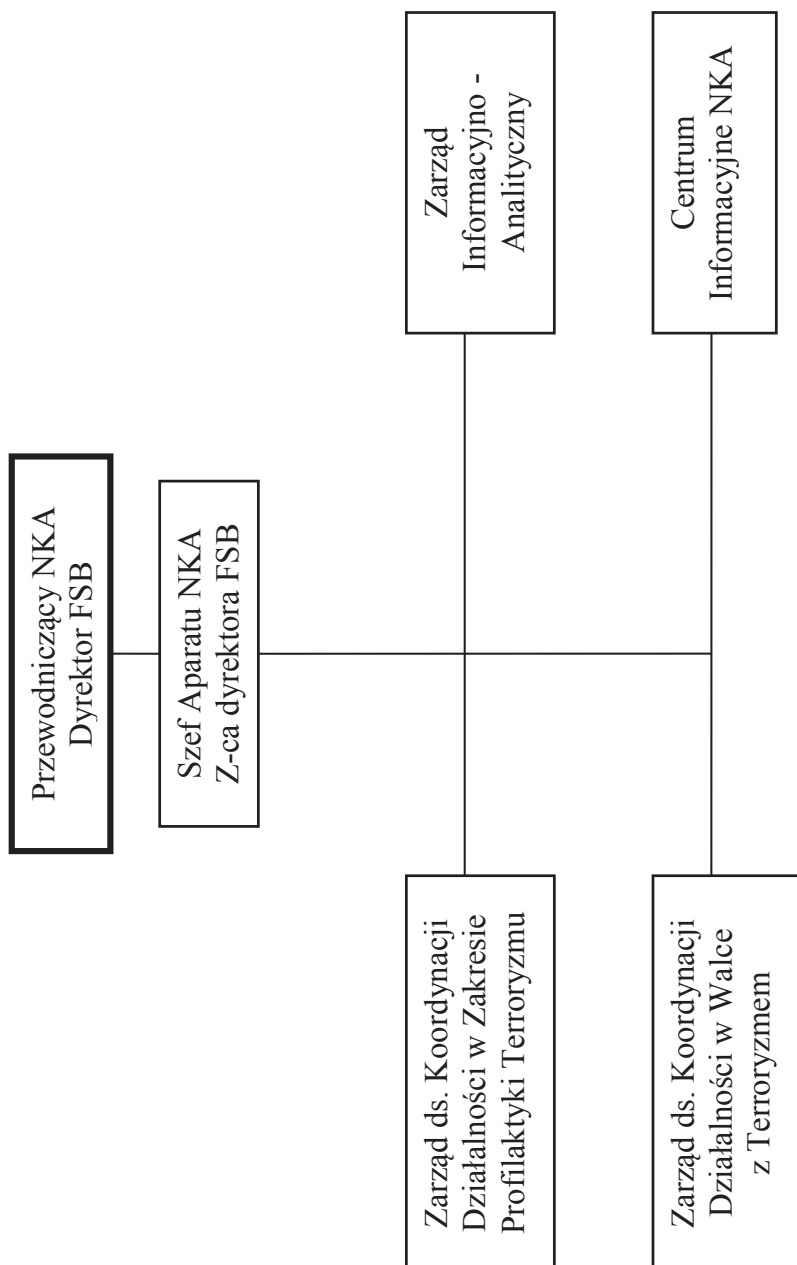

Centrum Specjalnego Przeznaczenia FSB FR

Oprac. własne K.Kraj, źródło A. Север, ФСБ, Москва 2010, s. 220 – 221.

Oprac. własne K. Kraj ***Struktura Aparatu Narodowego***
 Źródło www.nac.gov.ru ***Komitetu Antyterrorystycznego FR***

Indeks nazwisk

(nie obejmuje przypisów)

- Akselord 21
Aleksander II 14, 19, 21
Aleksandrowicz W. 27
Alijew M. 46
Ałuszew R. 53
Andropow J. 100
Andrejew N. 27
Arsanow W. 43
Azef J. 23
Bagautdin M. 43, 41
Bakajew 28
Bandera S. 31
Barajew A. 42, 98
Barajew M. 51
Barkaszow D. 38
Basajew Sz. 30, 42, 43, 45, 48, 49, 50, 54, 98
Basow 26
Berlinguer E. 31
Berliński M. 10
Bieriezowski B. 51
Blumkin J. 27
Bogdan 28
Bogdanowicz M. 23
Bogolubow 17
Boncz – Brujewicz W. 26
Breszko – Breszkowska K. 22
Bucharin M. 27
Buniaczenko 31
Chaburzanija W. 130
Chalibow 43
Chaszijew 54
Chattab H. 42, 44, 45, 50, 129, 131
Chuczbarow R. 55
Chudiakow I. 14
Ciupiński A. 10
Czernomyrdin W. 49
Czernow W. 22
Czernyszewski M. 14
Drenteln A. 18
Dudajew D. 42, 44, 48, 130
Dudajew L. 43
Duraj N. 10
Durnowo P. 23
Dzierżyński F. 27
Dżedani T. al. 54
Felsztyński J. 50, 51
Figner W. 21
Frolenko M. 21
Gapon 23
Gelajew R. 43, 130
Gerszuni G. 23
Giejking G. 18
Gierasimowa N. 78
Gładkiewicz S. 130
Goldenverg G. 18, 19, 20
Gorbaczow M. 30
Gotz M. 22
Grekow 31
Hryniewiecki I. 22
Ibraimow S. 30
Iszutin M. 14
Iwanow I. 15
Jandarbijew S. 43, 44, 45
Jarowa I. 78, 80, 82
Jelcyn B. 32, 48, 50, 56, 100, 134
Jerin W. 48, 49
Jurewicz – Bakun K. 96
Kadyrow A. 43, 47
Kamieniew 28
Kapłan F. 27
Karakozow D. 14
Karpowicz P. 22
Karpuchin W. 53
Kasymow W. 145, 146
Kaulbars 23
Kibalczyk M. 21, 22
Kletocznikow M. 21
Kobyliński L. 19, 20
Kokoszin F. 26
Komissarow O. 14, 15
Konowalec 31
Kotlarewski M. 18
Kozakow S. 26
Kraj K. 10, 68
Krasnow 31

- Krawczyński S. 16, 18, 22
 Kropotkin D. 18
 Kryształowicz Ł. 24
 Kuleba M. 129
 Kulikow 26
 Kutiepow 31
 Kwiatkowski A. 20, 21
 Laskowska K. 10, 82
 Lebień A. 50
 Lenin W. 25, 26, 27, 28
 Litwinienko A. 50, 51
 Łemyk M. 28
 Łopuchin A. 19
 Łużkow J. 50
 Małow A. 27
 Malkow P. 27
 Maschadow A. 42, 43, 44, 54, 98
 Messing St. 28
 Michajłow P. 26
 Michałow A. 20, 21, 22
 Mień 23
 Miezenцев M. 18, 19
 Mikołaj II 38
 Mikołaj Mikołajewicz 23
 Miller 31
 Minor O. 22
 Mirbach W. 27
 Mirski L. 18
 Mołotow W. 28
 Monachow D. S. 29
 Morozow M. 20, 21, 22, 24
 Mylnikow B. 122
 Nieczajew S. 15
 Nowikow A. 122
 Oboleński M. 23
 Osiński W. 18
 Oszanin M. 21
 Pawłow 23
 Pawłow D. 24
 Perowska Z. 21, 22
 Petlura S. 29
 Platten F. 26
 Plechanow G. 16, 20
 Plehwe W. 23
 Podvorna O. 10
 Pokrowski 29
 Politowska A. 51
 Popko G. 18
 Popow M. 20
 Przebinda G. 109
 Puszkow A. 78
 Putin Wł. 50, 53, 65, 67, 81, 82, 103
 Radkiewicz G. N. 29
 Radujew S. 43, 45, 98, 129
 Rebet Ł. 31
 Rodzajewski K. 31
 Roszał L. 52, 53
 Ruckoj A. 32
 Rysakow M. 22
 Sawinkow B. 23, 27
 Sergiusz 23
 Sipiagin D. 23
 Skoropadski D. 31
 Sołowiow A. 19, 20
 Stalin J. 28, 29
 Stiepaszyn S. 49, 50
 Stołypin F. 24
 Subanow M. 146
 Sysojew J. 147
 Szkuto 31
 Szpigun G. 42
 Szuchewicz R. 29
 Syngarijew A. 26
 Talijew A. 98
 Tichomirow L. 21
 Tkaczow P. 22
 Tomasiewicz J. 10
 Trepow F. 17, 18
 Trocki L. 28, 31
 Truba A. P. 54
 Udugow M. 43, 44, 45
 Ulianow (Lenin) Wł. 27
 Umar A. 98
 Uricki M. 27
 Uszakow G. 26
 Własow 32
 Włodarski M. 27
 Wojkow P. 28
 Wołoszyn 51
 Zajczniewski P. 13
 Zasulicz W. 17, 18
 Zatikian S. 29
 Zięba A. 10
 Zinowiew 28
 Zulczyk R. 10
 Żelabow 21

Monografia jest wkładem w proces badawczy dotyczący walki z terroryzmem, co ma ścisły związek z bezpieczeństwem wewnętrznym Federacji Rosyjskiej i WNP. Ten obszar znajduje się w sferze zainteresowania nie tylko wyspecjalizowanych podmiotów wykonujących zadania w sferze bezpieczeństwa państwa, ale politologów, prawników, oraz wielu innych środowisk.

PROF. NADZW. DR HAB.
ANDRZEJ ŻEBROWSKI

Kazimierz Kraj – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce. Adiunkt w Instytucie Bezpieczeństwa i Spraw Międzynarodowych Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych poświęconych problematyce terroryzmu, służb specjalnych, polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Ważniejsze publikacje: K. Kraj (2009) *Rosja w walce z terroryzmem*, K. Kraj (red. nauk.) (2014) *Bezpieczeństwo Zagadnienia*, K. Kraj (2015) *Szlachcic rewolucjonista Feliks Dzierżyński*. Artykuły naukowe (wybór): *Terroryzm zagrożeniem dla bezpieczeństwa międzynarodowego i praw człowieka* [w:] *Bezpieczeństwo, Teoria i Praktyka* nr 1-2/2008, *Znaczenie populizmu w wewnętrznej i zagranicznej polityce Rosji* [w:] *Krakowskie Studia Międzynarodowe* nr 4/2011, *Operacja Krym Anno Domini 2014* [w:] *Bezpieczeństwo, Teoria i Praktyka* nr 3/2014, *Kryzys ukraiński. Nowe spojrzenie na wojnę z rosyjskiej perspektywy* [w:] *Krakowskie Studia Międzynarodowe* nr 2/2015.

Wieloletni współpracownik czasopism *MMS Komandos* oraz *Broń i amunicja Komandosi*. Redaktor naczelny *e-Terroryzm.pl*.

